

M. FABII QVINTILIANI
Oratoris eloquentissimi
DECLAMATIONES
vndeuginti.

PARISIIS.
Apud Geruasium Chevallonium.
1538

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

2 400 40 SAFRA
MADE IN SPAIN

M. FABII QVINTILIANI
Oratoris eloquentissimi
DECLAMATIONES
vndeuginti.

PARISIIS.
Apud Geruafium Chevallonium.
1538

DECLAMATIONVM XIX INDEX.

1	Paries palmatus.	Pro Cæco contra nouercam.
2	Cæcus in limine.	Pro cæco contra nouercam.
3	Miles Marianus.	Pro milite contra Tribunum.
4	Mathematicus.	Pro filio contra patrem.
5	Aeger redemptus.	Pro patre contra filium.
6	Corporis proiecti, seu Amus cæca.	Pro patre contra matrem.
7	Tormenta pauperis.	Pro paupere contra diuitem.
8	Gemini languentes.	Pro matre contra patrem.
9	Gladiator.	Pro filio contra patrem.
10	Sepulcrum incantatum.	Pro vxore contra maritum.
11	Diues accusatus proditiōis.	Pro diuite contra pauperem.
12	Pasti cadaueris.	Pro ciuibus contra Legatum.
13	Apes pauperis.	Pro paupere contra diuitem.
14	Odi potio. I.	Pro iuene contra meretricem.
15	Odi potio. II.	Pro meretrice contra iuuenem.
16	Amici vades.	Pro iuene contra matrem.
17	Venenum effusum.	Pro filio contra patrem.
18	Infamis in matrem I.	Pro vxore contra maritum.
19	Infamis in matrem. II.	Pro viro contra vxorem.

F I N I S.

M. FABII QVINTILIANI

declamationes.

PARIES PALMATVS, DECLAMATIO I.

ARGVMENTVM.

¶ Quidam cui erat filius Cæcus, quem hæredem instituerat, induxit illi Nouercam, iuuenemq; in secreta domus parte seposuit. Is noctu, dum in cubiculo cum vxore iaceret, occisus est, inuentusq; postero die habens gladium filii defixum in vulnere, pariete ab ipso ad filii cubiculum vestigijs palmæ cruentato. Accusant se iuuenem Cæcus & Nouerca.

PRO CAECO CONTRA NOVERCAM.

Iuuenis innocentissimus, Iudices, vti vellet ambitu tristissimæ calamitatis, poterat allegare vobis amissam cum ocalis cogitationum omnium temeritatem: sed cum ostendere innocentiam suam moribus malit, quàm aduersis, neque pietatis neque conscientie suæ grauem ferre contumeliam potest, vt parricidium non fecisse videatur beneficio cæcitas. Quare non petit, vt miserum putetis, nisi & innocens fuerit: non petit vt afflictum alleuetis, nisi & probauerit sese infeliciorem quòd patrem amisit, quòd oculos. Aestimare iuuenem ijs moribus, quibus videntem aestimaretis, vita, pudore, pietate. Quæ si omnia sibi, vt erūt promissa cõstiterint, nullo terribitur crimine. Nec quòd sceleratissima feminarum calamitate nostram cruentato pariete imitata est, expauescimus. Quæ diligentia, quò sollicitior fuit ne deprehenderetur, hoc magis indicauit sibi oculos non defuisse. Gratias agimus, quòd nimium auida suspitionis argumenta in nostram transtulit partem: non esse Cæci scelus difficilius probaretur, nisi omnia sic acta essent, vt fecisse Cæcus videretur. Quare Iudices non improbè sperauerim futurum, vt suspecta sint vobis, quæ tam inconsideratè ficta sunt contra miseram cæcitatē. Primum, quòd spatium illud ingens domus, quod in medio fuit, ita diiecto cruore satiatum est vsque ad cubiculum miserimi iuuenis, tanquam planè timuerit parricida ne non deprehenderetur. Deinde, sceleri nox potissimum electa, quo tempore inueniri maritus sine vxore non posset. Tum in cæde, in qua nemo vitur ferro, nisi alieno, gladius adolescentis, ne argumentum deesset Nouercæ, relictus est. Postremo, peractum vulnere vno scelus, quod obijceretur manibus errantis. Et tamen contra tam multa incredibilia solum aduocat Nouerca testamentum, vultque illud esse precium parricidij, vt rerum intellectu in diuersum coactò, occisum eò probet patrem, quòd non meruerit occidi. Nos vero istud (si crimen putatis) agnoscimus. Iuuenis hic patris sui hæres solus est. Hoc testamentum, si viuente adhuc miserimo sene notum esse in domo potuit, scitis quis illi debuerit irasci. Nam quòd inuisum fuisse, filium patri iactat, crimen Nouercæ erat, si confiteremur. Id que probari ex hoc putat, quòd secretum non filius accipit à patre, sed cæcitas. Quo loco dissimulare satis callidè conatur inuidiam suam. Pater qui filium Cæcum in semota penatium parte seposuit, eripuit Nouercæ oculis voluptatem. Namq; ista cum inuasisse vacuos penates videretur, cum patri filium Cæcum hoc esse crederet quod orbitatem, excogitauit indulgentissimus senex quemadmodum hic miser patri suo in eadem domo esset, Nouercæ in alia, accepit secretum quòd erat petiturus. Quod quo sit animo senis factum, potestis interrogare testamentum. Neque ego grauissimum patrem suprema sua iuueni iactasse crediderim, vt hæredem filium scriberet, non est res quæ imputetur, istam magis oportet vel aliquo indicio, vel suspitione muliebri arcana mariti deprehendisse, & statim omnibus nuptiarum renunciaisse pignoribus. Nam cum propter pecuniam ames, idem amoris & spei finis est. Habuerat adolescens gladium in cubiculo suo semper, siue antequam in hanc fortunam incideret paratum, siue quia cæcitatē miseræ solatium est habere rem videntium. Certè nunq̄ illum pater timuerat, nunq̄ Nouerca obiecerat. Palàm positum est sub oculis omnium tota domo notissimum ferrum. Scitis quantò negligentius custodiat ferrum bona conscientia, quæ etiam extra suspitionē sit res sine vsu. Innocentia facit vt ferrum subtrahi possit & videntibus. Siue igitur aliquis ex seruis corruptus est, præsertim in tam facili occasione, siue ipsi Nouercæ non defuit audacia ad ferendum, quod facere poterat & præfente priuigno, utiq; (quòd dubitari non potest) quòd facit certum

a. ij.

sceleris authorem, mauult in cæde, alieno vti quàm suo gladio quisquis illum relicturus est. Reliqua Iudices si fieri possunt facta existimate. Dicitur Cæcus sine rectore, sine duce, ex illa penatium parte secreta, & penè ex alia domo; per inane longum; per tot offensa limina, per excubantes seruos errasse cum ferro, cubiculum deinde patris ingressus in neutram deflexisse partem, sed recto gradu sicut ducere oculi solent, ad lectulum accessisse leuiter, non in torum incidisse, non ante peruenisse quàm crederet. Vos Iudices criminum tumultum ex rerum fide ducite. Dormiens fenex, quem Cæcus percussor quæreret, excitatus ante esset quàm inueniretur. Iungunt his multo incredibilia, vt occiderit patrem, pepererit Nouerca, parricidium autem vno ictu explicuerit: quod fere vix etiam ijs contingere solet, qui oculos manu sequuntur. Nulla ergo luminum virtus, sed homo ferrum missurus in casum, satis foelix si percussisset quancunque corporis partem, in ipsam protinus animam incidit, & an morti fatississet, intellexit. Officium Iudices oculorum est renunciare manibus quid actum sit, Cæci percussoris vna securitas fuerat sæpius ferire. Negat præterea quicquam se ex his Nouerca sensisse, cum iuxta iaceret: nec explicat vnde illud acciderit, maximæ signum trepidationis. Si & pater vno ictu perierat, neque ista vigilabat, nunquam gladium reliquit percussor securus. Reliqua Iudices nimium suspecta, improbè assimulata. Spatiofissimus paries, & longissimum domus latus habuit notas sanguinis, quas reliquisse videretur manus reuertentis. O quàm bene quicquid volunt imitantur oculi. Stupet si qua est fides, omnia priuignum illa nocte fecisse. Dicitur ad votum Nouerca gladium in vulnere reliquisse, quem suum negare non posset. Deinde per totum parietem quid aliud inscripsisse, quàm se parricidam sanguinem patris vsque ad cubiculum suum perduxisse, & viam sequentibus reliquisse: Hoc fecit aliquis negaturus: Gratulor tibi adolescens, si non potuisti parricidium illud admittere, nisi vt relinqueres argumentum cæcitatibus: habuisti in potestate necessitatem. Causam igitur miserimi adolescentis sic apud vos agere proposui, vt primum ipsum defendam, quasi reus tantum sit: deinde cum esse securus de huius innocentia cæpero, tunc ingrediar Nouerca accusationem. Spectabitis vtrunque suis moribus, suis causis: eritque facilior via vestrae religionis. Quanquam duos iudicia complexa sunt, vos tamen tanquam de singulis cognoueritis. Et primum sic agam, tanquam iuuenis habeat oculos, tanquam impetus eius nulla corporis debilitate frangantur. Interrogabo quid ante perdidit, quid flagitiosè, quid impiè fecerit, per quæ se parricidam scelera promiserit. Innocentia per gradus certos ab homine discedit, & ne in maximis trepidet audacia, diu vires in minoribus colligit. Nemo inde coepit. quò incredibile est peruenisse. Dicat necesse est quæ huic cum patre odia fuerint, quàm violenta dissensio inter sacrorum infinita nominum pignora. Crede mulier etiam tua causa. Nam si facile est filio occidere patrem, facilius est vxori maritum. Loquar nunc de infirmitate miseræ cæcitatibus. Temeritas omnis animorum, calamitate corporum frangitur, & frigeſcunt impetus mentium, quos non explicant ministeria membrorum: ad solum se alligat destituta mororem. Vultus ille perpetua nocte coopertus ac timidus non concipit nefas, ad quod ducibus oculis peruenitur. Cogitat semper errare & offendere, cogitat eundem redeundique difficultatem. Magna innocentia necessitas est, neminem facilius posse deprehendi. Semper se custodiunt miseri, ne esse miserabiles definant: & quisquis amisit oculos, laborat ne merito perdidit. Quid aliud cæcitas discit, quàm rogare, blandiri: Odium omne adiuuant oculi, & hunc in pectoribus humanis furorem lumina accendunt, nec leuis animis accedit insania, quoties quem execreris aspicias. Cæcus miserior est, quàm vt inuisus sit, timidior est quàm vt oderit. Præterea nocentibus liberis frequentissimas ad parricidium causas suggessit illud quod videbant. Vitij enim nostris in animum per oculos via est. Alijs tradidit in parentum sanguinem luxuria ferrum, luxuria videntium crimen: Alijs meretriculæ immodica poscentis amor, cui renunciant oculi. Cæcus infœlix patrem occidit: deinde cui manum porriget securior: cuius humeris leuior incumbet: Quis contumelias seruorum castigabit seuerius? quis calamitatem tam obnoxiam maiore reuerentia proteget? Inter foelices alius est ordo votorum: Cæcus filius optat superstitem parentem. Volo nunc scire quemadmodum dicat explicitum tam difficile facinus. Cæcus parricidium cogitauit, cum quo cuius se commisit oculis, iturus per totam domum: quem ducem elegit ille qui erat in cubiculo suo solus: Secum (opinor) secum deliberat. Sufficit sibi, cum homine expeditissimo loquitur. Cur enim focium conscientia quærat? omnia potest scire. Primum vel nox quanta sit. Deinde prospicere sollicitè an omnis familia dormiat. Gradu suspensio ponere certa vestigia, & in omnem timoris sui partem sollicitum circūagere vultum. O quàm parum est in metu ipsos etiam oculos habere. Ita non iste sibi dixit: Occidere quidem patrem volo, sed quem sequentur hæ manus: nocte solus egrediar, sed quando perueniam?

Putas nos iunctis habitare liminibus: domus inter patrem filiumque media. Quantum erroris, quantum moræ, spatium ingens, & vix metiendum. Cæcitas inconsulta quid agis? nox ante deficiet. Quid si deinde vterque vigilauerit? quid si Nouerca? Age limen inueniam, cardinem sine strepitu mouebo, dormientis cubiculum intrabo, quiescentem feriam patrem, semel satis erit, nec Nouerca vigilabit. Securus egrediar, sciente nullo reuertar. Vota sunt ista, sed oculorum. Cæcus desperaret etiam si tam multa nox polliceretur. Hoc loco quæram necesse est, quæ ratio fuerit vt iuuenis ad parricidium suo potissimum gladio vteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat relicturus. Nam si alienum & ignotum in vulnere patris gladium reliquisset, potuerat de percussore dubitari. Hic attulit suum, vt etiam si euasisset, tamen ferro suo teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram semper, quia vsurus illo non eram. Ferrum ergo parricidio meo tot ante annos præparaui, & secundum illum quem minabar patri, tamdiu innocens fui? Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abiire noctes? Antè gladium illum familiarem oculis tuis feci, antè omnibus seruulis notum: pependit in cubiculo tanquam testis conscientia mea palam in medio negligenter, sic vt subtrahi posset. Non illum conscientia trepida velauit: tam notus in cubiculo fuit, quàm cæcitas domini. Quisquis ferrum præparat sceleri, sic illud habet, vt possit suum negare. Ponite nunc ante oculos actum parricidij, deprehenditis difficultatem. Dono illud, dum à suo limine egreditur, dum illos quos accepit à patre seruos, fallit: ecce cubiculum senis inuenit aliquando, ecce paries ille deficit, & percussoris manus subito destituit, cessere fores sine strepitu. Quid postea agit? Vtrum ipsum cubicoli parietem circuit, an se committit in medium? & per spatia tenebrarum armatam manum iactat: Ecce patris lectulum tenet, & iam dormientium anhelitus imminens audit, vnde sciet quò dirigat ferrum, quem potius feriat ex duobus? Tentauit ergo vultus, & pectus obiectum, breuissimam perituræ animæ viam quærît, & quantus erit sopor, qui ista non sentiat? Dices, neque ego sensi. Ideo intelligis quàm malam causam habeas, cuius & vna & incredibilis defensio est. Ita feritur in sinu tuo maritus, & tu nihil sentis? Ad latum tuum fata hominis peraguntur, tu taces tanquam te priuignus occiderit priorem? Ita non ille percussus est homo, quem Cæcus occidit? Te vero (si nihil aliud) calens ille cruor denique suscitasset. Sed quàm manifesta est conscientia quæ te compellit ad hanc necessitatem, vt cum occisum à priuigno tuo patrem videri velis, cogaris dicere nihil sensisse? Sufficit, vicimus, innocentes sumus. Cum in eodem lectulo fueris, cum amplexa sis forsitan illum qui occisus est, tam incredibilem profiteris soporem. Cur ergo tu incolumis es: quæ tam iratis manibus sanguinem tuum fortuna subtraxit? Certè dormiebas, certè nihil senteras. Ita priuignus te reliquit, qui deprehendi non timebat: Occidit ergo aliquis patrem, & Nouerca peperit: Maximum omnium nefas fortiter fecit, minori sceleri statim par non fuit: Omnia humana sacra confudit, violare non est ausus pectus odiorum? Incredibile est, sine fide est, non occidere Nouercam, cui imputes quòd patrem occidit. Quid ais adolescens? tunc circa illum sanguinè defecisti? Illa te blaudius rogauit anima? perdidisti ergo illud, quòd nihil senserat, quòd nox, quòd silentium, quòd tempus supererat sceleris alterius? Tu si facere parricidium posses, ideo patrem tantum occidisses, vt tibi & Nouercam liceret occidere. Non video cur, nisi videri velit relictam mulierè ideo tantum, vt videretur illud nefas illa fecisse. callidè satis. Sed hoc alio protinus argumento subuerteretur. Non est eiusdem consilij, Nouerca parcere vt substituatur ream, & gladium relinquere quò ipse deprehendatur. Sæpius vti necesse habeo argumento cæcitatibus, & hoc etiam loco, quò de illo vulnere disputandum est. Meherculè si percussor intrasset, qui videret, qui lumen præ se tulisset: non tamen tam feliciter librasset ictum, quem etiam si nullæ fallerent tenebræ, metus & conscientia magni sceleris testes incertum fecissent. Raro cõtingit semel ferire carnifici, quæuis componat ipse ceruicem, & exercitata manus homicidium nouissimè velut quoddam genus artis, exerceat. Sic ergo librauit manum Cæcus, vt ipsam protinus feriret animam? Ego meherculè etiam illum admiror, quòd cum patrem vellet, non Nouercam percussit. Præter animum nihil virium habet parricidæ primus ictus: ille trepidat, ille cogitat, ille erubescit, ille est ab innocentia proximus, ille præstat hoc solum, vt sequens fortius feriat. Interrogare nunc volo quæ iuueni causa fuerit, vt reliquerit gladium. Scilicet noluit Nouercam suam infamari. Abstulit sibi omnem defensionem, & se parricidam confessus est, ferrum in vulnere reliquit. Si nondum occisum putabat, iterum feriret. Si iam perfectum nefas intelligebat, auferret indicium. Sed quid ego ré manifestissimam colligo? Si vultis Iudices scire à quo sit gladius relictus, cogitate cui expeditur vt inueniretur. Sed paries vsque ad cubiculum priuigni vestigio manus cruentatus est. Cogitate Iudices ante omnia, nõ esse incallidum hominem, neque consilij iactetis, qui Cæcus explicare conetur

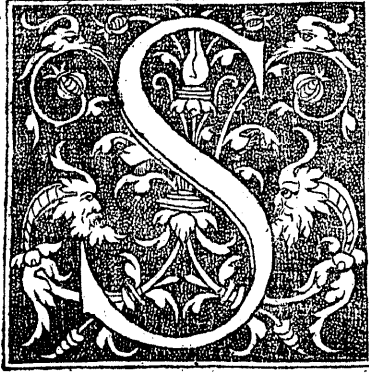
facinus, etiam oculis difficile. Ille ergo non existimat, cum manum cruentam parieti applicat, vestigium à se parricidij sui relinquere: cum dexteram qua ducere utebatur, veste tergere, atque ita abire sine vestigio posset, totum parietem cruentabat, & ubique aliquid de patre misero relinquebat. Quid futurum esset postero die, quantam expectaret inuidiam ad lucem, non cogitabat: sed disponebat indicium certum, indubitatum, sine errore, quod Nouerca sequeretur: usque ad cubiculum suum usque ad limen ipsum. O admirabilem casum, nec cruor ante defecit. Vt hoc loco natura ipsius rei. Palmatus sanguine paries inuentus sic est, totam manum explicuit, omnes digitos diligenter expressit. Totum ergo sanguinem consumeret intra prima vestigia. Pone enim manum cruentatam, atque adeo (vt istis etiam blandiar) madentem: pone mensuram itineris, spatium parietis: diu enim in secretam domus partem reuertendum est: debet proxima pars à cubiculo patris habere plurimum sanguinis, sequens minus, tertia minimum, vltima nihil. Nam cruor quoties admotus est, transit, aut in manu tardè reptantis arefcit. Hoc quid esse dicamus, quòd circa cubiculum vtrunque sanguinis istius vestigium quasi incipit: hinc est paries palmatus, & illinc: Quomodo pertulit manus, quod relinquebat? Nouerca istud, Nouerca securis còposuit oculis: illa miserum dextera sanguinem tulit, & manum subinde renouauit. Palmatus paries habet distantiam, vacat aliquid loci, integrum ubique vestigiū est, Cæcus manus traxisset. Quæso nunc, vnde tantū sanguinis in manu? Tūc enim ex omni vulnere cruor profluit & effunditur, cum ferri recetem viam sequitur. At quoties eodem quo factum est cluditur telo, latet tota mortis inuidia. Præterea cum manus ex parte qua palmare vestigium potest, plicetur in capulo, & sedum telum occupat claudat, necesse est exteriorē vt parte perspersa sit. Tuus autem qui palmatus est paries, vestigium eius partis ostendit, ad quam cruor peruenire non potuit. Vestrum est nunc comparare omnia ista, perpendere. Cur prudentior sit iudex in deprehendendo scelere, quàm reus in admittendo, hoc esse in causa puto, quòd alter tantum pro se cogitat, alter pro parte vtrunque. Tuius sum adolescentis miserissimi causam, nunc inspicere volo quantò certioribus argumentis Nouerca teneatur. Transeo illum vulgarem & omnibus notum de comparatione personarū locum. Alius diceret, maritum & vxorem, nisi liberis initiarentur, non fortissimis corporum vinculis inhærere. Ego illud potius dicam, Decepta est mulier expectatio tua. Veneras quasi in vacuum domum, & sine hærede. Expectaueras vt infelix iste iuuenis ab ipsis protinus nuptiarum tuarum expelleretur auspicijs, extorrem & inopem summoueret pater blando corruptus amplexu, & omnino summam calamitatem corporis occurrere delicatis vxoris oculis vetaret. Inuenisti pium & deuotum vnicò senem, & de omnibus coniugis tui desperasti ob id affectibus. Miserimus est maritus quisquis inducit filio Nouercam, quòd vxori non videtur vtrunque posse amare. Quæro igitur ante omnia, vbi occisus est maritus? In cubiculo suo, hoc paulo ante priuigno defendendum non fuit. Occisus est in cubiculo senex. Ita ille percussor non timuit vxorem? Audio secretum nuptiarum, & matrimonialis lectuli solitudinem occisurum intrare. Quem quæram? vbi relinquitur maritus ab vxore innocens? Noctem autem ad scelus quis elegit? Nox tutum tempus est. quid si accedit huic etiam sceleris occasio? Non venire debes ad secretam domus partem, nec tota tibi penatium sacra peragenda sunt. Tu non cogitas quemadmodum suspensa manu sonantem blandè cardinem flectas. Iaces secundum occasionem, & expeditum tibi in proximo facinus est. Nò times ne quis deprehendat. Ipsi quoque seruuli longius quiescunt, & præstat grandè secretum genio loci. Tibi quoque ferire cum velis, scire an dormiat senem cum tu volueris, scimus. Quomodo tamen, inquit, gladius peruenit in meam potestatem, qui priuigni fuit? Hæremus, hic difficilis expugnandus est locus. Quis credet mihi si dixerò, Gladium Cæcus ille perdidit, perpetua nocte clausa genæ nò custodierunt. Fingere nimirum ad tempus videbor, & rem nimium manifestam impudenter complorare. Scilicet semper isti apposta capulo manus, & diebus ac noctibus curæ. Nolo tanquam callido glorieris ingenio, non accepisti trucem horridumque latronem, nostri tibi occasionem præbuere mores. Nam quòd uno ictu occisus est senex, ad te suspicio magis respicit. Tu præparare corpus illud ad ictus potes, dum videris amplecti. Tu blanda manu prætentare pectus, vbi assiduo visceris pullu non quiescat anima, vbi statim mors sit, vbi de spiritu sanguinis ictum explorare ante & cognoscere licet. Potest & vno ictu mulier occidere. Venio nunc ad vestigia parietis cruentati, quibus te satis abundèque pressimus dum adolescentem defendimus. Hæc sunt tamen quæ contra te referuata sunt. Cum maritus tuus in cubiculo occideretur, sciebas nullum tibi relictum patrociniū, nisi aliquid cæcitati simile fecisses. Ideòque sanguinem in illam partem induxisti, in quam quæri volebas, vt postero die omnis inuidia sanguinis notas & vestigia præparata sequeretur. Infa-

mas cæcum, consilium ex calamitate sumpsisti. Sciebas illum non aliter, si dux defecisset, ingredi posse, quàm si vestigia parietis perpetuitate dirigeret. Simulasti itaque cæcitatem, & ne quid sceleris impio deesset, mariti tui cruore liuisti. Omnia tibi composita atque simulata sunt per ocium & securitatem, tanquam scelus transferretur ingenio. Nunc enim tu innocens, quia priuigni gladius in vulnere, quia paries cruentatus est, hoc sufficere vtrunque indicio putabas: quàm facili momento causæ fata vertuntur, quòd fecisse etiam is scelus frequenter inuentus est, qui obijciebat. Sed causas, inquit, parricidij iste habuit, quem iratus pater in secretam domus partem relegauerat. Mulier, illa forsitan ignominia felicioris videretur esse priuigni. Cæcitatis beneficiū est, cū illi secretum datur. O præclaram senis optimi singularēque pietatem, quàm blande ille seposuit miserum suum: quàm diligenter vxoris gaudentis exclusit oculos? quàm multo Cæcum pudore donauit? Si felicior, inquit, essem, pater, ego tibi potius cederem domo tota. Nūc miser illam occupa partem, in qua nemo te videat, in quam solus ego veniam: sint circa te seruuli fideles, nò gemitus tuos audiat quisquam, non flebili mœnore pascatur. Nihil est quod te sollicitet conuersatio ne nostri. Secretum quod cæcitati præstat, ideo præstat, vt minus oculi desiderentur. Aliquis odit filium Cæcum, & hac tantum vltione contentus est, vt illi assignet quietam, & sepositam, & meliorem domus partem: Ita ais, ego sic intelligebam, quasi abdicaret, quasi expelleret. Iratus igitur senex tenet iuuenem suum velut interiore complexu, & à limine obstat: Rogo, quòd duos separat media domo, te integram, sanam: illum infelicem, Cæcum, contumeliæ opportunum, iniuriæ facilem, vtrum filio irascitur, an vxori? Nolo, inquit, iuuenis vtaris amœna domus parte, ne hæc quæ nitidioribus tectis elaborata sunt, pertineant ad oculos tuos. Quis tam stultè irascitur Cæco, vt putet illius interesse vbi habitare iubeatur? Te potius ille submouet, tuis inuidiam facit: oculis, tibi dicit, Sufficiat, satis est, habes maiorem domus partem, absentem puta, misero in paternis ædibus aliquem angulum relinque. Pater, qui filio sub Nouerca assignat secretam domus partem, confitetur vxori se abdicare non posse. Transit ad aliud genus defensionis, Sibi causam cædis non fuisse, cum hic hæres inuentus sit omnium bonorum. Quis enim alius esse debeat, vt huic properandum fuerit ad hereditatem? Filius scriptus non timet pœnitentiam testamenti. Omnium bonorum hæres relictus est. Non ergo irascebatur pater cum daret secretam domus partem. Non possunt tibi diuersa prodesse, eadem obijceres reo si exhæredatus esset. Elige vtrum voles. Si sciuit se esse hæredem, amare magis patrem debuit: si ignorauit, non habuit quod speraret ex morte patris. Reliquum est vt intueamur, ille qui periit, ab vtro magis vestrum desideretur. Te opinor hic grauius afficit dolor, impatientius hic luctus exanimat, tūque obsoletam protinus nubem, vt potiori accommodata lugubria flāmeo reuertente mutabis: hic vero iuuenis, qui si fortunæ suæ mala cum præteritis comparat, Cæcus cœpit esse nunc primum: quid non miser in hoc sene perdidit? viuebat illi magna pietas, aderant quocunque iusserat de facie patris oculi, non illudere infelicibus tenebris contumaces seruuli poterant, nec (quod extremum contumeliarū genus est) vt dominum ageret rogabant. Nunc quanta dii boni ludibria sunt ineunda: luxere se pariter cæcitas & solitudo. Quid tibi nunc miserime adolescens hereditas prodest, quam tantum audis: quid enim circa te pecunia potest? quæ fruendi voluptates? quid aliud quàm spoliatorum facilis occasio? Quàm bene ista omnia paterni oculi custodiebāt: quàm facile decipi, quàm facile de nudari, quàm cito sine labore falli potes? quàm cito inops fieri? Morte patris exhæredatus es. Quid nūc tibi nisi perpetuus imminet mœror, & execratio vitæ? Miser post omnia & lachrymas perdidit, nec dolentè adiuuant oculi. Incipit apud te gladius habere quod agat. Quærit, ecce quærit miser ferrum. Nunc, inquit, huc reddite illud, innocens donec habuit meas manus tantum, si mori necesse est, illi potissimum incumbam. Hoc illa iam olim grauis & infelix anima querebatur. Vbi nūc meæ vires? vbi impetus? vbi dextera tam fortis? vno ictu puto ne me quidem ipsum mihi continget occidere.

CAECVS PRO LIMINE, DECLAMATIO II.

ARGUMENTVM.

Ex incendio domus adolescens patrem extulit. Dum matrem repetit, & ipsam & oculos amisit. Induxit illi pater nouercam. Quæ accessit quodam tempore ad maritum, dixitque parati illi venenum, quod iuuenis in sinu haberet, & sibi promissam dimidiam partem bonorum si illud marito porrexisset. Intrauit ad cæcum pater, interrogauit, an hæc vera essent: ille negauit: requisit, & inuenit in sinu venenum. Interrogauit cui parasset, ille tacuit. Recessit pater, & mutato testamento, nouercam fecit hæredem. Eadem nocte strepitus in domo fuit. Intrauit familia in cubiculum domini, inuenitque ipsum occisum, & nouercam iuxta cadauerem dormientem, similem, cæcum in limine cubiculi sui stantem, gladium eius sub puluere cruentatum. Accusant se iniucem Cæcus & Nouerca.

Entio Iudices, pudori iuuenis, pro quo minimum est quod parricida non est, grauiſſimum videri quod abſoluendus eſt contra Nouercam, & plurimum cæco de reuerentia deperire virtutum, cum in patrocínio ſummæ pietatis auferitur quicquid alium de fenderet innocentem. Hoc primum itaque publicis allegamus affectibus, quod pro ſe reus indignatur vti corporis probatione. Solus omnium non remittit ſibi, vt incredibilior ſit in parricidio Cæcus, quàm fuit cum videret. Homo omnium quos vnquã miſeros fecere virtutes, innocentiſſimus, parricidium negauit antequam pater occideretur, & ne quid hodiernæ ſolicitudo præſtari putetis, fecit, quod eſt ſummum in rebus humanis nefas, ne vel in alio crederetur. Ignoscite per fidem, quod indignatur ſe iuuenis in honorem tantum calamitatis abſolui. Filium qui patrem ex incendio ſua cæcitate ſeruauit, facinus eſt hoc tantum innocentem videri, quod illum non potuerit occidere. Nam quod ad mulierem Iudices pertinet, quæ defendi non poteſt, niſi patrem Cæcus occidit, tam impudentem delationis neceſſitatem malo, quàm ſi tatum negaret. Viderit qui fiduciam veritatis putat, quod Cæco facinus obiectum eſt. Deprehenſa mulieris audacia eſt, quæ non poteſt niſi incredibilem comparatione defendi: & quiſquis Cæcum inuicem accuſat, ſolus eſt reus. Aliæ Iudices eſſe debuerunt aduerſus hanc debilitatem probationes. Cæcus in parricidio nõ debet ſuſpectus fieri, ſed deprehendi, Quæſo itaque Iudices vt hæc prima propter cauſam iuuenis putetis, quæ contra illum nimia ſunt. Nihil magis debet eſſe pro Cæco, quod aduerſus illum fuerit multa fingenda. Et conſtat de pietate, de innocentia hominis, qui expugnandus fuit parricidij ſimilitudine. Congeſta ſunt aduerſus miſeram debilitatem ferrum, cruor, venenum, & quicquid non poteſt eſſe negligentie, niſi neſcientis. Nemo Iudices, nemo diligentior debet eſſe ad facinus, quàm qui parricidium potuit facere Cæcus. Iuuenis iſte de quo ſumma in rebus humana ſontra finguntur, eius fuit erga parentes ſemper affectus, quem nefas eſt optare de liberis. Cum domus ignium ſepta violentia rapuiſſet miſeris ſenibus omne præſidium, illa feſtinatione qua fugimus, erumpimus, in medium cucurrit incendium. In quanto tunc periculo fuit rerum naturæ pietas? Dum diu multumq; attonitus hæret, dum ad vtrumque reſpicit, ad vtrumque diſcurrit, penè inſolentiſſimos parètes perdidit pietatis æqualitas. Vt demum miſerrimos ſenes cluſerat iam prior ignis (audiat licet inuita pietas) patrem iuuenis elegit, & de pariter ardentibus vices diſpoſuit affectus. Vix dum poſito ſene, cum illum quoque miraremur explicum, iterum flammas aperuit, & vndique coëctis incendij redditus globis arſerat iuuenis, ſi tardius perdidiffet oculos. Facinus eſt exiſtimare Iudices, non hoc quoque maximis contigiſſe conatibus, vt ſeruaretur & mater. Minus tamen in vitro que fecerat, niſi perdidiffet oculos. Viderint qui filium in eo magis parente mirantur, in cuius ſalutem faciem vultuſque conſumpſit. Patri præſtitit cæcitate, qui amiſit oculos, dum repetit quæ reliquerat matrem. Non expectatis, certum habeo Iudices, vt excuſem, quod pater induxit Cæco Nouercam. Factum eſt eo tempore, quo conſtabat patrem filio ſenem ſoluendo non eſſe. Conſiderim quinimmo iuuenis fuiſſe conſilium, vt pater cui matrimonium filiumq; abſtulerat incendium, reſidua ſeneſtutis alia ſolaretur vxore: & vt domus quæ Cæcum tantum habeat & ſenem, acciperet ex coniugio miniſteria cuſtodita. Facinus eſt Iudices, quod bonos priuignos Nouercæ facilius decipiunt, nec leuius oderunt. Quàm multis inſidijs, quàm multis artibus patet cæcitas innocentis? Mulier cui ſpem inuadendæ hæreditatis præſtabat debilitas priuigni, ſeneſtus mariti, intellexit hoc ſolum de eſſe ſceleris occaſioni, vt prius inſamaretur parricidij Cæcus. Viſo igitur hoc, quod ſibi iuuenis non videbatur eſſe priuignus, venenum quod in miſeri ſinu abſiderat deprehenſura, nunciauit patri, tanquam parricidium pararetur. Et quia mendacium poterat facile nudari ſiquem conſcium nominat, totam delationem ſic ordinauit, vt ſibi crederetur promiſſam dimidiam partem bonorum, ſi venenum ſeni voluiſſet ipſa porrigere. Videtis Iudices, qua præparatione Nouerca ad teſtamentum patris acceſſerit. Mulierem quam credit maritus noluiſſe partem bonorum accipere pro ſcelere, neceſſe eſt ſic remuneret, vt faciat hæredem. O quanto aliter probaretur parricidium, quod iam poteſt deprehendi. Mulier quæ ſe dicebat in conſcientiam ſceleris admiſſam, non hoc primum exegit à patre, vt quæretet quis paraſſet Cæco venenum, quis dediſſet: vnde maximum ſciebat poſſe fieri quæſtionis errorem, inſtituit vt innocentiffimus iuuenis interrogaretur repente, ſubito inſamatur velut deprehenſi trepidationem, ſeu tacuiſſet Cæcus, ſeu negaſſet. Adductus ad filium ſenex, dixit inueni quicquid audierat. Nun-

quam Iudices tam ſimplicis innocentie fuit facinus actum negare. Non eſſet auſus iuuenis coram ea muliere mentiri, quæ prodidit, & ſciit vbi eſſet venenum. Vt vero ſenſit inſolentem inſtantem Nouercam, poſtulantemque vt ſinus iuuenis exquireretur, tunc vero attonitus & hærens, & tota malorum ſuorum cogitatione conſuſus, intellexit hoc argumentum eius eſſe quæ paraſſet vt poſſet deprehendi. Igitur properè, feſtinanter omnia membra pertractans, & merſis in ſinum manibus, dum cuncta ſuſpicionibus, dum tactu iuuenis explorat, venenum primum inuenit. Laudo Iudices innocentiam ſilentij, laudo fiduciam, quod interrogatus cui paraſſet, non putauit ſibi defendendum venenum. Rem quin imò fecit eius qui ſciſſet patrem non crediturum, & (quæ maxima eſt innocentie contumacia) perſuaſionem ſenis nulla voluit excuſatione corrumpere. Non fuit illud trepidatio, non tacita conſeſſio. Quiſquis habet venenum, habet & quod reſpondeat deprehenſus. Fecit poſt hæc ſenex rem hominis, quem non mouiſſet quicquid inuenerat. Nõ tor ſit miniſteria Cæci, & de ſcelere in quo ſolus nocens eſſe parricida non poterat, non explicuit ordinem quæſtionis, ſed quod plus eſt quàm abſoluere, remiſit inueni deſenſionem. Vtrum deinde intellectis deterrimæ mulieris inſidijs, filium pauliſper voluerit exhæredatione protegere, & diligentius de patrimonio ſuo deliberaturus interim captauerit vt videretur mulieris cupiditati iam nõ obſtare priuignus, an faciliſimum fuerit vt exhæredationem quoque impetraret. Nouerca Cæci ab homine cui tam multa perſuaſerat, cogitationibus veſtris relinquo. Hoc tantum dixiſſe contentus ſum, Teſtamentum continuo mutauit. Et ne quis miraretur hanc feſtinationem, ſtatim ſubſequutus eſt vt periret, An interfuert Iudices iuuenis huius, vt viuere pater, qui iam alio moriebatur hæredem, vos æſtimabit. Certe non interfuert vt occideretur. Facinus Iudices quod illa nocte in cubiculo Nouercæ, quod in lectulo factum eſt, domus tota perſenſit. Nemo non ſibi viſus eſt iuxta fuiſſe. Excitari ſola Nouerca non potuit illo in loco vnde venerat fragor. Concurrunt familia quod ſolicitos atque trepidantes ducebat ſtrepitus, quem ſequebantur. Inueniunt ſenem occiſum, Nouercam iuxta cadauer ſic iacentem, vt ſtatim poſſent interrogare quis occidiſſet. Nunciatum eſt deinde facinus & Cæco. Inuentus eſt (quod innocentie ſufficit) non à ſcelere rediens, ſtans in limine cubiculi ſui animo quo diſcurrerant videntes. Vt deinde ferrum iuuenis inquireretur, exegit eadem vti que quæ poſtulauerat de veneno. Quod in lectulo gladius cruentatus inuentus eſt, non deprecor Iudices, quin contra cæcitate non minus argumentum putetis, quàm quod inueniri potuit venenum in parricidij ſuſpicionem. Gladius cruentatus nouiſſima probatio debet eſſe, non ſola. Ignoscite malorum periculorum metus, ignoscite humana diſcrimina. Deſenſionem iuuenis primū lachrymis gemituq; proſequimur. Perdidit inſolentem iuuenis patrem, perdidit & cæcitas illum ſenem, cuius oſcula, cuius amplexum imponebat vulneribus oculorum, cui præſtabat Cæcus vt viuere. Miſera ignorantia, miſera debilitas, quod te Nouerca non ſic potius decipere maluit, vt biberes venenum. Facinus eſt Iudices comparationem fieri, vt incredibile ſit parricidium. Idem vos putatis efficere noctium merita, & affectus oſculis blanditijsq; quaſiſſos, quod natalium pignorumq; reuerentias: Nullas ego facilius perire crediderim, quàm corporum charitates. Et licet matrimonijs paulatim reuerentia grauitatis accedat, poſſunt tamen diſtrahi facilitate qua coëunt. Vxor eſt, quam iungit, quam diducit vtilitas: cuius hæc ſola reuerentia eſt, quod videtur inuenta cauſa liberorum. Aſpicimus matrimoniorum ſingula momenta rixantia: mutant quotidie domos, & per amplexus lectulorūque diſcurrunt. Placet etiam poſt liberos alius maritus, & vnde deprehendas omnium ſclerū facilitate, poſſunt nõ amare viuētes. Quid ſi huic vxoria vtilitati nouercalæ nomen adiungas? Mulieri quæ poſt liberos inducitur, matrimonij non contingit tota reuerentia. Quanto alios præſtat affectus, diligere vitæ lucisq; authorem? Liberi ac parentis non alius mihi videtur affectus, quàm quo rerum natura, quo mundus ipſe conſtrictus eſt. Quiſquam ne mortalium confodiet illud ſacrum venerandumq; corpus, quod poteſt ex ignibus rapi, pro quod bene conſumuntur oculi? Non inuenio Iudices quemadmodum poſſit eſſe contra liberos ſalua reuerentia. Non eſt difficile vt maritum vxor occidat, ſi non eſt difficilius vt filius patrem. Non eſt Iudices, quod putetis inter mulierem & virum de ſcelere queri: neque eſt quod ſe Nouerca ſexu occasione tueatur. Maior eſt cæcitate inſirmitas. Sunt & feminis ad ſclera vires, cum habent cauſas virorum. Quinimo ſi interroges, facilius hæc pectora metus, odium, ira corrumpunt: & quoniam non habent roboris tantum, vnde vitia mentium vincant, plerumque facinus inſirmitate fecerunt. Sanè tamen illis ſcleribus ſufficere nõ poſſunt, quæ diſcurſum, quæ exigunt laborem. Quod verò tam muliebri poſſis inuenire facinus, quàm occidere hominem iuxta te iacentem? Aggredi ſenem, qui ſe tuis crediderit amplexibus: cuius ſomnos ipſa diſponas: ipſa cuſtodias: Omnis alius percuffor deprehendi poteſt antequam feriat, vxor non ſentitur niſi dum occidit. Non eſt Iudices incredibile vt occiderit mulier hominem, quæ di-

citur potuisse Cæcus occidere. Facinus est Iudices, si cæcos habere non credimus nisi necessitatis innocentiam. Prima est infirmitas cæcitatibus, ut nolit, Fallitur quisquis hanc calamitatem non animorum putat esse, sed corporum. Totius hominis debilitas est oculos perdidisse. Et si diligenter actus intuearis humanos, ministeria luminum sumus. Cæcus non irascitur, non odit, non concupiscit. Et cum corpora nostra vigorem de luminibus accipiant, pereunt cum suis vitia causis. En ad quod erumpant manus, quæ proxima quæque tandiu quærunt: manus quæ sua quoque ministeria nõ explicant. Audebit quicquam corpus illud quod ad singulos sibi videtur decidere motus: cui quicquid ante se est, donec exploretur, abruptum est: Facinus admittet, in quo nihil ipse facturus est: Facinus, quod totum credat alij: Quid si cæcitas sit quam fecerint ignes? Nemo in incendio solos ex homine perdit oculos. Tunc facies sentit incendium, cum ambugi defecerunt gressus, cum opponi non possunt pro oculis manus, & ad lumina nostra flammæ omnium membrorum vulneribus admittimus. Cæcum vel hoc faciet innocentem, quod licet viribus, licet sufficiat audacia, non habet persuasionem hominis, qui possit imponere. Nefas est iudices hunc iuuenem reliquarum debilitatum ratione defendi. Quam incredibile est ut occiderit patrem, qui pati non potuit ut perderet eum: Rogo quid opus est gladio, quid veneno parricidæ? quantum fuit potius seruare matrem: Rapiatur ex parentibus illa infirmior, illa peritura: parricidium sic facere potuisti, ut optimus filius videreris. Quantum deinde putatis impatientissimis affectibus accessisse post cæcitatem: charior est pater cum in locum successit oculorum, & tunc est infinita pietas, cum in illa debeas amare quod feceris. Quid dicitis Iudices: Transferet in facinus hunc cæcitatibus suæ iuuenis fauorem, ad quem quotidie laudatura ciuitas coit, cui assident omnes liberi, omnes parentes: faciet se pietatis pariter & sceleris exemplum? Facilius est ut occidas patrem a quo sis ipse seruatus, Nullius vnquam Iudices parricidij magis debuisti excutere causas. Cupiditas, inquit, iuuenem egit in facinus. Hoc si credibile, si verum est, debet videri, mulier heres maritum, an patrem Cæcus exheredatus occiderit. Habeant sanè iudices hanc nefariæ cupiditatis festinationem, quos vitiorum ardor, quos quotidie luxuria præcipitat. Quò Cæco hereditatem vel innocentem? Oculi sunt, oculi per quos paupertatem ferre nõ possumus, oculi tota nostra luxuria. Hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant, mirantur, adamant, concupiscunt. Facilius impleas animi satietatem. Quò per fidem diuitias iuueni, apud quem omnium rerum diuersitas perit: Circundes licet hanc debilitatem fulgore, diuitijs: Cæco tamen tunc magis cuncta desunt, cum contigerunt: nec inuenias debilitatem cui magis cum paupertate conueniat. Homo in honore parentum excæcatus, patrimonio sub patre melius vtetur. Et quod per fidem parricidij genus iuuenis elegit: Venenum, inquit, parauit. Cur per fidem, si sufficit ferro, facinus aggreditur, cui adhibere consciunt, cui præstare debeat ministrum, cum maius habere possit in gladio parricidæ secretum? An post ea iuueni succurrit quid possent facere manus, & se circa venenum deprehensa debilitas col legit in vires? Nemo Iudices, nemo nescit quemadmodum possit occidere. Intellexit Iudices Nouerca quam incredibile esset ut videretur Cæcus parasse venenum. Igitur adiecit tentatam se ut illud ipsa porrigeret. Date per fidem Iudices operam, inuenite verba: secretum priuignus & Nouerca de parricidio loquuntur. Ita se non putat vterque tentari: Quid cogitatis, quid dicitis Iudices? Nullum ne in tota domo quod corrumpet aliud parricidæ peccus inuenit? Difficilius hoc credas Nouercæ, si te a nullo alio putes impetratum. Non ergo iuuenis credit hoc omnes loqui cum patre omnium blanditiarum primum esse sermonem? Nouercam timeas negantem. Non habet fidem, ei credere parricidium, quem scias proditorem nisi impetraueris. Per fidem Iudices diligenter attendite criminis diuersitatem. Tentatam se in parricidij conscientia mulier affirmat. Quis vero dubitet, nunquam hoc priuignum fuisse facturum, si habere consciunt potuisset alium? Atqui venenum iam parauit, emit. Et cum hoc ipse facere non potuerit Cæcus, quis est iste cui parricidij tantum instrumenta creduntur? Cur non idem porrigit seni? vel si non potest decipi maritus nisi manibus vxoris, cur ante parricidium struitur, quam sciat an Nouerca promittat: Nam quod vult videri promissam sibi partem bonorum, non est argumentum, nisi & ipsum probetur, Mulier quæ sollicitatur ad facinus, quemadmodum sibi consulit ne illam parricidæ decipiat? Et probationes prospicere debuit, seu factura quod rogabatur, seu proditura. Adde quod neque odit Nouercam Cæcus, cui parricidium credit: neque hereditate corrumpitur, cuius contentus est parte dimidia. Nemo Iudices parricidium faciet, quo alius vtatur. Exigo igitur ut istud parricidium Cæci tu sociæ, tu conscientia manifestius probes. Quid opus est ut iam venenum iuuenis habeat: potius sermonibus vestris interpone testes, fac coram seruis loquatur, fac intersint amici, fac audiat pater. Facilius est Cæci decipere secretum. Vtere mulier homine qui se commisit oculis tuis. Vtere verbis quæ regis, manibus quæ moues. Volo venenum ipse

proferat, ipse porrigit, volo te rursus in facinus hortetur, volo plura promittat. Parricidium Cæci deprehendi potest, dum tibi fatetur. Sed, inquit, inuentus est tenens venenum. Exiguum argumentum Nouerca de magna facilitate fecisti. Non accusas Cæcum, sed ostendis. Homo expositus ad omnem occasionem, ad omne ludibrium, quem tactus, quem proxima quæque decipiunt, quid refert, quid in sinu habeat: ille quem deprehendere possis, qualem relinquis? A quo modo Nouerca digressa est, cuius ordinauit vestes, tetigit sinus, membra composuit, venenum potest habere sic ut nesciat: potest sic, ut aliud putet. Si mehercule volueris, tenebit palam: si iusseris, accipiet coram seruulis, coram amicis: & si venenum non dices, hauriet, bibet. Nullo magis Iudices argumento potest innocentia cæcitatibus intelligi, quam quod videtur iuuenis deprehensus. Si parricidæ est, & exquiratur, hæc saltem sibi præstabit dissimulationem, ne teneat venenum. Neminem Iudices credo mirari, quod iuuenis interrogatus cui parasset, verba non habuit. Non fuit illud patris indignatio, non fuit dolor: venenum iuuenis expauit. Auferunt nobis vocem, quæ fieri posse non credimus, & silentium est admiratio subita miserorum. Nescit tacere deprehensorum scelerum trepidatio, & statim respondet illa cum suo sibi scelere parata defensio. Tacere facilius est deceptis, quam deprehensis. Quid per fidem facere vultis iuuenem, quem de parricidio consulit pater ille seruatus: Miror hercule non dixisse, Volui, sum veneficus, sum parricidæ. & inuidiam putarem si cõfessus esset. Bene quidem quod nescit iuuenis quemadmodum parricidium neget, neque habet illa deprehensorum multa verba. Venenum quod tenet Cæcus, ipse est, si illud excuset. Sed, inquit, exheredatus est a patre. Poteram Iudices secretum hoc senis profundumque vocare consilium, contra iuuenem tamen esse non debet, etiam ut de parricidio crediderit Nouercæ. Notum hoc Iudices ac vulgare facinus est, quod plerumque contra liberos amantur vxores, & sequentium matrimoniorum non aliunde, quam de damno pietatis affectus est. Genus infirmissimæ seruitutis est senex maritus, & vxoriæ charitatis ardorem flagrantius frigidis concipimus affectibus, Quid quod necesse est impatientius amet maritus vxorem, qui sibi videtur filium iam perdidisse: Facilius est de Cæco parricidium credere, cum hucusque erraueris, ut inquireres. Volo scire Iudices, quid fecerit homo senex, qui parricidam filium sciat. Non culeum parat, non illud porrigit venenum, non saltem abdicatione dimittit testamentum tantummodo mutat, & parricidæ sola paupertate punitur. Rogo, quis præcipit: vtget? ad eone non potest fieri idem postero die: grauius hoc faciet pater, si nõ præstiterit vxori. Quid quod hoc ipsum tam placidè, tam quietè facit, quasi capter imponere? Quid dicitis miserorum parentum affectus? Exheredaturus filium pater, non aduocat propinquos, non contrahit amicos, nullis lachrymis tabulæ, nulla vociferatione complentur. Nescis senex, quanta tibi opus sit ratione tabularum, exheredas miserabilem parricidam. Non est Iudices quod putetis ideo nullum adiecit ad exheredationem iuuenis elogium, quia de scelere constaret. Nemo vnquam ideo non obiecit filio parricidium, quia crederetur. Per fidem Iudices duorum inter quos de scelere quæritur, æstimemus mutato testamento proximam noctem. Iuuenis, seu innocens, seu parricidæ est, adhuc in suo silentio stupet: nec facile dixerim, vnde maior trepidatio, si alienum tenuit, an suum venenum. Nouerca rem inter manus habet anxiam, trepidam. Nihil est difficilius quam differre gaudium, quod scias te non mereri: & filio se esse prælatam, non est longa persuasio. Expectat nunc ut iuuenis agat causam postero die, ut credulum senem propinqui, ut ciuitas vniuersa castiget, & se Nouerca sensit vnus tantum noctis hæredem. Non creditur testamento hominis, qui eadem nocte qua filium exheredauit, occiditur. Tractemus nunc Iudices ipsius sceleris comparisonem. Cæcus ignorat vbi iaceat senex, an iam quiescat. Et quam difficile est ut credat illum, qui modo de parricidio suspicatus est, dormire patrem? Tu sentis quando senem vicerit lassitudo curarum. Cæco quis renunciat quod diei noctisve secretum? Scis pariter an vnâ quiescentium fores vallauerit cura seruorum. Tu facere potes occasionem vxor & domina, Cæco fortassis ad aliud limen errandum est. Tibi hoc solum restat, ut ferias. Cæcus necesse est quietem patris ipsa corporum electione confundat. Tu iugulû, tu potes pertractare peccus, dum amplecteris. Nobis iterum casus redit, rursus incerta tentanda sunt. Tibi restat ut statim membra componas, ut quiescas. Non sufficiunt facinus facturo solæ cogitationes, & vix tam multa pariter sciretis oculi. Per fidem iudices ab vtro credibilius est occisum senem: a Nouerca, quæ prospexit ut alius posset esse suspectus: an a iuueni, cuius inuidia periturus erat, etiam ut illum alius occidat? Intuemini per fidem Iudices procedentem parricidam. Quos non ista vestigia frangant rumpantque somnos? Vestigia plura semper errantium, quæ non valent suspensis prætentatisque gressibus librare corpus: & quia diu sunt incerta, nutantia, necesse est grauius premant solum cui crediderint. Quanto ex hoc turbæ plus accipiat necesse est illa nocturni silentij quies, quod ambulantis Cæci nec manus cessant, præmittuntur, explorant, &

adesse se nunciant: Illa per qua complexus veniunt, non sunt in potestate Cæci, quibus toto se fa-
teatur strepitu. Quicquid occurrit, nequaquam potest euitare cæcitas nisi offensa. Ut ambulare,
vt ingredi nocte possimus, dies facit. Quam multa deinde supersunt postquam ad patrem perue-
tum est: Exploretur necesse est pariter iacentium prima diuersitas: vultus, ora tractentur, detra-
hantur velamenta corporibus, quaratur vulneri locus. Ita ex duobus neutrum excitat: Grauior
semper dexteræ tractatus errantis. Paulatim deinde admouendus est pectori mucro, & ne qua cõ-
fundatur ignorantia nimium liber ictus, præcedat oportet gladium manus. Vnde tantum viriũ
Cæco, vt in vno statim ictu mors tota peragatur: Incertum vulnus sit necesse est, cuius impetum
non regitis oculi: nec possis custodire destinatum ferro locum, dum ad colligendum vulneris põ-
dus, dexteræ redire permittitur. Vtrum deinde iuuenis post vulnus vnum continuo fugiat: Et quæ
admodum scit an faciùs expleuerit: an potius expectat, vt de parricidio cadaueri credat: Ecce ite-
rum per eadem incerta redeundum est. omnia rursus periculose venienti tentanda. Fidem ve-
stram Iudices, vt nobis profit argumentum criminis nostri, Cæcus si nec venire, nec reuerti sine
strepitu potest: neque sic occidere potuit, vt deciperet Nouercam. Te, te hoc loco mulier interro-
go, quæ tam grauis quies, vt te mors tam vicina non excitet: Paruulis noctium turbamur offen-
sis. Excitant nos exigui plerunque motus, vox incerta, longinqua, & aliquando ipsium silentium.
Illorum sanè iuxta te suprema non sentias, quos senectus languoresque dissoluunt: hominis qui
ferro occiditur, tumultuatur exitus, & similis est repugnanti. Quid quod necesse est nulla mors
inquietior sit, quàm quæ statim tota est: Nam quod dormiens occisus est, non est quod sic ætime-
tis, tãquam per illam quietem transferit in mortem. sit aliquid necesse est inter soporem morteq;
medium, nec potest iungi tanta diuersitas, cum sit somnus ipse pars vitæ. Non multum interest,
quietem nostram ratio vitæ rumpat, an mortis. Hominem qui dormiens occiditur, ipsa mors ex-
citatur. Sanè non habuerit supremam vocem, habet vtique palpitaciones, habet motus, & quicquid
totus lectulus sciat. Et quando mulier seni tuo blandius implicita iacuit: Siccine dormis, quæ
modò turbasti totam domum: cuius priuignus parricida, miser est maritus: Ecce vitalibus ruptis
in amplexus tuos effunditur cruor, & fugiens per vulnus anima, agit ante se anhelitus, agit cre-
bra suspiria. En iterum largus ille sanguis circa tuos duratur artus, stringeris deficientium rigo-
re membrorum: non moueris, non expauescis, sed dormis per tot diuersitates: Non relinquitur
quid aliud simulare possit mulier, cui necesse est iuxta eum inueniri quem occidit. Non est Iudi-
ces quod incredibile putetis, vt quis perferat dormientis simulationem: nihil est quod facilius hu-
mana calliditas possit imitari. Sic quidem cadauerum expressere pallorem, & contra verbera &
experimenta telorum, mortium pertulere patientiam. Quanto facilius est simulare rē, cuius imi-
tationi sufficit cluisse lumina, laxasse membra, dedisse suspirijs modum, & anhelitus negligenter
egisse: Inter dormientē simulantēq; non est nisi conscientia. Nā quod ad tot vestigia, tot manus,
tot proclamatiões in eodē tenore durauit, nolite mirari: facilius excites dormientem. Et hæc est
omnium natura rerum, ne quid diutius perferas, quàm quod imitaris. Simulare somnum habet
& hanc facilitatem, quod videtur similis excitato, qui deprehensus est. Quid hoc esse vis mulier,
quod te non excitat res, qua domus tota turbatur: Illam seruilis negligentia quietem, illos sine
curis, sine affectibus somnos, illos qui non statim primo timore prosiliunt, fragor noctis agita-
uit. Quantus deinde fremitus discurrentium tota domo: Prima sunt cuiusdam præsidia clamo-
res, nec potest quieti res esse noctis auxilium. Minore strepitu commota es cum excitareris.
Ecce cubiculi vestri fores trepidæ festinationis effringuntur impulsu: en lumen super lectulum
ingerunt multæ manus, & ad prostratorum corporum similitudinem cubiculum gemitu vocife-
ratione completur. Tu iaces, & in cadaueris similitudinem vsque resoluta es. Hoc tu quietem pu-
tas esse: Patientia est. Vestræ Iudices æstimandum relinquo prudentia, strepitum quem in cubi-
culo senis fuisse confessi sunt qui illo potissimum concurrerunt, vtrum putetis factum collucta-
tione morientis, an peracta cæde referentis gladium mulieris fuisse discursum: An hoc quoque
inter artes Nouercæ, vt omnibus sceleris sui partibus sensim quieteq; dispositis, ipsa ad excitan-
dam familiam fecerit strepitum, cui hoc solum supererat, vt sic inueniretur: Fragor quo familia
excitata est, si redeuntis Cæci fuit, deprehensus iuuenis esset antequam gladium referret. Vt scia-
tis iudices neminem fuisse in domo, quem non fragor ille confuderit: Cæcus quoque inuentus in
limine est, sicut solet vltro citroq; commeare. Iuuenis si inter suum patrisque cubiculum facile di-
scurret, quid adhuc in limine facit: Euasit, effugit, gladium iam reposuit. Et quantò facilius est Cæ-
co simulare somnos, vultum quietis imitari: Quod per fidem maius subitæ cõfusionis argumen-
tum est, quàm quod Cæcus exiliuit, & stetit: Grauius necesse est expauescant, quib⁹ de solitudine
sua non renunciant oculi: & quorum conclusus animus non exit in visus, non habet vnde timo-
ri suo

ri suo par sit. Deprehensus est iuuenis vbi illum destituerat impetus timoris. Potest negligere
cæcitas in cubiculo suo ducem, in quo dies omnes cunctasque noctes agit iter, quod iam mul-
tis offensis, multis edidit erroribus. Extra limen cæcitas est, inde error, inde tenebræ. Nihil
est innocentius Cæco, qui nec in scelere deprehensus est, nec in dissimulatione. Proclamat
hoc loco iuuenis, Vt primum, inquit, me, pater, fragor domus, & velut tui confudere gemitus,
iterum tanquam te rapturus exiliui. Tunc primum miser sensu facinus cæcitatē: steti, donec
mihi nunciareris occisus, & in illa discurrentium trepidatione tenui miser ocium timoris. O si
numen aliquod paulisper accommodasset oculos, primus in cubiculum intrassem patris, inue-
nissem fortassis adhuc aliqua verba morientis, loqui & interrogare potuissem. Tarda & tre-
pida sunt officia seruorum. Ego te deprehendissem Nouerca vigilantem. Sed, inquit, gladius
Cæci cruentatus inuentus est. Non est Iudices cæcitatē audacia, de parricidio referre gladium,
& homo cuius paulo ante exquisiti sunt sinus, non referret in cubiculum suum ferrum, quod
non tegere posset, non abscondere, & tamen cruentatum sciat. Quis hanc Iudices impuden-
tiam ferat: Negat Cæco surripi potuisse gladium mulier, quæ se quiete defendit. Et quantò fa-
cilius est somnos decipere miserorum: Grauior est quies, quibus ex lassitudine calamitatum
venit. Cæco verò facile est etiam vigilanti surripere gladium. Quemadmodum autem para-
tur argumentum: Quædam facere non potest negligentia, & facilius est vt cæcitatē imiten-
tur oculi gladium cruentatum reponentes. Has tantum causas habet qui occidit alieno. Sen-
tio iam dudum indignari miserrimum iuuenem, quod argumentis, quod probatione defendi-
tur, reddenda sunt maxima viro patrocina tam piæ cæcitatē, & agenda reliqua pars causæ
admiratione. Intueri mihi Iudices videor expeditionis illius incredibilem nouamque faciem.
Vadit raptò patre iuuenis per ardentes crescentesque flammæ. Dicturum me putatis, vt eua-
dat, vt fugiat: Properat miser, vt reuertatur. En membra contactu stringuntur ignium: Pa-
ter tamen toto cooperitur amplexu, & ardentibus tunc quoque penè luminibus, texerunt ma-
ter alterius oculos. Hoc me nunc putatis stupere, mirari, quod huic iuuenis oneri per medios
ignium globos, & ruentia tecta sufficit: Illud est cui vix habere possit mortalitas fidem. Vi-
sus est sibi fecisse rem facilem. Quanta dii deæque pietatis audacia est, ire rursus in flammæ,
illò vbi patrem penè perdidit: Iam non erat illud penetrabile, iam non erat domus, vbi que
tamen iuueni videbatur ardere mater. Iam miser vndique flagrantibus membris, cum discur-
rentem clausisset ignis, (quod solum supererat virium genus) matrem quærebat oculis. Non
fuit illud primum ignium, perire lumina candentia, non protexerunt flagrantem sua membra
faciem, oculi quarentibus matrem manibus arserunt. Rursus infelix totum tactu perlustrat
incendium, & vnde maximus est collabentium culminum fragor, illò debilitas tanquam in-
uentura reuocatur. Solus omnium seruatus est beneficio cæcitatē. Protrahatur Iudices, si vi-
detur, in medium reus, plurimum probationibus adijcere debent truces vultus, terribilis mi-
naxque facies. Hic est Iudices qui dicitur tota nocte discurrisse. Hic ille circumspexit, hic
ille felix parricida. Recesserunt cuncta debilitatis officia, & hominis qui circum
genua vestra ducendus est, non est qui dirigat gressus, non seruuli supersunt,
non penates. Respondete per fidem, respondete mortales, vtrum hic pa-
ter occidit, an perdidit: Quid agis infelicissime iuuenis: Rogan-
dum est, neq; habes totas preces, perit ille vester ambitus, vestra
miseratio: sed nefas est, vt reatus iste sentiat debilitatis ad-
uersa. Nos agedum iuuenis duc, imò nostris humeris,
nostris manibus innitere: nos tibi preces, nos ac-
commodamus oculos. Quid aduersaris in-
felix: Quid repugnas: Scimus te non ro-
gare pro vita, sed dura miser, dura,
saltem viue dum vincas, decet te
hic quoque virtutum tuarũ cu-
mulus, decet vt digneris
moriturus absolui.

MILES MARIANVS, DECLAMATIO III.

ARGVMENTVM.

¶ Belle Cimbrico Miles Marianus Tribunum suorum sibi inferre conantem, propinquum Marii
occidit. Reus est cæcis apud Imperatorem.

b. j.

Atis dedecoris atque flagitij castra ceperunt, cum hæc furenti Tribuno mens subiecta est, vt in medio belli Cimbrici strepitu ante signa (tuis honos sit habitus sanctissimis auribus) iuberet proficere gladio cinctum, & vim turpissimam ac nefariam tentaret inferre (ne quid aliud dicam) fortiori. Habet æternam labes illa memoriam, & in exemplū, in quod facillimè vitia proficiūt, noua culpa pernotuit. Et licet impunita sit reo virtus sua, tamen in hoc ruentis in deteriora seculi cursu, affirmo, plures erūt qui Tribunum imitentur, quàm qui Militem. Et si nihil minus conuenire videtur partibus aduocati, summe Imperator, quàm reo capite periclitanti subsidium miserationis auferre: memor tamen pro quo, & apud quem loquar, audacter atque vt spero, tutò profiteor Militem tuum, quicquid afferat casus hodie, sub ipso fortunæ minantis ictu stare securum. Aut enim abfolues tanquam innocentem, aut punies tanquam virum. Fas est vita periclicari, qui natum se meminit lege pereundi. Neque in militiam grauisimo asperrimòque bello ita venit, vt nesciret sibi mortem in procinctu habendam: neque est tam imbellis, vt non forti pectore aduersa, dum non inhonesta, toleret. Affirmo tibi C. Mari, nò sic nuper repugnasset, si illum Trib. voluisset occidere. Neque ignorauit quæ manerēt eum pericula, cum obscenos furiosi corruptoris amplexus gladio diuelleret. Nec habeo sanè quid in milite præsertim tuo laudem, si pudicus est tantum quia expedit: nec si sit vitæ cupidissimus, pœnitere eū facti sui potest. De interfectore corruptoris fortasse dubites, illud vtique scio, de impudico Milite non deliberasset. Hunc vero C. Mari (defendatur enim tam fortiter Miles tuus, quàm vindicatus est) nec si damnaueris, pœnitebit. Si fors ita tulerit, ibit ad pœnam pleno gradu, tam paratus mori pro pudicitia, quàm occidere, laudemque perpetuam fortissimi pudoris secum feret. Omnis licet delatorum vis ingruat, nunquam tamè effici poterit, vt Miles tuus magis doleat quòd accusatus, quàm quòd appellatus est. Sed neque hoc Roma parès, nec signa militaria, aquilæque victrices, nec tua summe Imperator diuina virtus sinat, vt tua quoque sententia quisquam vir & Romanus & Miles nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est. Ecce cum maximè hoc agitur, vt inter Rom. legionum manipulos scorta deligere, & ad stuprum trahere sacramento rogatos posthac liceat ex decreto tuo: nec pudet accusatorem apud C. Marium (quod exemplum diuinitus nobis datum videtur, quid in homine virtus possit) assidentibus Legatis Præfectisque, & istis illi prodigio dissimilimè Tribunis, toto armatorum iudicio, obicere militi quòd vir sit, tantumque non durum ac rusticum, sed parum meretricijs artibus queritur educatum. At ego, si qua est fides, pudicitiam in Milite etiam laudare erubescō. Fœminarum est ista virtus. Aliter laudandus est vir fortis, idoneus bello, promptus ad pericula, præstantis animi: liberè dicam, dignior qui Tribu. esset. Hoc enim propinquo Mari non erubesceres. Pater huic emeritis bello stipendijs tum, cum tota subnixum Numidia fregimus Iugurtham, exauctoratas armis manus agresti labore subegit. Prædura priscis moribus mater, frigoribus ac solibus perusta, & in plerisque ruris operibus marito particeps, affirmo, quam nemo appellasset impunè. His ortus ipse, procul ab omni contactu recesserat: pueriles quoque annos aliquo semper opere durando, sequi pecora primò, arcere gregibus feras, aliquid semper audere maius annis. Ludus fuit rotare saxa, vibrare iactu fudes, saltus agitare venatu, mox vigentibus lacertis humum scindere, segnem futuris noualibus eruere syluam. Sic effectum est, vt (quemadmodum aliqui putant) posset citò militare. Interim ex vltimo litore Oceani, & dirempta frigoribus plaga, gens à rerum natura bene relegata, stolidi viribus, indomita feritate, insolens successu, nec minus animorum immanitate, quàm corporum beluis suis proxima, Italiam inundauit. Nec tamen tantum vi sua, quantum luxuria socordiaque nostrorum ducum elata, dum nos in bello quoque vitia pacis sequuntur, & delicati fumus etiam miseris, vastitatem agris, solitudinem iuuentuti, periculum imperio ac propè exitium attulit: apparuitque nunquam Pop. Rom. ad propulsandam perniciem magis viris opus fuisse. Itaque cū appareret soluta militiæ disciplina, & non minor nobis pugna cum moribus esset, quàm cum hostibus, ad vnicum C. Mari cum virtutis tuæ, tum sanctitatis seueritatisque præsidium confugimus. Et meherculè festinarunt parentes ad nomen liberos mittere, quanuis asperrimo bello, velut occasionem complexi, vt sub te ponere rudimenta militiæ contingeret, cernere quotidie diuinæ virtutis exemplum, te hortatorem operum habere, te testem. Et cum hac communis totius exercitus esset felicitas, dux Marius, tamen (ò facinus indignum) plus reliquis cõsecuti vide-

bantur, quibus Trib. contigerat propinquus tuus. Quanta curâ robora Militum legeris Imperator, vt hostibus propè humanas vires excedentibus opponeres parem delectū, vel ex eo manifestum est, quòd cum scires non ex censu esse virtutem, præterita facultatum contemplatione, vires tantum animosque spectasti. Quid prodest? en quanta delectui tuo sit inuidia: diceris aduersus Cimbro puerum probasse. Sed neque te militaris ætas sefellit: cuius certissima mensura est, posse fortiter facere. Neque illa libido fuit saltem vitijs vsitata, quæ ad obscenos Veneris impetus forme cupidine incenditur, sed quidam perditus contumeliæ amor, ac summa flagitiorum voluptas, inquinare honesta: hoc ipsum quòd primus ante signa procurrit, quòd veteranos tyro præcedit, quòd redit puluere & cruore concretus, istud istud, quòd tam vir est. Vulgaria sunt irameta cupiditatis, forma, ætas: singularis res est fortis concubinus. Illas cicatrices, illa vulnera, illa tot eximia decora militiæ, quid exequar vltra? Imperator, pudet me quòd intelligis. Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, & blandius quàm militiæ disciplina postulat, adlatum militi Tribunum, imperatas asperrimas expeditiones vt remitterentur, sæpe ordinis, sæpe affinitatis tuæ iactatam gratiam. Confitemur C. Mari, diutius vixit obscenus corruptor, dum ista miles non intelligit. Non audeo dicere Imperator, concipe animo temporis illum habitum, re-forma cogitationes tuas, in alijs forsitan causis permittatur indignitatem rei oratione exaggerare, de iniuria nostra latinè queri non possumus. parcendum verbis est, inhibenda magna ex parte veritas, præuaricandum mihi est, si pudorem habeo. Collatis cum hoste grauisimo. comminus castris, cum totum bellum quodam genere ad pedem venisset, & omnium mentes imminentis pugna cogitatio impleisset, circumfremente vndique barbarico vlulatu, Romano militi pro vallo excubanti, meretriciam obscenæ libidinis patientiam aliquis imperat: Suum quisque habeat fortasse iudicium: mea sententia non satis pudicus est Miles, qui armatus tantum negat. Hoc expositionis loco Imperator malo accusatoribus credas. Illi narrarunt, rem viro & Romano & Milite tuo dignam, tantumque non ardorem luminum, horrorem capillorum, fremitum indignationis ante oculos dicendo posuerunt. Ad primum statim obscenæ libidinis sermonem, non aliter quàm si in hostem, elasticum cecinisset, gladium illum quem à te pro pudicitia nostrarum coniugum acceperat, per pectus infandi corruptoris exegit, & in latus vltra pedem. Si omnes Milites tales habemus, Mari vicimus. Verebar equidem ne fugandi corruptoris causâ ferrum strinxisset, & (quod accidere interim solet) dum alter, recessurum putat, alter percussurum non putat, tam honestum opus casus fecisset. Neque enim (vt opinor) hoc quoque exigendum fuit, vt cum cæcus amentia corruptor per vulnera ipsa rueret ad prendendos amplexus, Miles etiam gladium reduceret. Ego vero parum viriliter, istum indignatum puto, si in tanto dolore Tribunum potuit agnoscere. Ipse nihil excusat. Percussit, inquit. Gratia Marti, signisque occidi, hausi noxium vlticæ dextera sanguinem, siue licuit, siue non licuit. Atque vtinam plures mortes cepisset, vt impurum spiritum renascens pœna torqueret: Parum seuerè militarem redeuntibus supplicijs disciplinam continemus, si Tribuno post hoc factum bene cessit quòd occisus est. Reum ergo cædis non inficiatione defendam. Viro forti præsertim & innocenti nihil facere conuenit quòd negandum sit. Non abnuo crimen, imò si accusatores tacerent, ipse narrassem. Obijcite igitur, sed, vt delatores decet, totum. Verecundissimum enim Militem apud sanctissimas Imperatoris aures minus pudet confiteri quàm queri. Parum ne dedecoris subimus, quod non de honoribus fortissimi viri queritur: & vt longissimè vota procedant, rem honestissimam Militi fecisse, impunè erit: Damnetur etiam, & pudicitiam supplicio pendat. Conuenite legiones, intendite animo sancto contracta vndique auxilia. Lex dicitur castris, nec pauci sunt qui hoc nolint licere, illud velint. Non me herculè possum tenere, quo minus in accusatorem dolor meus erumpat. Quid dicis? Tu si Tribunus esses, hoc fecisses? Si miles esses, hoc tulisses? Date præcepta, componite disciplinam. Miles hac contumelia percussus est? indignis verò vocibus contumunatus, nihil amplius aget, quàm renuet: Et quis non illum inter prostitutos habeat, si commiserit, vt possit iterum appellari? Neget tamen, & vltionem iniuriæ suæ differat. Ita puto, cum illi ferit Trib. queretur. Inijcitur manus, & ab assignata statione Miles abducitur, vt stuprum patiatur. Vos interrogo accusatores, quid faciet? feret libidinosas manus vulnera sua tractantes: deponet arma, an reponet? Vir est enim, auctorem habet, hoc primi ordines iubent. Aequum est Tribuno Militem parère, in diem sperare etiam processus potest. Pro hoc merito accipiet fortasse vicem, ordines ducet, & sub illo alij militabunt. Si hæc conditio causæ est, si defensio sui non permittitur, indicate, prædicite: si corruptorem non licet feriri, feret. non enim potest nuda manu repelli. Mementote, corruptor armatus est. Implicitus tamen infando nexu, cogitate quid sibi fecisset, vt id, si plura dispiciat, imò si videtur, quò iustius queri possit, patiatur. Istud

verò flagitium in conatu pereat. Nam si libido ad votum obscœni corruptoris processerit, duo occidendi erunt. Liberè itaque dixerim C. Mari, quam de fortissimo Milite sententiam feras, magis tua interest. Huius quidem gloriæ nihil plus adijci potest, quam si pro re tam honesta moriatur: hunc mirabitur sola virtutum incorrupta testis vetustas, hoc factum patres liberis vel post pœnam præcipient. Tu cogita quid te sensit homines sciant. Hoc exemplum in neutram partem potest taceri. Cogitare certum est id quœcumque iudicat, probare quid in re simili ipse fecisset. Omnibus enim ad virile robur per pueritiam iter est, & iam contra libidinem maturuisse non prodest. Recognosce incrementa tua, & honestam tantæ magnitudini memoriam pristinae tenuitatis. Sinè dubio te ad tot Consulatus, & actos aut destinatos triumphos diuina virtus tua sustulit. Memento tamen, & tu sub Tribuno militasti, nec ad hoc fastigium dignitatis tam breui tibi venire contigisset, si serò cœpisses. Dicam nunc ego præcipuam semper curam Romanis moribus pudicitia fuisse: Referam Lucretiam, quæ condito in viscera sua ferro, pœnam à se necessitatis exegit, & vt quamprimum pudicus animus à polluto corpore separaretur, se ipsa percussit; quia corruptorem non potuit occidere? Si nunc placet tibi Miles, quid ego Virginiū narrem, qui filia virginitatem, qua sola poterat, morte defendit, raptumque de proximo ferrum non recusanti puellæ immerisit? Diuisit illi solum Appium, quæ tamē Populus Romanus secessione à patribus, & propè ciuili bello persecutus in vincula duci coegit: neque vlla res tum magis indignationem plebis commouit, quam quòd pudicitiam auferre tentauerat filia militis. Hæc sunt honesta, hæc narranda scœminarum exempla. Nam virorum quæ pudicitia est, nisi non corrumpere? Non sit mihi forsitan quærendum aueris auribus seculi in tantum vitia regnare, vt obscœnis cupiditatibus natura cesserit, vt pollutis in scœmineam vsque patientiam maribus, incurrat iam libido in sexum suum. Finem tamen aliquem sibi vitia ipsa exceperunt, vltimumque ad hoc huius flagitij crimen fuit, corrupisse futurum virum. Hoc verò cuius dementia est? in concubinatum iuniores leguntur, & in muliebrem patientiam vocatur fortasse iam maritus. Ego verò gratulor militari disciplina, gratulor opinioni castrorum, si huius mentis Tribunus in hunc primū incidit. Itane tandem (luuat enim velut præsentis insequi furorem) scorta tua stipendium merentur, & sub signis exoletos trahis? Ideo meretrices ab exercitu summouentur, intrare castra scœminis non licet? Ita puto, non opus est. Militem, hoc est plusquam virum, iamiamque in acie staturum, cui pro virili portione salutem suam patria commisit, appellas. Fortasse classico sonante ideo stationes circuis, ideo vigilias ambis. En quem Tribunum faceres, cum prætextati militabant? Non is profusus est furor: non manifesta dementia est? Vides munitum gladio latus, lorica ferro asperam, clausam galea faciè, & ad terrorem belli cristas minantes, inscriptum in scuto C. Marij nomen, totum denique virū Martio habitu horrentem. Hic tibi cultus profuturi videtur? Appellabis de stupro? vim afferes? Quid deinde expectas? vt ille te Tribunum putet, cum tu illum non putes Militem? Vacat enim vitij nostris, & ad omne votum fluente fortuna lasciuuit ocium, aut in eo saltem statu respub. est, vt ad restituendam eam satis sit milites impudicos non esse? Non de prolatando tibi imperio res est, nec transmarinas (vt nuper) prouincias petimus: de Italia possessione certatur, pro aris focisque constitimus: an hæc omnia igni ferroque vastentur, an nobis caput barbarus hostis excidat, an Cimbricè loquendum sit. Vita omnium nostrum & salus (pati nanq; aliud ne sub hoste quidem viri timemus) in vltimum discrimen adducitur. Influxit Italia inaudita multitudo, quam ne ea quidem potuit sustinere terra, quæ genuit: inusitata corporum magnitudo, mores etiam Germanis feri. Strage nostrorum campi latent. iam fugatorum Carbonis atq; Syllani sub comparatione scœlix militia est. Iacet post amissum Scaurus exercitum. Seruiliij Manlijq; bina cum tot legionibus castra perdidimus. Gens maiorem terrarum partem victorijs peruagata, tantū in Mario stetit. Libèter te Imperator interrogo, in hoc rerum statu tales milites habere malis, an tales Tribunos? In tanto belli discursu, ne cœcessæ quidem Veneri dares veniã. Nam quo ad altiorè quisq; honorum gradum extenditur, magis in exemplum spectantibus patet. Cum alij excubent arma, alij claustra portarum tueantur, alij vallum fossasque scutis innixi cingant, cibum ipsum stantes capiant, Tribunus inter scorta volutabitur? & has solas vigilias ageat? ac ne ideo quidem breuiem saltem frugalitatis perferet simulationem, ne hac illum facere Milites sciant? Age porro si viueret Trib., & hoc ad te factū Imperator deferremus, circumstaret vnuerfus exercitus, nec hæc Militis contumeliam, sed militia putaret, quid ageres? quid cœstitueres? Beneficiū accepisti Mari, beneficiū: non habes necesse propinquū tuū occidere. Nā si verè æstimemus, imperiū Po. Rom. ad hanc diem militari disciplina stetit. Non enim nobis aut multitudo maior est q̄ cæteris gentibus, aut vehementiora corpora, quam vel his ecce Cimbris, aut maiores opes quam locupletif-

simis regnis, aut mortis contemptus facilius quam plerisque barbaris causam vitæ non habentibus. Principes nos facit seueritas institutorum, ordo militia, amor quidam laboris, & quotidiana exercitatione assidua belli meditatio. Itaque plura penè moribus quam viribus vicimus, cum captiuæ quoque sanctæ habebantur, & contumelia etiam hosti aberat. Quæ omnia longa superba nobilitatis intermissa luxuria, tui nobis mores retulerunt. Dij profectò magnitudinem tuam curant Imperator ac dirigunt, qui tibi super cæteras laudes obtulerunt tam honesta sententiæ occasionem. quòd Miles fortiter fecit, si abfoluis, tuum exemplum est. Nisi fortè hoc me perturbari putatis, quòd Trib. fuit. Ideo herculè turpior, ideo morte omni dignior. Hæc enim conditio superiorum est, vt quicquid faciant, præcipere videantur, & perniciosissimus est malæ rei maximus quisque author. Quis continebit militiam? Quis castrensium disciplina præcipiet seueritatem? Quis te Imperator maioribus curis districto, delicta Militum cœrcebit? Trib. corpus & peccatum corriget. Ad quem confugiam? cui querar? Sic est vt necesse habeamus ipsi nos vindicare. Tribunus fuit, & hic Miles fuit. Tribunus. Hoc dicis, cui parère caligatum lex iubet, qui non solum Militibus, sed centurionibus præpositus partem quandam imperatoriæ potestatis obtinet. Ita opinor contra iura castrorum fecerat Miles, etiam si tantum negasset. Nescit quod istius honoris fastigium, quæ potestas ordinis tyro est. Age si ad te C. Mari aliquis impudicum Militem detulisset, ferres dicentem, Tribunus me iussit? Quòd si par in vtrâque parte delictum est, hoc tamen crimen Militem saltem decet. Tribunus fuit. Videor me herculè Imperator oblitus mediocritatis meæ, cum vix vnus defensionis sufficiam, quædam pro vnuerfo dicturus exercitu. Omnes has quæ circūstetere legiones, fiores Italia, ciuium sciorumque robora vna voce proclamare apud tribunal existima. Non ignominia Tribuni parère possumus, nemo nostrum recusat itinerum laborem, nec inuisum super arma falcem, non æstiu solis ardorem, nec sub pellibus acta hyemem, ferianda sit fatigato fossa, pro vallo portisque vigilandum, fortiter ancipites inibimus pugnas, vulnera laude pensabimus, mors erit ignominia potior. Quicquid in pugna patimur, virorum est. Imperet asperas Trib. expeditiones, si quo vertice montis hostis pellendus est, si inter infestos armatis saltus speculandum: scuiat denique in terga verberibus, exigat serulem plagarum patientiam, leno etiam seruis excipitur, fortasse hac lege captiuos vendes. Si meretricia imperatur necessitas, si aduersus obscœnam vim corruptoris arma tantum contumeliae causa habemus, potius castra capiantur, & vim Tribuni interpellat Cimber. Nihil tale nouere Germani, & sanctius viuunt ad Oceanum. Quid futurum est Imperator, si ad pudicitiam militum pertinet vinci? An ignoramus Imperator quanta quondam Popu. Rom. exarserit seditio, cum ex domo feneratoris, addictus lacero verberibus tergo prorupisset in publicum, & illas suppliciorum notas tulisse se quereretur, quòd vim corruptoris pati noluisse? Et ille tamen quanquam hoc flagitium conatus in addicto ac penè seruo, & vix libero, videbatur aliquatenus memor fuisse Romanæ sanctitatis, qui vim obscœnissimam non tentauerat, nisi aduersus alligatas manus. Eo tamen vsque Pop. Rom. vindicta processit, vt ardentibus bello finibus, ad delectum nemo responderet, nisi & pœna corruptoris, & abrogatione legis satisfactum esset. Nolebant militare, quantum hanc iniuriam non Miles acceperat. Quid de Fabio Eburno loquar, qui filium impudicum cognita domi causa necauit? Iamiam commilito quicumque casus manet, etiam si te Imperator damnaturus est, habes solatiū, satius est quam à patre occidi. At propinquus C. Marij fuit. Corruptis Iudicè, & animo alioqui leui gratia pondus imponitis. Propinquus tuus fuit. O rem omnibus narrandam, cum absolueris. Nam si quid tibi iudicandi fides tua causa facere permittit, cogitas profectò quantum tibi hoc ipsum apud æmulos, quos virtutibus offendis, allaturum sit inuidia, cum videberis aut corruptorem militis iudicare innocentem, aut propinquum tuum etiam vindicare nocentem. Olim iam Imperator inter fulgentes virtutes tuas liuor locum querit, & natura quidem omnibus nouitatis incrementis aduersa nobilitas, tuis tamen laudibus pressa & obruta rimatur occasionem criminum. Quòd si bene inuidiam noui, hoc quoque tibi obijcietur, quod saltem propinquus tuus peccauit: Quare abdicandus & eiurandus est non tuus sanguis. Certè nihil minus committendum, quam vt vlciscaris flagitium in eo profertim, qui apud malignos poterit videri te permittente fecisse. An ille si vnquam cogitasset se esse propinquum tuum, non has virtutes tuas, inter quas fortuna tua minima est, cum ei velut propius contemplari licuisset, toto pectore haurire debuerat? Nō huic affinitatis suæ scœlicitati referre gratiam? Miles te melius imitatur. Quòd si post hanc mentem viueret Tribunus, necessarium forsitan erat hac quoque eum premi inuidia, quòd ista fecisset Marij propinquus, quòd ex ipsa stirpe virtutum sustulisset se flagitij soboles. Nam cum bene sit liberata probro familia, quid attinet illud subinde Mario obijcere? Optimum fuerat non habuisse talem proximum, aut liben-

ter perdidisse. Perorata Imperator, vt mediocritas ingenij mei tulit, causa, scio commendationis partes esse reliquas: sed has superuacuas facit sanctitas tua. Quid enim verear ne noceat reo humilitas apud te, cui vel gravior potest esse nuda virtus, apud quem maximum est ex se coepisse? Commendem tibi ordinem caligati Militis, quem velut incrementorum tuorum natalem libenter ab alto respicis: Adhuc fortasse patricium valuerit genus, sed ductum eius longa serie dignitatis ordinem ipsa virtutum, conditione meliorem fecisti, Nondum potuit altius procedere vir adhuc huius ætatis. Tamen cum virum fortem, cum dignum tuis castris, tuis auspicijs probauerim, commendo tibi quicquid melius miles fieri potest. Hoc quidem profectò non expectas, vt in extrema actione miserabili fletu, & humili obtestatione vitam genu nixus petat: nec tu rogari ab innocente exigis, nec viro forti opus est precaria absolute. Vnū rogat, vt si quid de causa illius dubitas, des dilationem vsque ad proximum prælium, pone in prima acie: pone ante signa (fortiter dixerim) nō inter tyrones, vbi plus periculi, quō maximus hostium globus ingruet, specta pugnantem. Affirmo tunc minus ignoscet Tribuno. Liceat ire in aciem, cōgredi cum hostibus. Si perire debet, rogat te Imperator Miles tuus, opera mortis suæ vtaris foeliciter.

MATHEMATICVS, DECLAMATIO III.

ARGVMENTVM.

Vir fortis optet præmium quod vult. Qui causas voluntariæ mortis in Senatu non reddiderit, in sepulchro abicitur. Quidam de partu vxoris Mathematicum conseruit. Is respondit virum fortem futurum, qui naceretur, deinde parricidam. Cum adoleuisset qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit, reddidit causas voluntariæ mortis. Pater contradicit.

PRO FILIO CONTRA PATREM.

Postus, P. C. in ea conditione tristissimæ fortis sum, vt nec morte dignus sim, nisi me parricidam putetis: nec præmio, nisi innocentem: adeoque ludibrijs miseræ sum diuersitatis vel necessitatis implicitus, vt impetrandum a vobis habeam odij mei fauorem. Quæso præter omnia, quæ ante hoc tempus circa nos ordo prædictæ veritatis explicuit, attulisse me credatis vrgētium malorum probationem. De parricidio venit, quod occidere me possum: de fato, quod mihi non licet mori. Non solus mathematicus seculo temporibusq; prædixit has manus, sed & ego me parricidium credo facturum: plus quàm responsum, quàm sacræ artis præfagium, triste est, quod mihi sic minatur animus meus.

Non habeo infelix in cogitationibus meis, vnde non timeam: & facinus, quod sibi pro me pietas patris, quodque singulorum innocentia rogat, sentio, patior, agnosco. Ne quis me tamen laborare putet miseræ persuasionis errore, accipite cur non possim dubitare de fato. Parricidium credit, qui facturus est: non timet, qui periturus est. Ante omnia igitur à grauitate publica peto, ne pro tota innocentia mea contenti sitis hoc, quod volo mori. Nec quia videor contendere cū mathematico, vincere necessitates, expugnare fatum, ideo mihi bene credi putetis & vitam. Aliud est, facinus non esse facturum, aliud mori velle ne facias. Quinimò (si qua est fides) hoc quod vos constantiam putatis, infirmitas est: quod ad suprema confugio, animum meum noui. Nouissima victæ mentis integritas est in mea potestate, breui non habeo nec mortem. Fidem vestram P. C. ne quid amplius de miseræ pietate speretis. Qui mori volo ne parricidium admittam, non inuenio quemadmodum illud possim non facere victurus. Nam quod ad patrem pertinet, qui me retinet viuere nolentem, non miror, quod adhuc recenti gloriæ nostræ gaudio stupet, & in opera mea totus oculis animoque conuersus, parricidam non videt per virum fortem. Hic est animus, qui me quanuis denunciatum prædictumque seruauit, & cum incertis adhuc dubijsq; virtutibus præstiterit vt viuerem, præstat meritis actisque ne moriar. Nunc ille, quod pietate, quod videor ipsius perire reuerentia, vocat parricidium suum, & in orbitate, quam facere sibi videtur, non remedium meum, sed suum spectat affectum. Filius qui vult mori ne parricida sit, aliter sibi videtur remunerari non posse, quàm vt ipse moriatur. Merito prorsus, merito miserum senem tristes sollicitudines & præcij metus ad mathematicū & responsa miserunt. Debui vir fortis enunciatum parricida prædici. Siue enim miseræ coniugis prodigiosa fecunditas tumultuosus pulsibus maritales inquietauit amplexus, siue per anxias noctes dirōsque somnos feralibus senex imaginibus agitatus dicitur ad notissimum sacræ artis antistitem, non spes, non auida vota, sed suspensio, metus, & præfagium magni nescio cuius incerti detulisse pallorem, quid aliud hoc esse vultis

P. C. quàm primam fatalis instinctus necessitatem: De partu vxoris non potuit non interrogare, deinde non credidit. Referā nunc P. C. cuius artis, cui? fuisse dicatur authoritatis, quæ putauit adendum, qui sic timebat. Hoc quidem certum habeo, plurimis meruerat experimentis, vt ad illum velut ad oracula deorum, plenumq; sacro spiritu pectus, hominum sollicitudines metusq; cōfugerent. dicitur inspecta totius ratione cæli, digestis sideribus in numeros, ad publici priuatiq; fati stupuisse conspectum: & tanta prosperorum tristiumq; congerie magis ipso consultore perterritus, diu non commisisse verbis, quod videbat. Sed ò virum grauitatis antiquæ, dignumq; cui se fatorum arcana nudarent. Cum partus de quo quærebatur, multa præstaret propiora prospera, lætos incipientes annos, non fuit contentus meliora edicere, sed (quæ certissima est vera profertentium fides) quicquid deprenderat, protulit in medium, & proclamauit futurum virum fortem, deinde parricidam. Quis vnquam P. C. fiducia maiore respondit? Cum summū facinus denunciaret, antè se dixit probaturum. Fecerat profectò P. C. interrogando mathematicum patrem non educaturum si quid tristius comperisset, nisi hoc primum de fato fuisset vt viuerem. Sed nec mathematici fides circa momentum aliquemve cessauit ordinem: non numerus fefellit, non sexus in partu, non iuuenta, non robur. Illa quoque quæ velut extrinsecus consentiebant, affuere responso, bellum, hostis, acies, ad illam ipsam qua fortiter facere poteramus, ætatem. Pater verò periculi sui denunciatione non territus, arma mihi, pro tristis necessitas! arma ipse circumdedit, & suis ad pugnam manibus aptauit: tanquam mathematico iam credidisset. Quis miretur quod responsum non contempserit, dum sperabat vt fortiter facerem? Mori me non vult, & iam non superest nisi parricidium. O mors laudanda fortibus, expetenda miseris, nō recusanda foelicibus, quantum te quæsiuimus in bello? Tuli enim (deos testor) in aciem, tuli non virium iactationem, non gloriæ cupiditatem, sed vt patriæ præstaret aliquid vtilitas mei, vt hunc mihi deploratum spiritum, hoc destinatum damnatumq; corpus, publicarum vtilitatum vsus absumeret. Ibi primum miser didici, quàm multa nescientes, quàm multa faceremus inuiti. In medios hostiū globos perditus pugnator exilij, cessit acies. Densissima quæq; certamina solus inuasi, resistere nemo sustinuit. Obuijs ictibus membra nudavi, & ad incurrens vbiq; ferrum vitalia parata circumtulivacuam circa me tela ceciderunt. Miserum me deceptæ cogitationis euentu: fortiter feci, dū meor occidi. Recedite gratulantes, abite laudantes: non circumeo templa, non reddo vota numinibus: ad parricidū veni. Quem ego paulò antè passus sum miseræ conscientiæ pudorem? Ad patrem arma non retuli. Timui quinimò ne mihi dum reuertor, occurreret, ne in oscula mea plenaque adhuc victricibus telis manus incauto rueret amplexu. Quam tunc inter ceteras exclamations deducetis exercitus vocē, quod circumstantis populi murmur excepi? Magnū foelicemq; iuuenē, si subito moreretur. Adiuuate dij pariter atq; hoies, dū perire cōcupisco, dū volo: miseremini, ne hunc ardorē fugientis animæ dilatione laxetis. Proclamo, testor, in nouissimo fati stamus abrupto, prope est vt occidat patrem parricida prædictus, cū est mori parat. Quid me pater adhuc detinet? Quid moraris abeuntem? Melius quidem fuerat hunc spiritum aut in ipsa maternorum viscerum sede comprimere, aut vt primum contactu suo cælū terræque polluerat, festinata morte dimittere. Sanè tamen charitas patriæ priuatos vicerit metus, & in honorem virtutum scelesti nutrita sint, quicquid est propter quod educari me tanti fuit, explicitum peractumq; est. Restat vna pars fati, vltimum solumq; facinus. Frustra me consolaris æquanimitate patientiæque tua. Non idem vtriusque nostrum discrimen agitur. Tu mori periclitaris, ego patrem inuitus occidere. Hoc primum itaque excuso vobis P. C. quod præmium peto: satis sit hætenus viri fortis nomen agnoscere, huiusque authoritatem sacræ legis attingere, vt illā in aduocationē sacræ mortis adducam, Relaturum me putatis illa optionum verba solemnia, non capere magnorum præcia meritorum solas æquitates: tanta remunerandum benignitate quod fortiter fecit aliquis, quanta sollicitaretis vt faceret? Nemini vnquā minus soluendo ciuitas fuit, præstiti potest quod mori continuo deberem. Sed securi estote de auiditate summæ potestatis: illud infinitum, illud immodicum, quod nobis voluerunt licere leges, intra se consumit ille qui meruit. Titulos, imagines, honores, seruate victuris: mihi præstate salutem patris, innocentiam meam, temporum pudorē. Quæso ne mihi ideo præmium negetis, quia fortassis & hoc debeat odiisse, quod fortiter feci. Extra inuidiam est optio, cum id exigam, quod impetrare potuissem etiam antequam fortiter facerem. Nam quod obiter optionis reddo rationem, quæso nequis ideo me parum aut præmio fidere credat, aut causis quia vtriusque iuris miscui preces. Ignoscite ardori perire cupientis, quod pariter imploro, quæ singula sufficere potuissent. Fidem quinimò vestram, si qua adhuc lex est quæ adiuuare possit mori volentem, commodate, conferte. Est vtriusque iuris & authoritas, quod in mea morte tribuatis. Præstate causis vt moriar, præmio vt sepeliar. Sentio P. C. hoc primum b. iij.

ab affectibus publicis petendum, ne quis ideo me mori non velle credat, quia potius ad causas ac verba confugi, quia à vobis malui petere, quicquid ab his potui manibus accipere. Merui fateor malignas interpretationes, vir fortis ut morerer, à bello reuersus arma posui, populi fauorem, gaudia ciuitatis intraui. Sed siue hoc est sepulture suæ magna reuerentia, pessima que addita peccatoribus humanis infirmitates, ut esset quod timeret, qui non timet mortem: siue decuit innocentia amore pereuntem tranquillitas magna pereundi, ignoscite quæso cunctationi, patientia, moræ. Si me continuo occidisset, tanquam parricida moriebar. Neque est P. C. quod excludi præmium putetis contradictione patris. Eximus per magnorum operum reuerentiam de necessitate parendi, & aut interim nobis magna venit contra nominis huius potentiam de virtutum favore libertas, aut obsequia peracta demum optione repetemus. Non est quod vos resistentem moueat auctoritas. Neminem inuenias mori volentem, qui non habeat aliquem vetantem. Ille cui præsto non sunt pignora charitatis, lachrymis tamen audientium, & consolationibus, & promptissima semper exhortatione retinetur. Parentibus vero circa liberos vnus affectus est, fauere vitæ, timere mortem. Non habent patientiam nec iustæ orbitatis, & inter supplicia licet pœnasque omnes tamen illis innocentes, omnes miseri sumus. Ego P. C. communem hanc impatientiam senis accendo pietate, reuerentia. Fieri non potest ut se mori debere persuadeat patri filius, propter quem se videtur occidere. Hactenus leges, hactenus merita virtutum: veniamus ad necessitates. Mori volo, mori volo, ita ut reddidi causas. Ita non ex hac destinatione sentitis quicquid dici potest, quicquid dici non potest. Videritis, quid nos hucusque protulerit, hinc incipit ratio. Quod volo, fingite vnum ex populo turbasque petere, ius præmiorum. Non debet hoc vetari, quoties habet causas: non potest, quoties non habet, scilicet enim verendum est, ne ad hoc inconsultè, ne temere leuitas humana profiliat: & credibile est, ut quicquid apud hominem pro vita dici potest, ipsa sibi vita non dixerit. Abite gratulationes, silete blanditiæ, quoties iam putatis noliuisse me mori: Primum hoc maximum, quod pro incolumitate hominis natura commenta est, ut periremus inuiti, & contra tot aduersos casus, patientiæ nobis æquanimitate succurreret. Inde est quod inter luctus & desperationes scæda viuacitate duramus. An vos me moueri non creditis quod iuuenis sum? quod modò vitæ voluptates, modò gaudia lucis ingressus sum? Quantopere mihi blanditur, quod publicis ex acie reportatus humeris lætitiæ ciuitatis impleui? Quoties mehercule hæc vulnera, & rostantia hostili cruore arma conspexi, animum supra necessitates erigo, supra fatum pono. Sed omnia mihi iam discussa, consumpta sunt, & honesta pereundi ratione victa cesserunt. Quid mihi amplius cum corpore, quod oderunt oculi sui, cum quo quotidie properans anima rixatur? Non sunt mea membra, quæ possim velut hostis alicuius lacerare, confodere. Homini qui semel renunciauit rebus humanis, non redditur vita, sed tempus: & ipsa cupiditas ratioque pereundi, hoc ipso quo vetamur, accrescit. Fœlicior mehercule qui moritur antequam debeat, antequam velit. Penes serò renunciat vitæ, quisquis sic ad exitum peruenit, ut hoc illum facere nemo miretur. Ei tantum debet mors negari, de quo non sufficit hoc pœnæ genus, ut ipse se potius occidat. Nam quod lex iussit, ut moriturus redderet causas, quod insepultum voluit abijci, si sic properasset erumpere, ut non nunciaret hoc prius, non fateretur: fallitur quisquis ideo factum putat, ut teneremur inuiti. Illa vero non timet pereundi temeritatem, nec secretum doloris alieni libenter inquiri. Sciebat illos non aliter aures proferre causas, quos sceleris conscientia, quos maioris cruciatus metus in suprema compelleret. Igitur ne supplicia properato vorarentur obitu, rursus in pœnam nocentis insepulti corporis reuocauit iniuria. Lex placida, mitis, causas mortis reddi voluit, non æstimari. Possunt igitur P. C. publica quadam voce generis humani respondere quærentibus causas mortis interrogatus, at ego difficilius redderem vitæ. Quid iuuat o misera mortalitas animam per tot annos (etiam si natura patiatur) per infinita temporum spatia tristissimo corporis retinere complexu? Si cuncta gaudia nostra, si voluptates, & quæcumque ex hac vniuersitate mundi vel sollicitant aspectu, vel blandiuntur vsu, diligenter excutias, tota vita hominis vnus est dies, humiles prorsus abiectæque mentes, quas non implent hæc eadè semperque redeuntia: ut qui honestis operatus artibus sciat quis finis bonorum, quæ vera fœlicitas, nunquam sibi videbitur præmatura morte periturus: & lucis causas ad animum mentemque referentium neminem quotidie vita non satiat. Relaturum nunc me putatis, quantum plura sint in hac æui breuitate fugienda, comparaturum gaudijs prosperis, metus, calamitates? Illa illa æstimemus propter quæ fatigamus votis deos, propter quæ breuem querimus ætatem. Nempe sunt vanitas, cupido, luxuria, libido. Non pudet propter hæc ferre debilitates, luctus, spatia morborum, & cum liceat euadere, malle pati? Finge tibi velut ipsam proclamare naturam, Receptus es in hoc pulcherrimum mundi rerumque consortium, & per succedentium vices in ordinem mortalitatis na-

rus, bona nostra vidisti: admitte posteros, cede venientibus. Nescis te quantum diutius vixeris, tantò magis impatientiam parere: Quantumlibet prorogentur tempora, iungantur ætates, quandoque tamen non potest non exitu perire miser, qui moritur inuitus. Miraris quod suprema mea ipse præcipitem? Nunquid enim non hoc agunt singuli dies? Omnis nos hora per tacitos fallentesque cursus applicat fato, & in hac turpissima perpetuitatis cogitatione districti, per exigua festinatis æui momenta præmorimur. Faciamus potius de fine remedium, de necessitate solatiū exeamus spòte, consilio, pleni securitatis, gratias agentes. Solus vixit quoad voluit, qui mori mauult. Indulgete quæso sœuæ tristesque causas, indulgete virtutes, ut mori tanquam magno animo velim. Ita non sufficit ad maturandos exitus, quod fortiter feci: Infirmæ prorsus terrenasque mentis est, ut numeris annos: ego (quæ fœlicissima vel lassitudo vel satietas est) virtute consenui. Quid adhuc inter accidentia fragilesque casus ago? Homo receptus in publicas gratulationes, presentis humilitate de cresco. Minores fiant necesse est diurnitate, quorum initia confirmare successus, cum iam nec operibus, nec fœlicitati possit accedere. Cum fortuna ruere dementia est, & ætatem trahere pereuntem. Nullos ego senes degere turpius puto, quam qui fortissimi fuerunt. Vultus expectem ut putres artus fœdet pudenda canities: ut sanguine membra vacuata vix nitantur ad gressus: ut hæc laudata manus, nec ad quotidianæ vitæ ministeria sufficiant: Quam miserum, quod deforme est me minime quod fueris, referre cicatricum tuarum redundationes, & frigidam præteritorum memoriam, cum iam fidem membra non habeant, supra sua facta rideri? Festinato exire de seculo debeo, dum alacre corpus, dum spiritus viget, dum teneor, dum desideror: & hoc volo deberi manibus meis, animo meo. Fauete dii pariter atque homines: mortem vir fortis inueni. Est hæc communis mihi cum multis fortasse causa, sed veniamus ad meam. Si mihi Mathematicus denunciaffet damna membrorum, grauem corporis perpetuumque læguorem, ignoscere tanta mala vel incerta fugienti. Plus est quod expauesco, quod timeo. Minatus est mihi manus meas, meos animos: nullumque voluit esse momentum, quo securus intrepidusque requiescerem. Iussus sum vitam per anhelitus metusque consumere. Quis inter hæc spei, quis consolationis est locus? Mori debeo tanquam nocens, si Mathematicus verum dixit, tanquam miser, si mentitus est. Quid quod me futurum dixit parricidam? Ecquem mittamus in experimentum, cui credamus? Placet post futurorum incertam tractare rationem, quid ad diuersas persuasiones, & ad loquacissima humanorum peccatorum ingenia variaris? Parricidium dictus sum facturus: si possum posthac viuere, non sum in nocens, etiam si non fecero. Interrogare mehercule hic libet vos omnes liberi, omnes parentes, quem mihi post hanc denunciationem assignetis animum. Homo sum, cuius corpus iratum fortasse seculo numen velut aptissimam facinori videtur elegisse materiam, cui in primis continuo natalibus assignata est virtus pariter & facinus, omnium incredibilium diuersorumque pariter capax, omnibus difficultatibus nouitatibusque sufficiens, sceleribus miser, & sine morte sua nocens, in quo debeatis ipsas quoque odisse virtutes. Nescio quæ me prodigiosa feritas in patrem velut telum aliquod casurumque pondus librat, impingit. Facinus me manet, quod contra fidem est, quod profuturum mihi negatur: & nolim, cuius non tempus, non locus, non causa prædicatur. An mori debeam, vos æstimabitis: non debui nasci. Sentit pater quanta sit prædicti sceleris immanitas: & ideo tentat efficere, ut Mathematicam artem non putetis, ac modo contendit non esse factum, & cuncta casu fortuitoque decurrere: modo etiam ut prouidentia regantur, non posse tamen humana scientia deprehendi. Dum vtrunque colligo, interim apud grauitatem vestram depono sensisse aliquid patrem etiam cum metuit. Ego Mathematicum probauit dixisse verum: ille credit esse quod dixit venturum. Casu ne tibi pater hæc diuersitas videtur in corpus vnum dissentientibus solidata primordijs, ut summo vertice locatus igneus vigor cuncta leuia calidi spiritus ardore suspenderet, profundus humor ad ima demersus, vnde quotidie superpositi caloris alimèta traherentur, terrenum pondus in medio quanto supernè spiritu, tanta penitus inanitate subnixum librata mole consideret, ut seculorum infinita series, per assiduas temporum vices sua lege festinet? Quid hæc fulgentium syderum veneranda facies? quod quadam velut infixæ ac coherentia perpetua semelque capta sede collucent, alia tota sparsa cælo vagos cursus certis emetiuntur erroribus? Ista credis passim fortuitoque disposita? Rogo, quid melius ratio fecisset? Deus hæc deus fabricator operis vniuersi ex illa rudi primaque caligine protractum posuit in vultum, digessit in partes. Postquam dederat vniuersitati parem dignamque faciem, spiritum desuper quo pariter animarentur immisit. Inde est quod quicquid nascitur, collocata numini proprietate signatur, & in totam æui sui breuitatem compositum firmatumque sic accipit futura: quasi vitam. Hæc credo pater terrori primis fuisse mortalibus, mox admirationem consumpta nouitate meruisse. Paulatim deinde hoc quod stupemus, animus ausus diligenter attendere, in arcana naturæ sacrum mi-

fit ingenium, & ex assiduis obseruationibus notisq; redeuntibus latentium ratione collecta, peruenit ad causas, Miraris fatum hominis posse prædici? Defectiones siderum laborésque narratur, nunciatur origo tempestatum, lassitudo veterum; quod sidus immodicos solis ardores, quod seueras minetur hyemes, quid significant sparsi longius crines, quid ardentius solito iubar, quid excussa flamma sideribus. Non inuenio quid possit esse certius veræ artis ingenio, quam dicere quid futurum sit, fieri deinde quod dixerit. Quod si esse artem Mathematicam probant natura, ratio, experimenta, pater quoque, qui credidit consulendum, superest vt ostendamus verum dixisse de futuris, quem de præteritis non possumus probare mentitum. Accipite primam certissimæ scientiæ probationem. Homo qui de partu consulebatur, non confudit turbauitq; responsum, nec per varias ambages indeprehensibilem sparsit errorem: nihil ita locutus est, vt illud audientium interpretatio traheret dirigeretq; quò mallet. Atqui in eo tota ratio fallendi est, non dare consilium quod deposcant, sed caligine magna; promissorum varietate suspensos sic dimittere, vt quicquid casus attulerit, putent esse prædictum. An scilicet hæc fuerit ratio fingendi, quò dicebat visitata, communia, quæ futura pater facile crederet, libenter audiret: Fortiter, inquit, faciet filius tuus. Rogo, vbi magis definit, qui mentitur? Sed quibus ille, dii deaque signis, quibus impletus est notis, qui de parricida dissimulare non potuit, cum quæreretur pater? Artem tantum mirari me pater putas: Ego miror animum, stupeo constantiam. Erit, inquit, vir fortis, & parricida. Rogo, quæ ratio fallendi est, ea dicere propter quæ nec prioribus debeat credi: In parricidio, quod præcipiebat Mathematicus, hæc sola ratio fuit mendacij, ne prædiceretur. Fero tamen, vt quis in alijs consulationibus decipi possit aut errare, de futuro parricida nõ magis Mathematicus potest, quam pater interrogare. Omnes sicuti apud sacræ artis antistites satis constat, animæ proprietates, & futuras mentium corporumque formas ex illorum siderum qualitate, quibus in ortu suo cuncta gignuntur, accipiunt. Aliquis vagi numinis errore perstrictus est, vitam transtigit ille discursibus. Placida conceptum stella signauit, erit modesta lenitate conspicuus. Ardens nascentis horam sidus accendit, viribus pariter moribusque flagrabit. Languidi & iam vergentis in procliu mundi, hebescentibus tardior membris, similis senectæ iuuenta pigrescit. Iam si cui principium deorum fulgor illuxerit, in populi consurget imperium. Credo mehercule in illum natale meum monstri diem, iratorum numinum conspirasse violentiam, sedemque prodigiosi spiritus collato pariter igne pressisse. Si verum est post vetusta secula, & innumerabiles annos reddi rursum alijs corporibus animas, fortassis in me renatus sit aliquis ex illis, quorum scelere violatus dies mundum subito mutauit, quos per maria terrasque fugientes, furiales faces, & vlticum dearum terror agitauit. Neesse est vt maiores notas ventura promittant, quæ non temere nascuntur. Sic futuras tempestates, pelagi fragor: & conscium nemorum murmur enunciat: sic peritorum facta populorum ardentibus celo faces, & crinita siderum flamma præcurrit. Prædicebar bello, monstrar bar armis, agebat ante se ventura feritas publicas calamitates, & omnium malorum consumptione parricida ponebar. At nunc ista putet aliquis fortuito, non arte sentiri: possit fortasse casu euenire quod futurum sit, non potest casu fieri quod prædictum est. Equando vnquam pater explicuit manifestius vilius fati necessitatem totus ordo responsi? Vir, inquit, nascetur: euenit. Educitur, quamuis parricidium prædictum sit: accidit. Perueniet ad iuuentem robor, adoleui. Viribus erit conspicuus, & nimis. Aderunt bella, venerunt. Ibit in aciem te volente, missisque fortiter faciet, feci. Erit parricida, si vixero. Si pater tam secretæ profundæ que artis ratio reddenda est, non ne habere tibi grande consortium prædicti videtur ipsa diuersitas: Virum fortem dixit, & parricidam. Vicina sunt hæc, etiam vt dissimilia: paria viribus, etiam vt mète dissentiant. Quid enim me aliud notabilem fecit in bello, quam quòd non parco cadibus, cruore non satior, exultans super stratorum corporum strages, palpitantibus adhuc cadaueribus alacer insisto? Virtutis sunt ista cum hostis contigit. Pax est quæ nos deprehendit, & cum iusta grassandi materia consumpta est, in facinus neesse est ociosus ardor erumpat. Ecce iam reipublicæ præbita est quies, mihi tamen plurimum est cum gladio meo, totis diebus tracto ferrum, ad arma respicio, tela mea laudo, admiror, alloquor. Crede pater, & parricidium tam facile est, quam fortiter facere, cum vtrumque de fato est. Sed quousque ratione colligam, quod exitu iam probatum est: quod nullis Mathematicus dixit ambagibus: nullis dissimulari artibus potest? Partem responsi futuram in alio opere iam vidisti, & quod præcipue torquet animum, fides sceleris virtus fuit. Explicata est auctoritas responsi, cum de duobus prædictis vnum factum est. Nec possis de veritate dubitare, quoties cum incertis experimenta consentiunt. In responso cui cuncta cesserunt, fieri nõ potest vt hoc solum falsum sit, quod nouissimum est. Non potest, inquit, fieri parricidium. Vis mirer pater, si non creditur futurum, quod etiam cum factum est, vix creditur? Falleris si aduersus prædictas necessitates

tes sufficere credis quòd ego bonus filius sum, quòd tu optimus pater. Tu non mireris scire, credo ego vtrique nolle me scire. Quid est ergo fatum, nisi quod fit, & non habet causas? Quemadmodum ergo, inquit, istud vitari potest, si fieri neesse est? Scilicet hac sola ratione, vt mors inter facinus hominemq; ponatur. Vincitur pater fatum si resistas: vincit, si contempseris. Ago quoniam gratias hoc solo nomine crudelissimis fati, quòd maximum facinus non in prima aui mei parte posuerunt, quòd præmissæ sunt antè virtutes, magnorumq; operum prior ordo defluxit. Potest putari caueri parricidium, quod & prædicatur, & nouissimum est. Fingamus pater Mathematicum de hac sola vitæ meæ parte mentitum: quid tanti est, vt credam ista, & viuam? Occidi pater non potest. Sed quid refert si difficultas ista non est salua animo meo? Excedit omnem calamitatem, innocentia suæ non credere, diebus ac noctibus timere, suspectum habere animum suum, calumniari manus, inculcare visus, & parricidalem agere cogitationem. Maior mihi ratio moriendi est, si parricidium fieri non potest, & ego me credo facturum. Quæ tu mihi pater imperas laborem: quam asperam exigit patientiam? Horreo oscula tua, ne seniles artus nimium grauis amplexus elidat, Non sustineo eosdem expetere conuictus, ne quos porrexerim cibos, venena fiant. Timeo eiusdem peregrinationis adire comitatum. Omne fugio secretum, ne quid fortuna, ne quid afferat casus. Quousque timebitur animus? Mors mihi præstare potest, ne parricidium faciam, mors vt videar nec fuisse facturum. Sed me infelicem, quam multa sunt quæ timere debeam, etiam contra animum meum? Vnde scio, an expulsus me repente sensibus meis, aliqua magni discriminis imago raptura sit: Prosilibo fortasse tanquam sequar classici vocantis instinctum, tamquam me ruentis patriæ fragor, & vociferatio captæ ciuitatis exciuerint. Me sanè interdum cuncto dire possum, sed vnde scio quid afferat nox, casus, error? Mathematicus hoc nõ futurum dixit, vt vellem, sed vt occiderem. Tu quoque pater quanto grauiore passurus es ex ipsa dissimulatione cruciatus? Felicius profus est, palam occidisse quem timeas. Cum bene in oculis meis amplexibusque requiescas, superbeat neesse est tacitas cogitationes prædicti periculi metus: & licet componatur ad fortem superbamq; constantiam, naturalis tamen hominis infirmitas potest tam percussorem timere, quam mortem. Explica nos pater tam misero tristisque complexu, & longissimas sollicitudines breui recide patientia. Minus indignum est vt moriar si innocens futurus sum, quam vt viuam si parricida. Denuncio tibi pater, & de suprema necessitate confiteor. Iam nõ sunt meæ potestatis hæc manus, non regere dexteram, non retinere sufficio: Venit ille nescio quis ardor, nõ sentio, nõ intuentur oculi. Tunc omnino incipio scire, cum gesta sunt. Quid tu me lacerorum virumq; beneficio strauisse nuper hostes putas? Quantum dicuntur narraisse captiui? nescio quem in me monstrosum vultus horruere conspectum, non tela iaciebam, non iaculabar ictus, furialibus miser facibus ardebam, & pectus istud non lorica, non ferrum, sed diri serpentum clauerant nexus. Non fuit illud pugna, non acies, in bello parricida vincebam, excesserunt opera mea humanarum virium mediocritatem. quicquid factum est, rabies, infania fuit. Prædico, protestor, non ego parricidium faciam, non ego fortiter feci. Quòd si vlla ratione casu effici potest vt prædicta non fiant, fidem vestram P. C. vt mihi potius innocentia, quam fato debeat: ego dicar expugnasse constitutionem, fregisse vincula necessitatis: mea pietas, mea laudetur integritas. Dij non sinant, vt inter me responsumq; decernat exitus. Mathematicum vincere malo, quam reprehendere. Quid nunc agam P. C. quemadmodum me vir fortis ad preces, quemadmodum parricida componam? Dicam, miseremini: dicam, succurrite? Sic rogari contra mortem solet. Nouo mihi inauditòque opus est ambitu malorum. Nisi morior, periclitor. Ideo videor causas reddidisse, vt contradiceret pater: & si bene noui malignas interpretationes, non exitum captasse dicar, sed excusationem. Explicate per fidem miseri pudoris æstum, nunquam videbitur mori voluisse parricida, si vixerit. Ad tua nunc genua porrigo optime pater has ad scelus tantum fortes manus. Per ego, si fas est, quicquid feci, per hanc ipsam mei charitatem, qua me nondum timere capisti, misere, filium pietate pereuntem ne velis exitum facere parricide. Præsta mihi patientiam, qua me modò bello credidisti. Finge nos in ipso prosperi Martis cecidisse complexu: cõfectumq; magnis vulneribus cadauer efferris. Relinquo tibi pro me omnes parentes: hunc quo nos retinere voluisses, in suprema mea transfer affectum: tuis manibus compone corpus, extrue rogos, funeri iusta perfolue. Deinde cum iam nouissimis oculis, supremoq; discedens satiatas fueris amplexu, tunc te fas est sublati ad cælum manibus proclamare, Mathematice, mentitus es. Reddidimus causas, peregrimus preces reliquas. Vos manus, vos adiuuate ciues, non vt liceat mihi mori, licet istud etiam vt negetis. Vir fortis commendo vobis exitum meum, si non continuo letale vulnus impreffero: si non cum sanguine totam animam properans ictus egerit, adiuuate dexteram, deprimite telum, & antè omnia detinete patrem. Nescio quam longè manum sparsurus sit fugien-

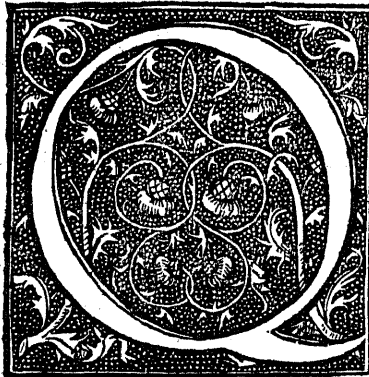
tis animæ dolor, quò cadat extractus mucro visceribus, in quem se collabētis corporis ruina præcipitet. Vultis scire quantum debeam timere victurus? Metuo ne patrem, dum morior, occidam.

AEGER REDEMP TVS. DECLAMATIO V.

ARGVMENTVM.

¶ Liberi parentes in egestate aut alit, aut vincuntur. Quidam duos filios habebat, frugi, & luxuriosum. Peregrè profecti sunt: capti à piratis. luxuriosus languere cepit. Ambo de redemptione scripserunt. Pater vniuersis bonis in vnum redactis profectus est. Dixerunt illi prædones, non at tulisse illum nisi vnus precium, & eligeret vtrum vellet, ægrum redemit. Qui dum reuertitur, mortuus est. Alter ruptis vinculis fugit. Alimēta poscit pater, contradicit filius.

PRO PATRE CONTRA FILIVM.

Vanis Iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentium meorum nouitate mirari, nullumq; mihi reliquerint impatiētiae genus aduersa, quæ de solatijs remedijsq; creuerunt: confiteor tamen hoc solum me prospicere nullo metu, nulla tristium recordatione potuisse, vt post piratas, orbitatē, famem, hinc quoque calamitatibus nostris pondus accederet, quòd reuersus est filius meus. Viuebam miser, vt hunc viderem, solaque superstitis expectatione suspensus, audissimam moriendi cupiditatem contentiosa mendicitate fallebam. Pudet per suasionis, redisse se iuuenis affirmat, vt vindicaretur morte fratris, vt patris orbitate gauderet: nec intelligit maierē se factis meis autoritatem hac indignatione conferre. Nunc magis sentio, quantum facinus fuerit Aegrum non redimere. Queritur se relictum, qui potuit euadere. Vt cunq; Iudices poteram redēptionis illius reddere de præfenti iuuenis impietate rationem, & mihi crudelitas ista præstabat, vt filium viderer elegisse meliorem. Non vtor tamen occasionis huius inuidia, nec quicquid miseræ pietatis impatientia feci, querela malo defendere. Ego vero tunc non mores liberorum, mētesq; tractaui, nec mihi in illa tristissima conditione succurrit de comparatione consilium. Sola, quid facerem, necessitas, sola iuuenum meorum aduersa suaserunt. Ex duobus liberis neutrum magis amat, qui redimit Aegrum. Illud planē Iudices vltra omnem malorum meorum fateor esse tristitiam, quòd hac asperitate iuuenis, hoc inopiæ squalorisq; despectu famam optimi fratris incessit. Hominem qui piratium carcerem, qui prædonum vincula discusserat, decuerat ne voluisset aliter reuerti. Ex quo se nobis tanto virium labore restituit, poterat eius quoque admirationem mereri, qui præcio paulò ante cessisset. Dij immortales, quam laudem, quem gloriæ fauorem impleuerat, si pasceret patrem, redimeret fratrem. Relaturus vobis Iudices ordine malorum meorum euentum, quem nemo tam crudelis, nemo tam saeuus audiet, vt me non pascat, hunc autē omnia qui se queritur in fratris comparatione damnatum, secreti doloris indignatione conuenio: Quid agis impotens, superbe? Tu nescis vtrum fuerim redempturus ex duobus sanis, ex duobus ægris. Habui enim Iudices, filios diuersissima mentium corporumq; qualitate compositos: & sicut mox probauit saeva captiuitas, in totam dissimilitudinem, vitæ quoque genere diductos. Hic nanque robustus ac patiens, non molliri prosperis facile, non accedentibus frangi: & quem de voluptatum gaudiorumq; contemptu scires parem quandoque fortunis, traxerat ex firmitate mentis magnam protinus & in membra constantiam. Ille vero pariter in latitiam metusq; resolutus, alienus à curis, solitudinibus impar, delicatus, impatiēs, & iam similis ægro. Sed apud patris affectus hac ipsa liberis dissimilitudo iungebat, & erat quædam in inæqualitate charitatis æqualitas, quòd hinc ferio laudatumq; semper, illum iam quadam miseratione diligerem. Quid profuit indiuidua pietas: Erat etiā me nolente manifestum vtrius magis colloquijs, magis lætaretur aspectu. Velit nolit Iudices ipsa quoq; querela iuuenis, quid de patris fateatur animo, probat. Irasci quòd non sit fratri prælatus ægro, impatientia est hominis qui magis ametur. Accipite Iudices maiorem pietatis æquæ probationem, filium nec peregrè dimissurus elegi, iunxi fratrem, aptaui comitem, & vtroque patris laterē nudato, visus sum mihi magis habiturus vtrunq; mecum, si pariter essent. Hanc apud me iuuenum æqualitatem, etiam in calamitatibus fortuna seruauit. Vterque captus est, ambo de redemptione scripserunt. Dissimules licet, iterum tamen & inter aduersa persuasionem charioris inuenio. In captiuitate communi puto minus sperauit ille de patre, qui languere cepit. Tu mihi nunc impotentissime iuuenis, tu quæso responde. Quid aliud facere debuerit pater duos redempturus: Cunctas facultates in precia colligi, rus, seruulos, penates,

penates, & omnia vtiliora properanti festinatione perdentis addixi, & vltra quam nō potest excogitare summus affectus, nihil senectuti meæ, nihil dubijs casibus (pro inconsulta pietas) nihil neque illi referuauit, quem redemisssem. Quantum Iudices ad piratas tulerim, scire potestis ex hac fame. Fuerit precium licet exiguum, paruūque, dum totum: fingite quanlibet diuitem, quanlibet pauperem patrem, nemo vnquā plus pro liberis dedit, quam qui sibi nihil reliquit. Vtrumne igitur Iudices nemo mortalium habet precium plurimum liberorum? An piraticæ feritatis ingenium est, in captiuorū taxationē solos aestimare redimentes: Dij immortales, quam arrogans me pirata, q̄ superbus excepit: Parum, inquit, attulisti senex, languet alter. Quid ergo à dijs hominibusque merui, quòd mihi non redditurus vtrunq; non ipse potius elegit: Sauius, & humani doloris artifex, negauit à me duos posse redimi. Deinde vt hoc tristius, vt difficilius esset, redditurū se dixit vtrum maluisssem. Vides iuuenis quantum pietati meæ testimonium reddiderit ipsa crudelitas. Conditio non ponitur nisi duos redempturo. Expectatis, certum habeo Iudices, vt in tristissima necessitate positus abrupto, ad ægrum continuo properauerim. Quis non putet audita conditione vincula me statim detraxisse languenti? Oderitis licet confessionem meam, deliberaui. Tenuit inter illos inexplicabiles doloris astus, perquam longum pietas misera consilium, & quòd nunquam satis manibus filij, nunquam satis excusabo conscientia meæ, non statim mihi ille deficiens vnus fuit. Dissimules licet orbitas, ego mihi plurimum videor adiecisse languori cunctationis mora, & sensit infelix quid in electionis huius necessitate fuerim neutro languente facturus. Tandem, quod solum habebat ambitus genus, desperatione præualuit. Accipi fateor illum qui solutus quoque non sequebatur, quem non gaudium redemptionis, non lætitia prælati, non hortantis erexit patris amplexus. Si esset in rebus humanis vlla clementia, merueram etiam de piratis, vt mihi duo redderentur. Vtinam Iudices iuuenis illius vita præstaret vt videretur non periculi miseratione, sed charitate prælatus. Me infelicem, quòd bonam habeo causam. Explicuit iustitiam comparationis, qui decessit etiam redemptus, & in perituro filio nihil aliud electum est. In quo fui miser famæ periculo? Filius meus languore defunctus est. Tamen pater occiderat ægrum si reliquisset. Videram continuo Iudices in carcere illo quantum promitteret constantia hominis, quem non captiuitas, non expectatio patris, non fratris fregisset infirmitas. Nec immeritò de fortissimo iuvene cuncta speraui, si fuisset ad omnes conatus explicato languente liberior. Tandem miseros fortuna respexit, & puto contra prædonum commenta, feritate ipsa consensit, vt nobis quem negauerant, non abstulissent. Non quidē mihi Iudices arrogo temporis illius prouidentiam, nihil me fateor fecisse consilio potest tamen vtriusque iuuenis exitus necessitatibus meis assignare rationem. Perijt quem redemi, reuersus est quem reliqui. Inuenisse te putas iuuenis patrem cibos & alimenta poscentem? Quærebam precium tuum, testor clementiam mitissimæ ciuitatis: hæc preces, hic rogantis ambitus fuit. Misere mini, date stipes, indulgete, conferte, repetendus est ille qui redimi maluit fratrem. Sed & hac te decebat reuerfium proclamare voce, Erige vultus pater, attolle tristissimam faciem, vindicati de sauiissimis prædonibus sumus, duos redemisti. Alimenta posco, poteram non adicere, filium pater, sed mendicus hominem, sed iuuenem senex. Quis enim magis ex ipsis rerum naturæ sacris venerandisq; primordijs descendit affectus? Quid etiam inter liberos ac parentes tam commune, tam publicum, q̄ vt alicuius famem proximus quisq; depellat? Voluit nos ille mortalitatis artifex deus in cōmune succurrere, & per mutuas auxiliorum vices in altero quémq; quod pro se timeret asserere. Nondum hæc charitas est, nec personis impensa reuerentia: sed similibus accidentium prouidi metus, & communium fortuitorum religiosus horror. In aliena fame sui quisq; miseretur. Sic cibos obfidio partitur, sic inopiam pariter nauigantium frequenter vnus alimenta pauperunt. Hinc & ille venit affectus, quòd ignotis cadaueribus humum congerimus, & in sepulchrum quodlibet corpus nulla festinatio tam rapida transcurrit, vt non quantulocunq; veneretur aggestu. Parentibus verò liberi non præstatis alimenta, sed redditis: quanto dii deæ que breuiora, quanto minora pro tot infantia, tot pueritiæ sumptibus, tam varijs vel abstinentissimæ iuuentutis impendijs? Si meherculè hoc quoque officij genus natura permitteret, bene pro deficientibus aliquid & vita vestra deperderet, iterumq; ex illa quam traxistis anima portio breuis in suū rediret authorem. Vultis scire quantus nomini nostro debeat affectus: quanta veneratio? Non est beneficium quòd pascit, sed est facinus quòd negatis. Liberi parentes alant. Pudet sacrorum nominum, pudet religionis humanæ. Hæc ergo lex erit: Quid imprecer homini, qui primus fecit vt pietate iuuaremur? Liberi parentes alant. O crudele factum. O nunquam tristior fames. ita pascit ille qui cogitur? Non meruisti, inquit, accipere. Discede pietas, quiesce paulisper: infirmitas remuneranda sit. Primum lex seuerissima est, vt fortius alimenta poscantur.

Perdiderunt pulchritudinem sanctitatēque naturæ, qui putant illis parentibus iura succurrere, quibus apud liberos salua est de mutua charitate reuerētia: collisis prospexere pignoribus, & inter tam venerabiles affectus hoc quoque dignum prouidentia fuit, vt aliquid & odia præstarent. Quereris, irasceris, & ideo iuberis. Expectandum est videlicet vt liberorum parentūque concordiam præferant totius merita vitæ, & vt pietas, natura, sanguis accipiant quotidie tanquam amicitia nexum: & nisi nos promeruerimus obsequijs, adulatione, patientia, natales ortus & pignora prima perierunt: Si vultis Iudices, vt huic nomini salua sit in omni personarum diuersitate veneratio, bonum patrem filius alat, lex malum. Non faciam hanc contumeliā rerum naturæ, non faciam legi, vt excusē vel pessimum patrem, vt sacro nomini tētem gratiam petere de venia. Sim licet crudelis ac sæuus, filium tamē diutius amari. Clauerim paternos penates, de testamento, de spe successionis expulerim, onerauerim vinculis manus, fœdauerim membra verberibus, per solui gratia non potest nec malo patri. Arrogans, impotens sum, nolo quotidie mereri quicquid mihi deberi cœpit primo die. Facilis, mitis, indulgens, vocabula sunt ista minoris affectus, propter hæc aleretur amicus, pasceretur extraneus. Vestrum quinimō crimen est, quod interdum aliud sumus, & vnum manifestum est, diuersitatem nostram venire de moribus liberorum. Non inuenias asperum patrem, nisi iam peccantis ætatis. Quid ais: rigidus, immittis sum: ideo pascere tantū pascere, non vltra malo pro reuerentia nominis nostri. Quicquid præstatis inuiti, & cum alitur pater, quem quereris indignum, accipere mihi videntur omnes parentes. Si vis, affectum debes: sin minus, necessitate seruitutē, patientiam. Non tanquam pater alitur, qui tanquam bonus amatur. Sepone inuenis, differ querelas, tunc irasceris, tunc obijcies mihi, cum prosperitatum, cum secundorum officia deposcam. Non talis ad tua genua prouoluor, vt extimendus sim. Nulli malus est pater, cum esse cœpit infœlix. Aspicias collapsum, & ex omni calamitatum genere miserum, & vltra quod accidentium mensura non exit, in orbitate mendicum. Riget squalidi capitis concreta canities, vigor pristini vultus vacuis luminibus intabuit, & per obstantium criniū illuuiem tenuis arētium iactus oculorum. Hæret astricta nudatis ossibus cutis, & in fame sua homine consumpto iam membra sine corpore. Iterum bonus sum, in pristinam religionem de calamitatum horrore restitutor. Adeone non habent hæc ipsa supplicia penas, quod posco, quod rogo, quod medicus sum filij mei: Et quam multa dii deæque non possunt pro nobis impetrare leges: Quamto plura sunt quæ negantur cum præstant inuiti: Non exigo vt tuis manibus porrigas cibos, vt consoleris, vt foueas: proijce quod rapiam, abijce quod colligam. Genus vltionis est pascere, neque misereri. Si tamen iudices fas est impietatis huius vllas accipere causas, & filium qui non alit, putatis reddere posse rationem, æstimate per fidem quod sit facinus illud, cuius vltionem debeat exigere aliquis de fame patris. Captum me, inquit, non redemisti. Quis non putet queri de filio patrem: Quenquam ne dicentem feras, nihil tibi debeo, qui mihi vitæ lucisque beneficium semel præstitisti, quia hunc spiritum, hoc corpus non ex indulgentia tua rursus accepisti: Iniquissima magnorum conditio meritorum est, si quicquid non fuerit adiectum, de prioribus perit, & pessimo exemplo gratiam præteritis auferunt reliqua cessantia. Non redemi, non tamē ideo minus est quod in hunc te diuinorum humanorumque conspectum de nostra protulimus anima. Maria terræque, & infatigabiles siderum cursus, & cuncta sacro fulgore lucentia nos vt fruere ostendimus. Has quas subtrahis manus, hæc verba quæ negant, de meo spiritu, de meis visceribus hausisti. Gaude potius, exulta quod tibi patris asperitas præstat boni filij iactationem. Solus habet quod imputet patri, qui queritur, & pascit. Quam multa Iudices huic querelæ respondere poteram, propter quæ filium salua pietate non redemissem? Quis non acciperet excusationem, si dicerem, Impedit quantis properantem senectus, inopia, languor? Precium non tam festinanter inueni? Explicare non potui nauigationem iuuenibus quoque fortibusque difficilem? Solus ac senex non illa qua speraueram prosperitate direxi? Per quos metus, per quæ peregrinationis incerta properaui? Remoue iuuenis indignationem, nihil plus pro filio factum est quem recepi. Non fortunam tibi debeo, sed affectum: non exitum, sed voluntatem. Pro duobus precia contraxi, pro duobus maria conscendi, pro duobus genua tenui. Rogo vter magis amaretur, si mihi piratæ duos reddidissent? Age tu nunc iuuenis ad faciendam inopiam patris inuidiam (si videtur) exclama. Famem obtendis, ad quam luxuria, prodigarumque voluptatum continuatione venisti: exhausti senex census in precia meretricum, quamquam & huic iubetur necessitati pietas vestra succurrere, & lex quæ inopem, quæ patrem nominare contenta est, filium, non remisit ad causas. Quid vero si in educationem, in discursus, in precia vacuatus sum? Excedit omnem scelerum comparationem, patrem mendicū facere, nec pascere. Tætat Iudices hoc, quod non est redemptus, ampliāre alia iuuenis inuidia. Fratrem, inquit, mihi prætulisti.

Fateamur paulisper hoc crimen, agnoscamus hoc nefas. Impudentissime generis humani, tu non feres vt frater tuus vel magis ametur? Vides enim, prælatus est tibi nescio quis affectus, possidet charitatis tuæ locum pignora de minoribus sumpta nominibus. Illum nempe cuius aequè spiritus de visceribus his trahebat ortum, qui patrem vel solus implet. Pessimus est mortalium qui amari fratrem suum sine sui charitate putat. Tu custodies vtrum frequentius osculer, vtrū stringam magis arctiore complexu? Non est hoc impatientia, nec circa patris affectus sacra de pietatis contentione rixa. Eum tantum fratrem putas amari magis, quem non ames? Falleris iuuenis, longèque te ab intellectu rerum naturæ seposuit praua persuasio, qui putas ex paternis affectibus filio perire, quicquid in altero de necessitate præponderat. Par est in omnes liberos, eademque pietas, sed habet in aliquo plerunque proprias indulgentiæ causas, & salua charitatis æqualitate est. quiddam per quod tacito mentis instinctu singulos rursus tanquam vnico amemus. Hunc primus nascendi locus, illum gratiorem præfecit infantia: aliū lætior vultus, & blandior osculis amplexibusque facies, quosdam magis seueritas probitasque commendat, in quibusdam diliguntur impatientius calamitates. Et damna corporum, debilitatēque membrorum notabilius miseratione complectimur. Salua est tamen vniuersitas, cum quicquid in alio cessare creditur, in altero restituit alter affectus. Securus sis, non intercidunt ista, non pereunt, sed inuicem vincunt, prævalent, cedunt. Filio non potest præferri nisi filius. Blandiar Iudices paulisper calamitatibus meis, & sic agam tanquam apud piratas inuenerim vtrunque. Attuli sine dubio precium duorum, sed vtrunque prædo non reddit. Offert electionem, suadete quid faciā: Quid dicitis? Ista pietas est abire, discedere, irasci scilicet, queri, & inuidiam facere piratis. Vos interrogo liberi, vos parentes, Non ergo facinus est, ideo neutrum redimere, quia vtrunque non possis. Egregia pietas, æquare liberos iustitia desperationis, & ex hoc quod succurrere non contingit duobus, orbitatem facere totam. Tu vero senectus accipe quicquid datur, accipe quicquid offertur, dum hoc saltem feritati libet, antequam in patientiam tam sæua decrescat immanitas. Interim multa possunt afferre casus, sperare licet, repetere, sperare pater, fortassis euadat. Quæcumque explicari coaceruatione non possunt, per partes vicēque seruantur, & facilius est diuisa subtrahere, quorum magnitudo laborat in solido. Quantum intelligo Iudices, filius cui profuturum non erat vt eligerem, hoc solum ferre non potest, quod redemptus est frater. Quis hanc Iudices impudentiā ferat? Obijcit mihi quod vllum de liberis meis potuerim facere discrimen. Deinde queritur non se potius electum, & cum fratri præter eiusdem nominis par ac simile cōfortium reuerentia quoque languoris accesserit, indignatur apud affectus patris non eam præualuisse partem in qua tantū filius erat. Nō inuenio Iudices quemadmodum effugere potuerim criminis huius inuidiā, si hunc potius recepissem. Patri, cui vtrunque pirata reddere nolebat, redimendus fuit aut æger, aut neuter. Quid quod, inquit, etiā luxuriosum prætulisti? Parce iuuenis maledictis, parce conuitijs. Reliquistis hæc nomina, domi erunt ista vitia, domi erunt iste virtutes, sed cum fueritis reuersi. Interim nihil aliud estis quam fratres, quam liberi mei, duo captiui, ambo miseri, & diuersitas vestra de calamitatum societate cōsumpta est. Vides quod nefas sit alterum ex vobis mihi esse viliores? Piratarum non interest vter eligatur. Dignū hunc reliquisti, luxuriosum redemisti. Comparatione vestra iuuenis circa patrimoniū honoresve contenderes, & ego proclamabo, vicissis. Sed ventū est illuc, vbi non probitas, non mores æstimantur, & de corporibus sola taxatio est. Vnde tristis toleraret casus, ferret sordes vinculorum, piraticam famem iuuenis, quem torquere solebat nostra frugalitas? Vnde in illa solitudine carceris duret animus coniunctibus semper comitatibusque lætatur? Expecta tu quæ decet honesta patientia, laudabilis labor, qui tibi difficultatum reddis ipse ratione. Tu differis, luxuriosus redimitur. Quid vis? Prætulisti illū de quo soli tibi querebar, quæ cum vellem castigare, reprehendere, te solebā laudare, mirari. Exaggera quantum voles vitia fratris: luxuriosus, perditū voca, dum scias te sic magis probare nō animum fuisse patris, sed de calamitate ratione. Ille eligit, qui recipit antè meliorem. Sed parce quæso iuuenis aduersorum interpretationi. Non est electio, alterū recipere, cum precium attuleris duorum: discrimen illud non ego, sed pirata commentus est. Quicquid inter vos in alterutro fecero, affectus est quo duos amo. Et homo apud quem filius sola præualuit gratia calamitatis, non fratrem tibi prætulisti, sed quod in te fratri prætulisses. Consiliū hoc putas fuisse patris? Fortunæ est, qua capti pariter estis, qua decubuit alter, qua non conualuit redemptus. Cū propter duos venerim, quod in altero mihi pirata concessit, idem est ac si mihi neutrum reddidisset. Sed quousque facti mei dissimulabo rationem? Aeger electus est, respondete nunc, si videtur. Luxuriosus, perditus fuit. Parcamus quæso memoriæ, reuereamur suprema cineris, pœniteret me fortasse si viueret. Iterū ac sapi (quod necesse est) ipsa criminis mei voce defendar, Aegrum redemi. Nō habet profecto, nō habent discrimē liberi, nisi de calamitate: & inter homines quos natura pietatis

æquavit, differentiam nisi de dolore non explices. Non cum vsu nunc vestro, non cum moribus loquor. Ille anhelat, illius sunt lassæ suspiria, ad illū serius veni. Excogitasti rursus fortuna quod supercresceret charitati, quod posset sacris nominibus accedere. Hic solus maior affectus est q̄ filios amare, filij misereri. Me quidem Iudices si quis interroget, conditio illa non fuit vera, non simplex, habuitque piraticæ feritatis ingenium. Aegrum mihi nō licuit relinquere, licuit eligere. An fas fuisse credis, vt iuxta moriturum tu redderis? & homines eius immanitatis, vt possent liberos cum patre partiri, paterentur eum sibi relinqui, quem periturum ex hoc probabant, quōd illum pater non eligebat? Tentata est misera pietas, & placuit hoc quoque addi calamitatibus nostris, vt onerarer pudore conditionis partes non habētis. Cū in comparatione sani æger offertur, ideo ponitur, vt eligatur. Superest, nisi fallor Iudices, vt cū sibi prælatum fratrem queratur: æstimetis vtri tunc magis debuerit pietas nostra succurrere. Est quidem Iudices humanæ infirmitatis ista natura, vt ex omnibus accidentibus grauissimum putet quisque quod patitur: & cum aliena cogitationibus, nostra dolore tractentur, necesse est apud impatientiam suam vel minima præualeant. Languor est tamen, languor cui meritō cesserint cunctæ calamitates, in cuius comparatione consolari se potest genus omne miserorum. Stringat licet manus sua captiuitas, profunda carceris nocte membra claudantur, datur tamē colludere catenis, artus extrahere nexibus: & habet aliquid æquanimitatis, cum poena sua posse rixari. Sæuiunt regna tormentis, bella vulneribus, sed leuius afficit quicquid viribus feras: & cū in plenum adhuc sanguinem aduersa ceciderunt, repugnantis roboris colluctatione vincuntur. Quos cruciatu comparet, quem dolorem, cū poenitus visceribus immissa tabes quotidie a liquid ex homine præmittit in mortē: cū cibos, haustus, & omnia blandimenta vitæ fames fastidit, & postcit desiderare assidentium officia, dehinc ferre non posse, grauari quos petieris attractus, per totum cubile corpus velut super ardentem exagitare flammam: Lux fatigatis luminibus grauis, vox sola de gemitu. Cū ex duobus captiuus languet alter, vno est inæqualitas patris eligere sanum. Retuli Iudices vsque adhuc in penatibus suis iuxta parentes propinquosque languentem. O carcer, o morbi, quem vos non facitis ægrum? Et non ille carcer quem seueritas legum, quem potestatum iustitia commenta est. Nō possunt humani metus, humanarum cogitationum ingenia satis abundēque concipere quæ vidi. Iacet sub immensæ rupis abrupto tristis, & vltra naturalem profundæ caliginis noctem merus piraticis artibus specus, quem tota circumfusi vastitas maris, & vndique minantibus scopulis illi- fa tempestas terrore ruituræ molis euerberat. Horrent cuncta crucibus, squallent circūiecta naufragijs, nullus nisi in supplicia mortēque prospectus, & ad infœlicium captiuorum metum præmissus de simili exitu dolor. Spiritus solus intus viuit, quem victorum trahūt reddantque gemitus, quem tot contulere languentes. Hoc erat vbi iacebat æger, illud tot annorum ex quo cepit pirata grassari, idem cubile. Corpus quod grauaretur assidentium sedulas manus, iacet inter vincula, quibus instringat adhuc recentem pirata captiuum: & quanuis tenuata de nexibus membra labantur, rursus in modum stringentium tenent, quæ nullo suspensa nixu velut victo homine fuderunt. Qualis erat ille sub ferro, cuius exangues manus vix leuia velamenta transferrent? Quis inter complorationes gemitusque somnus, quem vix silentia sollicita præstarent? Ad quæ colloquia tristitia respiraret? Vndique pares similesque miseri, & veteribus captiuus adiectus quotidie nouus aliquis impatiens. Compara, si videtur, huic ægro captiuitatem tantum tuam. Tu quereris quæ cibos pirata non præstet, ille remittit oblatos. Te nuda humus, nudum cubile frangit: ille ad singulos ardentis corporis motus in sua vincula versatur: & quocunq; membra lassata dolore trāstulerit, in supplicium redit renouata patientia. Breuiter sanissimi languoris definienda mensura est. Non potest ex illo sanari, nec quem redemerit pater. Insta nunc, si videtur, ac subinde iuuenis interroga, cur ægrum potius elegerim. Reddi à me posse rationem cur hoc fecerim, putas? Ego verò non possem nec si te redemissem. Quid enim si respondere iubeas orbitatem cur in exequias rotos egerat census? Quid sibi velit ille funebrium longus ordo pomparum? Cur super flagrantem iaceant rogos? Cur ardentium non diuellantur amplexu? Et ego dico, proclamo, fateor, erroris aut dementia furor est cum feceris. Hoc est ergo, inquit, quod de te precipue queror, moriturum mihi prætulisti. Quæso iuuenis, ne nobis putes tantum inesse feritatis, vt illum potuerimus existimare moriturum. Vis non sperem victurum filium, quem tunc primum aspicio, contempletor ægrum, quem pirata nō recusat sibi relinqui? Si persuasionem patris interroges, quicquid est quod miser torquetur, afficitur: non languorem credo, sed impatientiam, desiderium, dolorem, Hominis qui apud piratas languet, vnum remedium putes, vt redimatur. Sed non est quæso iuuenis, quod hoc patrociniū de tam calamitosa pietate concipiam, vt dicam, victurum putauit. Exaggero quinimō inuidiam criminis mei. Redemi fateor illum, qui dilationes, qui moras ferre

non poterat, in quo mihi pirata vendebat breuia oscula, paucos dies. Si mehercule vterque fuisset æger, illum redemissem, qui prior languere cœpisset. Si duos pariter naufragia raperent, illi porrigerem manum, quem iam membrorum contentione lassatum fluctus hauriret. Si vulneribus cōfectos remisisset acies, properantius ei clauderem plagas, per quem animam largior sanguis egeret. Ignoscite dii pariter atque homines, non possum de liberis, possum eligere de miseris. Gratias quinimō fortunæ, gratias ago, quod adhuc æger sentit, intelligit. Alioqui cadauer acceperam, & præcia duorum pro funere tantum supremisque persolueram. Nescis quantum pudori, quantum adiciat affectibus meis inter tam impares æquata conditio. Aeger qui tantidem est piratis, pluris est patri. Velis tamen nolis infœlix senectus, fatendum est quod meritō, quod summa pietate factum est, quam difficile fecerimus. Quæ tunc mihi cogitationes, quis temporis illius animus fuit, cum inter duos liberos incerta miser electione discurrerem? Hunc diutius osculari, illum putabam desperatione moriturum. Lachrymas ad languentem gemitusque transtuleram, & tu mihi videbaris futurus æger. Quoties catenas tuas soluturus inuasi? sed mihi commendabat relictum, quod te prætulissem. Quam frequenter iam laxata misero vincula rursus imposui, dum mihi tua potius sanitas placet? Dissimulare non possum conditionis illius secreta difficultates. Redimi debebat æger, ego te volebam. Ponere vos Iudices velut in illa necessitatis meæ præsentia volo. Ecce infœlix ad primum aspectum patris conatus assurgere, illas pallentes manus paululum tanquam amplexus daturus erexit: nec vsque in ceruices meas spiritu iam deficiente perlatis, in suum miser iterum cubile deiecit. Totus ille circa nos carceris populus obtulit: & ne colloquijs nostris terribilis catenarum stridor obstreperet, lassatos artus in sua tenuere patientia. Ego serius grauis, hinc, si videtur, incipiam. Luxuriose, meruisti. Ignorat profectō paterni doloris æstus, quisquis solatium putat vt de languente filio queratur, vt moribus mentique maledicat. Abite virtutes, ignosce probitas, charior est ex liberis ille qui moritur. Mihi vero fateor hinc aliqua languente filio venisse solatia, quod vixit infœlix quemadmodum voluit, quod fuit hilaris ac læta breuis ætas. Crede iuuenis, & pro te iam maluissem vt luxuriosus esses. Cui tu tempore, cui dolori rigorem vltionis, frontem castigantis iniungis? Impatientissima res est perdere filium cui videaris irasci. Corruptum me precibus putatis, ambitūque lachrymarum? Hoc vicit æger, quod non rogabat. Assidebam misero, demittebat oculos, interroganti responsum de lachrymis tantum gemitūque reddebat, agebat me deliberante iam victum, cum repente miseris manus velut recidentis amplexus posuit in sinu meo. Et cum lassæ suspiria per ardentem anhelitum egestis sæpe visceribus, cū diu collatis vterque singultibus miscuissemus lassas sine voce lachrymas, tandem spiritu vix in paucissima verba collecto, Tibi quidem, inquit, gratias ago pater, quod redempturus vtrūque venisti. Non adeo tamen sensus meos languor hebetauit, vt exitum conditionis huius ignorem, ego luxuriosus, ego perditus, nunc vero super infamiam nominis huius immorior. Vtinam hoc saltem mihi sero fata præstarent, vt residuum laborantis animæ in tuo ponerem amplexu. Sed si mora est longior properantibus expectare pereuntem, ite superstites, ite fœlices, has tantum reliquias commedate piratis, ne merus profundo, & proiectus in fluctus, exitum faciam hominis ad quem non venerit pater. Vndē enim sperare possum, vt reuertaris, vt facias? Tunc super abrupta verba tota defectione contulit, stridentisque vitalibus circa dolorem suum membra riguerunt. Exclamauit fateor, quid agis infœlix: cur desperatione collaberis? Attolle paulisper oculos, confirma, dura, te frater elegit. Visa est post hanc vocem meam peracta conditio, continuo pirata detraxit catenas, vincula laxauit. Vultis elegisse me negem? Vultis in lucem diemque productus, carceri suo reddatur æger? Ego vero non habui verba quibus me deliberare, quibus nolle contenderem. Vultis scire quid pirata præstiterit? Ego duos redemi, sed alterum accepi. Vt scias, inquit, ægrum redimi non debuisse, defunctus est, Crudelissime generis humani, qui nos putas præcium tuum perdidisse, audi quam multa nobis in morituro filio pirata reddiderit. Frater ille tuus inter vincula catenasque deficiens, respirauit aliquid in toro, tandemque liberis vinculis manus per totius lætuli spatia iactauit, post impias carceris fordes illum cum ferali veste squalorem exiit, paulisper æger uidit propinquos, allocutus est amicos, mandauit, exegit: & quanuis suprema sorte collabens, prius tamen luce cæli libera satiatus est. Contulit mihi grandē velit nolit fortuna in orbitate solatium, filium qui relictus mea fuit moriturus inuidia, non occidi, sed perdididi. Quid ais iuuenis? Ita si moriturum filium redimere non debui, non sufficit hæc tibi de me poena, quod ille decessit? Irasci patri tantum fortasse fas esset, si viueret frater: tunc alimenta quærenti respondere posses, Poise prælatum. Quantum intelligo, qui de mendicitate patris vindicaris, Aegri es redempti iuuenis inimicus. Nescis quid sit inuidiam facere patri. Melior

erat tua causa, si mei misereris. At quanto, dii deæque, alius fuit ille infelicissimi iuuenis affectus? Nuncio enim, & audiente & tota ciuitate teste proclamo. Tibi gratias agebat ille dum moreretur. Credo mehercule hoc miserum dolore consumptum, quod sibi videbatur precium suum mihi perdidisse. Non aliter igitur quam si te presente deficeret, Per illud, inquit, frater optime natalium nostrorum sacrum venerandumque consortium, per socias peregrinationes, per aduersa communia, per hoc quod & tu languere potuisti, si te vel tua quandoque virtus, vel fatietas secura prædonum piratico carcere emiserit, commendo tibi senem quem facimus uterque mendicum. Testor immortalia numina, & infernarum sedium deos, pascerem patrem si te redemisset. Ego tamen, inquit, tibi de beo quod reuersus sum. Non quidem quicquam velim iuuenis de virtutum tuarum admiratione detractum, audias tamen necesse est in hac pietate verum. Euasisse te putas ingratis? Dimissus es. Mea pietas istud, mea fecit electio. Vnde enim euenit quicquid ante captiuitas tua præstare non potuit? Iacta quantum voles effractum carcerem, ruptas catenas: vis scire quid negligentes fecerit securusque piratas? Acceperant precium duorum. Intelligit Iudices & ipse iuuenis, non esse se calamitatum nostrarum iustitiæ parem, & sic agit, tanquam alere non debeat. Itaque transfert in hoc defensionem, vt posse se neget. Quid dicitis Iudices? Feretis hoc dicentem iuuenem corpore atque ætate robustum? Non habes opes, sed membra, sed vires. Nam neque ego laborem, nec difficiles posco conatus, contentus sum iuuenis vt velis. Cibos me poscere putas? Humeros posco quibus incumbam, manus quas eliso pectori apponam, sinus in quos egeram exhaustarum reliquias lachrymarum, vt sepelias, vt hæc cum miseri illius membris ossa componas. Non alimenta quero, sed filium. Quid quod nec graue longumque supremæ pietatis exigimus officium? Non diu viuerem etiam si me duo pasceretis. Securus sis, breui te gemitus mei liberabunt, assiduis planctibus euerberata vitæ. Quid me remittis ad turbam? Quid facis rursus omnibus grauem? Consumpsi fletus, clementiam ciuitatis exhausti. Non alit populus hominem quem pascere filius debet. Quid sibi vult hæc aliena calamitatibus nostris, aliena virtutibus tuis, iuuenis, asperitas? Abstulisti mihi malorum quoque meorum verecundiam. Quicquid faciebam, mendicitas est ex quo reuersus es. Durat in suscepto rigore iuuenis, & ad misericordiam non memoria fratris, non patris contemplatione defleat. Exclamaret alius hoc loco, Ex tua fide dignus quidem eras impotentissime generis humani, quem in tormenta mea dolorumque redeuntem vincula rursus ac poena carceris exciperet. Et insultes huic confessioni licet, alligare non possum. Quid mihi miseras vltiones, quid triste monstratis auxilium? Faceret hoc pater qui redimere nolisset. Age nunc viuacissima senectus, redeamus ad preces, quod solum vis paternæ pietatis agnoscat. hic quoque rogemus. Per ego te iuuenis illos meos, de quibus nunc quereris, annos, per expertos tibi notosque humanorum accidentium casus, per infelicis illius manes, cui nec hoc saltem contigit, vt te reuerso, te presente moreretur, pasce nunc quod te redimere volui, pasce quod fratrem tuum redemi. Non ego lassitudinem tuam posco, nunquam ocium meum, nec vt ipse securus quietusque transigam diem, tuas operibus manus, tuum laboribus assigno sudorem. Iungamus mutæ pietatis officia, par flebile, par omnibus ætatibus nominibusque reuerendum est nobis negocium cum ciuitate iustissima. Quanto libentius dabunt, cum viderint pariter vnâque miseros mutua sustentatione connexos? Et ego quidem rogabo, qui soleo, sed in tuos sinus populus congerat stipes. Quicquid preces, quicquid impetrauerint lachrymæ meæ, accipe, tuere, dispensa: pro tua fama, pro tua sum pietate sollicitus. Ego mendicabo, tu pasces.

CORPORIS PROIECTI, IPSA EST ANVS CAECAE,
DECLAMATIO VI.

ARGVMENTVM.

¶ Qui in calamitate parentes deseruerit, insepultus abiiciatur. Qui habebat uxorem & filium, captus à Piratis scripsit domum de redemptione. Uxor fiendo oculos amisit, filius retinente matre profectus vicariis manibus redemit patrem. Idem in vinculis decedit. Abiectus in mare, & impulsus ad littus patrum, est electus. vult illum sepelire pater, mater prohibet.

Hic Iudices in hac asperrima conditione fragilitatis humanæ, in qua nemo prope mortalium impunè viuit, hæc omnibus natura est, vt sua cuique calamitas præcipuè misera atque intoleranda videatur: inter omnes tamè hoc constet necesse est, infelicitatè meam tantum cæteras supergressam, vt prorsus hæc sit quæ flere debeat vsque ad cæcitatem. Quid enim passus sum tam leue, vt non comparatio mei fœlices aliorum etiam miseras faciat? Graue est à piratis alligari, magis dicat hoc qui sciat quam cito capti moriantur. Alligatus sum, sed tamen miser magis queror, quod solutus sum. Indigna est impietas in suos, quæ quanta versetur in hoc iudicio videtis. Sed mihi hoc quoque querendū est, quod me & vxor nimium dilexit, & filius. Quid ego putarem in rerum natura posse reperiri quod orbitatè acerbius videretur? Non contingit mihi quod cæteris miserimum est, filium efferre. Parum est quod iuueni singularis exempli causa mortis fui, & tam preciosa redemptus anima, senex odiosus morte filij mei viuo. Parum est quod mihi luctum meum fluctus nunciarunt, & aliud agenti patri subito ad littus orbitas appulsa est, quod miserimum iuuenem toto iactatū mari, etiam, si nemo interpellasset, serò sepelirem: adhuc supremo prohibeor officio, & ne quid solatij contingat, perdo etiam matris misericordiam. Inijcit erranti corpori manum mulier, & piratis & tempestate crudelior: atque vt accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, vxor mea est. Ne quis tamen erret ignotus, non est filij mei nouerca, sed Mater. O facinus, ô cladibus nostris mutata natura. Mater ignem vltimum filio negat, & mulier quæ maritum quoque suum debilitata desiderat. Quis hoc de ista credat? Filium non flet funditus euerfa, fulmen hoc gladiumque non sentit. Comparete dolorem, quanto minore causa excæcata est? Huius iudices poenæ ab ipsa morte repetite crimen. Ego sum, ego & alligavi filium meum, & infamaui, & ne non accedat grauissimi doloris comes poenitentia, in illum mortiferum carcerem mersi. Quo fato parentes miser sortitus est, vt illi vitam Pater, sepulturam Mater auferet? Nam vt pietatem filij mei semel indicem, Patrem redemit. Si quod ego redierim, vxor irascitur, reddat rationem cur acceptis literis meis fleuerit. Atqui miserimum iuuenis quomodo magis temperare potuit officia? Lex parentibus in calamitate ferre opem iubebat, uterque parens erat calamitate deuinctus, vnus autem succurrere utriusque non poterat, inuenit tamen ingeniosa pietas, & utriusque subuenit dispendio sui. Ipse uenit ad patrem, me remisit ad Matrem. Hoc si defendendum est, agnosco partes meas, causam planctibus agam. flere enim certè per legem licet. Alioqui diu laudare non expedit. Diligenter defendere contrarium est. actioni nostræ: vt impetremus, funus moramur. dum nos litigamus, dum circa cadaver nostrum orbi rixamur, dum agitur causa defuncti, dum sepulcro lege præscribitur, dum dantur legitima dicentibus tempora, putrescit interim corpus, nec totum in sicco iacet. Cadaver ab incurfu auium ferarumque: tantum miserantium corona custodit. Conuenerunt etiam alieni parentes, totus in spectaculum populus effusus est, & ignoto quoque corpori publica humanitas quasi quaedam fecit exequias. Descent omnes homines, dolent: plurimorum tamè illa vox est. Iuuenis insepultus iacet. Miser, nec patrem habet fortasse, nec matrem. Iam hominis figuram vetustas penè consumpsit. Iam lenta tabes in terram defluxit. Iam soluta cute ossa nudantur. Quanlibet duraueris animo, non ferres tamen ista si videres. Sed audire certè potes. Ille est filius noster, cuius spes ipsas amauimus, quem apud omnia templa & surdos votis deos superstitè precati sumus, à quo sepeliri optauimus. Ille amabilis infans, ille blandus puer, ille iuuenis etiam ante hoc crimen piissimus. Ille dum par fortuna parentum fuit, propensus in amorem tui. Mètiior, nisi cum peregrinatio mea nos diduceret, maluit esse cum Matre. Me per omnia maria volitantem, vt plus filio relinquerem, circumuenit sauius ipso mari latrocinium. Describā nunc ego pendente fluctibus carcerem, & catenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis conscia marum carinam, & obrutam perëntibus tenebris feralis loci cruentam cæcitatem? Ista vero, siquid pudoris habeo, tacenda sunt. Alioqui quis mihi ignoscet quod vicarium accipi? Etiam scripsisse poenitet. O literæ fletibus tremulæ. O parum alligatæ manus. O delenda vxoris oculis epistola. Cur indicavi, cur scripsi, quod vxor ac filius vltimum legerent? Vt incertum sit vtrum me carius redimant, an luceant. Cognita clade, rarissimi vxor exempli, & prorsus talis filij Mater totos effleuit oculos, fontemque illum perennium lachrymarum tantum cæcitas clusit. Si non tenuisset, filium vicerat. Continuo indè planctus, incredibilis moestitia, assidua lamentatio fuit. Iuuenè nec.

scio in me magis an in te futurum impium, si non redemisset, quem tu sic desiderabas. Ergo profectionem apparat, ut quoniam reddere Matri non poterat oculos, redderet virum oculis chariorem. Sed videlicet est quaedam vltima calamitatum rabies, & nouissime in furorem vota ipsa vertuntur. Retinuit iuuenem, & epistolis meis legem opposuit. O vanafigurationes, & pectora hominum alto errore confusa. Nemo illam non putabat timere de filio. Itaque iuuenis quod ad solatium pertinere credidit, commendauit amicis custodiam Matris, substituit vici curae suae propinquos. Neque enim aliter vsque ad reditum meum caeca vixisset. Quicquid humana ratio valet, contulit. Si potuisset redimere oculos Matris, qua pietate fuit, vicarios suos dedisset. Ipse profectus est solo comitatus animo, nec se putauit ire sine precio, quamuis ad piratas ferret inanes manus. Dicat aliquis, adeo domi nihil reliqueras: adeo longa aetate sic vixeras, ut ne precium quidem tui paraueris: Si hoc ita esset, testor deos, de redemptione literas non misissem. Fuit vnde redemi possem. Iudices, fuit: sed illud totum filius Matri reliquit. Nauigat ergo per horridos fluctus, & gementia littora, & spumantes scopulos, & quacunq; miser relatus est inauspicatum metiens iter, prorsus ominose retentus, peruersis etiam votis qui optaret alligari a piratis, quos vitare quoque miserum est. Quarit haec omnia impius ille filius propter parentes, quod non praestitisset frater fratri, non vxor viro. Quid differimus vltra? Non pater filio. Dij immortales, caeli, maris, inferorum praesides, vni mihi adhuc omnes male experti, vos tamen solos habeo testes, quod inuitus redemptus sum. Miserum me, perijt qui sciebat. Nam ut primum peruenit iuuenis ad piratas afferens redemptionis meae se precium, e ferali nauicula auidus exiliijt, vicarias oblatu rus manus, strauit se ad genua singulorum, & ut cupiditas fecerat blandum, obsecrauit omnibus precibus, miserabili planctu, & lachrymis penes maternis: nemo vnquam sic ut solueretur rogauit. Nec sane difficile fuit impetrare a piratis captiuitatem, maior illi pugna mecum fuit. Non dignum illud spectaculum latronibus erat, cum pater filiusq; de vinculis contenderent, & sibi quisque carcerem vindicaret. Ego iam vsu defendebam meum, & in his annis iam maturam mortem afferebam. At ille contra, Ego te in calamitate deseram? Ego alligatum relinquam? Et quomodo ad Matrem redibo, quae misera desiderio tui dies noctesq; fletibus iungit: quae viuere sine te non potest? Non dicebat tamen omnia, & cum affluos planctus & irrequietas diceret lachrymas, adijciebat, iam pene caeca est, fortasse si redieris, videbit. In summa non recedo. Fas est mihi etiam inuitis parentibus pie facere. Non recedo, si perseueras, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter haec fleuit quandiu cecidit oculos suos: Si perseuerassem, duos excacaue ram. Obstuperunt pietate tanta etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuissent fortasse iuuenem, nisi redempturos parentes talem filium credidissent. Ipse in se transiit lit ferreos nexu, & hilarior allegatus est filius, quam solutus est pater. Supremum tamen, & nefas in aeternum, me iam catenatis manibus amplexus, postquam mei cura discesserat, Matrē, inquit, tibi per haec merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinques: sic paria faciemus. Illic tu eris vicarius meus. Si haec feceris, non irascetur mihi fortasse Mater quod ab illa recessi. Sic in nauem filij mei male pmutatus vector imponor, & qua visum oculi dederunt, ad piratas e puppe prospecto curua littora, & remensum sideribus fretum, & turrivos urbium scopulos retrolego. Miserum me, quandiu a piratis etiam nauigatur. Mandata tamen tua fili perago, affideo, subfento. Immo me hercule tu affides filij, tu sustines, propter quem mihi etiam huius propensior cura est. Dum recedere ab vxore nolo, filium non redemi. At illum interim quotidie situs carceris strangulat, in sidunt ossibus catena, exemplum seculi in myoparone moritur. Mater, iam satis est, habes poenas super legem, sepelissent talem virum etiam ipsi piratae, nisi eos conscientia scelerum, metusq; poenarum ab omni littore arceret. Quod vnum poterant, secundis proiecere ventis. Excipit mitior matre tempestas, & (si qua dici potest calamitatum felicitas) prospero cursu cadaver tantum nostrum ad ipsa maiorum sepulcra depositum est. Narretur res seculo nostro diuersa, & nescio vtra parte mirabilior. Filij corpus matri maria retulerunt, mater mari. Magnam quidem partem agnosco culpa mea. Ego vxorem adduxi, & ne miseram dolore fraudarem, ipse meis humeris aduersariam meam vsque ad littora tuli. Et sane aduersus eum prima verba orbitatis, animo ea aestimantem fefellerunt. Quis autem non dolentis affectum putasset, cum diceret defuncto filio mater, Quid enim nauigasti? Quid maria ingressus es? Quid piratas petisti? Nam illa quidem vulgarissima orbitatis vox est, Fili, cui me reliquisti? Etiam cum tota super corpus incubuit, amplexam putauit. Etiam cum iniecit tollentibus manum. Et hoc inquam solent facere matres, ut funus moretur. At ista legem recitat, & in cadaver filij perorat. Tace, tace misera, ita tu istud optasti? Sola scilicet calamitatibus nostris adhuc defuit culpa, ut cum sequitiam nimie quoque felicitatis turpis sit, procedat inauditum antea monstrum misera, crudelis, siquid irati dii reliquerunt, si quid infelicitas

citata oblita est, suis manibus perdere cupiat. Detracta est fortunae inuidia, quando suo quoque iudicio mater post amissum filium parum misera est. Lachrymas ipsas nouissime perdo, inanis domi libitina plangitur, derisus designator redit, refertur rogos. Inter haec omnia non gemitus vltimus matris, non lachrymae, non questus. Putes appulsum ad littus aliquem esse piratam. Vnde hunc illi animum: Si mala sua ideo non sentit quia non videt, & hoc boni caecitas habet, eruat aliquis oculos meos. Sed tenebrae corporis affectibus non obstant. Est ne haec vxor mea? est ne ille filius noster? Liceat dubitare, si fieri potest, & sane vix iam dinoscendam speciem vetustas reliquit: sed attrita manus, & tumida vestigia vinculorum, & testes longae captiuitatis macies, infelicitia arguenda, consentiunt. Miserum me, certus luctus est. Filium agnosco, vxorem non agnosco. Ergo quoniam de iure longior pugna est nobis, festinandum est: sint primae precum partes. Adeste vniuersi vtriusque sexus parentes, dum matrem in exequias filij rogo. Per matrimonium te vetus, & per mutuam charitatem qua vtrique nostrum magno constat, adicio, per commune pignus, per annos pariter actos, & beneficio filij plures, per meum in te obsequium, iam mei miserere, cuius soles. Crede mihi, hoc quod patior, carcere peius est, captiuitate crudelius. Mea ista poena est. Quid tibi tantum mali feci? Quid offendi? Certe ego te non reliqui. Iam si totum affectum in hunc consumpsisti virum, & omnis per oculos misericordia effluxit, tulerit sane filius noster merito poenas, dederit spiritum supplicio, nihil de preteritis loquamur, quod postulauit Cicero etiam ab illo crudelissimo Siciliae tyranno, mors sit extrema malorum. Quod quidem cum permissum non esset pernoctabant ante ostium carceris precio redimentis sepeliendi potestatem. Quid tandem hoc Marcus Tullius, pater matresq; promeruit. Tu vende saltem, quod sub Verre crudelissimum fuit. Certe ego filium redimam, nec mihi precium diu quaerendum est, habeo manus. Nihil moueris, & debilitatem tuam iactas? Singulare foeminae exemplum ostendi narrariq; desideras, sepulturam filij maritus a te impetrare non potuit. Vade hercule si libet, & corpus in fluctus repelle. Aut si palam celebri loco videtur abiectum iniice manu, & ne minus te satiet alienum ministerium, ipsa potissimum traha, alteram manum cadaveri impone, altera duc qua frequentissimum rotis iter est, & nigra limo via. Proterat miserum onustum vehiculum, & sanctissimum pectus vngulae rugant. Ipsa quoniam defeceris oculis, elisum caput, & oppressa ponderibus praecordia manibus tuis pertracta, si quidem audeas, istis etiam lacera dentibus. Litigamus, consistimus, in diuersum abimus. Nempe cum viceris, omnia paria habebimus praeter animum. Non sepelies? vide quae so, vide ne dum litigas, arenam fluctibus aggeret, iniiciat humum misericors populus. Obstas? si cuius clementia tumulum fecerit, effode: & cum talis sis mater, aude indignari, & exclama, Magis amaui patrem. Cruces succiduntur, percussos sepeliri carnifex non vetat. Ipsi piratae nihil amplius quam proiciunt. Mater (quanquam hoc nomen profanari nefas est) si perseuerat esse filij sui nouerca, ut hac crudelitate videatur digna, quae orbitatem suam non intelligit, si vltra hostium affectum, qui casus acie saepe tumularunt, vltra tyrannos, vltra latrones: parum habet non sepelire, nisi aliorum quoque officia praecerit, & tantum non petita ex fluctibus aqua restinguit ignem, si adeo non genuit filium, sed effudit, & illo infelici partu ingratum vteri pondus exposuit, licet imputet nobis ut volet, quod tueri non potest singulare mariti desiderium, dicam tamen quod sentio, excusatus odisset virum quam filium. Quanquam in hoc mutuae charitatis affectu paria fecimus: illa oculos propter matrimonium neglexit, ego filium: vicem caecitatis orbitate persolui: tamen, quod inter haec quoque mala priuatim doleam necesse est, omnem illam quam contraxerat, perdit opinionem. Iam inimici mei triumphant, iam passim loquuntur, illa exempli mulier, illa seculi decus, virum redimi noluit, nec filium sepeliri. Equidem iudices ut sentio, neminem non mortaliu fauere hominis sepulturae conuenit, quia haec vna res est, cuius exemplum ad omnes pertineat. Ideoque non nisi ab vltimo parricidio exigitur poena trans hominem. Etiam si qua sunt iura quae obstant, si tamen angustus saltem detur accessus, per quem intrare humanitas possit, vera clementia occasione contenta est. Siue omnis in defunctis sensus perit, & ad operendam foeditate, subtrahendamque dolori materiam, mortui viuendum causa sepeliuntur: seu cum ad infernas sedes anima migravit, vnus hic luce viduis honos, & suprema face (ut vates ferunt) petitam vterioris ripae stationem contingunt, quae vera esse & credo miser, & opto, cito iturus ad filium. Certe rerum natura ut in generandis alendisq; hominibus quae necessaria erant, ex se ipsa prospexi, ita cum rursus opus suum resoluat, corpora nostra quamprimum reducere ad principia festinat, ut desertis etiam locis circa cadaver tracta imbribus terra concreuit, aggerent puluerem venti, & liquefacta multa die membra paulatim humus bibit, etiam si nullus operit. At ipsa longo tempore in terram ossa desidunt. Nobis vero aduersus exanimem genuit non solum miserationem, quae cogitationi nostrae subit, sed etiam religionem. Inde ignotis quoque corporibus transeuntium viato-

rum collatitia sepultura, inde iniecta ab alienis humus. Facinus indignum, cum hæc ita sint, sepultus esset filius meus, nisi incidisset in matrem. Et hæc iudices non ideo ego dico, ut affectu iura corrumpam, neque vobis præcipio, sed aduersariæ exprobro. Legè quidem istam quid ni horream, cum id vnum miserrimo iuueni sit obiectum, quod in calamitate non deseruerit patrem? Sed quatenus luctus nostri in ius vocantur, & flenti disputandum est, & orbitati suæ mater irascitur, superemus quam exorare non possumus. Ecquando duorum hominum miseriora vota vidistis, ut de his pater si vicerit, filium suum efferat: mater si vicerit, abijciat? Quæ tamen lex est? Qui parentes in calamitate deseruerit, insepultus abijciatur. Omnis nobis in hac prius causâ iudices de scripto & intellectu legis contentio est, vtrum ius verborum ambiguitate, an voluntatis fide statutum sit. Pars enim aduersa id nititur, parentem fuisse, in calamitate, eam quæ deserta sit: cui rei poena est, abijci insepultum. Quid tum fuerit in causâ, quid sit postea consecutum, quomodo legem intelligere conueniat, subterfugit dicere, neque à vestigio scripti recedit, sed nuda recitatione contenta est. Nos neque omnibus personis, neque omnibus cæcis scriptam esse legem, & iuueni iustas ac necessarias recedendi causas: & cui rei semper ius satis plenum est, bonum animi fuisse, postremo non hoc esse deserere contendimus, atque eò causam dimittimus, ut non sit absolueadus adolescens, nisi etiam laudandus. Qui autem dubitat an scripti voluntatè sequi conueniat, is mihi videtur quæstionem tentare incertus qua de re. Ideo pauciora adijciam, quæ nobis quoque (si ita pergitis) afferet quandam cauillationem ista sermonis ambiguitas: ac videri poterit omnem actionem partis aduersæ prima statim recitatione subuertere. Nam lex cum dicit, qui parentes in calamitate deseruerit: rursumque cum dicit, insepultus abijciatur: non vti quæ id significat, ut non liceat eum sepeliri postquam proiectus est. Quare aut mihi quoque; permittite sic agere quomodo volo, aut quod magis vestra religionem decet, indignam sanctissimis auribus verborum captionem ex utraque parte præcidite: & cum filium singularis exempli probauero, fortiter sentite nullam vnquam à maioribus nostris poenam scriptam esse pietati. Atque in eo quod primum posueram, non ad hanc rem pertinere legem, non diu versabor, neque dubitatione, quam non habet, afferam moram. Neque enim puto si ætas impedit infantem, valetudo agrum. Respublica legatum, dux militem, nihilominus obstricta crudelitas non accipiet rationem necessitatis: & cum se mel apparuerit patere in eiusmodi causis defensionem, potero planè esse securus: nec timebo ne teneri videatur filius meus, si non potuit omnibus succurrere, dum in ipsa lege occupatus est. Pater alligatus est, mater cæca est, vnus utriusque filius, magna locorum distantia. habet lex in medio debitorum. Duc ad vtrum maius, ad vtrumque non potes, nisi hanc conditionem misero imponimus, ut quicquid fecerit, proijciendus sit. Si exierit, mater sepeliri vetabit, si remanserit, pater. Nō dubito fore dubium, quin ius in hac lege fuerit & mihi, nisi forte (ut omnia inique iniusteque conquiritis) hic quoque vnus occasione verbi aliud putatis iuuare parentes, aliud non deserere. Id est, de hoc dubitare vultis, vtrum parentibus ubique ferri oporteat auxilia, ut ego existimo: an verò non mereatur adiutorium, nisi qui præsentem filio miser est. Nam si deserere in calamitate, nihil aliud putamus esse, quam à misero discedere, duo simul scelera permittimus. Primum illud, ut etiam qui aderit, possit impune nihil præstare, si quidem absolutus est hac lege, qui secundum miserum stetit. Quo quidem modo non adiutores calamitosos parentibus filios damus, sed spectatores. Dehinc accidit illud vel grauius, quod cum rerum necessitas quotidie nos diuidat, si quædam fortuna parentes nos deprehenderit, quanuis exiguo diuisus spatio impune opem non feret, non succurret, ut hac saltem se calumnia defendat, Non reliqui, non abscessi: neque pede, quod aiunt, vno à parente discessi. solutus erit omni auxiliandi necessitate, quando vestra interpretatione absentia impietatis occasio est. Hoc voluisse legum latorem putamus, ut natus ex nobismetipsis in rebus aduersis præsidium parenti labore atque præstantia solueret, lucis vsuram ubique, nisi forte non sumus parentes. Quid est ergo non deserere? Opè ferre, nō deesse. Omnia hæc eò spectant, ut auxilio liberorum tuti sint parentes. Quod cum ita sit, tam ad me lex ista pertinuit quæ ad matrem. Duovnum vocabamus, videamus quò ire debuerit. Poterã quidem fortiter dicere, Pater iussit, Hoc nomen omni lege maius est. Tribunos deducimus, cæditos ferimus. Ius nobis vitæ necisque concessum est. Si non fecerit quod iubeo, non deferam illum ad sepulturam. Nece habuit parere. Non deseruit, sed abductus est. Crede non contemptu tui venit in carcerem. Sint sanè iura paria, sedeatque mediis inter duos filios, iudices: non comparabo personas, quanuis apud omnes gentes plus iuris habeat pater. sit sanè natura communis, non imputabo quòd nomen dedi, quòd familiam, quot impensas, quot dum illi acquiro, captus sum. Nō indulgentiæ discrimen excutiam, de qua iam lite concessum est. Fuerint quidem ista faciendâ, sed ego ius meum reprimo, inter duos parentes cæcus affectus est. Exorabit qui prior rogauerit. Tempore certè vinco: antè miser esse

cœpi. Tu adhuc integra es, ego iam alligatus sum. Tu sana in domo, ego iam penè defunctus in carcere. Tibi adhuc non opus est filio, ego iam rogo. Nempe calamitas tua nata est post epistolam meam, nisi te flentem consolari filius voluisset, antè cecitatem tuam exisset. Noli mirari si te gratia vinco, antè exorari filium, quam tu rogares. Si quisquam figuratione quadam in hac malorum conditione iudicem ponat, fortuna quæso absit, cuius tanta calamitas fuit. Abstulerat quidem tibi oculos nimius affectus, & de quinque rerum sensibus pars vna cessabat, & tenebras etiam saluis luminibus alternans continua nox duxerat. Maius est tamen malum quod sic flatur. Nam ut merito queri possit ablatas videndi voluptates, impeditos rerum actus: tamen si non iniqui iudices sumus, nec ambitiosè miseri sunt qui mederi possunt, referam, non solum quia vincenda mihi, sed magis etiam quia consolanda es. Nam quando omne tormentum corporis abest, dolorque membrorum, qui totam cogitationem in se rapit, feliciter cessat, superest ut crucietur nimium oculum, & assidua quies. res si non sint, necessitate iucunde. Nā visus damnum sarcunt reliquæ voluptates, odor, gustus, tactus, auditus: quibus tamen deesse summam fatendum est, non est tamen maxima calamitatis loco numeranda parum plena foelicitas. Domus certè propria, lectusque genialis, conuentus propinquorum, sermo amicorum, ipsa (quod raro contingit) honesta calamitas, & in quacunque fortuna beata libertas, tot voluptates obruere possunt vnum dolorem. Nam lucis desiderium si malis meis compares, etiam delicatum est. Non enim aliquid rerum natura genitura est spectaculo nostro nouum, ac non quicquid speciosissimum pulcherrimumque visuri sumus, vidimus. Nempe quotidie nox oritur, & æquam temporum portionem inuoluit obscuritas, & ex parte sui ipsa quodammodo cæca natura est. Cui alienis oculis uti licet, audire, imperare, cuius ministerijs officia non desunt (non enim defuerunt) nisi se erigit, & fortunæ suæ rationem reddit, miser non est, præsertim in tam bona cecitatis conscientia: animi vitio miser est. Non debet dolere qui potest gloriari: quanquam cuiuslibet & quacunque causa hunc incursum passæ leuius est tamen malum foemine. Non enim nauigatis, non legatione obitis, non frequenti peregrinatione variatis aspectus: non militaris vos, non forensis ratio deducit. Alioqui semper estis intra domum, vno plurimum in loco, leuibis officijs affixæ. Tuūquidè affectum si bene noui, nulla magis causa cecitate doliisti, quæ ad redimendum maritum nō ire posses. Hæc tua calamitas erat, æstimemus meam. Nulli quidem grauior visa est quæ tibi, audi tamen quam multa in illis epistolis nō scripserim. O fili, in quibus te malis reliquit: iam illa principalis ac maxima dono deum concessa libertas, nec hominum solum, sed ferarum volucriumque sensibus fixa & ingenua, primum spoliū fuit. Me ipse perdidit, teneor venale mancipium, & cuius Romanus merces fio, & libertatem senex discisco, & natus ingenuus (minimum est) vanire opto. Media hyeme habitamus in fluctibus, hyberni nos feriunt venti, non statio, non sedes, non quies, sed quod malorum meorum maxima portio est, tam miseri sunt etiam domini mei. Sed cito prætereunda est memoria propter me uxori grauis, mihi propter filium. Transeo hirsutos hostium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, tantumque mihi quotidie esse metiendum, quantum pati captus à violento pirata potuisset, Nihil est desiderio suorum grauius: timui ne quem ex meis viderem. Nihil tepestate minacius, quotidie naufragium optaui, nā mortem, confitebor, senili inertia vna causa minus cupiebam, ne defunctum nemo sepeliret, Quam vestem relictam captiuo putas, nisi quæ præda non erat: quales epulas cibosque præbent, qui ipsi rapto viuunt? Nam illa quidem satis digna quis dixerit, vnum carcerem, & inundatam sentina nauiculam, & impositum nuda trabe irrequietum latere, reuinctas post tergum manus, alligatos tanquam effretos fugeremus pedes? Solæ in carcere tenebræ iuuabant. Sepe de auribus questus sum, quæ sonum flagellorum, gemitumque cæcorum, quanuis impetis obruta comis acciperent, dura metus sui exempla. Miserum me fili, nempe morbo peristi. Compara terram mari, domum nauis, lectulum carceri, libertatum seruituti, desiderium oculorum totius corporis damno. Quò nos longius ducit calamitatum nostrarum misera contentio? Cæci etiam litigare possunt, captiuo nec viuere. Verum hæc etiam si in æquo ponerentur, multum tamen in alteram partem debuissent habere momenti, quòd plus mihi poterant prodesse quam tibi. Ei labori incumbere oportet, ubi effectus promittitur. Stulta cura est, quæ spem nō habet. Ego redimi poteram, tu sanari non poteras. Qualiscunque ista calamitas inemendabilis cecidit, non re medium accipere, non vicarium potest. Assidisset scilicet lectulo inefficax sedulitas, & acceptis epistolis meis iuuenis filius nihil aliud quam cum matre fleuisset. Quia profectus est, alterius tantum parentis calamitas emendata est. Si remansisset, & matrem cæcam haberet, & patrem captiuum. Adijcio quæ tibi non necessaria filij præsentia fuit. Assidere enim, cibos ministrare, manū porrigere quilibet poterat. Mentior nisi factum est: me ab illis captum, tam dura conditione venalem, quod vti que in confesso est, nemo alius redemisset, quam filius meus. Et ego sic ago tanquam hec tantum si-

M. FAB. QVINTIL. PRO PATRE CONTRA MATREM.

lius propter me fecerit, quanq̄ in hoc litigatu quodammodo tibi ipsa excidisti: & quanq̄ id agas, v̄t merita tua iniuria vincas, & nouum induisti rigorem, non prohibeo tamen testimonium, ad redemptionem meam filium ipsa misisti cum sic plangeres, cum mortem precareris, cum te omni viduatam voluptate clamares, cum sapius gemeres captiuitatem meam, q̄ cæcitatē tuam. Nō erat illi ferreum pectus, nec cor sicilice cōcretum, vt hæc pati posset æquo animo. Tu filium prima docuisti sibi non parcere, potius q̄ plus flere, potius quā ipsam rescindere cæcitatē. Profectus est, maritū tibi reddidit. O crimen graue. Si hoc ante fecisset, videres. At retinere nō potuisti. Nō dicam tibi, habet pietas impetum suum, nec vllum dominum nouit affectus: nec ille te potuit retinere ne fleres. Audi quod est verius, aliud putauit. Non erat credibile obstare te redemptioni meæ: interpretatus est maternum metum, & maris domui nostræ male experti periculum credit, timens ne si tibi non paruisset, nemo non vos putasset colludere. Cæterum me poterat non redimere, cum tu clamares, Cæca sum, oculos desiderio viri perdidisti, solitudinem ferre non possum. Ita ille ad redemptionem meam excusatus profectus esset, si me minus desiderasset: Dubitatur an tua causā fecerit: & filium & virum habere non poterat: reddidit tibi quem magis amabas. Siste iam lachrymas, maritum reducem & incolumen accipe. Quid irasceris? Quæ tanta mutatio est: quis hoc crederet? Queris discessisse quem odisti, cum eum redisse nolis quem diligis. Atqui si (vt supra probauimus) is parentes in calamitate deserit, qui opem non fert, & (vt nunc ostendimus) optimus filius corpore suo adiutoria matri redemit, profecto opem tulit, id est non deseruit. Nam si, vt ante dixi, ne vestigio quidem abijisse à miseris licet, ne ipsorum quidem causa qui adiuuantur, discedere fas erit, nec cibos saltem petere, aut alia v̄sibus necessaria parare continget. Si vero dum adiuuatur parens, nihil refert vbi sit ille qui adiuuat, quia præfens cura exhibetur, quicquid tibi ego præstiti, ad auctoritatem muneris, id est redemptorem meum transferendum est. Non assedi, non consolatus sum, non ministravi, non tuli, nō deniq; totus tibi rediui. Verum fatendum est, si desertā te putas, mea culpa est. Sed iam tempus est ista quæ non excusata debent videri, verum pulchra atq; magnifica, animo maiore defendere, & cum iudiciū agatur exempli, tandem causam suam intelligere. Hoc saltem habebis miserime fili, quod honoratis contingere funeribus solet, defunctus laudaberis. Omnia licet huc reuocemus præterita, & ad canendas vnius laudes vniuersorum vatum scriptorumq; ora consentiant, vincet tamen res ista mille linguas, ipsamque, si sit aliqua corpore vno, facundiam materia superabit, etiam si nihil dixerō nisi quod obiectum est. Lucem libertatēq; patri filius reddidit, & (quod ante inauditum est) magis me amauit quā vellem. Ingressus est maria, in quibus iam minimum periculi tēpestas habet. & quod inter ista difficilimum est, amorē mei vicit etiam matrē suam. Tace nefaria lingua, ergo tu ista laudas: Obtulit se captiuitati, quia sciebat graue esse alligari, malis patris succellit. Subit libens pœnam pietas etiam sceleribus grauem. Tu melius vxor, quæ factūrum retinebas. Cōparate nunc, si quis patrem per hostes solus tulit, qui cum venientia in patrem tela excepisset, simplici tamen morte defunctus est. Vnū legimus, qui vicarias pro patre non quidē piratis aut mari manus obtulerit, sed vbi redimi posset. Me miserum, dicendum est quod hoc ipso admoneor exemplo, in honorem pietatis etiam damnati sepeliuntur. Hæc alij laudant, ego queror. Te quidem iuuenis omnia secula loquentur, & admirabile exemplū tenaci memoriæ traditum, in ipsa astra sublimem pennata virtus feret. Sed mihi ista laus tua caro cōstat. Non erat satius lectulo matris incubere, & in huius ministerijs deditū securo oia impendere: Soli tibi cōtingerat vt posses patrē excusare, non redimere. Me interim, vt cœperat, tabes lenta cōsumeret. Me quæ debebat sola senē mors redemisset. & cū exanime corpus in fluctus esset adiectū, si contigisset similis tēpestas quod æquus erat, tu me fili sepelisses. Fefellit te ingenit⁹ honestis animis gloriæ amor, spes tibi ppetuæ laudis imposuit. Vbi virtus: vbi pietas? Peristi miser, & male audis. Nō morietī pater assedi, non ægri caput molliori sede cōposui, non fatigatū latus mutauī, non spiritū excepi. Absens, extinct⁹, euerfus, mortem tuā inueni. Nemo ægro vincula laxauit, nemo manus ferro sordidas ad accipiēdos remisit cibos. Tantū catenarū causa solutus es, neglectus, despectus. Quidni vilis senis vicarius: Inter tot ardentissima febriū desideria, non habuisti quæ psceres. quo modo te vincula cōposuerant, iacuiisti: matrē, patrē, propinquos tantū cogitasti. Nūquid indulgeo mihi, quod te puto expirasse in carcere meo: Nondum matri satisfactū est. Quoniā pœnas à cadaueribus exigis, audi sequentia tēpora. Mors ipsa filij tui naufragium fecit, per tot fluct⁹ volutatū corpus intumuit, tot illisum scopulis, tam spaciosis tractum arenis, nūquā tamen infœlicius, quā cū venit in terram. O quā graue est mori: quāto grauius, quod ego viuo superstes filij mei: Viuo omnibus dijs hominib⁹q; sed ante omnes mihi & inuisus, & infestus, & vxoris quoque pietatem perdo. In funere filij diuortium fecit. Video hæc rerum naturā bona, quæ filio abstuli. Omnis me ætas mei admonet

DECLAMATIO VII.

19

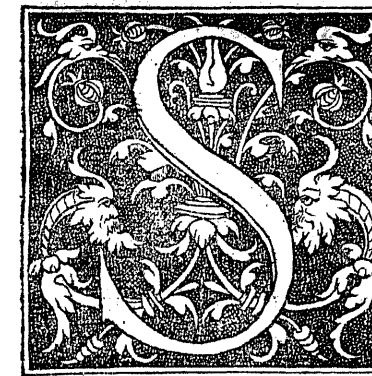
admonet luctus: senectus, ad quam non peruenit: misera pueritia, quam nunc transiit: adolescentia, in qua perijt. Super sum, vt, si fœlicissime cesserit, rogam meum videam, & edaces circa corpus filij mei flammæ. Si hoc non contigerit, nigrum cadauer, & deforme etiam ignotis spectaculū. Inter hæc mala credetis puto si dixerō, Vellem oculos non habere. Quid nunc amplius? Ad te vxor preces conuertam irritas, male tentatas: Tu verò perge, & bono tuo vtere: fœlicē te, quod in hac fortuna irasceris. Ad hoc confugiendum est: Per communes casus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos coniuges vestræ ament, non sic desiderēt, ita hoc orbitatis meæ vltimum exemplum sit, ita vobis habere tam pios filios non necesse sit, miseremini. Si vicariū accipitis, me proijcite. Non inuidiosæ preces sunt, nihil impero. Non læta sententiam vestram sequetur gratulatio, non ad templa deducar, sed ad sepulcra. Etiam cū vicero, flendum est. Si vero vincimur, ibo in littus miser: planctibus aues abigam, aut me corpori filij mei velut tumulum imponam. Iacebimus duo insepulta cadauera me feris obijcia, aut circa singulorum domus ad genua prætereuntium ibo: & recepto tam miseris more, supplex non cibos petam, non stipem: mendicabo terram, & collatas miserantium manu glebas: aut (quod certē licet) filium in mare proijciam. Iam crudeles aquæ, & venti malē secundi reddo vobis vestrum beneficium. Ferte quō libet, licet ad barbaros, licet ad hostes, licet ad piratas. Fortasse aliquis iubebit sepeliri, certē (quod sciam) nemo prohibebit.

TORMENTA PAUPERIS, DECLAMATIO VII.

ARGUMENTVM.

Libertatem hominem torqueri non liceat. Pauper & diues inimici. Pauperi erat filius. Nocte quadam pauper cum filio reuertebatur. Interfectus est adolescens. Offert se pauper in tormenta, dicens à diuite eum interceptum. Diues contradicit ex lege.

PRO PAUPERE CONTRA DIVITEM.

Entio Iudices plurimum detrahi calamitatibus meis miseratio nis, quod ad vos detulisse videor nimium fortē dolorem, & tristissimā orbitatis inde quoque accessisse nouitatem, quod cū aduersus me tam grauiā & crudelia deposcam, patior inuidiā hominis exigentis aliena tormenta. Non possum tamen vel in nobis approbare quid patiar, quod mihi non est relicta miseri patris infirmitas. Percussorem filij mei vidi, & inferior sum, quā si nescirem quis occidisset. Fateor igitur iudices, ipse miror vnde ad hoc probationis genus repente confugerim. Veneram tanquam nunciaturus indubia, manifesta: nec alium expectaueram publicarum suspicionum de filij mei morte confensum, quā si percussorem videretis omnes. Hic hīc vt torquerer inueni. Postquam satis non videbantur explicare verba quod videram, confugi ad fidem doloris. Quid faciam, si temeritates quoque nostras cōscientia reorum non potest pati? Intellexi miseratione factum, qui vt torquerer exegeram, ex quo me diues non putat aliud in quæstione dicturum. Neque ego iudices quænam vestrum dubitare crediderim, ex qua conscientia, qua trepidatione descendat, vt quis torqueri nolit inimicum. Quos nunc putatis cruciatus diuitem pati, quem dolorem, quod hoc mihi negat: quā vellet ideō tantum filium meum non occidisse, vt mihi posset indulgere tormenta? An hoc creditis iudices diuitem facere legum libertatisque respectu, & reum pro exemplo esse sollicitum? Ille verò nunc laceratur, & sic magis nostro dolore fruitur. Opereprecium est inimico negare tormenta, cum feceris vt velit ipse torqueri. Illud igitur à vobis iudices infœlicissimus omnium mortalium peto, ne cū inaudita, incredibilia passus sim, misereri velitis corporis mei: crudelius & indignius est quā torqueri, non impetrare tormenta. Est aduersorum meorum & ista nouitas, quod necesse habetis ea mihi ratione succurrere, quæ odissetis alium. ne quicquam est homine infœlicius, pro quo tormenta sunt. Percussorem à me filij mei visum esse contendo. Facinus est hoc vos non deprehendere, si mendacium est. Facinus hoc me non probare, si verum est. Quod ad me quidem iudices pertinet, orbitatis meæ repeto presentiam, & noctem illam rursus ante oculos meos cogitationes reponunt. Iam mihi videor & in tormentis esse cōfessus. Filium Iudices habui sicut erecti ac sublimis animi, ita qui nōdum suos haberet inimicos, & quæ nemo adhuc nisi causa tantū mei doloris occideret. O parentū misera cōditio,

quod non inusitatisque patemus insidijs? Nos exasperamus, nos offendimus, inimici tamen liberos nostros oderunt. Quis hoc unquam iudices simulatum timuisset ingenium, ut eodem aliquis excogitaret animo & quod parcat, & quod occidat? Reliqua iudices non debeo nisi in quaestione narrare. Felices illos in mei comparatione patres, qui perijsse liberos suos nuncijs credunt. Ego sum inaudita malorum nouitate percussus, cuius vnicus ideo tantum occisus est, ut videretur. Reuertebamur nocte pariter, sicut omnia nos vitae ministeria iungebant, & homines quibus non seruos praestabat fortuna custodes: tuebamur pauperem mutua pietate comitatum, inuicem sustententes, inuicem innixi, nec nisi magna percussoris diligentia separandi, cum diues medio noctis horrore stricto mucrone prosilijt, & stupentibus attonitisque miseris confodit illum fortiore: illum, qui fortassis aliquid in mea morte fecisset, Confiteor iudices, nihil tunc oculorum meorum diligentia, nihil egit cura miseri patris. Percussor voluit agnosci. Vos nunc ciues, vos omnes humani generis affectus, miserimus interrogo pater. Suadete quid faciam. Hunc quem videtis circa me sanguinem, de filij mei vulneribus accepi. His manibus labentis vnici membra sustinui. In oculis meis adhuc vultus illius morientis haerent, auribus verba super cadauer habita inimici exultantis. Fidem tormentorum, quousque percussoris filij mei conscius ero? Aperite pectus istud, & totum de visceribus meis latronis egerite secretum: Vidi, & mihi non creditur. Vidi, ita possum & in tormentis ita idem dicere. Aut si copono, si fingo, vrar, lacerer, & non probem. Si videtur, torquendus sum iudices, ut hoc desinam dicere. Nec me iudices fallit quatum molem accusationis etiam in manifesta veritate susceperim. Diuitem detuli reum pauper inimicus, occisi pater: & postulo ut mihi credatur testimoniū in mea orbitate dicenti. Itaque non deprecor quod minus mihi velitis irasci donec probem, torquete tanquam mentientem. Lex, inquit, liberum hominem torqueri vetat. Per fidem iudices, quis non hoc eum respondere credat, cuius tormenta poscantur? Nemini iudices credo dubium, legem quam torqueri liberum hominem vetat, hoc prospexisse tantum, ne quis torqueretur inuitus, & iura quae nos a seruilium corporum conditione fecerunt, impatientiae tantum succurrisse nolentium. Omnium beneficiorum ista natura est, ut non sit necessitas, sed potestas. Quicquid in honorem alicuius inuentum est, desinet priuilegium vocari posse, si cogas. Cuncta, si videtur, iura percurrere: nusquam adeo pro nobis sollicita lex est, ut quod praestat, extorqueat. Dedit Caco talionis actionem, non manus recusantis impellit. Iniuriarum, caedis agere permittit, sed non cogit inuitos. Adeo penes leuius est ultionem perire, quam potestatem. Genus seruitutis est coacta libertas, & eadem iniquitas, quicquid de inuito homine facias. Vis scire quid lex ista prospexerit? Non exigō ut torquearis. Quam multa dii deique non minus sunt iusta quam lex exigit quarundam inuidia rerum, ut vinci se magnitudo patiatur: & quicquid accidisse mireris, tantumdem poscit in ultione nouitatis. Filius in conspectu patris occisus est, torquete securi, nihil iniquius fieri potest. Ignoscant persuasiones, si facinus istud omnium illicitarum rerum consumpsit inuidiam. Et unde tormentis salua iustitia est, plus est de quo quaeritur, quam modo quaerendum est. Nullum debet inimicum videri genus probationis esse quod solum est. Et quicquid potuit prodesse feueritati, nunquam nocuit exemplo. Sufficit libertatis reuerentiae, quod torqueatis inuiti, quod contra me non alius inuenit. Liberum torqueri non licet. Hoc est iudices propter quod filium meum diues coram me non timuit occidere. Filium igitur meum in conspectu meo occisum esse cotendo. Quid dicitis? Ita non erat contra probationis huius fidem, si nunc agere possem quietum modestumque miserum? Vultis cum hoc viderim, tantum testimoniū dicam? Mirum hercle, si sciendo vestes, nudo corpus, ignes, flagella deposco: Insaniat necesse est pater, cum solus hoc sciat. Fallitur iudices quisquis hoc quod postulo, contemptum, quisquis audaciam vocat. Filius vrit, exagitat, & inter tormenta fugio dolorē. Si mentientis est velle torqueri, inuenite quid facere debeat qui verum dicit, & non probat. Mentiris, inquit. Bene quod & tu fateris non esse mihi sine quaestione credendum. Et quas per fidem mendacio meo causas diues assignas? Ignoro percussorem. Deinde te potissimum de quo quereretur elegeris. An scio, & simulatibus nostris occasionem orbitatis indulgeo? Decipi me non potuisse manifestum est. Filius meus, cum pariter rediremus, occisus est. An dinoscere percussorem nocte non potui, cum percussor potuerit eligere, fugere? Quid ais? Inuenem meum alius occidit, & tu mihi solatiū ultionis imple? Te accuso scilicet, ut interim nescio quis ille effugiat, euadat. Quod tu mihi genus furoris assignas, ut maximi sceleris ultio pereat falsa accusationis incerto? Homo qui me vidisse cotendo cum occideres filium meum, nisi de te vendicor, non reliqui mihi ut hoc de alijs probarem. O te extra omnes humanorum pectorum affectus inimice sepositum, nunc qui me putas posse metiri? Perdidit infelix illum chariorē pauperibus affectum. Succurrere mihi putas quod aliquando diffedimus? Falleris, deciperis. Hominis cuius occisus est filius, vnus inimicus est. Sanē possit aliquis hanc doloris dissimulationem mendacio perferre verborum, torqueri volo. Nihil est tanti nisi verum.

Videlicet inter ignes ac flagella sufficit mihi si dixerō, hic est inimicus animae, qui nobis subire de maledixit: hic ille contumeliosus, ille impotens. Ego nescio an mihi possit in quaestione sufficere quod vidi, & quod inimicus me cotendit ideo velle torqueri. Tormenta postulo. En ad quod confugiat homo, qui se sciat posse metiri. Nulla est ratio quaestionum relicta mortalibus, si adiuuant contra veritatem, & sublata est de rebus humanis necessitatis huius utilitas, si iam tueretur vltro, explicatque fingentibus. Hucusque durant artis ingenia mortalium, & licet sit aliquis secreti firmitate compositus, hominem tamen vltro non sequitur animus. Non vacat asserere quae finixeris, tunc cum vix prodest & verum fateri. Et nemo non contra id torquetur, quod dixit ante tormenta. Non refert, cuius ad equuleum nominis persuasionem, quas silentij afferas causas. In quaestionibus tantum corpora sumus, & nemo non contra aliquem torquetur affectum. Exigam quaestionem, an recusem? Quid interest, tormentis breui futurus similis homini qui fateatur inuitus? Nouum iudices inauditumque rebus humanis aperitur exemplum. Nemo unquam ideo torqueri non debuit, quia metiretur. Sed si fas est iudices dubitare de fide quaestionum, alius debet esse suspectus, ille scilicet in quo seruilium pectorum recessus, in quo verniles excutiuntur artus. Quoties tortori est iuxta cum membris, tum cruciatus agnoscit assiduis supplicijs durata patientia, & homini non est noua res dolor corporis appliciti, quod scissa lacerataque veste primum ferre non potest pudorem, quod nescit ad flagellorum vices membra componere, nec vltro verbera fragit occurru. Nos inquam sumus quos leges superuacuum putauere torqueri. Unde nobis inter ista secretum? In tormentis libero homini opus est patientia, ut verum dicat. Sed, inquit, ideo torqueri non debes, quia exigit ut torquearis. Aliud sunt inimice tormenta, aliud velle torqueri. Felices illos qui reculare voluerunt. Meretur clementiam & fauorem quisquis ad illa tremens exanimis; perducitur, quem vix a genibus tortor abducit, cui iam scissas quoque difficile possis eripere vestes. Ego quemadmodum vultis deprecari, qui videor prouocasse tortorem? Ille ille sine vlla miseratione laceratur, cui ad singulos ictus dicitur, ipse voluisti, quem non decet rogare, qui creditur fingere proclamaiones, simulare gemitus, de quo primum videntur vindicanda tormenta. Non inuenio iudices quid sperare possit, qui mentitur, & exigit quaestionem. Homini qui vult torqueri, diu non creditur nec verum dicenti. Nec est iudices quod putetis adeo mihi tristissimam orbitatem omnes humanorum pectorum rapuisse sensus, ut non intelligam petere me quod diues poscit euadere, & penes magis pro percussore torqueri. Sed quid me facere vultis? Non debeo videri posse mentiri, homo, qui cum filius meus occideretur, interfui. Veritati tantum praesto patientiam, exigo quaestionem, in qua quid dicitur sim nescio: quid debeam dicere, vidi, scio. Vultis post hoc argumētis, suspicionibus agam? Breuiora tormenta sunt. Non inuenio iudices cur renuat tanto peccato diues quaestionem, postquam supersunt adhuc incerta ac dubia. Facinus est tamē me non torqueri, si mihi torto vti; credendum est. Quousque me crudelissime mortalium metus simulatione deludis? Ego magis qui postulo tormenta, timeo: ego qui nihil facere potui cum videretur. Suspecta tibi est nostra patientia. Vides enim, hortatur nos contra dolorem primae robur aetatis, solidum plenumque corpus. Quam facilis, quam expedita res est torqueri miserum? Afferō ad quaestionem iam plantibus membra liuetia. Quantum animae, quantum sanguinis orbitas traxit? Quanto imbecilliora sunt haec quotidianis lamentationibus euerberata vitalia? Quicquam ergo fingere potest hic pallor, haec macies, & iam torto similis infirmitas? Adijce quod nihil minus in quaestione diu possis dicere si mentiaris, quam quod oculis scias: & breuissimum confessionis est genus dixisse quod videris. Felices dices quos tortor interrogat, qui non habent in sua potestate credentes. Impatientissima res est, posse cum velis desinere torqueri. Quin potius, inquit, probas? Fiduciam hominis, qui sciat hoc me vidisse solum. Sine dubio diues multa te poterant argumēta conuincere, si deferret alius & eras manifestissimus reus, si mihi percussor quaerendus esset. Quis enim credibilior in cedere pauperis, quam diues inimicus? Aut de quo facilius constare posset scelere, quod causam non haberet nisi de sola ultione? Non inuenit multa verba vidisse. Nec mihi debet perire probatio ista, quia poteras & accusari. Exigit probationes, cum facinus sic disposuerit, ne possit probari. Quem mihi nox teste, quos praestare potuit oculos nuda semper & incomitata paupertas? Tibi seruus a conscientia sceleris sum mouendus fuit: & ista ratione quis interesset: quem putares posse torqueri? Et totum facinus in has angustias redegit, ut illud soli sciret, qui faciebat, & cui non crederetur. Nunquid dubitaretis quaerere, si alius sciret hoc scelus? Facinus est ideo filij mei perire vindictam, quia pater vidi. Ego vero iudices & ex hoc quod recusat diues quaestionem, partem probationis impleui. Accusatoris tormenta nunquam timebit reus, nisi de quo credi potest & ante tormenta. Cur, inquit, si mihi causae sceleris simultates nostrae erant, non te potius occidissem? Verē crudelis, ego te hoc maxime argumēto percussorem probō, quod mihi pepercisti. Tuū fuit hoc inimice commentum, occiso filio

feruare patrem. Parcendi tamen mihi vel hæc fuit ratio, quod defendi non poteris, si duo perissemus. Audire mehercule mihi video: illas cogitationes, illa scelerum secreta cõsilia. Quid mihi cum vulneribus: quid cum cruore consumptæ & iam penè abeuntis animæ? Occidatur potius ille iam iuuenis, iam inimicus, de sene vindicabit me patris oculi. Vis mirer quod me nolueris occidere? Queri mehercule te puto, quod in senectute magni doloris vita breuis est. Pepercisti mihi, quo modo excogitant artes detinere supplicia, & de pereuntibus magis sæuitia eruitur dolore suspensio. Agnosco noctis illius clementiam Inimice, quod me torqueri non vis, ex hoc venit, quod neque occidisti. Tentat Iudices efficere diues, ut incredibile videatur quod occisum ab eo contendo filium. Dicturum nunc putatis magis interesse securitatis, ut quis facinus sibi tantummodo credat, & id tutius esse inimico patre quam conscio. Plus est quod affirmo. Filium in cõspectu patris occidere sic operæ precium est, si illud ipse facias. Perdit plurimam de sceleribus voluptatem, qui mandat, & minus gratiæ rebus ex nuncio venit. Occidet alius te iubente, sed vulneribus illis non fruatur oculi: sed plus est ut singultibus abeuntis animæ, ut cruore satieris, ut collapsum palpitantemque videas, ut me videat. Conuenit Iudices quod ipse diues hoc fecit, & quod ego vidi: ratio sæuitiæ est, ut aliquis coram me occidatur, propter quem occiditur. Fidem vestram Iudices, ne me ideo non putetis vidisse, quia nihil feci. Seruulorum iste libertorumque dolor est, occiso homine statim scire quid facias, exclamare, procurrere, fidem deorum hominumque testari, postea cum lachrymis venire. Vultis percussorem inuadam? Vultis fugientem sequar? Interim deficientem quis excipiet: cui se morientis imponet infirmitas? Scis profecto percussor facinus ordinare, disponere, filium occidere coram patre, secretum est. Miseremini Iudices igitur, ut hinc quoque velitis æstimare diuitis cõscientiam, quod contentus est ne de scelere queratur, non habet fiduciam hominis, qui me sciat mentiri: & quod non minus debetis attendere quam si fateretur, non putat sibi saluum, ut iterum neget. Dissimules licet, non est innocentiam metus, cum timentur aliena tormenta. Quid ait diues? Orbitatem meam in tale genus vsuque conuertet, si paterni doloris autoritas facinus impingit alienum? Deinde non ipse affers equuleos, non ipse disponis ignes. Diceris mehercule te velle torqueri: ego scindo vestes, tu intremiscis: ego ad flagella nudo corpus, te facit pallor exanimem: ego equuleos, ego posco flammam, tu non habes in meo dolore patientiam. Rogo quid aliud faceret qui occidisset? Quid nunc agam miser? Gratiam confessionis ante tormenta consumpsi. Scio quanto credibilius fuisset, si hoc statim inter ignes, inter flagella dixissem, & multum de autoritate primæ proclamationis amisi. Non est tamen quod superuacua putetis esse tormenta, quæquam dixerim quicquid sciebam. Habeo adhuc ex illo multa referre secreta, quæ argumenta faciet dolor. Non refert an me vidisse dixerim, tormētis hoc probaturus sum, debuisse mihi credi ante tormēta. O quæ opere nunc inimice torqueris, quod te coram iudicibus interrogo, quod hoc non potes mihi fateri. Sed si bene gaudij tui perspicio secretum, non putas te negare quia vidi. Arrogantissime percussor forum euasisse te putabas, quod illud duo tantum sciebamus? Meis, meis hoc ignibus nega, & dum me per singulos artus tortor interrogat, perfer saltem non crededi patientiam, cum ego me vidisse proclamem, tu nullam afferas innocentiam probationem. Non potes aliter absolui, quam ut illud ego negem. Nec tamen Iudices putetis solo me calamitatum ambitu petere questionem, dabo propter quod torqueatis irati. Filium meum illum singulis vobis vniuersisque laudandum, iuxta quem foelix, iuxta quem arrogans eram, occidit. Mea nimia libertas, ita ego te non equuleo efferam, non super arduos eximam flammam? Nunc me vindicas, nunc tueris. Modò modò coram me filium meum diues occidit fiducia tui concurrere omnes liberi, omnes parentes, vrite, lacerate hos primum patris oculos, distrahite has manus, quæ nihil pro pereunte fecerunt: hoc corpus, hæc membra, quæ de complexu latronis vulnera nulla retulerunt. Siue hoc penam, siue vultis esse clementiam, debeo tam miser esse dum probo, quam cum viderem. Miserum me, si fas est in questione mentiri. Sine dubio diues hoc captauit recusando questionem, ne crederetur. Sed dura parumper anime, vidisti. Nunc infœlix ad nos miseros pietas redi, quod fieri in ipsa orbitate non potuit, & vires quas improuisus abstulit dolor, probatio restituet. Cum flammis vrentur nuda vitalia, nox illa occurrat: cum membra fidicula flagella laxauerint, rursus ante oculos sit morientis vnici vultus, hæreant verba percussoris, mandata pereuntis. Filium spectasse morientem, longa præsentia est. Nescis infœlix senectus quanta tibi opus sit veritatis contentione, ut pœniteat diuitem quod non duos occidit. Iam nunc tamen vobis Iudices infirmitatem meam allego, commendo. Si me forte fidicula flagella mutauerint, ego tamen vidi: Si vocem in equuleis ignibusque perdidero, ego tamen vidi. Si totus vndique dolor pariter admotus occiderit, ego tamen vidi. Alioqui nisi hoc animo meo, nisi licuerit oculis, morerer hoc dolore, quo puto me posse torqueri.

Gemini quibus erat pater & mater, ægrotare coeperunt. Consulti medici dixerunt eundem esse languorem. Desperantibus reliquis promissit vnus se alterum sanaturum, si alterius vitalia inspexisset. Permittente patre executi infantem, & vitalia inspexit. Sanato vno, accusatur pater ab vxore malæ tractationis.

PRO MATRE CONTRA PATREM.

Vanus Iudices plurimum infœlicissimæ matris aduersis miserationis abstulerit, quod ex duobus liberis pari desperatione languentibus alter euasit, & plerisque maximam dolorem prima fronte tractantibus videatur auiditas gaudiorum, ut modo ad totius orbitatis redacta patientiam, iam non sit vnus salutem contenta: non possumus tamen affectibus vestris non hanc primam tristissimam calamitatis allegare mensuram, quæ ex ipsa quoque solatijs sui conditione descendit. Minus misera quereretur de marito, si sanari nec ille potuisset, pro quo est frater occisus. Nunc infœlix par non est dolori, nunc non inuenit vlla solatia, ex quo sibi videtur filium perdidisse victurum. Super impatientiam tristissimam orbitatis increfcit, quod intelligit illi non sine sanitate fuisse languorem: nec persuaderi misera potest perituro laborasse fato, in quo inuentum est quod sanaret alium. Captet licet crudelissimus senex parricidij immanitatem metu maiore protegere, non inuenio vnde colligi possit vtrumque fuisse moriturum. Ex duobus agris non perijt, nisi qui occisus est. Ante omnia igitur illud a vobis infœlicissima mater petit, ne maximi sceleris ideo decrescat inuidia, quia pati videtur & reus ex orbitate tantumdem. Non perdidit filium quisquis occidit. Explicat a dolore patrem, quod sibi videtur fecisse rem maximam, & in locum iuuenis amissi substituit de vanitate solatiu. Alia est, alia cõditio matris, quæ medico non creditur, apud quæ sæuissimæ conditionis immanitas fidem non potuit impetrare têtandi. Pro vtroque timuit, pro vtroque sperauit. Facinus est eum maioris pietatis videri, qui de morte filij putauit alterius vel certa salutem transigere, sic debetis odisse patrem, tanquam duos occiderit, cuius non interfuit vter occideretur. Est tamen sanctissimi Iudices quod de crudelissimo parricida queri possit non sola mater. Adiecit humanis calamitatibus ipsam sanitatem, & morborum languorisque violentiam medicinam concessit. Filium occidit (si ipsi creditis) fortasse moriturum, & hominem cuius charitas debuerat ipsa desperatione creuisse, in hoc solum impendit, ut tantumdem superesset incerti. Non exonerat Iudices immanitatem sæuissimi patris, quod hac ratione credit de languente filio rem inauditam, rem facere crudelē. Vnã rationem habet, si ipse sanetur. O tristior indigniorque semper mensura calamitatum magna foelicitas. Hunc cunctis fecit exitum illa modo ciuitate tota cõspicua mater: ille indiscretus ab vtroque latere comitatus: ille gaudium dulcis error oculorum? Quid mihi mortem nunciatis vnus? Perdidit misera geminos. Passi sunt enim languore miserissimi iuuenes, sine dubio pariter vnaque, non fraternitate, non animarum corporumque cõsortio, sed conditione fragilitatis humanæ, qua sic extranei quoque duo languere potuissent. Non negauerim morbum grauem, & parētibus vtiq; metuendum: de cuius tamen adhuc, ut parcissimè dixerim, remedio quaereretur. Quid refert an medici cõsenserint vtrumque periturum, cum eundem dixerint esse languorem? Manifestum est de duobus non dixisse verum, quos de altero constat esse metitos. Iam tamen Iudices de tantâ perdita pronunciatione non querimur, quod ægros quos sibi videbatur explicare non posse, parētibus crediderunt. Innocentior est simplicitas, desperare si remedia non noueris, & hanc ignorantiam malo probitatem, ut languorem quem nescias, tantum neges posse sanari. Maximi tamen virorum, & quibus artis suæ soluendo non sit humanitas, si sciebant hoc genus curationis, & illud non iudicare voluerunt. Vultis & illos mentitos breuiter probare? Desperauerunt de languore, cuius remedium (si patri creditis) alius inuenit. Siue enim Iudices vanissimus nescientium vidit hanc patris in periculo liberorum rigidam nimiamque patientiam, & hominem in filiorum languore sollicitum de remedio generis humani: siue captauit ex hoc vultu quandam artis mutationem imitari, quando sanare non poterat, & ignorantiam pudorem tegere magno tentauit incerto: siue ut aliud videretur dixisse quam reliquit, verba desperationis incredibili vanitate variavit, magnaque miseros parētes ambage suspendens, tutissimum putauit promittere, quod deberet nemo experiri. Causas quidem se dixit ignorare morborum, sed salutem spondit vnus, si licuisset alterum occidere, lacerare, perspicere. En cui pietas patris, cui credere sollicitudo debuerit: dixit se scire remedium, quod nesciebat. Vultis intelligere Iudices nihil impatientia charitatis fecisse patrem? Non retulit ad matrem, adacta est a morte filij vel sanitate discedere.

Non propinquos cōsultuit, non amicos, sed sua tantum persuasione, medicūq; contentus, quod nocentius est quam si ipse occidisset, alterutrum potuit eligere. Dicit nunc parricida, quid fecerit illud quod etiam de similibus tam paribus agris in alterum desperatio illa praeualuit. Si medici non interfuit vter occideretur, constabit viuere vtrunq; potuisse: si interfuit, constabit non eundem fuisse languorem. Qualis fuerit illa curatio, quid passus sit iuuenis in morte qua medicus parabatur, omnium cogitationibus liquere crediderim. Ideo quae parcinus auribus matris. Breuiter tamen longae crudelitatis explicanda scruitia est. Ex omnibus quae pertulit, leuissimum fuit quod occisus est. Non est quod venia tristissimae curationis pareat, quod videtur in alio fratre explicata promissio. An alterum medicus sanauerit, fortuna viderit: quod negari non potest, alterum medicus occidit. Erūpit hoc loco mulier infelix, & tota libertate proclamat. Redde mihi, inquit, matre filium, quem tibi pariter medicoq; commisi. Hic est ille vester insanabilis, recipe quem mihi credidisti, hic ille moriturus, hic quem permiseras medico, si maluisset occidere. Vides quid profecerint anxia vota pietatis, sollicitae preces. Dum iam frigidum pectoris calorem superpositis reuocamus vberibus, dum frigentia membra continuis oculis, & spiritu trepidae matris animamus, dum labentes oculi ad nostras exclamationes nostrasq; planctus admittit paulatim luce laxatur, dum multa mentior, multa promitto, & fratrem dico sanatum, respexit ad vitam, cōualuit, euasit. Non tamen iacto pietatem, non arrogo mihi prosperae curationis euentum. Quid hunc sanauerit, vis scire breuiter: quod potuit vtrunq; sanare. Pudeat vos o iura legesque, quod miserrimi sexus dolorem his cluistis angustijs. Ita maritū, quod occisus est filius, malae tractationis vxor accusat: Perdiderunt legis huius auctoritatem, quae ad illas vxorias querelas matrimoniorū solent deferre delicias. Ego illam datam miseris tantū matribus puto potestatem, ab iniquo coniuge explicare diuortium: & contra maritales tuetur iniurias, vbi nolis praestare patientiam. Illis succurrit quas nefas est ab viro discedere, quas in pessimi coniugij durū perpetuumq; complexum, cōmuniū pignorum nexu arctauit, quae malos maritos pariter & patres nec relinquere, nec ferre sufficiunt. Facinus est ideo euadere maritū, quia damnaretur si de illo minore dolore quereretur. Itaq; impudenter facit quod pro detracto matrona culti, negatōque comitatu, fastiditis noctibus, pullataq; facie, filium complorat occisum. Sileo adhuc illa per quae parricidij creuit immanitas. Occisum filium obijcio, putate luxuriosum, perditum, nocentem: fingite hoc patre ira, indignatione fecisse: quantum facinus sit filium occidere, nemo magis fatetur, quam qui vult videri se illud fecisse pro filio. Ecquid Iudices: vel ex hoc totū animus mariti, tota tristissimae coniugis calamitas perspicitur potest, quod se negat matri cōmuniū liberorum debere rationem: Placet ergo mortales, vt de hominibus in quos plus ex harum sanguine, ex harū transit anima, non habeant partem nisi tantū doloris? Solos ergo cōmunicabit misera planctus, & ab omnibus cōsilijs quibus ordinatur iuuenta, vita disponitur, extranea voluntate, vtilitate seposita, circa mœiores tantū lachrymarumq; cōsortium orbitate iungetur: Si mehercule fas est aestimare vtri plus parenti debeatur ex liberis, non improbe rotam potestatem sibi vindicabit affectus, quae decem mensibus ante vestram incipit diligere notitiam, & cum vos patres gaudium primū faciat oculorum, antea sunt cōscientia matris. Facinus est ideo tantum illis minus licere, quia minus facere sufficiunt. Vos estis qui crescentes adhuc in peregrinationes, qui iam adultos in castra magnorum parentum vanitate dimittitis. Erubescitis desiderijs tāquam infirmitate, & vnde velocissimus transitus est in rigorem, liberos vultis amare patientia. Quam multa ideo tantum de filijs facitis, quia licet: & frequentius potestatis vestrae iactatione tanquam aliquo grauitatis genere delinquitis: Non habet orbitas vestra lachrymas, super ardentis rogos tenetis inconcussam rigidamque faciem, itis obuiam cōsolationibus, & quod omnem modum feritatis excedit, captatis in magna calamitate laudari. Quicquam ergo erit quod de communibus pignoribus, non pari mentē, pari impatientia, vel si necessitas postulet, pari rigore faciat: Mali tantum patris interest, vt matri minus liceat. Sanē cedat vobis circa regendas cōmuniū pignorum mentes sexus infirmior, vos mores, vos vita genus, vos matrimonia, ceterosq; actus vestra persuasione firmetis: nunquid arrogans consortium, nunquid impotēs societas est, liberos communes esse languentes? Si quis imo pudor est, cede nunc tota potestate matri, illius sit in aegri toro proximus locus, haec adhibeat fomenta, porrigat cibos: si quid impatientia, si quid flagrantium viscerum poscit infirmitas, mater neget, mater indulgeat. Illas quas immo dicus ardor discutit vestes, haec super fatigatos reponat artus, illa iactatas toto lectulo manus seculo cōtineat affectu. Frustra captas videri vltionem magnae charitatis, ab omni curae ratione sepositus. Cum circa curationes liberorum non consentiunt parentes, curationis est culpa, non matris. Quid quod filium occidit innocentem, cui nihil obijcere, nihil poterat irasci? Filium

(si ipsi creditis) pro fratre mori paratum, cuius suprema ferre non poterat. Nouum Iudices & incognitum rebus humanis audite facinus. Iam parricidii pietas, charitas, & impatientia orbitatis admittit. Malo odiū, querelas, execrationes, quam vt quis liberos affectu quo seruantur occidat. Quid refert an per hoc alterius filij anima redimatur? Si parricidium fas est vllas accipere causas, filius propter se tantum debet occidi. Adjicite Iudices immanitati, quod occidit agrū. Omnibus equidem mortalibus maiore crediderim de languore venire reuerentiam, & illorum quoq; quos inter supplicia pereuntes auido spectamus assensu, iuxta valetudines tamen morborumq; violentiam quodam innocentiae fauore miseremur. In carceribus, & in illa profunda nocte poenarum religiosius ille an heli pectoris pallor inspicitur, non sic confundunt obuios grauibus catenis colla stridentia, & diutino squalore concreta facies: vt ille quae ad singulos conatus, gressusq; labentem vix trahit impellitq; longus ordo victorū, & inter tot destinatos, totq; perituros, omnium tamen in se retorquet oculos vnus aeger. Quid ais: tu illum quem nunc nefas est castigare, reprehendere, cuius auribus parcere debuerunt saeuiora verba, si quid negares, videreris occidere: ferro, vulneribus aggredieris? Non potest hinc tibi venire defensio, vt hoc sis pro alterius salute commentus. Inter duos liberos pari desperatione languentes, da bonum patrem, non praeponderabit alterutrum, non eliget, sed vt incertū orbitatis euadat, ipse morietur. Tentat hoc loco Iudices crudelissimum senex exultationem temeritatis suae de medicorum trahere consensu. Desperauerat, inquit, de duobus. Sed vt incertum orbitatis euadat, sepono paulisper immanitatem patris, qui credidit: & de arrogantissima persuasione hominibus queri, de totius generis humani nomine volo. Quam multas artes misera mortalium sollicitudo fecisti? Fato viuimus, languemus, cōualefcimus, morimur: medicina quid praestas, nisi vt iuxta te nemo desperet? Diciturum me putas, non credo renunciantibus, non accedo cum deserunt relinquuntq; languentes. Ego vero medicis non credo sperantibus. Aspiciate maiorem partem generis humani, & si me interroges, illam robustiore, illam adhuc in prima rerū naturae veritate viuente, nullos artis huius nouit antistites: nec minus tamen bellorum vulneribus, morborumque medetur incurribus, non disputationum vanitate solerti, sed experimentis, & inuicem per similes dissimilesq; casus obseruatione ducete, tradita ratione succurrit. Non medicina sanat, sed quicquid videtur sanasse, medicina est. Quo vultis animo feram, quod ars (quantum dicitis) inuenta pro vita, si dijs placet, auctoritatem formamq; captat, vt longē ventura suprema prospiciat, vt adesse facta denunciet, quae nec timentur, & maxima scientiae pars esse coepit sanare non posse? Quisquam ne ab homine qui adhuc loquitur, spirat, intelligit, sic recedet, quemadmodum relinquitur exanime corpus: & ibi finem vitam putabit, vbi cunq; scientiae subliterit infirmitas? Si fragilitatem mortalitatis, incertosq; velimus aestimare casus, tantūdem periculi habet omnis aeger. Iniquissimum est desperationis vocari, quoties remedium medicina non inuenit, & angustias siue artis, siue mentis humanae, ad inuidiam referre fatorum. Nihil magis interesse omnium puto, quam vt spes pro homine, tam longa quam vita sit. Vnde putatis inuentos tardos funerum apparatus? Vnde quod exequias planctibus, ploratu, magnōque semper inquietamus vlulatu, quam quod facinus videtur credere tam facile vel morti? Vidimus igitur frequenter ad vitam post conclamata suprema redeuntes. Plerique conualuerunt negligentiae bono, quosdam explicuit quicquid alios fortassis occideret. Hos indulgentiae temeritas, illos adiuuit desperationis audacia. Datur fortassis huic arti perspicere morbos, profutura meditari, sed vnde sciet quantum inter viscera, latentēq; pectoris sinus, vnicuique animae natura concesserit: quam proprietatem spiritus, quā corpus accepit? Non tam varia mortalibus forma, nec in vultibus nostris sedet tanta diuersitas, quanta latet in ipsis dissimilitudo vitalibus. Inenarrabile, indeprehensibile est quicquid nos elementorum varia compago formauit. Et prout in nos plura seu rariora de terrenis feminibus caelestibusque coierūt, ita vel duramur tacita ratione, vel soluimur. An desperantibus credi debuerit, vos aestimabitis, qui negauerunt aegros posse sanari, nec in hoc probauerunt qui euasit, nec in illo quem non languor occidit. Iustas me hercule haberet mulier causas querelarum, si noua incognitaq; ratione vel vtrunq; seruaasset. Nunquā ex magno venit affectu incredibilia vel profutura tentasse, & in re quae plus de incerto habet, temeritas experimenti solā probat desperationis audaciā. Quid refert cuius sit conditionis aeger, quantum adhuc spei, quantum videatur habere de vita? Sacrosancti sint parentū metus. Dij non sinant vt ex liberis vilior incipiat esse periturus. Medici desperauerunt. Quid istud ad patre? Spera tu, iube sperare matrem, tuis potius affectibus, tuis crede votis. Et hoc de parricidij facilitate est: circa filiorum languore ad desperantes potius accedere. Fidem habes hominibus, quos mentiri alius affirmat, contra quos iterum credis vni praefertim? Pessimē hercule de tua feritate sentirem, si in quacūq; filij cu-

ratione non adhiberes propinquos, non interrogares amicos, non respiceres ad matris animū: non hanc primā impatientiam, nō hunc consulis timorem. De nullo filio minū debet soli sibi permittere pater, quā qui videtur vtiq̄e moriturus. Fratres, inquit, & gemini erant, idēque credibile est illis eundem fuisse languorem. Rogo, quis in vllō mortaliū ferat ignorantiam pariter & affirmationē: quisquis nescit quod genus languoris sit, non potest scire an idem sit. Nihil Iudices in rebus humanis voluit esse rerum natura tam simile, quod non aliqua proprietate fecerneret. Quid refert an ex iisdem prima illa duorum corporum animorumq̄; cōpago seminibus oriatur? Sibi quisque firmatur, sibi quisque componitur, & duo pluresve fratres nascuntur fato singulorū. Hanc ipsam indifferentiam quam mirantur occursum, stupent civitatis oculi, parentum tamen agnitio discit, separat notitia nutricum, & fallentibus notis, est rursus quod faciat ipsa similitudo dissimile. In plerisque quāvis sit indiscrēta facies, inuenitur tamen alius oris sonus, habitus, incessus: sed vt ipsa consentiant, diuersa mens, contrarij mores, & vitæ genera rixantia. Quid quod non eandem esse naturam geminorum probat etiam fortuna dissimilis? Hunc prestit paupertate perpetua, illum insperatis opibus excoluit. Illius per titulos & honores, huius per ignobiles obscurasq̄; sordes totā duxit ætatem. Simile est quicquid accipiūt ex homine Gemini, dissimile quicquid ex fato. Nec enim tam pariter in lucem de maternis exiluerunt visceribus, vt illos eadem origo signauerit. Quantum putas interfuisse temporis, dum primū vteri pondus egerit: dum parumper exonerata vitalia, altero rursus homine laxantur? Breue fortassis exiguumq̄; videatur mortalibus oculis, sed si terrena mēte perspicere velis orbis huius vastitatem, scies multum esse nos hoc inter duas transcurrat animas. Voluitur super nos hæc calidifiderumq̄; compago, & sol præcipiti per procliue decursu totius diei noctisq̄; breuitate emensus orientis occidentisq̄; cursus, diuersorum siderum in primo statim ortu rotato se rursus axe consequitur. Hoc tu paruum credis esse spatium, quod diuersis pariter rebus impletur? Quantū inter illa transcurrētis horæ momenta nascitur, perit: Igitur quando vnquā peregrinati sunt vnā, militauere pariter: quid non diducti separatiq̄; fecerunt: quando illos languor, quando suprema iunxerunt: Et quandoque sit necesse est aliter: ex Geminis q̄ pariter languerunt, non sic accidit quomodo fratribus, sed quomodo duobus. Non eodem fato languere Geminos, quemadmodū vultis breuius probem, quā quod nec vterq̄; occisus est, nec vterq̄; sanatus? Sed fingamus hoc esse verū, quod desperauerunt medici: relinque nobis pater innocentia calamitatis, salua solatia sint de liberis, quos tibi videris nō perdidisse nisi fato. Quis ex parentibus nescit hac se mortalitatis procreare lege? Sed indigni exitus supra orbitatem sunt. Ideo magis flemus illos, quos bella rapuerunt, hausit incēdium, naufragia merferunt. Fortius feras inter assidentium manus, inter suorum officia labentes, cum se inuicem oscula, cum se satiauerent sermones, cum data suprema mandata sunt, & se scit pietas omnia fecisse pro vita. Igitur verū dixerim, illos mori credimus, hos perire. Non inuenio quemadmodum excusationem pater de consensu possit accipere medicorum. Hoc est quod omnem comparationem feritatis excedit. Filium pater propter hominem, quem non putauit posse sanari, occidit: quod tu monstri portentique genus es habes parricidij patientiam, non habes orbitatis. Ita demum potes ferre filij mortem, si facinus adieris. Tu occidis, quia desperauerunt medici. Quereres meherculē si reliquisses, si quid de continuatione curæ sollicitudo laxasset. Nihil ergo plus facies, quā illi qui nunc plures fortassis circumueunt ægros, quos detrahit, quos auocat alia curatio. Filios saltem cōmitte vel matri, de fortuna queratur, dijs faciat inuidiam. Mulieri quæ ferre non potest quod videris desperasse, nūquam ex hoc rationem reddas, quod occideris. Quis hanc Iudices impudentia ferat: tentat pater vt & huic rei credatis, quod desperauerunt omnes, & quod sperauit vnus. Nostræ quidem querelæ sufficit nō conuenisse medicis: & cum inuentus sit qui contra sensum desperantium, genus aliquod sanitatis afferret, fas erat Iudices vt adhuc inueniretur alius, qui lætiora & vtiliora promitteret. Hoc nunc me queri putatis, quod in re, de qua credere nec omnibus debuisset, accessit vni? Non interest an supersit remedium quod tentare non debeas: & vbi tantundem periculi speres quantum desperatio habet, melior exitus est qui facit miseros innocentes. Quid inuidiam prioribus medicis paramus? Nemo magis desperat, quā qui se negat nosse languorē. Quid ais pater? Ita tecum quisquam sic audent agere de duobus filiis, tanquam de duobus ægris? Tu ex Geminis alterum occidendum dabis? Non ferrem si separare expositurus auderes, si contentus esses educaturus alterutrum, non ferrem à piratis captum filium alterius vicaria seruitute redimentem. Tu de orbitate facies vices: & casum singulorum per vtrūque diffundes? Parricidium vocarem, si promittente medico quod sanaret vnum, posset eligere periturum. Penē crudelius est Geminos diuidere q̄ perdere. En scientia cui debeat credi? negat se scire. causas lan-

guoris, deinde promittit quicquid licere non deberet nec intelligētibus. Occidam, inquit, deinde sanabo. Memineris pater in hac cōditione prius esse vt occidas. Non est tanta pietas seruare filium, quantum facinus occidere. Tu nunc hoc putas profundæ artis esse secretum? Verba tantum desperationis inuoluit, & homo cautissimæ vanitatis captat illam nouissimam circumire breuitatem. Vides quanta promissum suum experimentumq̄; caligine medicus inuoluerit: nunquam constabit an fuerit languore moriturus æger, qui aliter occiditur. Non noui, inquit, languoris genus. Post hanc vocem meherculē nō deberes committere ægros, etiam si vellet experiri potionis haustus, ciborum fomentorumque nouitates. Nescio, inquit, sed si permiseris alterius aperire vitalia, pectus effringere, remediū fortassis inueniā. Iam excusat es medicæ matri, sperasti ne tibi crederetur. Differo paulisper quod de fratribus, quod de Geminis, quod pater hoc facit non cōsentiente matre: publico potius mortalitatis contendo nomine, non debere genus istud curationis admitti. Actum est velut de genere humano, si nobis pro salute ægri opus est morte hominis alterius, & penē ratio sanitatis intercudit, si consumit medicina tantundē. Ego quenquam dicentem feram, vt inueniam valetudinis causas, date mihi aliud corpus, alia vitalia: occidam: deinde salutaria queram, profutura meditabor: ita non facilius est nosse languorem? Quæ hæc est impudentia crudelissimæ vilitatis? Aegrum placuit occidere, vt inueniretur cur non debuisset occidi. Nullum sanctissimi Iudices natura morborum genus solis visceribus abscondit, & quicquid causas valetudinis de vitalibus trahit, in corpus emanat. Inde pallor, inde macies, quod ad interiore dolore superposita consentiunt. Nō inuenio cur hominem vulneribus exquiras, cur remedia quoque vitalibus per corpus immittas, & in latentes meatus, per hæc quibus tegimur, medicina descendat. Cur ergo non eadē ratione languor admittit intellectum sui, qua sanitatem prodit? Abditos profundosq̄; morbos, aut citatior clausi sanguinis cursus, aut crebrior anhelitus laborantis animæ indicat. Crede de his antē omnia sensibus, oculis tuis, & ipsos de quibus agitur, modō singulos, modō pariter interroga, cui potissimū parti graue tacitæ pestis pondus insederit, vnde prorumpat in gemitus conscius dolor. Medicus qui per hæc nō potest inuenire languorē, nō inuenit nec remediū. Quid si aliquid sanato medicina potest præstare rationis? Sufficit quod aliquādo iā facta ex vnus hominis inspectio, ad totius intellectū naturæ medicina profecit. Quid allaturus huic ægroto est, quod nō tot seculorū, tot languentium experimenta deprehenderint? Vis tu potius hac audacia, qua secreta languoris exquiris, remedia tentare? Breuior via sanitatis humanæ, proprior nostræ salutis vtilitas est. Si viscerum nimius ardor stricta circa se membra durauit, adhibe remedia laxantia. Si fluitat nimis æger humoribus, præsto sunt per quæ pressis clusisq̄; venis in nouas vires corpus arefcet. Si parum prodest abstinentia, rursus ciborum qualitate foueatur. Si spiritus receptis premitur, alimentis, ad puriores meatus ieiunio famēque tenuetur. Contigit sibi magna experimentorū materia medicæ, ægri duo, & languor idem. Non est opus vt expectes quando super vnus hominis patientiam explicet futurorum magna diuersitas, potes experiri pariter eadem, cōsentanea, diuersa, pugnantis. Nulla ratio est vulnerum, sanguinis, supremorum. Quemadmodum sanari debeat alius æger, scire non possis nisi ex altero sanato. Quid quod etiam vt idem sit valetudinis genus, necesse est tamen duorum corporum diuersitate varietur? Nunquam in alienis visceribus inuenias totū quod de altero quæras, & alius languor est, alius æger. Cur maximum nefas alterius filij salute defendis? Homo in quo sola queritur causa languoris, propter medicum occiditur. Adijce quod nec deprehēdi ex non sanato potest vllius causa languoris. Quicquid nos in vitia morborum à naturali sanitate cōmutat, facit aut nimij sanguinis pondus exæstuanis, aut superfluis calor, aut vltra naturalem modum humor exūdans, aut spiritus per tacitos meatus non solita laxitate discurrens. Quid horum, si vitalia ferro vulneribusque resercentur, saluum potest esse languentibus, cum compressi spiritus laborem protinus ille reserati pectoris meatus emittat, sanguis iisdem pariter deprehendatur egrediaturq̄; vulneribus? An fas putatis vt suam seruent viscera nudata faciem? vt nihil perdat ex priore natura illud pectoris vitæq̄; secretum, cum admisit oculos? Plurimum in nobis etiam timore mutatur. Quantum affectu sollicitudo, gaudium, dolor, & aliquis subitus affectus? Quoties dum ad curationem præparatur æger, dum componitur ad sua remedia corpus, medētium manus anima destituit: iam vero ad singulos ictus, & longissimas vulnerum moras quantum ex toto homine conuertitur clamore, gemitu? Necesse est omnes perire quibus cōtinetur vita, causas, quoties vita ipsa consumitur: & cum homine qui propter intellectum languoris occiditur, ipse quoque paulatim languor emoritur. Differ saltem pater hanc crudelitatem: quicquid ex filio facis, facies ex cadauere. Si potest deprehendi languor dum occidit, facilius cum occiderit. Interrogare meherculē hoc loco li-

bet, vtrumne periturū pater, an medic⁹ elegerit: Negavit sua interesse quem occideret, hoc si & alter perisset, probauerat vtrunq; fuisse periturum: cum conualuit, probat vtrunq; victurum. Ad sanissimam curationem potuit agrum facilius mehercule explicare, si esset vnici pater. Sufficit ergo comparare, decernere, num iterum ille tibi preciosior, ille melior incipiet esse victuro. Vbi est impatiencia patris, qua vix dimittitur cadaver in rogos? qua corpus exanime detinetur amplexu: Dij immortales, quam saeva, quam crudelis est ipsa cūctatio: dum deliberas, dum vnum quenq; detrectas, parricidium in vtroque consumis. Duorum vilitate fit, vt ex fratribus possit alteruter occidi. Nunquam Iudices res tam horribilis, tam inaudita feritatis admissa est. Filiū pater propter eum occidit, quem etiam ipsum poterat occidere. Transfert Iudices reus in medicum electionis inuidiam. Ille, inquit, aestimauit, ille decreuit. Ergo manifestum est non parē fuisse languorem. Ex duobus agris plus habuit spei, propter quem debuit occidi. Recede paupis mulier infelix, filij tui nobis referēda curatio est. Felices agri, qui languore moriuntur, qui supremos anhelitus inter suorum amplexus, inter suorum alloquia posuerunt. Vt erat iuuenis primo ipso comparationis incerto, mox electione cruciatus, abacta est à perituro prima mater, & modo sedula ministeria seruorū, repente mutata sunt in mortis officia. Detrahuntur tremētib; velamēta membris, & vt grassaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miserabilis ac defenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem rigidamque patientiam per omnia lectuli spacia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextra statim totum vulnus imprimeret, sed quod leuiter paulatimque descendens animam in confinio mortis ac vitæ librato dolore suspēderet. Hęc exhortatio, hoc fuit perituri iuuenis alloquiū. Fortiter dura, patienter admitte, sanabitur frater. Non est quod exanimeris metu, dolore deficiās. Cāue viscera exclamatione ne lassēs, anhelitu gemitūque concutias, ne remediū pereat alie num. Passus est miser discurrentem per omnia referati pectoris improbum vagā artis errorē. Contentum fuisse medicum toto homine discentem primo putatis aspectu? Egesta saepe vitālia, pertractata, diducta sunt: fecerunt manus plura quam ferrum. Stat iuxta medicum pater apertis visceribus inhians, stillantem animæ sedem cruentis manibus agitantem ne festinet hortatur, iubet altius diligentiusq; scrutari, interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filij morte rationem. At matier infelix cluis aduoluta foribus, cruentūque secretum toto corpore effringens, velut super bāsta tumulosq; clamabat. Audi miserrime iuuenis, si quis adhuc tibi superest sensus, exaudi, non permisit hoc mater, crede orbitati meæ, crede lachrymis, nec frater hęc vellet ratione sanari. Inter hęc reficiebatur miser haustibus, detinebatur alloquijs, comprimēbatur residuus cruor, cludebantur aperta vitalia. Nemo vnquam tam noua pertulit comēnta: sauitia: atq; tanquam sanaretur, occisus est. Ite nūc & quærite an potuerit medico sanantē vi uere, qui tandiu vixit dū occiditur. Vos tunc putatis illius tantum languoris medicum quæsisse causas: quæsiuit quicquid nesciebat, & vsus occasione rarissima, in omnem voluit proficere nouitatem. Dij immortales, quantū infelix iuuenis animæ, quantum sanguinis, quantum habuit ex vitā, qui pertulit ordinem longissimæ curationis: Vix agre misero licuit mori, vix à cruciatibus suis anima dimissa est. Inuentū putatis esse languorē: Inuentū est illū potuisse sanari. Agedum commentō tuo senex superbus exulta, habes quod liberis, quod parentibus, quod imputare seculo possis, fecisti medicum parricida meliorem. Libet mehercule intueri par illud, Aegrum vidisses hominē, qualē non salutes medentium manus, non ars inuenta pro vitā, sed diriferas rabidiq; morsus, & auium fames satiata destituit, hinc alium in nouas vires recēnsque robur reddito vigore surgentem. Vultis scire Iudices vnde venerit tanta diuersitas? Illū pater curauit, hunc mater. Quantū, inquit, misera pertuli laborem dum tam magnam foueo tristitia? Non fuit mihi rixa cum morbis, nec cum repugnantis valetudinis rigore contentio: totus in lachrymas mœrorēque resolutus oderat lucem, respuebat cibos, fastidiebat haustus, & vitā parricidij pudore fugiebat. In omni proclamatiōe gemitūq; frater, ille diebus ac noctib⁹ cogitationes, ille torquebat oculos. De quibus tu agris impotentissima medicina mentita es. Non fuit, non fuit solo languore periturus, quem non potuit nec mors fratris occidere. Quid igitur, inquit miserrima fœminarum, sanissima senex ex hac recordatione tristissima orbitatis ad hos vultus, faciēque conuerteris? Sine dubio filius est, & post grauissimas denunciations redditus vitæ. Sed ignoscat naturæ pietas, non est solatium matri vnus ex Geminis. Felicior ille dolor est, qui transigi saltem cum oculis potest, renouatur, accenditur, & in his vultibus illū quotidie putat videre pereuntem. Sed & ipse gaudio reddita vitæ letitiaeque non fruitur, nec se credere potest charitate prælatum, quem medicus elegit. Sentit infelix cuius orbitatis vnici sit, quibus lachrymis perfundantur oscula, quam magnis profundisque suspirijs concutiantur am-

plexus. Misera verecundia sanitatis ingrata, precium sibi videtur fratris occisi. Cōuertitur hoc loco Iudices mulier infelix, & velut ad quandam præsentiam amissi iuuenis, siue, inquit, tandē securitate mortis explicatus, in alioquo sedis æternæ pudore requiescis, siue exclusus ac vagus, & inter fabulosa supplicia metuendus adhuc laceratione, per stupentes horrentesq; manes vmbra discurrens, audi miserrimæ matris iniquissimam complorationē. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mortis irrumpere, nec super charissima membra prostrata meis vulnera tua tegere visceribus: quod solum tamen potui, corpus quod medicus, quod reliquerat pater, hoc sinu misera collegi, ac vacuum pectus frigidis abiectisque visceribus rursus impleui, sparsos artus amplexibus iunxi, membra diducta cōposui, & de tristi terribiliq; facie tandem agri cadaver imitata sum. Hoc est tamen quod de tristissima orbitate præcipue ferre non possum, propter fratrem videris occisus, nec tamen vnquam constare poterit, an tu sanaueris fratrem.

GLADIATOR. DECLAMATIO IX.

ARGVMENTVM.

Abdicare & recitare liceat. Pauperis & diuitis inimicorum filij iuuenes amici erant. Filius diuitis cum in piratas incidisset, scripsit patri de redemptione. Illo morante profectus pauperis filius cum amicū apud piratas non inuenisset, quia lanistæ vānerat, peruenit in ciuitatem in qua munus parabatur, sub tempore ipsum quo paraturus erat diuitis filius. Pactus est cum munerario pauper adolecens, vt vicarij operis redime ret amicū, petiitq; vt si egeret pauper pater, alimenta ei præstaret. Ipse in pugna occisus est. Diuitis filius reuerfus egentem inuenit pauperem, palam cepit alere, abdicatur.

PRO FILIO CONTRA PATREM.

Neminem vnquam Iudices intra tam breue ætatis suę spatium plura terra marique perpessum, quam quæ proxima peregrinatione vel tuli, vel timui, vel vidi, facilis, vt opinor, fides est, cum ex omnibus, quos nouimus, mortalibus vnus nominari me miserior possit, quē infelicem ego feci. Tamē in hac quoque omnia excogitantis in me fortunę violentia, confiteor nunquam hunc me concessisse animo metum, ne post redemptum per alienas manus filium, displiceret patri meo misericordia. Illas verebar magis iam non tacitas vulgi opiniones, quibus crudelitatis atq; sæuitiæ reus peragor apud plerosque sanctos & graues homines. Nondum excusare potui quod redemptus sum. Obijcitur mihi orbatus senex, & ille qui modō saluo filio etiam cōtra diuitem steterat, amissis in vno iuvene omnib⁹ bonis inimicæ domus supplex. Licet enim, totas aduocemus in odia fortunæ vires, & egentem vnum senem uniuersa gratiæ mole calcemus, confitendum est tamen, plus amici nocuimus, quam inimici. Quin ipsa prorogata quotidiana stipe infelicis animæ videtur quodammodo maligna clementia. Quod enim beneficiū est efficere vt viuat orbus? Vnū tamen vel grauius crimen infelix hæc abdicatiōis meæ fortuna defendit, quod vix ad sustinendum spiritum sufficientes cibos, prorsus tantū mortis impedimenta, auara manu dederim. Puto iam ignoscetis omnes, si plus præstare non potui inuito patre. Quanquam Iudices oboritur animo meo nonnunquam & illa suspicio, quod patrem non alimenta vni seni parçē viuere assueto, nec liberaliter data, nec diu danda, in offensam meam compulerint. Quantulum est enim facultatibus diuitis, quod sub patre sanè tenaci filio familiæ superest? Ac si forte maius foret momentum, quis tamen parens tam durus est, vt propter aliquam impesam carere filio velit, quod ipse celatus sit, quod non suæ misericordiæ pauperem commiserim, non rogauerim, præsertim qui quicquid vnquam petij à patre, exorauit? Sed neque hæc vltimo fulmine castigari meruit in differendis precibus verecunda cunctatio. Qui dum tempus oportunum, faciles aditus, hilariorē animum capto, interim volui superesse cui ignosceret. Neque inficior tamē fuisse me lentiorē quam oportuit: tametsi hoc præcipue habere videor patris simile. Sed si vlla emendatio pœnitentia est, hic in publico vobis adhibitis rogabo. Non ego æs alienum luxuria contraxi, nec profusus in vitia fortuna nostra male vsus sum. Redemptionis meæ præcium debeo. Si impetro, intelligam verum esse quod quidam opinantur, ambitiosum patrem publicare voluisse domus suæ misericordiam, ne viderentur pauperes tantum vitam inimicis suis dedisse. Si perseuerat vt porrectos egentibus cibos mea fame rependat, & expulsū omnibus bonis filium similem faciat inimico, vereor ne iniquis aestimatoribus inexplabilis illius & sape reprehensū odij culpa videatur penes patrem, qui tam facile irascitur. Verum enim sic placet, for-

tunc magis moribus dissidere, quam suis, nam & paupertatis est proprium, quādo alia deficiūt, exercere libertatem, & dum contemptus fama vitatur, potentiores vel ambitiosē offendere, & nāta bonam conscientiam magna fortuna, indignius imparem aduersarium patitur. Ergo cōseruit, vt solet, casus duratura longius a paruis iniurijs odia, dum contumeliam humilitas facilius intelligit, dignitas grauius. Neque vlla fuit emulatio (quę enim esse inter impares potest?) sed fato quodam similis ex diuersis causis contentio. Hic irascendo pertinax erat, ille incendendo contumax. Quanquam nisi vltimam exprimere cōfessionē victi vtiq; placuisset, multa iam pridem signa dederant veniē, finēmq; pugnę petentis. Nam quōd pertinuisse credimus, quōd pauper adolescens relictis omnibus solum me quem coleret, quem amaret, elegerat: Sine dubio a primis ætatis annis iunxerat nos potentissimus ille amor puerilis, dum aut nulla erant inter parentes odia, aut a nobis non intelligebantur. Post diductas tamen domos perseuerauit, imō impēsius laborauit. Et si quid mihi in eo satis perspectū est, nihil horū fecit inuito patre. Quātū intelligere potui, pauper sine dubio pudore cēdendi, ne damnasse causam suam videretur, simul quōd nulla ipsi dabatur gratiæ via, stare visus in suscepto circuitu, tamen quōsdam molliores tentauit aditus, & dum firma tandem pax impetraretur, filium nobis obsidem dedit. Ac ne meus quidem offendi visus est pater, certē nunquam reprehendit, nunquam prohibuit, nec clam feci, nec contumacem aduersus patris imperia vnquam fuisse me vel ipse rerum declarat ordo. Nam quanuis infestum latronibus mare iussus intraui. Neque dissimularim magnas fuisse causas patri, cur hoc mihi imperaret, quod ipse facere nō potuerat: ego etsi nesciebā, nō interrogauī, satis plena ratio fuit patrem velle. Fœlix nauigātium cōditio, qui procellas modō, & sæuos tempestatis incurfus, & albētes fluctibus scopulos, aliāque pericula tantum maris pertulerunt: ego miser naufragis inuideo, captus barbaris manibus, nec tam nexu catenarum vincētus, quā pondere, inundatū carcerem tuli, & vincula macie laxaui. Quis non ignōsceret omnibus qui post hoc exemplū nauigare timuissent? Ergo qua vna spe misera trahebatur anima, literas de redēptione scripsi patri (testor deos) soli. Quid enim sentire viderer de parentis affectu, si hoc incolumi redemptionem ab alio petiuissim? Nam, quod vnum mihi secundum patrē fortuna videbatur parasse præsidiū, hoc sperare in illa forte non poteram. Quid attinebat amico scribere, quem sciebam non habere vndē redimeret: Nunquam ne mihi dabitur liberum tempus conquerendi apud patrem de amicis suis, qui proficisci volentem retinere tentarunt? qui piæ festinationi attulerunt moras: Profectus esset tamen vel inuitis omnibus (quis enim nō hoc præstaret filio pater?) nisi quōd interim amicus antecessit. Illum non pericula maris, non infesti latronibus sinus, non vicinum meæ fortunæ documentum prohibuit. Minus hæc miror de amico: illud est quod pensari nullis beneficijs possit, proficiscentem non retinuit pater: imō si quid in subsidia vitæ seposuerat parca frugalitas, id omne in impensas itineris contraxit, & contulit. Infœlicissime senex, sic egere cœpisti. Dicam nunc ego per quos iuuenis præstantissimus nauigauerit fluctus, quos accesserit scopulos, quātos lustrauerit sinus: Faciliora ista putant qui nunquam nauigauerunt. In omnia præceps, sine respectu sui, quem iam tum apparebat vitę non parcere, adiit, explorauit, & tamen ille quoque qui tantopere festinabat, serō peruenit. Audite audite Iudices nouam captiui quærelam, iam miser apud piratas non eram. Alebat deuotum corpus grauior omni fame fagina, & inter debita noxæ mancipia contemptissimus tyro gladiator, vt nouissimē perderem calamitatis meæ innocentiam, disciebam quotidie scelus. Hęc tamen omnia sustinui, tuli: adeo difficile est etiam sua causā mori. Et iam dies aderat, iamq; ad spectaculum supplicij nostri populus conuenerat, iam ostentata per arenam periturorum corpora mortis suæ pompam duxerant, sedebat sanguine nostro fauorabilis dominus, cum me, cuius, vt interiecto mari, non fortunā quisquam nosse, non natales, nō patrem poterat, vna tamen res faceret apud quōsdam miserabilem, quōd videbar iniquē cōparatus. Certa enim arenæ destinabar victima, nemo munerario vili? steterat. Fremebāt vbiq; omnia apparatu mortis: hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: hinc virgæ, inde flagella afferebantur, omnes piratas putares. Sonabant clāgore ferali tubæ, illatisq; libitinæ toris ducebatur funus antē mortem. Vbiq; vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum. Si quid est in me abdicacione dignum Iudices, vnum crimen agnosco, quōd in hæc amicum meum misi. Est quidem fœlicibus difficilis miseriarum vera æstimatio, figurare tamen potestis qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Nāque & natura redit in extremis tristis præteritæ voluptatis recordatio, & mihi cum generis conscientia, cum fortunæ cōscius aliquando fulgor, cum liberales artes, cum omnia quondā honestiora munerario meo, domus, familia, amici, ceteraq; nūquam videnda in vltima mortis expectacione succurrerent tenenti feruilia arma, & ignominiosa morte perituro.

ro, tum (si vlla miseris est fides) quid horū omnium ignari agerent propinqui, nihil peius de fortuna mea suspicantes, quā quod scripseram: illud tamen grauius, quōd patrem qui tādū non veniret, captum putabā. Ergo tota cogitatione intentus in mortē, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurū fuerit si ego pugnassem? Ille quoq; occisus est, qui inter nos, vt apparet, fortior fuit. His cogitationibus attonito, & in mortē iam penē demerso, inopinata subito amici mei species effulsit. Obstupui, totumq; corp⁹ percurrit frigidus pavor, neq; aliter quā si vana obijceretur oculis imago, mente captus steti. Vbi primū lux redijt, laxa tumq; est iter voci, Quid tu inquam, quo casu peruenisti huc miser? Nunquid & te vedidere piratā. At ille cōplexus ceruices meas, effusus in pectus meū lachrymis, solutus, & intercepto prope iam spiritu, serō, iam trepidante me, primā vocem, & diu solam edidit, satis vixi. Vt verō causas itineris reddidit, & venisse se ad redimendū indicauit, & vndē inquam tibi pecuniā: nisi redistis in gratiam, & te pater meus misit. Audite gentes, audite populi, nō solita iudicium nostrū corona circumstet, sed si patitur natura rerum, totus ad cognitionē talis exempli orbis circūfluat. Tacet priora secula, in quibus tamen a primordio generis humani paucissima amicitia paria admirabilia fecerat longa tēporibus nostris fides intercepta: quicquid historiæ tradiderunt, carmina sinxerunt, fabulæ adiecerunt, sub hac comparacione taceant. Quis crederet (si dubitari posset) inter duos amicos, quorum alterū immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac lanistæ tradiderat, meliorem conditionem fuisse captiui? Si diues essem, inquit, pecuniā pro te attulissem. Quod vnum pauperibus præsidiū est, manus habeo, has piratis daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo. Ignosce pater, quōd nimia cōtentione affectus penē tibi orbitatis vulnus impreserim. Testor deos nō per me stetit q̄ viuio. Neque enim ita me efferat ludus, aut in tantum durauerat animū cædis longa meditatio, vt eum amicum vellem occidi, qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meā, & adhuc necessitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque vllis precibus poteram euinci, quanquam se non super futurum alioqui minabatur, idque vnum affirmabat interesse, vtrum vicariū mallet habere mortis, an comitem. Non vici. Quid igitur actum sit quæritis? Duxit me ad munerariū Iudices. Quas ego illius preces, quā pertinaces lachrymas, quā miserabilem obstationem vidi? Nemo vnquā sic rogauit missionem. Transferuntur in illum detracta corpori meo arma, & malē optatis in sinibus festinatū par producit. Quid me admonetis supremarum amicū mei precum, quibus hæc alimenta caro empta, inopi patris senectę petita: adiutoriū hoc ad causam putatis? Me pudet quōd rogatus sum. Per hanc, inquit, mihi lucē vltimam, per notissimā amoris nostri fidem, nō sinas mendicare parētem meum. Sustineas, adiuues, præstes affectum: si mereor, tu sis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tēpus fuit: iamq; suprema per galeam dederā oscula, digressisq; in diuersum ministris permixtus Mars erat. O quā sollicitus spectauī, quā attonita mētē, quā simili corporis motu? Quoties ad infestum mucronem, quasi ipse peterer, me summisi? Quoties ad conatus erectus sum? O misera cogitatio, o crudelis natura metus, meritō tu amice pugnare maluisti. Facinus indignū, illum animum, illum ardorem nō contigisse castris, non bellicis certaminibus, vbi vera virtus, nulla pugnandi lege præmium scribitur. Qua vi prælium inuaserat, iratus etiā mnum tanquā aduersario meo, ad omnes impetus excipiebatur callidē veterani gladiatoris astu, omnes conatus contra se erant. Nec difficilem tamen sub illo præsertim auctoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator viuere. Igitur iam nudū corpus vulneribus offerens, vt totam prope mercedem semel solueret, stans periit. Cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, securo consensescere æuo, tranquillam sine reprehensione agere vitam, iacet confectus vulneribus, & primo iuuentæ flore fraudatus periit miser fato meo. At ego qui debebar illi fortunā, quę mors sibi destinauerat, emissus ludo nocetior, quā venditus, etiā viatico illius infœlicis reuortor. Placeamus licet nobis fortuna nostra pater, pauperi soluendo nō sumus. Si qua est fides Iudices, pudet me contra indicare mea beneficia, nec videor vobis rationem posse reddere, quōd mihi tam parū obijciatur. Redemptoris mei patri in precium meū orbo, egenti, quid præstiti? Quod pirata capto, quod lanista gladiator, exiguam stipem, & cibos semper petendos. Quantulum enim dari poterat, quod non sentiret dominus tam curiosus? De hac re cōfeditis, hoc cōcitauit istam iudicij scenā, panis datus mendico: & dilatata hac impotentiæ nostræ opinio ne, videbamur amicos ferro occidere, inimicos fame. Computemus totā istam meæ luxurię impensam, audite summā, & miramini si hos sumptus ne diuitiū quidem sustinent. Tanti constat patri captiuitas mea, cū tam carē redēptus sim. Quo tādē patereris animo, si delicatus adolescēs, præsertim splendidis opibus, vel ex ætate mores, vel ex fortuna traxissem, & tempestiua conuiuia, & peruigiles ludos aduocata sodaliū turba, solutus atq; affluens agerem, tantumq; impen-

derem quantum non posset te ignorante consumi, quæ tamen ipsa boni patres libenter annis remiserunt, cum abdicatione dignum putes, & vltimo patriæ potestatis fulmine coercendū, quod mendico seni porrexerim, vt parcissimè dicā, quod illi filius misit: Non redempta meretrix, nō egestum conuiuijs scenus, non lenonum parasitorumq; cara adulatio in crimen venit: cibaria senis nempe vnus ætate ac malis confecti. Hoc diuitias tuas concurit: hoc fundatā paternis auitisq; opibus domum exhaurit: Si tam auarus es, computa, adhuc de alieno vixi. At hæc fortasse quæ circumstat iudicium corona, & omnis ignara causæ turba, magnum nescio quod & portento simile crimen expectat. Abdicas me pater tam cito: Modò tibi ex illa funesta peregrinatione in speratus reuertor, vnde vt venirem, vix optare potuisti. Nulla adhuc pro reditu meo soluta sunt vota, non percussa dijs immortalibus hostiæ, redemptori certè gratiā non retulimus. At ego expectabā, vt desiderio incensus affectus vix posset expleri, vt post infaustam profectionem velut obiurgatus tanto periculo, nunquā me posthac saltem peregrè dimitteres. Vix salutatis laribus expellor, & apud plerosq; dubitari potest, an admissus sim. An hoc agis ne quid tibi præstitisse videatur qui me redemit: Sæuus enim credo & impius, & (quod maximū omnium vitiorum signum est) ingratus beneficia patris nō æstimo. Fortasse cui vitā debeam nescio, nulla est apud animū meum memoria meritōrū. Miserum me, quod non possum tantū soluere, quantū accepi. Quāquam causas abdicationis pater altius repetit, & vltra peregrinationem meā inquirat, idq; ratione duplici. Primū vt reū quem premere atrocitas criminum non potest, turba cōfundat: deinde vt grauius videatur iudiciū patris, cum is damnet qui solet ignoscere. Cur, inquit, cum ego inimicū haberem pauperē, tu amicū filiū eius habuisti? Volo Iudices omnia omni cōtentione scilicet sic agere, peccaui, veniā peto, & errare hominis est, & ignoscere patris. Duxit me similis ætas, euicerunt officia, cepit fides, amantem odisse non potui. Nihilominus satis abudèq; pœnarum est, & si pietatem tuā bene noui, plusquam velles, datū est. Quantūlibet peccaui, quid amplius iratissimus dominus exigeret? Ludo tibi satisfeci. Nullū me cladibus meis finem dari placet: Parum est q̄ in nefarias latronū manus præda peruēni, & (quæ vltima malorum etiā seruorum conditio est) sine exceptione venalis: Inde me si voluisset, emere potuit inimicus. Parum est q̄ me diu piratæ in carcere retentū, quia redemptorē illis diuitem promiseram patrem, in ludū vendiderunt tanq̄ decepti: Quod quotidianæ pugnæ meditatione tandiū mori didici: Quod cōpositus, armatus, inductus perierā, si melior amicū fuissem, nisi me noua velut in portu adoptata tēpeestas, paternis laribus extorret, & necessarij quoq; victus inopem, circū ad alienas mitteret domos: Pudet enumerare calamitatū mearum gradus, piratam, lanistam, patrem. Atqui pars ista criminis Iudices mei non defendi meruit, sed laudari. Neq; enim reperio quid in rebus humanis excogitari natura præstantius amicitia, quid cōcordia cōtra fortunā maius auxiliū. Nam primū præter cetera animalia induit nostris pectoribus quandā societate, quæ tuo gaudere cōgressu, contrahere populos, cōdere vrbes edocuit: & cū mētibus nostris varios imposuerit motus, nullum profecto meliorē beneuolētia tribuit affectum. Quid enim foret humano genere fœlicius, si omnes esse possent amici? Non bella, seditiones, latrocinia, lites, ceteraque mala, quæ hominibus ex seipsis nata sunt, fortunæ accessissent. Id quia nimium deo visum est, ac certe honestis cōuenire mentibus, fidem colere, amoris gratiā referre, omnibus temporibus, omnibus gentibus præcipuum, & quodammodo sacrum fuit (Neque enim nisi optimis mentibus cōtingit, vt aut sic amare sciant, aut sic amari mereantur) hoc ego crimen expauescam? Scires quā topere gloriarer pater, si cum amico ego redisset. Nisi forte similitudine flagitiorū ductus, turpi me coniunxeram iuueni, quæ vita sine dubio nomen amicitia non accipit: tamen si ad paria ducente natura, vitia conuenerint. Obijce mihi amicū, & habes maledicendi materiam. Gladiator fuit, quare amicus illius fuisti? Ita opinor pœnitet. Effert te longius dolor, & nimia concitatus ira, quod progrediare non respicis. Non sentis pater hoc te mihi obijcere, quod viuā? Quisquam de illa amicitia queri potest præter pauperem? At ego inimicū habebam illius patrem: Decuerat quidem, similitates, quas maximè omnium mortales esse voluere sapientes, in his desinere, in quibus nascerentur. Nam sic quoque immodicas ferit discordiarum fortuna causas, etiam si non hæreditaria subeamus odia, ac diutius inimicitia maneat, quā inimici. Tamen si quid aduersus te ipse commisit adolescens, sit hostis & meus. Si innocuus, & omni vacans culpa, charitatem mereri cupit, si nullius me amici filius validius amat, qui tādē vis pater respuā, & iratas obijciam manus? Tu quoque non odisses pauperem si te amaret. Inferit se, & beneficijs certat. Noras adolescentem omnia vltro præstantem, & sic me amabat, quanuis tu esses inimicus patri. Adijce, si tanta in adolescente indoles fuit, quantam nulla vnquam cognouerit seculi:

si fides antiquissima, & cum deorum cœtu permixtis inaudita temporibus: si me semper habuit chariorem spiritu suo, etiam ne despicienda mihi rarissimi boni occasio fuit: At ego perpetuam quandam mihi gloriam reor, quod ille cœlestis animus me potissimum quem amaret elegerit; quodque ego sum probatus tanto iudice. Me quoque igitur feret fama per gentes, & amici laudibus illustrior viam. Credet aliquis idem me pro illo fuisse facturum. Cur cum inimici nos essemus, vos amici fuistis: Aliud hoc loco crimen agnosco. Peccaui enim fateor, peccaui, quod cum amici essemus, vos inimici fuistis. Hæc Iudices diutius exequer, nisi absoluta essent ipso iudice patre. Longum iam istius criminis tempus est, nunquam obiecit, nunquam excanduit. Et quid hoc inter nos pater conuenit, nisi longiores repetis offensas? Apud malignos videaris me iratus nō redemisse. Sed siquid antè commississem odio tuo dignum, potuisti me redemptum non recipere. Manifestum est ergo te patiente, id est, te volente amicū mihi fuisse iuuenem. Et sanè nō solus in hac fuisti sententia, idē filio permisit & pauper. Atqui si pars hæc causæ, quæ confessione longi silentij absoluta, hodie in accessionem criminis alterius deducitur, potest apud vos impetrare veniam, facilius certe sequentium ratio est. Ille enim sanè fuerit inimici filius, hic iam est amici pater. Nec ignoro Iudices quā malè ista defensio de humano genere mereatur, si adeo nihil est per se misericordia, vt nisi vltior aliqua necessitas pudori vim fecerit, pro summo crimine damnanda sit minus necessaria humanitas. Ergo si alienum & ignotum, tamen (quæ publica omnium mortalium, quippe sub vno parente naturæ, cognatio est) hominem cibo forte iuuissem, pœna dignum videretur, seruasse periturā animam, & ignouisse rebus humanis, & respectu cōmuni omnium fortis, velut adorato numini stipē posuisse Fortunæ: Si hoc crimē est, laudetur ergo crudelitas, nihil habeatur piratis lanistisq; prudētius. Ferantur sanè pro futura humano generi duo exempla, intra tam breue tempus propter misericordiam alter abdicatus, alter occisus. Quod crimen si fatendum sit, nū animum mihi ipse finxi, aut mea potestate regitur affectus: an arbitrio formantis mores omnium naturæ cōpositus, cum criminis meo natus sum? Nam siue cœlestis prouidentia, siue irrationabilis casus, siue assignata siderum cursus nascuntur nobis necessitas, multa varietate pectora nostra distinxit, nec minus numerosas animorum quā corporum dedit formas. Sunt quorum mentes etiam nocentium supplicia cōfundant, qui ad omnium sanguinem pallecant, ignotorum quoq; miserijs illachryment. Sunt contra qui ne suorum quidem misereantur. Mihi mite pectus, & mollis affectus ad omnem calamitatum conspectum tremat. Noli me æstimare mea fortuna pater, nō habeo gladiatoris animū. Vtinam quidem mihi causa permitteret sic gloriari, Iuuenis conceptus splendidis parentibus, cum solū tam speciosa fortunæ crederem fructum posse prodesse, & cōtra varios mortalium casus quasi portum benignitatis aperire, concupiui quandam humanitatis ciuicam gloriam, periturum hominem, siue ille naufragio eiectus, siue spoliatus incēdio, siue exutus latrocinio erat, naturæ patriæq; restitui. Paria tecum facio Respub. quæ propter me vnū ciuem perdidit. Hæc me magis decet impensa, quā vestis, quā argentum, quā vbi laus emitur. Vbi enim pecunia melius poni potest, quā vbi fœnus bonitatis extenditur? Magna conscientia est, fœlicitatē meruisse. Ignoratus sanè sit & alienus, quid fuerit antè, non quæro, post hæc erit amicus. Et hercule quo quisque plus potest, quoq; latius patet ad fortunæ incursus, hoc magis cogitare debet atq; respicere, quantum in nos fortunæ regnum sit, quā instabili sede humana consistant. Non me aurata laquearia, nec radiantes marmore columnæ, nec graues crustæ fecerint immemorē fragilitatis. Multa sæpe & locupletibus accidunt, sæpe in inum summa decidunt. Ego vidi pauperem auxilia diuiti ferentem. Sed sanè superbius æstimet miseras longa fœlicitas, & alienum casum facillè despiciat securus sui. Ego quoties auxilia calamitatis petere aliquem video, non possum non moueri fortuna mea. Succurrit mihi continuo tempus illud, quo ipse clemētiam optabam. Ignosce pater, si penitus animo meo hic insedit affectus: amare misericordiā miser cepi. Sed inimicus, inquit, meus est. Nā quis nos tantopere laudaret pater, si hoc amico præstaremus? Hæc est celebranda virtus, hæc animi suspiciendā moderatio, vincere iram, & inter similitates quoque meminisse hominis. Vt Fabio Maximo immortalē attulit laudem ereptus ex hostiū manibus inimicus: vt Tiberium Gracchum admirata ciuitas est, Scipionē in carcerē duci prohibito: te quoque similis animi magnitudo memoriæ dabit. Tuis enim opibus viuit inimicus. Quicquid est istud quod senex inops ex nostra domo accipit, si non irascaris, tu præstitisti, tibi hoc pulchrum atque magnificum est. Nam ego si quid in patrem seruatoris mei confero, non sum laudandus. Neque expectaueris hoc loco pater, vt illa dicam, semper odiorum honestus oec casus est: & dum similitates nihil aliud habent quā nocendi cupiditatem, speciosa in melius animi mutatio est cum exempli honore, iunctaq; ex hostili penè concursu in affinitatē manus.

Vnde tantum misero boni ut inimicus sit? Aspice solum, egentem, senem, omnibus praesidijs destitutum, nonne contumeliam fortunae tuae facis, si hunc odisti, & adhuc tua putas interesse ne viuat? Nulla tibi contingere maior ultio potest, quam si talis est, ut illius etiam nos misereamur. Magna mehercule iam de veteri amulo poena superest, panem eripere mendico, & grauissime per se fortunae manu pondus imponere. Age si perisset, cadauer calcasset? Ferre mehercule generoso res, iacetes transeunt, & reseruati hostes, restituaeque vrbes maiora causae exempla sint: quod scio, victis etiam gladiatores parant. Post orbitatem, post egestatem, quid amplius potest pati, nisi quod optat? Vltior ne tibi aliqua ultio querenda est: aut aliquid rerum natura peius capit? Quis non te omnium mortalium inhumanissimum putet, si hoc aduersus inimicum tuum saltim optasti? Si mehercule inexpiabiles odiorum causas, & compositis quoque fabulis vltiores inimicitiae fuissent, ausim dicere, si propter illum liberos perdidisses, accipienda tamen erat a fortuna talis satisfactio: Certe ad vitandam insolentiae opinionem, quae fere immeritam quoque potentiam carpit, ne vagaretur per urbem, inuidiosus mendicus, & calamitatis auctori causas vultus regeret odiorum. Nescio quomodo omnis pro laborante fauor est, nec vlla perpetuam gratiam seruat, nisi modesta victoria. Nostra potissimum clementia sustineatur, ne illius alij misereatur. Facilis, ut animaduertere vos spero Iudices, defensionis meae cursus est. Antequam incipiam habere causam nimium bonam, hic iam conscientia trepidat, & ratio velut inter binos deprehensa scopulos, cum aliud obijciatur, aliud defendendum sit, haeret in dubio: cum beneficijs meis cogitare non audeo. Cognouistis expositionem causae, quanta quaque excedentia fide adolescentis optimi merita narrauerim. haec mihi omnia sine dubio ille praestitit. Sed quid interest: debitor delicatus sum. Quid in hac parte defensionis agam Iudices? Dicam, referre gratiam beneficijs volui: Ita ne tandem aliquis mendicare amici patrem aequo animo visurus fuit? At ille me redemit, cui nihil retuli. Dicam moueri me supremis amici mei precibus? Egregia vero comparatio. At ille mihi praestitit, quod non rogavi. Vtro me vertam? Taqueam honestum defendendum factum, an tanquam necessarium? Alterum absolui facilius potest, alterum laudari rectissime opinor. Veritatis interest. Audi pater, alimenta ista quae donata egenti putas, quanti illi constant. Si accepto captiuitatis meae nuncio, nullis precibus adductus, nullis epistolis vocatus adolescens ad liberandum me vinculis piratarum profectus esset, quibus tamen meritis pensare, cum id mihi praestitisset, quod ego tantum a patre speraui: Intrare maria praesertim tam recenti documento timenda, & latrones vltro quaerere, & cum praeter vicarias manus nihil esset, nauigare voto captiuitatis, quis posset alius quam qui paratus esset pro amico mori? Magnum hoc per se, ac seculo nostro vix credibile Iudices. Illud vero omni praedicatione maius, ad redimendum me profectus est, cum mendicaturum patrem suum sciret. Atqui sperare poterat futurum, ut sine vlllo periculo suo redimeretur nihilominus amicus, cum habere diuitem patrem. Sed noluit ipsum itineris apparatus, & nequa periret redemptionis hora, praecipuus cucurrit. Pro fidem deum hominumque, quoadmodum ad redemptionem amici festinat etiam cuius pater lentus est? Terentium, quem inter ceteros captiuos secundo Punico bello Scipio Africanus vinculis exoluerat, memoriae tradidere maiores, in sine receptae libertatis pileo testantem in triumpho ducis esse conspectum. Et ille quidem maioris momenti accessione publicam senserat felicitatem, priuatim tamen debere se putauit victoriae beneficium. Quid me facere conuenit, qui per maria latrocinij infesta solus petitus sum? qui lucem, libertatem, denique quicquid patri debeo, non ignarus, ut primo natalis horae tempore, sed videns sentiensque acceperim, nec solum donatus his bonis, sed summis periculis liberatus sum? Nonne me ex amici fide natum, & tenacioribus beneficiorum vinculis fatear esse constitutum? Miserrime, amice fidelissime, ingratum me moriendo fecisti. Et quantum est quod adhuc loquor de mea infelicitate, de piratis? Leuis est ista fortuna, haec etiam nunc recepit moram solent expectare latrones redemptorem. In ludo fui, qua poena nullam vltiorum scelera nouerunt, cuius ad comparationem ergastulum leue est. Hoc si scisses pater, affirmo, promitto, cuius pietatis es, nemo te antecessisset. Illa certum habeo expectas ut dicam, morabar inter sacrilegos, incendiarios, & quae gladiatoribus vna laus est, homicidas inclusos turpiore custodia, & sordido cellarum situ. Iamque in eam veneram fortunam, ut me victum recipere non posses, victorem nolles. Aderat hora supplicij mei, qua nusquam morandum iam praebendus erat iugulus, & fundenda vita cum sanguine. Neque enim dubitare de euentu licet, exemplar fati mei vidi. Si me ab his imminentibus malis pecunia redemisset, beneficium tamen potius dicere magis aestimandum esse, quam precium. Sed apud malignos interpretes posset videri, vel spem secutus aliquam venturi temporis, vel praesentis voluptatem. Hoc admirabile: & vni tantum pietati referendum est. dedit beneficium quod nunquam reciperet, & cum amicum quem redimebat, habiturus non esset, nihil aliud emit quam honestam mortis conscientiam. Transiit ergo

in se fortunam meam, subiitque non solum fortiter, sed etiam libenter id quod mihi miserum putabat. Res dictu incredibilis, gladiator dimissus, redemptor occisus est. Recepit pectore aduerso ferrum, ut quasi quam emittebat animam, in meum pectus transfunderet: & hoc vno tristis occiditur, quod amplius amicum visurus non erat. Eant nunc antiquarum conditores fabularum poetae, & se ad exhortanda amicitiae fidem magna quaedam composuisse carminibus putent, si dixerint aliquos per maria terrasque asperiores fortunam amicorum tantum secutos, aut principem Graeciae virum in vltione interfecti amici inauspicata bella gessisse. Nam inter fratres quoque illa maxime admirabilis, tamen alterna mors est. Vna fingitur coniunx, quae iam perituri vitam mariti vicaria morte sua redemit, adijciturque miraculo fabulae, fecisse hoc eam quod non praestitisset pater. En indubitabile seculi decus, & fictis maius, ut moreretur pro me amicus suum reliquit patrem, meum vicit. Et sane quid profuisset festinatio patris, etiam si ad redimendum me prior forte venisset? Hoc me precio nemo alius redemisset. Neque vero plurimum fuit praestitisse mortem. namque interim specioso titulo bene vita pensatur. illud vero existimo grauius, nomen gladiatoris accipere, subire dominum lanistam. Minus te amice laudare si vicisses. An ille animus rediret in cellulam, ferret saginam, magistrum, personam denique sceleris? Mea depugnasti causa, tua peristi. Haec tamen omnia vltimae fortunae nomina, ut mihi detraheret, induit sibi. Venit in arenam homo nec sceleratus, nec infelix. Ecquando Iudices hoc audistis? Bonitate sua gladiator factus est. Vtinam Iudices haec quae illi speciosa sunt, tam honesta essent & mihi. Quoties ad infelicissimum respexi senem, cuius orbitate viuo, cum confectum cladibus, & tantum poenae suae residuum considero, verum fatendum est, pudet me precij mei. Video senem meliore sui parte praesepultum, omnis etiam spei superstitem, orbem destitutum. Illud tamen solatiu est, quod nisi talem amicum habuissem, haec de te dicerentur. Huic patri inuidiosa quaedam opinor, & quae beneficio mortis pensetur, criminosa liberalitas contigerit egenti. Alioqui duo egentes, & circa omnium vel ignoto rum domos stitem rogabimus pariter. Si quis grandis natu parens est, miserebitur senis: si quis iuuenis filius, miserebitur adolescentis. Fortasse proderit mendicaturum mihi, quod ipse aliquando egentem pauperem alui. Accipe satisfactionem in quacunque parte rerum naturae es amice charissime, non excidere mihi tua mandata: fortuna defecit, opes auferuntur. Quod vnum mihi relictum est, en polliceor patri tuo vicarias manus. Quid vis porro faciam? Agrestia opera delicatior aggrediar: hoc a fortuna non didici: & quotidiani quaestus operis duobus egentibus non sufficit. Miserum me, si exolueret fidem voluero, fortasse mihi in ludum reuertendum est.

SEPVLCRVM INCANTATVM, DECLAMATIO X.

ARGVMENTVM.

Malae tractationis sit actio. Quae amissum filium non se videbat in formis, indicauit marito. Ille adhibito mago incantauit sepulcrum. Mater desistit videre filium. Accusat maritum malae tractationis.

PRO VXORE CONTRA MARITVM.

Vanus Iudices inter eos qui liberorum mortibus destituti, cuncta vota & preparatas spes in senectute ante se egerunt, id fere acerbissimum certamen conflictationis oritur, ut vnusquisque luctibus ac lachrymis suis credat accedere quaedam dignitatem, si miserimus esse videatur. haec tamen foemina, neque noto, neque publico genere miserabilis, non impudenter inter ceteras matres, quae aut vnicos, aut iuuenes pios filios perdiderunt, eminere & occupare quandam merentium principatum differentia nouae calamitatis affectat, quae sola omnium supra fidem infelix in vno filio iam alteram patitur orbitatem. Priorem quidem illam, ut commune ceteris, & fato accidentem, fortius vtrunque tolerabat. Nam & de filio nihil aliud perdidit misera nisi dies, nec iam timebat ne ille quo fruebatur, mori posset. Planctibus lachrymisque, penem improbe dixerim, parcius vtebatur, nec sibi permittebat dolor lugere venientem. Nunc destituta solatio, persuasione fraudata, dum non putabat perisse quem poterat videre, eripuit ingrata filio alterum titulum. Miser ille nisi teneretur, iam ad patrem venisset. Tantum misera petit, ne minus perdidisse videatur, quam ipsa desiderat. Non inani persuasionem, nec cogitationibus ficta lugentis umbra veniebat, nec agitabat incertos leuis imago somnos, ac ne confusi quidem tristi cinere vultus, & infernum fauilla caput noctibus suis obibat, sed filius erat qualis aliquando & iuuenis, & pulcher habitu, nec aspici tantum viderique contentus,

verum si quid desiderio creditis miseræ quæ sola vidit, amplexus & oscula dabat, & tota nocte vivebat. Multum perdidit mater, si contingebat hoc illi, non minus si videbatur. Nunc tenebras inanes, & longas oculis fleatibus noctes; iuxta somnum mariti peruigil, & tatum deserta metitur. Non desiderio fictus, aut fucatus habitu, nec ut somniorum vanitate cospicitur, sed experta non totum mori hominem, illud quod nec flammis vritur, nec cineribus extinguitur, nec vris sepulcrisq; sacris premitur, expectat. Nunc ista carcere obseratam animam & repugnantem magico iuuenem cogitat ferro. Infelicitissima omnium mater plus aliquid esse quam umbram filium putat, postquam potuit includi: nec sua tantummodo poena, proprioque supplicio deserta consumitur rescissa orbitate: vel magis cruciatur, quoniam non licet filio venire cupienti. Nunc barbaro carmine grauem terram totis noctibus pulsat, & impositum sibi sepulchrum, quod non possit euoluere, quæ solebat ipsos discutere inferos, umbram miratur. Miser quem non tantum verba clausurunt (nam forsitan per illa transisset) sed vincula ferrea, solidique nexus ad mortem reducerunt. Quomodo tenetur infelix, qui ne propter hoc quidem venit, ut queratur? Misereor feminam, cuius inuidia totum facinus adscribitur. Maritus sic filium inclusit, tanquam se inquietari mater ista quereretur. Igitur Iudices nemo miretur, si ad tam crudelem, ad tam immitem patrem umbra non venit. Sciebat ubi lachrymas, ubi posset inuenire singultus, a quo magis desideraretur. Namque isti ferreum pectus, & dura præcordia, nec sunt de orbitate sensus. Quid enim inhumanius patre, quid inueniri truculentius potest? Inuidit matri ne filio fruere, nec hoc ideo fecit, quia videre ipse malebat: ne viuente quidem adhuc & incolumem tam blanda, tamque debita pietate prosequeretur, ut defuncto seruaturus affectum etiam sepulti pater videretur. Tanto magis effusa mater, & suis ac paternis vicibus occurrens. Hæc pallidior ad metus, ad vota pronior, non diebus secura, non noctibus. Et ille miser intelligebat vtri prætor ex parentibus & facilius esset affectus. Itaque ab huius oculis, ab huius feminæ ceruicē pendebat. Et quia longum est officia præterita debita pietatis agitare, illo ipso languore quo filius caducum illud & fragile corpus amisit, quam perditē mulier, & usque in exemplum, modo super ora pallentis infelices lacerabat oculos, nunc siccata frustra vbera querebatur, nunc superstitē cædebat vterum? Notabat hæc ille deficiens, maledabatque morti suæ cui periret. Vbi sunt qui cito iubent stare lachrymas? quibus non placet longum agere morem? Retulit umbra gratiam matri. Scio, & intelligo, cum inter gementes cadaver iacet mediū, & cum omnes videtur remississe curas, tunc sentit & intelligit, & inter suos iudicat. Moneo te orbitas, moneo effusus fleas, effusus efferas, nunquam perisse credas. Filij sui umbra cui non apparet, irascitur. Iam gelidi piger corporis sanguis omnes in mortem strinxerat venas, & nutantium fulgor extremis vanebat oculorum, & iam desperatibus medicis crediderat pater, adhuc tamē sperare mater videbatur, & quæcumque corporis partem oculis misera tepefecerat, illi vitæ calorem reddisse clamabat. Oderat ignes, oderat rogos, reponi corpus, & seruari membra cupiebat. Et nunc infelicem magis matrem pœnitet quod sepultus est, qui poterat reuerti. Scitis ipsi quo exequiarum die labore extracta sit, quandiu filium tenuerit allambentibus flammis. Vnde enim speraret ut postea videre contingeret, ut extra orbitatem haberet oculos? Iam magnam miseram querebat, ut umbra euocaretur. Reliqua, mater infelix, tu ad Iudices referre debebas, & nisi orbitate, nisi lachrymis vox mutaretur in gemitus, noctes tuas quantum melius tuo ore lugeres? Ego utcumque potero perferam. Satiare misera, satiare saltem memoria diei illius, quo exequias vnicui duximus. Iam plangentis, inquit, lachrymasque consumpseram, & tenebras veluti perpetuas venire gaudebam, iam fatigata propinquorum officia defecerant, iam plangorem familiæ altus sopor vicerat. Rogo ne quis tam contumeliosus sit in matrem, ut per quietem contigisse filium dicat. Vnde miseræ tunc, vnde somnus? Nihil de te marite, nihil queror. Satis magnas dedisses pœnas, si totis noctibus tecum flere voluisses. Vidiisses utique non quemadmodum tenues rerum imagines solent cogitationibus accipere corpus, cum vana absentis animo cogitationes finguntur, sed ipsum filium, qualis blandissimus erat: & si dimittatur, videbo. Subito ante me diducis constitit tenebris, non ille pallens, nec acerbo languore consumptus, nec qualis super rogos videbatur & flammis, sed viridis & sanè pulcher habitu. Nescio ubi totam reliquerat mortem, non igni torridæ commæ, nec fauilla funebri nigra facies, nec vix bene cinere composito umbram recētis igneus squalor. Proclamaret mater infelix, etiam si talē videre desisset. Primò tantum stetit, & se permisit agnosci. Ego tunc plurimum stupui non ausa oscula dare, non iungere amplexus. Infelix primam perdidit noctem, dum timeo ne fugeret. Hanc tu marite persuasionē putas, & vanum animi mei lugentis errorem? Quicquid est in filio, plus apud matrem sit cum desinit. Vis denique scire quid vxori tuæ detraxeris? ex defuncto filio non habet aliud quod speret. Iam nox altera aderat, & primis statim tenebris præsto filius erat, non ille ut pridie procul, & tantum videndus, sed audacius &

propius, & ad matris manus tanquam corpus accedens. Nec iam nisi cum luce certa, fugatisq; sideribus, inuitus ille vanebat ex oculis, multum resistens, sæpe respiciens, & qui se promitteret etiam proxima nocte venturum. Iam morori locus non erat, mulier filium nocte videbat, die sperabat, quid attinet singula referre? Nullis, inquit, destituta sum tenebris, donec scelerata tacui. Satiabar oculis, satiabar amplexibus, & colloquebar, & audiebam. Misera plus perdidit, si nemo credit. Iam cæperam tuam quoque marite crudelis agere causam, rogabamque iuuenem ut paternis quoque oculis latus occurreret, & tibi ingrate dimidia nocte cedebam. Iam miser & ille pollicebatur: hæc me fiducia perdidit, ut confiterer. Rogo quid tam muliebri, quid tam maternum fieri potest? Gaude, inquit, marite, gaude, filium fortasse nocte proxima videbis, illum quem crudelibus flammis exuisti, ex quo cineres & ossa supersunt, iuuenem videbis, & forte etiam die speres. Ego certe totis noctibus mater sum, video, fruor iam & narro. Exitum paterni affectus queritis? Filium videre timuit. Sic magum, protinus nescia matre, cuius horrido murmure imperiosisque verbis dii superi manesque torquentur, excogitator iste mortis alterius aduocat, non ut exorati manes diducerentur, nec ut euocata nocturnis vlulatibus vndeunque umbra properaret, sed tanquam parum sepulchra premerent, & tumultorum leue nimis pondus esset, filius, inquit, meus non satis perijt, adhuc fulgore siderum fruitur, & nocte nostra. Nam cum dies occidit, imponit morti suæ finem, domum repetit, & maternos terreat somnos. Inueni aliqua, inueni vincula verborum, sed arte tota, sed labore toto. Magna tua gloria est, si retines filium, qui redit etiam à morte ad matrem. Noxium sepulchro circumdatur carmen. Tunc horrentibus verbis vna præcluditur, tunc primum miser filius mors & umbra fit. Ite nunc & putate vna fuisse matris solatia. Filium ista si cogitationibus & inani persuasione vidisset, adhuc videret. At quæ supplicia sustinuit infelix illa statim nocte? Iam totam domum ac familiam quies prima sopuerat, & tacentibus tenebris venerat tempus dulcissimum matri: iacebat hæc infomnis, inquieta, cum diceret, iam statim apparebit, iam statim veniet, nunquam tamen tardius venit. Misera me fili, proxima nocte iam veneras. Ecce iam medios sidera tenet cursus, indignor, irascor, ita demum mihi satisfacies, si apud patrem fuisti. Misera me, iam maligna mundus luce clarescit. Quando venies? iam redire debebas. At postquam alteram tertiamque noctem deserta vanis questibus duxit, tum tristiora lugubria, tum squallida magis placere vestes, tum repetitis sanguinauere placentibus iam conualescentes lacerti. Nihil est infelicius matre quæ perdidit aliquid in filio postquam extulit. Cum verò comperit noctes suas iuuenis necessitatibus magicis excæcato perisse feretro, quantum illa præfixum clausumque tumulum nudis cecidit vberibus: quo fletu sepulchra perfudit: quo gemitu audientem forsitan & exire cupientem frustra vocauit animam? O natura crudelis, plus magum posse quam matrem? Vbi sunt qui acerbas mortuorum necessitates, & ferrea iura factorum, & iniunctas nec villo more mutabiles inani leges querebantur umbrarum? Filium tuum mulier infelix non imposita inferis cludere turre, nec spissa perpetuæ noctis caligo cœpescuit, non fabulosa vatibus palus, multumque celebrati curuato igne torrentes: hæc permenebat, hæc omnia nocte transibat, leuioremque mortem suam fecerat, quam si peregrinaretur & abesset. Et nunc minus mali pateretur, si non sentiret. Ille qui non venit in quendam carcerem trāstat à tumulo, patitur veneficia vitæ. Magnæ sunt ergo umbrarum catenæ, & quamquam volatille vagantque imaginem, morti stringunt atque alligant, tanquam reum corpus animam. Ferro verò ac lapidibus arctare, & ut solent bellicæ robur accipere portæ, ipsam umbram iam catenis alligare, iam claustris, non dico crudele est, portæ totum, nefarium, utique si hæc faciat qui sensurum filium credat. Et nunc illos miserrima matet in corpus putat & in membra descendisse mucrones. O magne saue, crudelis, o in lachrymas artifex nostras, vellem non dedisses tam magnam experimentum. Irascimur tibi, & blandiri necesse est. Dum cludis umbram, intelligimus solum te esse, qui possis euocare. Videtur itaque mulier infelix à dignitatis dolore secedere, quod tam vxorias in forum querelas, & tanquam delicatæ matronæ desideria pertulerit. Non enim vestes, nec aurum, nec ambitiosos querit ornatus, contenta est orbitas foribus suis. Ac ne pellicis quidem dolore compellitur, nec tacita gaudia mariti, impatientia & muliebri vanitate complorat. Sed nec relicta torum desertumque genialem velut contempta vilitas vxoris vlcisitur: alia longè, alia de noctibus cura est. Ne timeas, quæcumque est dignitas, est magni doloris: nihil queritur misera nisi par orbitati, nisi matrem dignum, quod publicos consumat oculos, quod ignotas quoque exigat lachrymas. Quam enim à marito accepit iniuriam, scire vultis: sola mater filium perdidit, nec potest inuidiam facere morti. Antè itaque quam sciatis Iudices quis dolor, quisve moror, quæ tanta impatientia eruperit, ut mulier aliquando dulcium oblita tenebrarum, clarum nitorem publicæ lucis, & diem etiam domi inuisum, in foro, interque leges notabilis & sepulchris abstracta pateretur, certum pro-

fecto habetis, neque audaciã, neq; impudentiã, nec vanitatẽ vnquã querelas habuisse miserorũ. Quã verum est quicquid exclamat calamitas, nec ab infœlicibus ficti temere exeũt gemitus? Mulier quã sanguinantes ad Iudices porrigit lacertos, quã scisso laniatõque vultu, quã liuidis profertur vberibus, magno dolore cogitur, vt hoc potius agat, quã cineres osculetur, quã cõplectatur vrnã. Grauis testis querelã suã orbitas est. Et antequam ad genus illatã iniquẽ iniuriã venio, cur marite, quã ex te filium perdidit, quicquã potest queri? Crudelis orbitatem feris adhuc alio dolore, tanquã parũ desideria conficiat, quã de vnico gerit: nõ pateris animam vacare lachrymis suis tu, qui sinũ debes, qui colloquia & amplexus. Quã misera est quã queritur, & de solatio suo nõ coniugis desiderijs largẽ indulget, nihil asperẽ, nihil cõtra voluntatẽ. Habet priuilegiũ suũ mater infœlix, molles manus, & mitia fomenta magnis vulneribus admoueat. Quã se adhuc secari plaga permittit, in summo est. Viri forsitan quo modo fortior sexus sit, & cõtra dolore quã imbecillis animus magis pugnat. Itaque totũ istud lugere, fœmineum est: & simul ac orbitas imbellẽ pectus inuadit, animus ille qui luctus suos sequitur, incipit indulgentiã sentire lachrymarum. Fidem tuã: marite, coniugi flere liceat, fatiari gemitu, orbitati permittite quãdiũ velit flere: Odi patrem, qui cum filium & ipse perdidit, putat nimis lugere matrem. Quid ergo queritur, inquis: Hoc primum, filium non quomodo debes sceleratẽ desideras. Magno animo orbis es, loqueris fuisse mortalẽ, & interpretaris nihil superesse post flammã. Flet iuxta latus & plangit vxor, tu siccos oculos habes. Illa totis noctibus funebres exercet vlulatus, tu graues somnos, ac placidam quietem. Pater crudelis, pater immemor, quid vis tibi amplius obijciamus? Ex quo perdidisti filium, nunquam sic desiderasti vt videres. Quid quod eripuisti matri solatium, puta vanũ & superuacuu? Nolo Iudices nolo corripias, scires quantũ esset hoc, si tantundẽ doleres. Res indignior non est, quã quod tibi de eo postulas credi, quod non videri. Indulgẽ sanẽ vanã rei, ignosce, libenter se orbitas decipit. Magnas calamitates vana ratio sustinet, quod indulgẽt mala persuasionibus suis. Quicquid ad miseros pertinet, crudelius eripitur quo minus est. Clamat itaque, clamat mater infœlix, si mihi aliquã imaginem filij mei, vel paruuli, vel adulti, vel nouissimam iuuenis auferres, iniicerẽ tamen misera tanquã corpori manum, illam similitudinem flens tenerem, illos oculos, illam gratissimam faciem, & ritus oris expressos, & adumbratos artificis manu vultus. Sed illum perdidit, vndẽ imago, vndẽ similitudo, vndẽ solatium. Fili plus hodie amisi, quã cum elatus es. Post mortem te tuã vidi. Si mercurulẽ notas in corpore vnici vestes subtrahere tentares, dicerem, succurre solatio meo. Hęc omnia apud me filij mei membra sunt, ego osculabor, amplectar, flebo supra. Non est ratio fortasse. Ideo quicquid rationem vicit, affectus est. Nihil est sceleratius prudenti orbitate. Leuia, inquit, leuia loquor. Ego filium meum videbam. Quãnam istum fortuna, quã indulserat conditio natura? Nõ excludebat orbitas oculos tuos. Eras iam consecuta mater, vt iuuenem die absentẽ putares. Maximam perdidit mors acerbitatẽ, si possis videre quem amiseris. Videre ergo tibi cõtingebat õ mulier vultũ, habitũ, corpus, incessum. Nõ crederem nisi te perdidisse sentires. Tẽpora ergo cũ morte diuiseras, & superstite filio fruebaris omnibus tenebris. Quantũ perdidideris, hinc æstima, hoc tibi si nõ cõtingisset, nõ eras tam improba vt optares. Aliquis (õ pietas) sepultus & conditus ceteri corporis cinis & fauilla, tamen corpus sumebat in nocte, & ad solita viuẽtis mẽbra reuocatus præbebat se matris oculis, qualẽ nõ crederes recessurũ. Nec queri de luce poteramus: quantũ licebat aderat. Videbas ergo mulier, ac præsẽtia fruebaris. Videbam, inquit, & fruebar. Et ad quẽ pertinebat rogo, etiam si decipiebar? Sed quid ego vtor testimonio tuo? Mago credo & tunc vidisse te filiũ, & nunc nõ videre. At tu misera nihil crudelius ex marito timebas, quã ne tibi nõ crederet. Nemo, inquit, oculis meis fidẽ detrahat. Fili indulgentifime adolescens vidi te, nec semel vidi. Certum est, fixum est, eripi non potest. Quatenus impius pater & hoc tibi auferre conatur, vt te venisse non credam? Nec illud garrula, nec vana voce vulgari, venire te nullũ idicauit, nisi qui deberet optare vt hoc posses. Patri tantũ tuo, patri (igno scẽ deceptã) confessa sum, dum interrogo an te & ille vidisset. Itaque das mulier infœlix graues nimiasque pœnas: effecit magus ne filium videres, & solũ apud te reliquit, vt meminisses quod videras. Totum tamen illud solatium tuum refer misera, si potes, & primum confitere simpliciter, an soporis pondus illud, & nesciã quietis vanitas fuerit. Apud me quidem satis misera, satis eras mater infœlix, etiam si tale somnium perdidisses. Miserere, inquit, melius de affectibus meis sentias. Nõ ego fatigata plãctibus sensi venisse noctẽ, videre filiũ peruigiles meruisti oculis, sed primũ dũ metuo, vmbra processit subito, dii boni quod ego gaudiũ, quã vidi fœlicitatem? Cõstitit ante me filius meus discussis tenebris, ita dimittatur aliquãdo. Pro filii protinus, & accessi, vultus, comas, ora perspexi, meus erat. Quã latũ se, quã hilarẽ offerebat: quomodo per-

suadebat mihi, ne crederem morti? Scelerate nescis pater, quã simile viuẽti filiũ cluseris. Circumibã totũ corpus oculo, non inueniebam quid ignis egisset. Subinde dicebam, hũc ego extuli, hunc rogo imposui, ex hoc ego cineres & ossa collegi: Si talis est, quid habeo quod lugeã? Perisille filiũ meũ hoc vno intelligebã, quod illũ nõ poterã patri ostendere. Cõfitebor, primã tamẽ nec ego credidi nocti, & tanquã victis irascebar oculis, & erubescẽbã misera, si quies fuisset. Ecce iterũ iuuenis, ecce iam quotidie venit. Quid habeo quod imprecer? Verum est vtique, quod semper est. Nouissimẽ nõ tanquã vmbra veniebat, sed assidebat, sed amplexus dabat. Ego sentiebat & recipiebat. Quotiescũq; domus fuerat grato sopore prostrata, aderat ille, quales humanis se offerunt oculis propitij dii, quale lætissimũ numẽ est cũ se patitur videri. Sicut omnis religio tẽporũ, omnis religio lucorum, cum tacuere mortalia, & profani procul errauere sedibus totis, solitudine frui, & de suis dicitur exire simulachris, ita iuuenis meus noctibus totis agebat filiũ, & paterna domo ac penatibus suis fruebatur placidus & mitis, & matri propitius, vt numen & deus delabi sideribus, & venire de liquido purõque aere videbatur. Quid imprecer sceleratissimo patri? vmbra probare voluit. Miseremini iudices, vt hoc facinus quibus debetis accipiatis animis. Maius est parricidio, maius quã si filij sepulchrũ funditus eruisset, & sacros mortis lapides, etiam cineres & ossa religiosẽ quiescentia fracta sparsisset vrna. Aduocatur homo, cuius ars est ire contra naturam. Qui simul ac ore squalido barbarum murmur intonuit, fallerẽque coegit superos, audire inferos, tremere terras, vt experimentis loquentium fama est, constitit iuxta tumulum, miserissimi iuuenis mors certior. Nunc oportet, inquit, arcana mea tenebrã adiuuante me digna, nunc omne peruium numen, & religio, quam isti irrogo, propius adeste, succurrite. Magis mihi laborandum est, quã cum sidera mundo reuellantur, cum iubentur hyberni fluminum stare decursus, cum potentiore carminis veneno victi rumpuntur in mea instrumẽta serpentes. Custodiendus est iuuenis, assignandus est inferis, & densioribus transfuga cludendus est tenebris. Quantõ facilius opus erat si reuocaretur? Mox in ipsam dicitur incubuisse pronus vrnã, & inter ossa & cineres verba cluisse. Hoc tamen subinde respiciens confitebatur, repugnabat vmbra. Itaque carminibus non satis credo, prægã omne tumuli latus, & multõ vinciamus saxa ferrõ. Iam bene habet, expirauit aliquando, non videri, non progredi potest. Animentiar, scies proxima nocte. Omnes mercurulẽ parentes, vtique qui liberos perdidit, ire in istos oculos, in ista ora debebant. Tu sic filium tuum cluisti, tanquam nocentes ad inferos reuocari soleant animã, quã inter languentium familiã, & tristes penatium morbos vagã errantẽsque magica vanitate captantur? Laqueõne vitam damnatus eliserat? Noxium per sua viscera exegerat ferrum? An ex conscientia venena præsumpserat, nec recipiebat se, nisi carmine inclusus? Quando domum tuã funereus & squalidus, quando te terruit? Crudelissime omnium pater, de filio tuo malam vmbra fecisti. Quas nunc putas vxoris miserimã esse cogitationes? qua materna viscera persuasionẽ torqueri? Nunc filius meus illic vndẽ venire consueuerat, iacet strictus, alligatus, impatiens. Queritur solito terram grauiorem, vtique cum sentit venisse noctem, quando vmbra fœliciores dimittitur ad matres. At vero si qua inter manes colloquia sunt, & esse credo, non deest qui iuueni meo dicat, quã vilis tuis fuisti, quã libetẽ te perdidit. Quid illa mater, ad quã ire cõsueuerat? has tibi catenas, hæc vincula pro merito reddidit? Ita infœlicissima omnium mulier, & si magis etiã recedat, hoc periclitatur, ne filius se putet venisse ad inuitã. Agit iam hoc loco nobiscum maritus grauius, altius, sapientius, vt homo sine dolore. Negat vllõ esse manes, contendit omnia perire cum corpore, nec remeare viuẽtes à cinere sensus, nec tã videri imagines hominũ, q̃ cogitari, & oculos luctibus credere. Quod si ita est, magis ad quid aduocauit? Pessimũ parentũ, qui dum liberos suos sepeliunt, flere contenti, vt obiter ab rogo siccis oculis reuertatur, negat ad manes, negat ad vmbas peruenire quod plangas, affirmat perire lachrymas, affirmat perire singultus. O sceleratum hominẽ, quisquis luget, & timet ne hoc perdat. Vana ergo sapientes persuasionẽ frustrati, qui cõstare hoies & perfici corporis alimẽtis animãq; dixerunt, corpus caducũ, fragile, terrenũ, vt sicca humidis, calida frigidis, resolutis astricta pugnant, partim aut doloribus affici, aut nouissimis annis, aut senectute dissolui. Animã verõ flammei vigoris impetum, perennitatẽque nõ ex nostro igne sumentem, sed quo sidera volant, & quo sacri torquentur axes, indẽ venire, vndẽ rerum omnium authorẽ partemque spiritum ducimus, nec interire, nec resolui, nec vllõ mortalitatis affici fato: sed quoties humani corporis carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus leui se igne lustrauerit, petere sedes inter astra, donec in alia fata seculo pugnante transmigraret: deinde prioris corporis meminisse. Indẽ euocatos prodire manes, indẽ corpus & vultus, & quicquid videmus, accipere; occurrere suis imagines charas, aliquãdo & oracula fieri, & nocturnis admonere præceptis, sen-

tire quas mittamus inferias, & honorē percipere tumulorum. Rogo cum filius perit, nōne fatius est hoc credere? Tuæ tamen, inquit, hoc quieti præstiti, ne attonitis agitata terroribus, sollicitas semper ageres, suspensasq; duceres noctes. Ita parricida commune facinus fecisti: & imputas quod filii videre desijmus? Somnū enim antē petebamus, & placidum soporem. Crudelis. Nūc inquieta, nunc attonita mater est, nunc perdidim⁹ noctes. Vmbra ne tu filij rem formidolosam, rem plenā putasti esse terroris? Quid illa lætius facie? quid illo blandius vultu? quid magis adulatur oculis? quid possunt videre libētius lachrymæ? Non magis metuenda est vmbra filij q̄ cadaver. Neesse est vt mors horrida fiat aliena. Sed aliq̄ forsitan animum imagines territant, & tunc inferi vocantur, cū ignoti sunt. Itaque prudenter si tantū ad suos veniunt. Sceleratus ille, ille impius, quicumque defunctū filium vidit, & meminit quod elatus est. Terrebaris, inquit, & sollicitis noctibus laborabas. Ita ne es marite crudelis? Tu clusisses filium etiā si ad te veniret? Nec magus, inquit, inclusit vmbra, sed persuasione tuæ succurrit: ideoque putas non venire illū, qui nec ante veniebat, quia nec factum est aliquid in quo auocar eris. Hoc ipso incipit mater sibi gratulari. Ita non tenetur, inquit, ille, non premitur, nullo carmine, inclusus est ferro. Remouete ergo omnia, & interrogabo. Ego autem scelerata tam cito credidi, ita non ille ad me veniret solutus & liber: non ad hos oculos, non ad hos properaret amplexus: Quando enim me iuuenis ipse nisi flentem, quando non liuidū pectus, & sanguinātes vidit lacertos? quando non erubuit matri fecisse terrorem? Arte cluditur miser, arte retinetur. Quid vis carmina tibi amplius præstet: effecerūt quod promiserāt. Desinis erubescere iam quod filiū non vides? At tu cuius in leges dii superi, manesq; torquetur, qui nocturno terribilis vlulatu profundū specus & ima terrarū moues, modo seruentiū reuocator animarum, nunc idem crudelis & inexorabilis custos, aliquando preces & matris admitte. Paciscere quantilibet, totos lugentis posce census, non vt labores, nec vt horridū carmen exerceas, sed vt ferrum tuum refugas, vt verba tua resoluas: vt nihil feceris, dimitte tantū, & euocasti. Nihil ipse crudeliter, patri scio paruisti, sed & huius etiam lachrymis, plāctibus huius indulge, consule famæ tuæ. Execrabile te Mage facies & inuisum, si facilius de filio exoraris vt includas. Nec tu marite, nec tu timueris, ne vlticris vmbrae vanis exagitere terroribus, vllisq; imaginibus, hinc secura dabitur quies, scit ad quam debeat venire dimissus. Iuuenis pijsime, iuuenis indulgentissime, nūquam matri tuæ vmbra nec manes, si modo veneficū pōdus, & terroribus omnibus verba grauiora Mago patientis discussis, ad me, inquit mater infelix, ad meas noctes, ad meas lachrymas, ad illos viuentes mihi semper amplexus miseræ propra. Scio quid mihi nocuerit, scio quid me torserit. Fruar, & tacebo.

DIVES ACCVSATVS PRODITIONIS,
DECLAMATIO XI.

ARGVMENTVM.

Pauper & diues inimici, vtrique terni liberi. Bellum incidit ciuitati. Diues dux creatus, profectus est in castra. Rumor ortus est ab eo prodii Rempub. Profectus pauper in cōcionem, & accusauit diuitem proditionis. Absente eo populus lapidibus liberos eius occidit. Reuerfus diues est victor a bello. Petit ad supplicium filios pauperis. Pa ter se offert. Contradicit diues. Erant enim leges, vt proditor morte puniretur, & calūniator idem pateretur quod reus, si conuictus esset.

PRO DIVITE CONTRA PAVPEREM.

Hæretauerā quidē vt de inimici mei supplicio nō quæreretur, nec me decipi posse crediderā in vltione, quā mihi debebat ciuitas tam liberi doloris: Sed quatinus eō malorū nouitate perueni, vt in vindicta primū mea consulere leges ac iura velletis, quæso ne quis prodesse pauperi velit, quod nec defendi potest sine genere pœnæ. Plus meretur patri homo, qui (si ipsi creditis) debet occidi. Hoc est quinimō Iudices, quod super omnes calamitates meas ferre non possum: videtur sibi satis vixisse pauper, postquā occidit liberos meos. Opera precii putat corā impatiētia mea felicē cōsummare patrem, & gaudiorū suorū fatietati hoc quoque adijcit, vt orbitatem meā liberis suis relinquat. Fidē vestrā Iudices, ne pereat quod vltioni meæ cōtingit bonus pater. Actū erat de solatijs meis, si liberos suos pauper mallet occidi. Illud planē Iudices etiā in hac pauperis impudētia miror, liberos meos pudore deceptæ ciuitatis occidit, deinde me crudelem vocat. Paruos suos ostendit, allegat, tāquā nō ego potius querar hoc de quoquam patre fieri: nec intelligit quā

tū debeat ad impatiētiā nostri doloris accedere, si passus sum quod & in vltione miserū est. Facinus est Iudices quinquā calamitatū suarū inuidiā pati. Sic vltionē meā debetis aspicere, tanquam & liberos suos pauper occiderit. Nec ne fallit Iudices plerosque credere, callidissimū pauperē nec mori velle, & hoc q̄ nudat iugulū, pectus opponit, artes esse pro vita. Sed ego illum nō credo mētiri, ego, qui scio quid maluissim. Nunquā hoc aduersus nos excogitasset, nisi impatiētissimus pater, & hanc pœnæ meæ suppliciorūq; nouitatē de sua pietate cōmentus est. Nihil magis de inimico efficere velis, quā quod ipse ferre nō possis. Habet hoc mali Iudices principū innocentia, q̄ inimicos esse nobis, nisi postquā nocuerint, nescimus: & tunc omnibus patemus insidijs, quoties nos odit inferior. Homo qui omnem aduersus superiora, rabie de sua vilitate fumebat, qui genus libertatis putabat odisse maiores, nulli charitati, nullis implicitis affectibus, quod humilis, quod esset abiectus, in furore se magnæ colluctationis exercuit. Primus se meū dixit inimicū. O dii deaq; cuius ego monstri artes pertuli: in cuius feritatis colluctatione durauit? Inimicū habui, neq; occidere cōtentū, & mori paratū. Gratias ago ciuitati q̄ in illis necessitatibus, in quibus nihil adulationi, nihil præstatis obsequijs, laudatus sum testimonio periculorū. Bellū mihi fatumq; publicæ sollicitudinis credidistis. Sed neq; ego rem melioris ducis facere potui, q̄ quod sine liberis meis pfectus sum: nō reliquisset illos dux proditurus. Non puto Iudices adhuc rumori vidē illē falsarū sollicitudinū fabulæ repente pruperint, quis prim⁹ trepidē ciuitatis aures rumore cōpleuerit, cū videatis quis sic egerit, vt crederetis. Vidit hāc inter metus vestros occasione, & quia semp apud sollicitos in deteri⁹ prona persuasio est, abusus est hoc quod poterat videri timere vobiscū. Igitur homo qui nullū cōsciū meū, nullū mihi crimen obiecit, de mēdacijs magnitudine fidē veritatis captauit. Ciuitas deinde cui accusator proditā se esse persuaserat, fecit quicquid hic de me facere potuit. Liberos meos quos inimicus tota sua cōcione mōstrauerat, occidit genere quo pereūt nocētes. Feretis me Iudices liberius aliqua dicētē: Rem pessimi exēpli passus erā, etiā si prodidissim. Scio vos Iudices hoc loco mirari innocentia meam. Vt primū enim mihi calamitates meas nūcius in castra pertulit, non arma proieci, non stationes vallumq; deserui, totam orbitatē meā in bella conuerti, tanquā liberos meos ibi prodidissim. Si vnquā Iudices in me habuissent profanæ cogitationes locū, si patriā odisse vel pro liberis meis possem, proditorē me feceratis. Neesse est Iudices hoc primū reuerfus exclamem; Ita pauper etiā nūc liberos habet? Adhuc inimici mei plena domus est? O miseræ cogitationes, o decepta solatia. Sic ego reuertebar quasi vindicat⁹? Quas ego legionū vestrarū indignationes, quæ fortissimi exercitus compefcui dolorē, dum omnib⁹ promitto liberos suos, dum minus pro vindicta mea puto, quicquid ipse fecissem? Congerantur iam licet aduersus omnium mortalium nocentissimum cuncta supplicia, ego tamen maximum vltionis meæ solatium perdidit, quod pauperi vos potius debueratis irasci. Quoniam igitur adhuc cum paupere legibus ac iure confisto, liberos eius in supplicium patris peto. Quid satis imprecer homini qui fecit vt quisquā deberet sic vindicari? Calumniator, inquit, idē patiat. Permittit mihi iudices calamitates meæ queri de hac lege, tanquā parum nobis in vltione prospexerit: contra nos inuentus est vindictæ modus, quo non debeamus esse contenti. Quisquam ne mortalium idem vocat facinus & pœnam? Tantūmne doloris venire de supplicij, quantum de calamitatibus putat? Nescit profectō nescit quantam patientiam paret mereri, quantū animo mēbrisq; rigoris inducat, quod patiaris agnoscere. Innocentia opus est, vt miserum faciat dolor. Cōstet licet vtrinque mortuū numerus, totidē nobis vltio cadauera assignet, plus tamen est de innocentibus. Et quicquid patiuntur deprehensi, licet solatio idem sit, æquitate minus est. Vt idem sit supplicium nocētis & facinus, vna ratione efficias vt illud ferre non possit. Frustra æstimatis quā crudele, quā seuum sit quod petimus, in quantum excēsserit vltata genera pœnarum. Explicata est iudices, explicata legis inuidia, cū quis quod patitur, & fecit. Quid quod hoc solum est pœnæ genus in quo nō debeat nocens nisi de se queri, & tanto minus debeat esse miserabilis, quanto maior est quod patitur inuidia: Quid æquius excogitari, quid iustius potest? Grassatus aliquis est ferro, præbeat: & ipse ceruices. Miscuit noxium virus, refundatur in suum facinus authorem. Oculos rapuit, effodit: reddat de sua cæcitate solatium. In nullo mortalium perferre possum sceleris sui impatiētiā. Breuissima est iustitia vindictæ, cum facinus mensura pœnæ est. Et si naturam vltionis inspicias, optimē vindicatur quisque quomodo miser est. Fidem vestrā iudices, ne ideo tantūm putetis iustum quod exigit reus, quia ego recuso. Nō ferretis me pauperis mortem petentem, si liberos suos obtulisset. Ex omnibus tamen quicumque incognita, inaudita passi sunt, nullos hac lege magis vindicados puto, q̄ quorū liberos aliquis occidit. Quid mihi pro hoc redditis. leges? vbi respiro: vbi claudio gemitus: vnde sumo solatiū? Bene, bene admones dolor, illos illos liceat

inuadere, qui nunc magis amantur, quos orbitas nostra cōmendat. Sic quoque circumscribimur, nisi totidem sunt, nisi illis par est ac similis aetas, & ante omnia optimus pater. Deceperas me fortuna, deceperas, si mihi tam grande fecisset facinus homo qui liberos non haberet. Quid quod ex omnium scelerum cōparatione nihil est detestabilius hominibus qui leges ipsas faciunt nocentes? Vestro meherculē nomine calumniantibus debetis irasci, quorum nefas non potest nisi per iudicum facinus imponere. Actū est de rebus humanis, si de criminibus nostris tantundem mē dacijs licet: nec vllus innocēs hucusq; fœlix est, vt diligētia fingentiū par sit. Quenquā ne mortaliū in re quā finxerit quā cōposuerit, inuenire aliquid quod potest probationē vocare, & facinus explicare facilitate verborū: Magis oderis mendaciū, cū simile vero est. Quoties manifestū est aliquē perisse sine causa, calumniantibus irasci debeas, vt possis illis ignoscere qui crediderūt. Adijcite huic execrationi, quod calūniatus est in bello, quod de prodicione, quod de duce, quod hęc omnia fecit inimicus. Non est quod se de publico tueatur errore, nec in excusatione afferat, tanquam crediderit & ipse fingentibus. Nemo sic decipitur, vt de inimico suo mentiat. Rumor, inquit, fuit te prodidisse. Bene admones. Hunc primum calumniā tuā obijcio rumorē. Quis enim Iudices nesciat hęc famā esse naturam, vt sit primū vnus hominis audacia? De nulla re locutus est continuū populus, nec quicquā adeo subito statimque notum est, vt in illo pariter omnium sermo consentiat. Quā non possit mouere ciuitatem, quem non replere populum, si quid omnibus nobis narres, in nullo non cœtu loquaris, & de re quātum maximē fingas, iam dicas esse rumorē? Quanta tibi deinde mentiendi materia de periculorū nostrorum occasione succurrit? Nihil est tam capax malignitatum sermonumq; quā bellum. Quid interest vnde sumpserit rumor ortum? Quod negari non potest, tu concionaris, accusas, tu crimen de fabula facis. In rumore, cuius probationes, cuius argumenta non habes, calumniā gen^o est primum credere. Sed, inquit, mori debeo, quia lex qua te accusaui, hoc proditorem pati iubet. Poteram quidem breuiter respondere, legem quā calumniatorem idem pati iubet, eius pœnam exigere quod fecisset, non quod facere voluisset. Fingamus tamen non hoc pauperem captasse quod accidit, cui debet imputari exit^o qui de calumniā tuā fluxit errore? Vultis scire Iudices aliud quā situm quā quod lex qua mori iubet? Accusauit me eo tempore quo non poteram dānatus occidi. Dic nunc, non ego effeci vt occiderentur liberi tui, & aude ciuitatis illud vocare facinus: non tamen vllis efficies artibus, vt non potius miserarē reipublicā meā: non minus & illa facinus est passa, quā pater. Coacta est liberos Imperatoris vincens occidere. Fallitur Iudices quisquis vllū facinus in rebus humanis publicum putat. Persuadentium vires sunt quicquid ciuitas facit, & quodcunque facit populus, secundum quod exasperatur, irascitur. Sic corpora nostra motum nisi de mente non sumūt, & ociosa sunt mēbra, donec illis animus vtatur. Nihil est facilius, quā in quēlibet affectum mouere populum. Nulli, cū cogim^o, sua cogitatio, sua mens, aut vlla ratio præsto est: nec habet vlla turba prudentiam singulorum, siue quod minus publicos capimus affectus, siue negligentior est qui se non putat solum debere rationem, & multi fiducia facimus omnium. Quā non possit rempublicam turbare, confundere, si quis repente proclamet, prodidit vos Imperator vester, addixit, & nūc ille liberos habet? Si meherculē post hanc inimice vocē tēpla monstrasses, sacrilegum continuū flagrasset incendiū: si cōuelli simulachra voluisses, fecisset omne de numinibus suis facin^o audacia. Vis scire tuū esse quicquid ciuitas fecit? Gloriareris illo, si prodidisses. Non est Iudices quod vos à grauitate iustitiā dolor vltionis abducat, quod mortem suam inimicus offert. Non petit illud, nisi quisquis ipse non debet occidi. Seposita igitur paulisper lege mei doloris, hoc tantum ab affectibus vestris omnium mortalium nomine peto, ne cui nocenti pœnā præstetur arbitrium. Infinitā Iudices sceleribus aperitis audaciam, si pœnā licet eligere condēnato: nec iam vllā mortaliū innocentia trepidatione cōtineas, si patitur deprehēsus quisque quod ipse maluit. Leuat omnes cruciatus, omnem dolorē, præparata mentem cōposuisse patientia. Fallitur quisquis humana tormenta sola nominū atrocitate metitur, nulla pœna est, nisi inuito. Nullū habemus nisi ab impatientia dolorem, & vt aliquid crudele, fœuū sit, metus facit. Supplicium quisquā vocat, ad quod prosilitur, quod exposcitur, quod circa se non habet moras: illō per fidem, illō trahite damnatos, quod nō sequatur. Tunc est pœna, cū periturus trepidat, hæret, cū restringit supremo vincula conatu. Volo perituri prius videre pallorem, audire gemitus: volo circūspiciat, volo quærat. Fidem vestram Iudices, ne nocentibus supplicij sui contingat electio. Minus iniquum est vt euadat nocens pœnam, quā vt cōtemnat. Mortem vero dānatis quisquis præstat, indulget, nec sunt alia beneficia pœnarū. Fallitur quisquis illam velut omnium suppliciorum summam putat. Occidi nō est pœna, sed exitus. Neque enim habet impatientiam aut dolorem, quod possis aspicere quasi fatū.

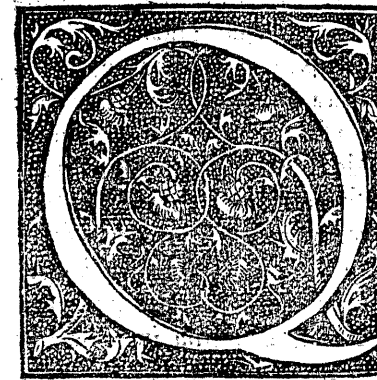
Quod si liberos relinquant, imò si serues, quā fœlix exitus est, plenusq; lætitiæ? Lucrifacit mortis atrocitatem, quisquis laudatus occiditur. Me, inquit, occide. Non habet liberos inimice, non habet, quisquis hoc te velle miratur. Sæue, crudelis, ego tibi permittam mori? Vt quid iam mihi melius optem? Vides quantum feceris nefas: Idem pro liberis meis offerre nō potuit. Tu verò paruulos tuos tene, vt in isto potius moriantur amplexu. Tu nunc quoq; non euades, nō effugies. Quācūq; te duxerit orbitas, sequar, effundam si quod paraueris venenū, subtraham omne ferrū, incidam quoscūq; strinxeris nexu, ab omni reuocabo præcipitio. Etiā occisis liberis tuis, non idem patieris inimice, nisi vixeris. Nec vereor Iudices, ne putetis vtriusque nostrum orbitatem simili esse ratione tractandam. Admouebuntur ecce contra lachrymas meas liberi, quos nemo noscet. Patris innocentis occisi sunt paruuli, quos nunc circa templa ferretis, circa quos se celebraret vestra lætitia. Facinus est Iudices minorem esse tranfactarum mortium miserationem. Non inuenio quemadmodum liberis prodesse debeat odium patris. Perierunt etiam illi quorum nec pater debebat occidi. Me miserū, quod sic quoq; multa habiturus es, quibus ego qui vindicabor, inuideā. Osculaberis ante perituros, alloqueris, accipies suprema mandata, & moriturum te cōtinuū promittes. Exonerabis gemitus tuos, cū eorum sepulcra numerabis. Siccabit oculos quod meam nunc quoq; respicies vacuam domum. Me miserum, pauperis tantum solatium futurum est, quod pares sumus. Quid quod in ipsa cōparatione mortis non idem patientur liberi tui? Occidentur vno fortassis ictu, & erit vltio manibus contenta carnificis, Paruulos meos occidit quicquid fuit rota ciuitate telorum, omnis sexus, omnis aetas, omnis infirmitas. Nihil est crudelius morte hominum quos populus occidit, & solus hic exitus est, à quo non est nec cadaveribus salua reuerentia. Hoc me nunc complorare tantum putatis, quod non tum liberis meis ante satiatus? Miser ego nec ad caduera accessi, non in sepulcra maiorum meis manibus intuli, nec licuit super ipsa corpora proclamare non feci. Qualem ego illum Patria perdidit diem, cum duces ab explicito bello reuertuntur? Non me læta cinxere legionis, non effusi obuiam ciues triumphali circa currus meos exulta uere lætitia, sequebar captiuos meos tristior victor, mœstus vndiq; claudibat exercitus, occurrentium lachrymā propinquorum, & erubescens circa me populi timida solatia. O successu quoque nostrorum misera conditio. Ergo ego victoriam meam non narrabo sine fletu, nemo amicorum propinquorumq; coram me de bello meo loquetur. Nihil est crudelius calamitate, quā gaudia reducit. Quoties redierit ille lætus vobis in supplicia mea dies, lugubres mihi ferte vestes, renouate seruuli planctus, parate solatia propinqui. Nulli liberi impatientius desiderantur, quā qui propter patrem videntur occisi. Sed verum, Iudices, fatendum est, timeo meherculē ne par solatijs meis nō sim, ne me iste quo pro liberis irascor affectus, in media vltione destituat. Sed adiuuate, miseremini propinqui, adiuuate amici, & si forte defecero, tu vltionem meam popule cōsumma. Timeo meherculē ne cum carnifex propius accesserit, subito proclamem, iam malo patrem. Sed si quis est pudor, oculi diserte lachrymas, abite gemitus, horridum, truccem debeo præparare, & miserū. Deprehendā igitur omnium mortaliū callidissime hunc, quem simulas, quē nunc imitaris affectū, tunc sciemus quo animo rogaueris vt potius ipse morerēris. Sed si bene noui cōpax omnium malorum scelerumq; pectus, inimice viuēs & libenter, & fortiter, & quasi vindicatus.

PASTI CADAVERIS, DECLAMATIO XII.

ARGVMENTVM.

Cum euitas fame laboraret, misit ad frumenta Legatum, præstituta die intra quam rediret. Profectus ille emit, & ad aliam ciuitatem tempestate delatus duplo vendidit, & duplum frumenti modium comparauit. Illo cessante, corporibus suorum pasti sunt. Reuersus ad præstitutam diem reipublicæ læse accusatur.

PRO CIVIBVS CONTRA LEGATVM.

Vanus Iudices innumerabiles me indignandi causæ initio statim actionis strangulent, quia nec dicere vniuersas semel possum, nec gregatim erumpetes differre gemitus, (leuior enim dolor qui disponitur) primum tamen ille sibi asserit locum, qui est ex hoc iudicij tempore, & tam lætæ vindictæ dilatione ortus animi mei propè dixerim furor, quod hominem tam sceleratum, vt nos quoque fecerit nocentes, legibus accersimus, quod defendi patimur, quod vt puniatur precamur, quod damnatus quoque vel morte defungetur, quam nos in illa funestissima fame, dum sepeliri licuit, optauimus: vel exilio, quod hic quanto pere contēnat, apparet, qui tam lætē in patriā reuertitur. Quamq; f. j.

de quo exilio loquar? Quanta libet ignominia dimittite domo notatum, habet quod eat. Non publicis manibus excurrentem discerpimus: non (quonia semel confueramus, & bona fide ferarū esse ciuitas coeperat) hic primus nobis ex tam tardo cōmeatu placuit cibis: Sic enim istum lanari, sic confici, sic consumi oportuit iure nostro. Quis credat? ego me ab hoc abstinere potui, cū & esurirem, & irascerer: Sed frumento occupati sumus, nec quicquā aliud videmus. O quanta es fames, quæ tam grandē iram vicisti? At ego etiam si talis vltio cōtigisset, si me à nefario grassatore reipublicæ non lingua, sed dentibus vindicasset, nihil tamen iræ, nihil vindictæ præstiteram: hoc & meis feci. Aestuans adhuc intra pectus sepulta ventribus nostris cognata viscera, & tumescere intus atque indignari videntur, & fera pœnitentia redundant. Iam enim vacat nobis lugere, iā ci bos nostros efferimus, viscera cremamus. nā cætera nobiscum sepelientur. O fames inaudita, in qua leuius est quod esurimus. Ignoscite tamen violati manes meorum, hic vos alloquor, ignoscite, quod ora temerauimus, quod ab homine descimus. Non ut infelicem animā sustineremus, nō ut inuisum spiritū produceremus, fecimus vna causa mortē distulimus, quod si expirasset, idem timebamus. Et ego quidem me consumptis excuso, qui mihi ipse irasci non possum. ad iste interim stat, ut videtis, longa via saginatus & satur, atque abundans publico cōmeatu: ad mentionem ciborū nostrorū plenū fastidio vultum trahit, & exangues ac pallidos ad calculum vocat, quasi ego non confitear illum etiam nimium multum attulisse. Tam pauci, rari per vias interlucent, & quauis odio euerforis nostri euocatus è latebris suis populus, subsellia non implet. Pauci sceleribus pasti, alienis mortibus salui, quod viuunt, ipsi sibi rei, graues, ægra & tabida mēbra in publicum protulerunt. Hæ sunt ciuitatis reliquæ, quas videtis. Sic tabuimus, ut miseri nec viuos habeamus nec mortuos. Hic est populus, hæ vires, hæ spes, hæ opes. Nisi tandem ad vadi- monium Legate venisses, non multorū dierum cōmeatum habebamus. Quod nunc tantum frumentū: quod classē cōmeatu grauem? Multum hercule negociatione tua actum est. Frumentū habeo, populū non habeo. Nusquam prodest, nusquā opus est, iam licet vendas. Dum tu salutis publicæ nundinator proximum quenq; emptorem dimittis, dum aut funera nostra vendis, aut scelerata dum populo tuo fame moriente, alienæ ciuitati Legatus es factus, nos interim cibos ex malis inuenimus, & fames se ipsa pauit, & miseræ nostræ crudeles factæ sunt. Patiamur te defendi, si absolui saltem non possumus. Hæc nunc Iudices ego solus queror: ad me magis pertinent: aliquid propriè passus sum: non cōmunem dolorem accusator habeo cum Iudicibus? Quisquam in hac vindicta alteri cedit: non publica inopia, non totius populi mendicitas vna fuit? Nisi quia fustas epulas & nefarios inuenimus cibos, non putamus famem fuisse. In omnes gentes, in omnia ventura secula proscripti sumus, omnes hæc prodigia narrabunt, omnes execrabūtur, nisi qui non credent. Famem ipsam infamauimus, & (quod miseris vltimum est) miserationem quoque perdidimus. Adhuc tamen vna defensio fuit, quod videbamus in hæc omnia istius opera impulsis. Si hic innocens est, nostra culpa est. Etiamne publica mala narrabo, & miseris nostris conuictum faciam? Exhibunt verba: sublequetur sermo: non alligabitur lingua? Planè nihil non possumus. Exploramus ordinem cladis nostræ, & simpliciter omnia indicantur. Decet ista nostro ore narrari. Sed nouimus, & nimium meminimus, Iudex doceri non debet, opinor, reo indicanda sunt, qui à malis publicis abfuit, qui hoc certè maximum debet patriæ suæ beneficium, quod à fame solus dimissus est. Audi itaque, audi, frumentum istud quod lucrificisti, quanti nobis constet. Aliquis fortasse Iudices miratur, etiam si huius feralis anni fructus cessauit, quod tamen illa superior longi temporis beata fecunditas tabuerit: & secum iste dubitat, quid sit in causa cur ciuitas opulenta quondam, nihil frumenti nisi in spe habuerit. Sic fit, vbi vicinis ciuitatibus vendimus, & vndeunque affulsit lucrum, sine respectu salus publica addicitur, in vacuam possessionem fames venit. Etiam si quid residui erat, ut carius quidam venderent, ad annonæ incendium suppressum est. Testor tamen conscientiam vestram, non sumus questi quandiu duplo emebamus. Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, nec qualis alijs ab agricolis accusari solet perfidia terrarum, & ingrata messis irritus labor. Nona & inaudita, & abominanda lues, quæ nihil homini reliquit præter hominem. Aut astricta citra conatum sata sub ipsis tabuere sulcis, aut leui rore euocata radix in puluerem incurrit, aut perustis torrido sole hærbis moribunda seges impalluit. Nullus imber sitientis soli puluerem terstit, nulla super arentes campos saltem vmbra nubium pependit. Calidi spirauere venti, maturitatem præcepit æstus, etiam sicubi forte ieiunæ hærbæ solum vicerant, vanis tamen aristis spem fefellerunt, & inanes culmos tristis agricola iactauit ventis nihil relicturis. Leuia queror, prata exaruerunt, perierunt frondes, germina non exierunt, nuda terra, & rudes glebæ, & aridi fontes erant. Nisi hæc omnia inter scientes dicerem, poteram videri falso questus de hoc anno, quo tantum frumenti vendidimus.

Vtinam saltem nobis rudem victum syluæ ministrasset, & carpere arbusta, cōcutere quercum, legere fraga licuisset, & quæcunque primi mortales ante traditos diuinitus mitiores cibos contra famem obiecerunt, pestifer annus reliquisset. Non eram delicatus. Sed ò tristis recordatio, funesta necessitas, nihil habuimus quo viueremus, præter famem. Nec tamen in totum queri de numinibus possumus, maria certè secunda experti. Si voluisset seruare Legatus diem, quem illi fœlicitas temporis dederat, potuit nobis frumentum bis afferre. Ut primū tantī mali sensus in ciuitatem percerebruit. cū iam vrgente inopia quotidie malum arctius premeret, & præfente fortuna peior tamen esse futuri metus, apparuit nullum ex propinquo esse præsidium, cū finitimas quoque ciuitates incendium nostrum aduississet. Erat quidem aliquid in vicino adhuc frumenti, sed iam nemo vendebat. Ergo vt vidimus salutem publicam trans mare petendam, se in curiam quique cogunt. Ut arma bello, vt aqua incendio in clamari publicè solent: ita vno quodam consensu, non atatibus spectatis, non honoribus, pariter retulimus, probauimus, decreuimus, pedibus manibus iuimus in sententiam necessitatis: nec ordo nos officiorum moratus est. Legationē multi pollicebantur, nec innocentia iste beneficio, vel auctoritatis meritorū ve respectu electus est: vna causa nos mouit, quod se citò rediturū pollicebatur. Pecuniam sine numero infudimus, frumentum sine modo mandauimus, quantum potuisset afferret, festinaret modò. Hoc vna voce supplices acclamabamus, ac ne moraremur, ne hoc quidem diu rogauimus: vna tantum vox fuit, quam iste pro quodam præiudicio amplexus est. Nihil agis afferendo frumentum, si post illum diem veneris. Nostris manibus Legatum in nauem tulimus, ac ne quid moræ esset pro sua quisque portione etiam cōmeatum dedimus, retinacula incidimus, & littus ingressi classē publicis manibus impulimus. Indè fugientia vela longò visu prosecuti, facilem emptionem, secundos ventos, placidum mare, non secus ac si ipsi nauigaremus, precati sumus. Quis credat hoc de tam miseris? Omnia à dijs impetrauimus, scilicet vnum superest, vt pro aliena ciuitate vota soluenda sint. Citò peruenit, citò emit, citò redijt quod voluit. Quid prodest expectare? Alia ciuitas prior est, & sanè religiosus Legatus diem expectat. Nos interim coacta primo ex agris pecora diripiimus, & ne venturo saltem anno prospici posset, non reliquimus qui ararent boues. Iam seruis fugas imperauimus, iam procumbentes ante limina principum pauperes in ipsis precibus expirant. Plorantibus liberis Legatum promittimus. Iam tantum sibi quisque curæ est. nihil tamen horum etiam nunc in inuidiam Legati queror, adhuc prior curus est. Hactenus nostra mala tulimus, in reliqua Legatus nos vicarios dedit. Si quicquam tibi humani sanguinis superest (nisi nimia saturitate alienæ fortunæ cogitatio excidit) respice patriæ casum, respice necessitatem grauissimam. Miseri te misimus, expectant pallidi exanguisque ciues tui, & quicquid extremi spiritus adhuc superest, spe tui trahitur. Figura tibi exelos vultus, decrescentem populum, iam præmortuas vires, nec quicquam horum potes ignorare, si quid tibi credimus: fame laborantem ciuitatem vidisti. Festina dum supersunt quibus legationem renuncies. Festina dum mori vltimum est, frumento digni sumus. Quid in nos conuertis etiam alienæ ciuitatis famem? Quatenus nobis computandum est, propter te duplum mali tulimus, tu super frumentum publicum stertis, & omnes maris circumuectus oras, littora portusque cognoscis. Tu inter duas ciuitates fatorum arbiter, alienæ conditor, tuæ euerfor, salutem nostrā peregrinis admetiris, & secunda tempestate in patriam ferentes habens, contrarios ventos exoptas. Nos per arentes effusi campos, morientium herbarum radices vellimus, eò quidem fortius, vt si fieri possit, in venenum incidamus, subeuntes insolitos cibos. Et sicubi fortè vberius paulò pabulum contigit, de pascuis rixa est. Amaros fruticum cortices, & ramorum malè arentium pallidas frondes decerpimus, morbida quicquid fames coëgit, corpus admisit. Iam passim moriuntur: pestilentiumque more pecudum subinde aliquis ex populo in ipsis pascuis procumbit. Crebrior quotidie interitus, & latior strages, & me miserum, iam fames definit. Quos testor deos? Superosne? quos per tantum nefas fugauimus? An inferos, quos nobis permiscuimus? An nostram malam conscientiam, omnia nos ante fecisse, quæ nemo præter nos fecit? Pecora cecidimus, campos euulsimus, syluas destruximus, nouissimè nihil relictum est, præter esurientes & mortuos. Siqua est fides, libenter hanc partem accusationis subinde differo: adeò vbi tantum nefas narrandum est, etiam exigua temporum lucra sectari libet, & necesse est reo indicare, qui à malis publicis abfuit, quàm multis non ad diem venerit. Ignoscite dijs hominèsq; sceleri quidem vltimo, sed tamen quod fecisse miserrimum est. Non habitant vna pudor & fames, & cum semel intrarit impotens domina, feras etiam & ingentes beluas subigit. Terram morientes momorderunt. Memetipsum, si nihil fuisset aliud, comedissem. Sed cōstitendū est, Legati beneficio non defuit. Postquam omnem patientiam vicerat ignea fames, postquam spes quoque que

miseris vltima est, omnis abierat, & frumentum toties sibi frustra promissum animus iam ne cui pere quidem audebat, subijt furor, & alienatio mentis, & tota sui arbitrij fames facta est. Animus malis dirigerat, os insolitis cibis stupebat, feris inuidere cœpimus. Primò tamen furtim, & intra suas quisque latebras admisit hoc monstrum, & si paulò citius venisses, potuisset hoc negari. Si quis ex strage corporum defuerat, sepultum putabamus: nec tamen indicauit quisquã, nec deprehēdit aliquis. Nemo vt hoc faceret, exemplo impulsus est, se quisq; docuit, omnes scire cœpimus postq̃ omnes fecimus. Quoties tamen anteq̃ inciperem, in portum cucurri: quandiu in altu intentus, si quæ essent in conspectu naues, oculos fatigauit: Tibi Legate tempus differre facile est, qui tuam tantum partem non vendidisti. Tu quem habeas diem videris, ego septimum expectare non possum. Ergo rabidi super cadauera incubuimus, & clausis oculis, quasi visus conscientia acerbior esset, tota corpora moribus consumpsimus. Subit interim horror ex facto, & tædium ac detestatio sui, & planctus. Sed cum ab infaustis fugimus cibis, vrit iterum fames, & quod modò ex ore proiecimur, colligendum est. Nunc mihi illa fœda videntur, nunc abominanda, laceri artus, & nudata ossa, & abrepta cute intus cauum pectus. Nunc occurrunt effusa præcordia, & liuidæ carnes, & expressum dentibus tabum, & exhaustæ ossibus medullæ. Quantulum enim corporis fames relinquebat? Nunc illud horreo tempus, siquando aut manus incidit, aut facies, aut aliquid denique quod hominem propria nota signat. Nunc cibi succurrunt quos imponere in mensam non ausus sum. Confitendum est enim, deuorauimus homines, & quidem auidè, qui diu nihil ederamus: & tamen cœpisse difficilimum fuit. Postquam ius factum est, postquam nemo erat in ciuitate quem confiteri puderet, tum verò iam in posterum prospicimus, & funera horreis condimus. Retroaguntur exequiæ, aut citra, aut ad rogos pugna est. Hæres cadauer cernit. Nouum & incredibile, nisi nossemus, monstrum habuimus, sine rogis pestilentiam. Mortui ratio non constitit. Perisse ciues scio tantum, quia inter viuentes non video. Aegri assidentes timebant, & labentem animam supremis domesticorum oculis reducebant. Primò tamen nihil rogabant suos nisi totam sepulturam. Vt maior virgere necessitas cœpit, beneficium factum est expectare dum moritur. Nemo adeò affinis fuit, nemo tam coniunctus, quo pietas abstineret, nostros comedimus, nostros. Nam si alienos vellemus, nemo audebat, nemo ce debat. Nihil est tamen quòd indignari velitis, narraui vobis lucrum vestrum. Frumentum duplo vendidimus, & callidissimus Legatus vicinæ ciuitati imposuit. Plena nunc horrea, bonæ rationes, onusta naues sunt, & quò magis gaudeamus tanto bono, pauci sumus. Nam quòd ad temporis excusationem pertinet, nihil est opinor quòd æstuet, in desertum non incidit populum, nec sanè fuit cur festinaret, etiam nunc expectare poteramus. Sola est nostra ciuitas quæ fame perire non possit. Dissimulaturum me putatis istius patrocinia? Confitetur, venit ad vltimum diem, attulit frumentum, gratulemur quòd iam nulla ciuitas fame laborat. O si vires sufficerent, latera durarent, aliquid ex aridis diu faucibus residuæ vocis exiret: quanta indignatione opus erat, vbi pro omnibus dolendum est? Quòd cum ita sit, vniuersi qui assumus proclamemus, hæc tota concio in vnam vocem consentiat, non esset tamen futura par crimini inuidia: vt omnes accusemus, quota pars queritur? Secum quisque reputet quæ tulerit, quid admiserit. Planè immanis belua est, & non tantum necessitatis causa per nefas pastus, qui quòd comederit hominem, non irascitur. Succurrite dolor & feri vomitus, & vltix pœnitentia. Ades longi ieiunij imperiosa necessitas, & vos intus implicite, si quid potestis, admonete animæ, & à ferali ventre prorumpite, dum commissum nefas deuoto capite expiamus, & quasi lustrata vrbe, feralem victimam violatis manibus mittimus. Decent nos tales hostiæ. In iudicium perduxim publicum scelus, & infamatæ ciuitati quero velamentum. Nemo non commisit aliquid, habetis tamen, si vultis, vnum, & pro omnibus nocentem. Reipub. læsæ accuso. Mirari vos certum habeo hanc verbi segnitiam, cum ciuitas tota consumpta sit, cum populus in se tabuerit, quo perstricta tantummodò patria, & leuiter (quod aiunt) manu offensa intelligi possit. Sed ferenda est, vt in cæteris, hæc quoque rerum naturæ iniuria, quòd non tam immanibus factis paria verba accommodauit: & fames nostra, fames dicitur: & cibi nostri, cibi vocantur, & Reipub. nunc læsa. Nec scilicet nisi peracto legitimo ordine reus punietur. Omnia rogo scrupulosè agantur. Videte vt iure irascamur, qui contra ius viximus. Imò etiam si libet defensionem audiamus, & iam nunc nos moretur. Neget læsam Reipub. quia plusquam læsa est. Non enim discussos alicuius operis angulos, nec recisas lucorum frondes, nec publicarum ædium dispersos parietes obijcimus. Ac si videbitur, adijciet forsitan non esse Reipub. quæ perierit. Id enim superest, vt iam hoc nomen extinctum audiamus. Procedet eousque fortasse, vt esurisse nos neget. Non inficior autem

parum propriè hoc legis verbo nefas istius signari non posse. Maiores enim ne lædi quidem reipublicam impunè voluerunt, idèoque existimo etiam hoc esse comprehensum. Nemo autem vereretur, ne absolui posset crimen lege maius. Quid quòd actionem Reipub. læsæ tentat in legem malè gestæ legationis deflectere? Eligit reus crimen, hoc est noxius crucem optat. Non sustineo Iudices in tanto animi motu argumenta conquirere, nec impetus iræ meæ in digitos descendit, hoc tamen scio, non cadit in formulam publicus dolor. Nec si adeò Iudicibus quid passi sunt exciderit, vt has ferant cauillationes non diluentes crimen, sed differentes, populus quoq; impunitus nefas sine lapidibus præteribit. Non præscribes. Te accusare malè gestæ legationis possum. Age porrò, si occisos obiecero homines, nõ tu es causa mortuorum? Si violata sepulcra, non propter te rogos fraudauimus? Sed legatus fuisti, quòd tamen ipsum quid est aliud quàm Reipub. tractare? Rem autem qui malè agit, vt arbitror, lædit. An existimas hanc legatis dari peccandi licentiam, vt quæcunque scelera in eo officio commiserunt, cum his omnibus hac vna lege decident? O nimium inuidendam huius legationis conditionem, si tibi & famem remisit, & legem. Sed errauerim sanè, & quia nullum in foro nostro iudicium fuit, desuetudine ipsa iura exciderint, quomodo legem meam effugis? Nam nisi malis stupeo, duo sunt omnino quæ in eiusmodi crimine quæri soleant, An læsa sit Reipub. an ab eo qui arguitur læsa. In quibus siquid tibi fiducia fuisset, non à criminibus crimina appellares, nec ad alteram pœnam transfugeres, sed te ab hac quæ intenditur, tuereris. Dico læsam esse Reipub. Oratione hic opus est, aut reliquorum more accusatorum hoc nunc mihi quærendum, quomodo res verbis aggrauetur. Adeò infirmata est calamitatum memoria, quæ si posset excidere, non tamen narranda nobis, sed ostendenda erat ruina publica. Agedum, si videtur, extra portas prospicite squalida arua, & ipinis obstitas segetes, & semesos arborum truncos. Viduis cultore agris, errant à fame nostra innocentes feræ, inanes villæ sunt, & deserta horrea in ruinam procumbunt. Nullus inuerfis aratro glebis campus viret, nullum solum opere renouatur. Iam & in sequentem annum famem timeo. Redite in domos vestras, videbitis noxios focos, & ignes tabo cadauerum extinctos, & tecta mortibus grauias. Cum maximè inferimus in tumulos ossa insepulta, ducimus operas exequias, & ad sepulturam residua conferuntur, & tandem cadauera igni permittimus. Vbi verò vniuersas familias fames extinxit (quæ pars maxima est) inanes domus situm ducunt, iacent relicta sine hærede sarcinæ. Inuenitur tamen interim clusa domo conditus dominus, si cuius mors famem euasit, quem rimantes non inuenire proximi, qui inter suos vltimus decessit. Quòd vos mitto? Ipsam intuemini concionem, vnius deficientis speciem tota ciuitas habet, cauum macie caput, & conditos penitus oculos, & laxam cutem, nudos labris tremantibus dentes, rigentem vultum, & destitutas genas, & inanes faucium sinus. Prona est ceruix, tergum ossibus inæquale, infernis imaginibus simile, fœda etiam cadauera. Aut si quis talis non est, confiteatur se vsque ad saturitatem comedisse. Sua quisque consulat misera præcordia, suum ventrem conscientia grauem. Dic nunc Legate, innocens sum, quòd ad illum diem veni: At ego propter te nocens sum, quòd ad illum diem vixi. Quæ comparata nobis mala, non delicatas lachrymas habent: aliquem populum hostilis exercitus intra portas cogit, solet venire vltima obsessis inopia, sed eueriti certè licet. Victor captiuum aut occidet, aut pascat. Tormenta quidam piratarum tulerunt, fœlices quibus contigit innocentia. Mors certè finis est, nec sæuitia vltra fata procedit. Aut etiam si quis adeò hominem exiit, vt ibi pœnam quarat, vbi sensus doloris non inueniat, nempe tamen cadauera feris obijciet: Circudati sunt quidam flammis, ipsa tamen pœna habuit sepulturam. Nos incendij cinerem perdidimus, nostra etiam ruina tabuit. Nostra mala non latent, non ignis defunctos cremauit, non feræ lacerauerunt, non aues attigerunt, & tamen cadauera mortibus annumerare non possumus. Citra spem conualescendi afflicti sumus, imò etiam citra votum. Grauior indies facti pœnitentia est, pudet vitæ, lucem ac sidera intueri non audeo. quotidie fœlices mortuos clamo, & malæ conscientia facibus agitatus, nihil fortunatius in æterna sede vtunque compositis puto. adeò mors placet, iam etiam cibis nostris inuideo. præterita differo, ipsa ex nimia cupiditate nocet abundantia, desideratos diu cibos auidè haurimus, & lassam famem saturitate strangulamur. Morimur adhuc etiam frumento tuo. Atqui cæteræ Reipub. partes, quæ sunt ad vsum populi comparatæ, & leuiore cum damni sensu pereunt, & facile remedium accipiunt, cum reparari possit amissum. Opera restituum, ærarium replebo, naues, arma reficiam: hic vulnus altissimè penetrat, hic ipsa vitalia feriuntur vbi populus ruit, vbi continuis funeribus omnis sexus atque ætas semel sternitur. Exhausta est ciuitas, & desolatæ domus, triste florentis quondam fortunæ indicium, laxi muri. Quam multi in ciuitate nostra perierint quæritis? Minima quidem portio superest, f. iij.

sed etiam ex hoc intelligi potest, esurienti populo satis fuerunt. Plurimum tamen interest quomodo perierint. Felix pestilentia, felix praeliorum strages, denique omnis mors facilis, fames aspera, vitalia haurit, praecordia carpit, animi tormentum, corporis tabes, magistra peccandi, durissima necessitatum, deformissima malorum. Haec ad humile opus nobiles manus mittit, haec alienis pedibus mendicantes prosternit, haec saepe sociorum fidem fregit, haec venena populis publice dedit, haec in parricidium pios egit, adhuc tamen vnum videbatur remedium, non expectare mortis diem, & tabescentem quotidie spiritum superuenientibus malis subducere. nam in fame nemo quidem mortis immunis est. At non tua culpa fames coepit, sed vulneratum iugulaisti, titubantem strauisti, fumam incendisti. Nequid inique faciam, diuisa sunt mala. Primam famem fortunae imputo, vltimam tibi. Moram tuam itineribus separo. Denique ex eo inopiam tibi obijcio, ex quo propter te tuli. Itaque caritas annonae, rarum frumentum, caedes ac direptio pecorum, fuerint fortunae, fuerint anni, fuerint temporum. Aliam conditionem habent ciuium mortes, & cadauerum dira laceratio, & peiores inopia cibi. Haec fames iam tua est. Puta me in praesenti nihil adijcere nisi hoc vnum, tardius quam potueras venisti. Nondum tibi obijcio duplicata tempora, nec remensum toties mare, nec graues ancoras, nondum tantam moram, quanta legationi satis esset. Si innocentes essemus, populum septem diebus perdidisses. Angustos humani spiritus terminos fames fecit, morimur, deficiamus, festina misericos, omnes excipe auras: etiam si tota secundis flatibus tetenderint vela venti, tamen remis adiua. Salutem publicam vehis, spiritum populi tui reportas, omnium nostrum in ista classe nauigant animae. Iuramus per tuum reditum, effusi per gradus templorum vota suscipimus, tendimus manus: nam quas feriamus hostias, non habemus. Quid spem publicam ad ancoras alligas? non stat interim dies, & plenis velis mors venit. Festina, merita tua non conditotes aequauerint, non ipsi dii plus praestiterint. Tibi nos, tibi liberos nostros, tibi quicquid homini iucundum est, tibi debemus quicquid vicinae ciuitati praestitisti. Non dico illa quae poteram, puta caeruleus imber in naues ruit, classis inter fluctus latet, nec inter canentes collisarum aquarum spumas vela dinoscimus, egerit ex fundo arenas mare, micant ignes, intonat caelum, scissis rudentibus tempestas sibilat, denique fidus hybernium conditur: tu tamen perseuera, frumentum vehis, nihil horum necesse est foeliciter nauiganti, festina. Quereres si naues commeatu tardasses, dum velocitatis ratio haberetur, mallem acciperem dimidium: non delicati sumus, non luxuriae quaeritur abundantia, sed vnde spiritum sustineamus, vnde mortem differamus in praesentia quantulumcunque. Si plus opus fuerit, redibis. Siccae fauces sunt, aeger anhelitus os tendit. Iam frustra in sinu parentum liberi plorant, & nondum editi conceptus intra vterum famem sentiunt. Iam nemo diues est. Auras captamus, & rore vescimur, & iam sperare tormentum est, quotidie vires deficiunt. Iam non imus in litus, sed redimus, in editis scopulis populus fedet, dum naues expectat, in pascua non redit. Aquas ingredimur, & vnus ad te spectantium rictus est, & cum defecerunt omnia, expirant. Te, te expectantes intentis oculis morimur, in mare mortui cadunt. Quoties sole percussa nubes, resulsi, nauem putamus, quoties fractus vento fluctus incanuit, vela interpretamur. O mobiles miserorum spes, ad vnaquaeque solatia, ab vnoquoque quomodo nutant: Haec certe nauis est, ecce vela panduntur, propius appellitur, & accedendo crescit, nostra est, suos in vtranque partem ventos habuit, nostris votis gubernati flatus sunt. Haec dicimus, at illa interim transuolat. Fletus inde & desperatio, & lucis odium. Nihil enim grauius quam destituta spes torquent. Ne interrogare quidem licuit, aut quaerere, nemo applicabat. Ergo incerti omnium rerum pependimus, nihil quisquam cognouit. Saltem si scire licuisset vbi frumentum vendidisses, ipsi petissemus. Iam quomodo ad singula momenta temporum mutabantur animi, bene est, serenus sol occidit, purus se dies tollit, ad nos venti ferunt, iam veniet. Pendet interim fames, & illud quod iam diu cogitat, differt, ita tamen, vt subinde computet quot dies ad mortem supersint. nam quid profecit? Meministis, cum contrarij venti flare coepissent, & in altum fluctus a terra volarent, quanta coploratio, quanti planctus fuerint, retinebitur, stabit, laborabit. At, si dijs placet, legatus noster tum maxime bene nauigabat. Nos in hac fortuna, in tam graui casu, in eiusmodi cogitationibus sumus: Tu sinus maris circuis, & per omnes curuatorum littorum ambitus terram legis. Sic fit vt te iuuat diu nauigare. Nullus amoenus praetermittitur portus, nulla celebris ciuitas inuisitata transitur. Mentior etiam ad esurientes applicas. Dein siquam timoris iniuriam quereris, non feram te morantem. Quomodo satis accusabo vendentem? Spiritus nostros transcribis, salutem nostram exponis. Quae diu inestimabilis fuit, innocentiam publicam vendis. Frumentum non naufragio perdidimus, non latrocinio, lucro perimus. Tempestas quoque aliquam nauem in medium litus impingeret, & ex classe numerosa omnes fluctus exhausisset. Perijt frumentum, quia classis

venit in portum. Ita nos alienae ciuitati Legatum misimus, & vilia ac deuota capita vicinorum delicijs morimur. Nobis nihil iam residui spiritus superest, nos in conspectu mortis stamus, nos Legatum frumentumque nostrum ore aperto expectamus, classis nostra uecturam facit, & vicinarum ciuitatum copias introducit. Penae a conspectu nostro vela conuersa sunt, quantulo minus quam congesti frumenti puluerem vidimus, tantum iam temporis transiit ex quo pecuniam contulimus. Legatum creauimus. Iam dinumeratis temporibus quae secundi venti breuiora fecerunt, quotidie spero, & sane prope est. At Legatus meus ad emendum modo proficiscitur. Tibi ergo tot ciuium mortes imputo, tibi stragem populi, tibi liberorum paratumque miserimas poenas, tibi quicquid passi sumus, tibi, quod grauius est, quicquid fecimus. Et scilicet speras, vt tantam sceleris inuidiam ab animis nostris duplicatae pecuniae strepitus auertat? Nescis quam multa vendideris. Duplo vendidi. Ita ne infelicitas mea negociati tibi lenocinata est? Quod fame perire ciues meos patior, quod vt vestram ciuitatem seruem, meam euerto: quod a tam vicinis littoribus classem torqueo, quod ad diem redire non possum, quod precium constituistis, quod occultum datis duplum, patrocinio meo quantulum lucrorum? At nos inepti ac vesani de fame querebamur, grauis nobis inopia, intolerabilis & misera acerbita mors videbatur. Non agimus gratias industriae Legati? Responsum nostra locupletior perit. Sacrosanctus mercator opportunum, opinor, inuenit mercis exactum. Miror hercule, si tam bene negocium gesseras, quomodo nobis pecuniam non retuleris. Duplo vendidi. Decepisti vicinam ciuitatem, circumscripsisti, itaque queritur. Duplo vendidi. Hoc enim vnum supererat, vt deuectum tantidem venderes. Habita est itineris ratio, habita vsu rarum. Ego vero malo quod tam magno vendidisti. Apparet enim te nihil coactum. Sed si semel ponis hastam salutis, si redemptoris vitae admittis, & nos admone, melius vendes. Nos quicquid in domibus habemus, quicquid in templis, quicquid ciuitas suam vocat, congerere parati sumus. Frumentum pecunia remetiamur, libertatem nostram addicimus, fines publicos tradimus: omnia licet eadem vicina ciuitas polliceatur, plus non potest. Profit mihi quod apud negotiatores solet, in antecessus dedi. Triplum, quadruplum, quantum poposceris accipe, & illa pecunia frumentum licet vicinis afferas: si nobis nihil de commeatu nostro partiris, nos vicinae ciuitati vendemus. Licet seruire vbi frumentum est. Non exigua res est, pro vita, pro sepultura, pro innocentia licemur. Non potest hic commeatu tam care emi, quam expectari. Sed nisi vendidisses, inquit, fame laboranti ciuitati, timui ne raperet. Et ita utique occupare voluisti, vt nobis iniuriam tu potissimum faceres. Multum me hercule vos fallit opinio iudices, si vllam causam ita euidentem deferri posse in forum putatis, cui nulla ne mendacij quidem velamenta contingant. Opinione sua defenditur, & quae res minimè coargui potest, vitur se teste. Ne nos periremus, non timuisti: ne repetiti comeatus post diem nostrae mortis applicarentur, non timuisti. Nostris certe malis quam nihil poterat accedere inopinatum, tamen inter metus tepestatum, & ancipites incerti maris casus, confiteor, ne frumentum salua classe perderemus, non timuimus. Non dico vt maxima vis parata sit, vt more immanis latrocinij turba raptorum litus premat, vel repugna, vel fuge, vel roga: incensurum naues depressurumque minitare potius, quam totum frumentum utique populo pereat. Partire vel gratis, dum nobis aliquid quo respiremus afferas. Illud quo certe nihil asperius accideret, rapi patere. Faciat fortuna quod voluerit, Legatus a praepcepto non recedat. Reffer nobis saltem iniuriam nostram, mitte nuncios, ita famem differemus, rapiemus furentes arma, & se in obsidione ciuitatis inimicae sine delectu populus effundet, vastabo interim fines, hoc est per aliena prata pascar. Si qua in villis deprehendero pecora, diripiam, bellum me alet. Citius ad frumentum perueniemus, quam tu cum frumento redibis. adiuuabunt pugnantem iusta sacramenta. Si contigerit aequum fortunae iudicium, non meos tantum commeatu recipiam. Si minus, certe dabitur bene mori. Liceat & manum conserere, in acie configere, condant se postea licet muris, longius obsidio eat, interim certe hostium potius cadaueribus viuemus. Sed nulla vis fuit, nulla exterior iniuria, tuum certe commeatum nemo rapuit, iure miseri sumus, & ex stipulatu Legati nostri perimus. Vendidit quantum voluit, quanti voluit, & vt hoc ad nostras accederet, moras, forsasse diu concionatus est. Omnis cum fide persoluta pecunia est. Hoc qui colligo? Qui quanti vult vendit iudices, potest non vendere. Nam per fidem, si rapere alienum frumentum & possunt, & volunt, quid ita duplicam pecuniam soluunt? Nam quomodo in magna inopia quicquid emi potest, vile est, ita cum possis habere gratuitum, duplo carum est. Sed mihi credite, color iste patrocinijs est, & diu in saturo ocio cogitata defensio. Non potest similis vsquam fames fuisse. Nos graue huius anni fidus efflauit, nostrum hoc fatum fuit, quos non tantum fata, sed etiam empti fallunt: qui nostra pecunia, nostra classe, nostro legato, nostro vento, felicissimo cursu, comeatum tamen perdidimus. Nos a frumento longius sumus, ad illam ciuitatem potuit frequenter accedere negociator,

sæpius applicari onusta classis: itaque non misere Legatos, nullis illis commeatibus longius petendus fuit, quod felicissima annona, affluentibus copijs, fortunatis opibus contingit, nihil emerunt nisi deuectum. Quare nulla causa istius quem fingis metus fuit, nulla utique vis. Forum legisti, & quia adhuc supererat tempus, obiter negociatus es. Rapturos putavi. Quid dicis scelerate? Et cum hoc timeres, applicabas? Onustus viator apud latrones hospitari? Commeatum publicum in annonæ scopulos impingis? & plenæ frumento classis ancoras ad famem ducis? Non præcides medium mare: non velut inhospitales Syrtis, aut voracem Charybdim præterueheris? non tota in fugam vela torquebis? Nusquam est periculosus legationis tuæ naufragium. Tu ut cogi posses, tu ut auferri frumentum posset, effecisti. Tantum habituri sumus, quantum reliquerit pudor esuriendum. Quid te duplo frumentum iactas vendidisse? Potuerunt nihil soluere. Quod refers, alienum beneficium est. Alterum cōtingitur hoc loco mendacium. Tempestate, inquit, appulsus sum. Ita planè infelix nauigator es, & cuius votis auræ non respondeant? Nescimus te duplo melius nauigasse, quàm speraueramus. Nescimus singulis commeatibus bina itinera confecta? Nescimus in vna legatione ventos quater secundos? Sat erat verbo negare, quod verbo ponitur. Remoue hanc spem eludendæ mendacio ciuitatis. Quo damno probas tempestatem? Quid admisti? Frumentum certè totum venit in portum, nec laborasti, quaquam nimium onustas naues simulaueris, duplum afferre poterant. Non vexata armamenta, turbatosq; funes, aut scissos velorum sinus quereris: classis statim exiit, & quod magnum integræ signum est, citò rediit. Porro tempestas in vnum agebat angulum, nihil potuerunt obliquata vela deflectere? Non potest vltra procedere, citra applica. Effuge raptores, effuge non dimissuros. Si aliud fieri non potest, cum tempestate decide, naufragio in desertum littus impinge. Quid deuitata procella prodest? quid subducta nubibus inuis classis? In portu naufragium fecimus, & frumentum ad ancoras perdidimus. Ego verò, inquit, attuli, & quidem duplum. O nos felices, rumpamus saturitate præcordia, pascamur in præteritum, & famè cruditate pensamus. Frumentum attulisti. Quid quòd medicina mortuorum sera est? Quid quòd nemo aquas infundet in cinerem? Quid quòd extincto populo etiam nouendialis tardè venit? quid quòd iam ego frumentum non desidero? Naufrago tabulam abstulisti, mortuo applicas nauem. Duplum est, infunde in sepulchra, & admittite tumulis, ibi sunt qui mædauerunt. Quid aliud effecisti afferendo frumentum, quam ut nos quod adhuc fecimus, pœniteret? Nunc me magis pudet, nunc cibos meos obiurgo, potui heri non comedisse. O nefas, in quo me scelere commeatibus deprehendit? Siccinè paria fecimus? Adhuc nihil habuimus, sed nunc licet reponamus. Quis autem vnquam pensabit necessaria superuacuis? Duplum attulisti, sed illis qui perierunt, nihil. Sed non possumus iam nõ fecisse quod fecimus: plerumque sera pro nullis sunt. & temporum ista momentis aut preciosa sunt, aut vilia. Vis scire quantum inter hoc tempus & illud interfit? Tenta igitur forum tuum, totum hoc non potes dimidio vendere. Superest adhuc vnum patrocinium, in quo spes omnis profligata causæ consistit. Ad diem veni. State hic certè iudices nam ferri non potest, exundat altius dolor. Pudorem publicum, quantum proiectum, & iam olim sepultum, hucusque protrahis? Cur non expectauimus? Cur famem non ad constitutam diem distulimus? Cur ad tantum nefas accessimus? In hac lance publica causa iudices pendet, aut iste tardè fecit, aut nos citò. Hoc videlicet expectasti, & ne captiosum esset officio tuo maturius redisse, ex industria tempus triuisti. Non tempestatem in causa fuit, non vis illa vicina ciuitatis. Vna ratione moratus es, nondum erat tempus. Adeo ne nobis miseriam publicam exciderunt? Adeo in sperato frumento obstupimus, ut hæc audienda sint? Vltimum omnis memoriæ reum vna nox innocentem facit: Populatorem euerforemque ciuitatis nisi ad supremum damnabo, absoluat. Publicus reus rediit. Illum, respondet, diem dedimus. Tu tamen si interpellatus tempestatibus serius venisses, excusares mare, & ambiguos status, & tibi bonam causam habere videreris, cum diceres, antè non potuit. Et nos hæc cogitauimus, his casibus ampliauimus tempus. Nos illum tibi diem dedimus: sed quia illud citius emisti quam sperauimus, supra votum nostrum nauigasti, ad proximum littus maturè classis applicata est: ego tibi possum satis irasci? Felicitatem nostram perdidisti? Ergo quantum in te tempus cōsumptum est, dies excessit, peius pati nihil possumus, sed pessima diu patimur. Imputa nobis propitios ventos, & secundum mare, & ciuitatis opulentæ liberalitatem, quæ tantum frumeti vendidit quantum duobus populis satis esset. Quantumlibet velocitate tua glorieris, computa si placet quando primum conterminos portus onusta classe comprehenderis, quam tarde à vicina ciuitate venisti. At etiam si dijs placet, animo defenditur, & quæ causam vexandæ ciuitatis habuerit, quærit. Istud ego interrogare debueram, non vbique iudices morandum est. Alioqui si quid requirere vellem, multa occurrissent. Solent hi negotiatores, præter hæc aperta precia, priuatam aliquid ac proprium stipulari, utique cum alienam rem vendunt. Potest

fieri ut primò lucrari voluerit precium, serius deinde subuenerit reddendæ rationis, dicendæ que causæ cogitatio. Veniit fortasse frumentum lucro, redemptum est patrocinio. Potest fieri ut aliquam gratiam sperauerit à ciuitate seruata, occulta quædam in ciuitate sua odia, quæ plerumque ex inanibus causis oboriuntur, habuerit. Multa succurrunt, sed (si qua est iudices dicenti fides) ego nihil inuidiosius reputo, quàm quòd ciuitatem suam sine causa perdidit. Quæcunque ratio, quòd cunq; propositum fuit, audi quæ passi sumus postquam redire potuisti. Transeo tormenta nostræ inopia, maciem corporis, vultus terra descriptosq; ramis cibos, quòd aris altaria non imposuimus, quòd populus corporibus suis vias strauit, quòd mendicus quem rogaret, non habuit. Nõ obijciam tibi famem. O tristis recordatio ò tormentis omnibus conscientia grauior, rumpe ferreum pectus, & ardentia scelera viuentesq; intus epulas excute. Luctantur intra viscera animæ, & vterum funeribus grauidum mortes agunt. Credibiles fabulas fecimus, felices miserias, scelera innocentia. Omnes quascunq; clades fama vulgavit, solatia hinc petant, hinc audient occisos si ne sanguine, sepultos sine ignibus cibos. Si quis mentitus est Cyclopas, Lestrygonas, Sphingas, aut inguinibus virginis latratum Sicilia littus, & quæcunque miser didici domi, comites quæro, hinc argumentum, hinc fidem accipiant. Quædam planè falsa sunt: Sol in orto suo non occidit, nec ad humanorum viscerum epulas diem vertit. Vidit nos vulneribus pastos, & ad euiscerata corpora illuxit. Publicè monstra commissa sunt, & inexpiabile nefas vno ore ciuitas fecit. Pœnis nostris iam ne fames quidem satis est. Hoc non omnes feræ faciunt, & quæuis sensu careant muta animalia, pleraque tamen innocentibus cibis vescuntur, ut quæque consueuerunt. Inter homines etiam si qua alienis membris imprimunt dentem, mutuo tamen laniatu abstinent, nec est vlla super terras adeo rabiosa belua, cui non imago sua sancta sit. Nos quibus diuina providentia mitiores cibos concessit, quibus sociare populos, mutuo gaudere comitatu, sidera oculis animisque cernere datum est: visa non ante nos fecimus, nigros fame dentes pallidis cadaueribus impressimus, & inter horrorem ac famem restrictis labris morsus abrupimus. Caduera rogis deuoluta sunt, & ad funera tanquam ad naues concurrimus. Deficit aliquis extremo iam spiritu pendens, tamen durat, quia prius moriturum alterum putat: inuicem expectant, & si spei figuratone tardius cadit, morsibus pugnat. Non in omnibus mortes expectantur, pater liberos esurit, & oppressa decimo mensè mater sibi parit, redit in vterum laceratus infans. Cludunt domos, ne quis funus eripiat. Solæ sunt diuitiæ mortium: velut infaustæ aues supra expirantes stamus. Secreta mihi feri petunt, in solitudinem fugiunt: & vbi nulla spes vitæ superest, mortes suas abscondunt, iam morituri ad feras confugiunt. Dehisce terra, & hanc noxiam ciuitatem (si hoc saltem fas est) huius aliquo ad inferos conde. Cælestes auras contaminato spiritu polluimus, & sideribus ac diei graues, & inuidiam seculo facimus. Nullas iam spero fruges, propitios deos nõ mereor. Quomodo me à scelere meo diuellerem? in quas vltimas terras, quæ inhospitalia maria conderem? Meum sanè conscientia vrunt animum intus scelerum faces, & quoties facta reputavi, flagella mentes sonant: vltimas video furias, & in quancunq; me partem conuertit, accurrunt vmbre meorum. Habitant nescio que in pectore meo pœnæ, & ne morte saltem hos metus effugiam, occupat grauiam apud inferos supplicia, volucris rota, & fugacibus cibis elusus senex. Adeo apud inferos quidem vlla pœna est fame maior? & ille hæc patitur, qui hominem apposuit epulandum. Nobis imminet saxum, nobis stridunt ferreæ turres, nostris causis vrna iam stetit, nobis viua ipsam crescit iecur, quia illic quoque viscera tantum aues laniant. Excipiunt nos in proximo littore inhumata nostrorum animæ. Miserum me, verane hæc sunt, an mens aspicit? Laceros video manes, & truncas partibus suis vmbas. Quid hoc est? Non de sepulchris insurgunt, non aliquo terrarum hiatu procedunt vmbre nostrorum: de populo exeunt. Illuc ite, illud tædis incendite, illum anguibus petite, & tam longæ moræ exigite rationem. Vobis dicat, Duplum attuli. Vobis dicat, Ad diem veni. Ego si huius pœnam videro, possum reddere rationem quòd vixi.

APES PAUPERIS DECLAMATIO XIII.

ARGUMENTVM.

¶ Damni per iniuriam dati sit actio. Pauper & diues in agro vicini erant iunctis hortulis. Habebat diues in horto flores, pauper apes. Quæstus est diues flores suos decerpi ab apibus pauperis. Denunciauit ut transferret illo non transfente, flores suos veneno sparit. Apes pauperis omnes perierunt. Reus est diues damni iniuria dati.

Redo ego Iudices plerisque mirari, quod homo tenuis, etiam an-
tequam quod habebam perdidit, pauper, ausus sim iudicio laceffe-
re diuitem utique vicinum, eumque notae impotentiae, expertae
crudelitatis, in tantis fortunae viribus perniciosum inimicum et-
iam si venena non habeat. Neque ipse hoc periculum ignoro,
expertus non leui documento, quanti steterit mihi quod semel
imperata non feci. Sed neque illud Iudices damnum tolerabile
est pauperi, cum tam paruis etiam diuites moueantur. Et mihi
quanquam prope nihil iam relictum est quod perderem, si ta-
men ista impune sustinenda sint, solatium erit iram potius quam
contemptum pati. Nec sane vitae causa iam superest, si ad caete-
ras humilitatis nostrae contumelias hoc quoque accedat, ut si habemus aliquid, migrandum sit: si
perdidimus, tacendum. Vnum oro, ne cui minor dignitate vestra videatur causa litis meae. Ante
omnia enim non debetis expectare ubi pauper magna perdiderim, sed quantum est quod ab-
stulerit mihi diues, minus est quod reliquit. Et tamen quis indignatur apes formula vindicari,
cum venenis etiam fosculi vindicentur? Quod tamen Iudices (quaquam euerfus, & ab omni spe
tuenda paupertatis exclusus) aequiore animo tolerarem, si cuius culpa, etiam si iniustam poenam,
meritam tamen iram tulissem. Sed circumspicienti omnia nihil mihi obijci potest a diuite, nisi
quod vicinus sum. Est mihi paternus Iudices agellus, sane angustus & pauper, non vitibus consi-
tus, non frumenti ferax, non pascuis laetus, ieiunae modo glebae, atque humiles thymi, & non late
pauperi caesae circuncincta possessio. Verum mihi vel hoc fuit gratissima, quod non fuit digna quam
diues concupisceret. In hoc ego vitae meae secreto remotus a tumultu civitatis, ignobile aevum a-
gere procul ab ambitu, & omni maioris fortunae cupiditate constitui, & dum molesta lege natu-
rae transiret aetas, vitam fallere. Hoc mihi paruulum terrae & humilis tugurij rusticum culmē a-
quitas animi regna fecerat, satisque diuitiarum erat nihil amplius velle. Quid prodest? Sic quoque
me latentem inuenit inuidia. Nec ab initio Iudices vicinus diuitis fui, pares circa me habitauere
domini, & frequentibus villis concors vicinia paruos limites coluit. Quod ciues pascebat, nunc
diuitis vnus hortus est. Postquam proximos quosque reuellendo terminos ager locupletis lati-
us inundauit, aequata solo villeg, & excisa patria sacra, & cum coniugibus paruisque liberis respecta-
tes patrium larem migrauerunt veteres coloni, & latae solitudinis indiscreta vnitas facta est, post-
quam ad apes meas diuitis fundus accessit. Nanque ego Iudices dum fortius opus permisit aetas,
terram manibus subegi, & difficultatem labore perdomui, & inuito solo non nihil tamen fecun-
ditatis expressi. Cito labitur dies, & procliuus in prouum fertur aetas: abiēre vires, census meus, de-
fectaque labore senectus, magna pars mortis, nihil mihi reliquit nisi diligentiam. Circumspicienti
quod conueniret opus inualidae senectutis cura, succurrebat sequi pecora, foetique placidi gregis
paupertatem tueri: sed ex omni parte circuncinctus diuitis ager vix tenuem ad gressus meos semi-
tam dabat. Quid agimus inquam. Vndique vallo diuitiarum clusi sumus. Hinc hortuli locuple-
tis, hinc arua, inde vineta, hinc saltus, nullus terrae datur exitus. Quaramus animal quod volet.
Nam quid apibus inuenit natura praestantius? Parcae, fideles, laboriosae. O animal simile pauperi-
bus. Et sane dabat occasionem mihi oportunitas hortuli mei. Est nanque positus ad ortus so-
lis hyberni, apricus, omnibus ventis medius. Fufus ex proximo fonte riuus, crepitanibus
inter radiantes calculos aquis, vtrinque ripa virente praeterfluit. Satis consiti flores, & viri-
dis quauis paucarum arborum coma nascentibus populis prima sedes, vnde ego frequenter co-
fertum nouae iuuentutis agmen ramo grauescente suscepi. Nec me tanta capiebat voluptas quod
fluentia ceris mella conderem, quod ad sustinendas paupertatis impensas deferrem in urbem quod
diuites emerent, quam quod aduersus omnia lassae tedia aetatis habebam senex quod agerem. Iu-
uabat aut lenta vimina vernis foetibus texere, & ne aestiuus ardor aut hyberna vis grauidam pe-
netraret aluum, hiantes rimas tenaci linire fimo, aut fessis apibus vltro praebere mella, aut fugies
examen aere terrere, aut bella sedare pulueris iactu: tum ne quid periculi saltem singulis esset, au-
das longe fugare volucres, & arcere parua dictu animalia: reclusas interim scrutari apium domos,
ne per vacuas aluos foeda pestis insidiosas texeret plagas. Dederam laboribus meis iustam senex
missionem, habebam quae pro me opus facerent. Quo non penetras liuor improbe? Quidve sca-
brae malignitati clausum est? Inuidit pauperi diues. Cum euocasset me subito trepidum, totoque
fortunae suae strepitu circumstetisset, quid tu, inquit, non potes imperare apibus tuis intra priuatum

volent, ne hortorum meorum floribus insideant, ne in meo rorem legant: Remoue, transfer. Im-
potentissime tyranne, quod: Nunquid tam latum possideo agellum, ut illum apes transuolare non
possint? Neque tamen tantum inerat pectori meo robur, ut non perturbarer denunciatione notae
impotentiae. Volui relinquere auitos lares, & conscios natalium parietes, & ipsam nutriculam ca-
fam iamque pauperem focum, & fumosa tecta, & consitas meis manibus arbusculas transferre de-
stinatus exul decreueram. Volui Iudices decedere, volui, sed nullum potui inuenire agellum, in quo
non mihi vicinus diues esset. Nec tamen licuit diu querere. Fortē serenus pura luce fulserat dies,
& hilaris matutini solis tepor ad quotidiana opera laetius solito se agmē effuderat. Quin ipse spe-
ctator operis (praecipua nanque haec mihi voluptas erat) processeram, speras fore ut viderem que-
admodum aliae libratae pennis onera conferrent, aliae deposita sarcina in nouas prorumperet pre-
das, & quanquam angusto festinaretur aditu, turba tamen exeuntium non obstaret intrantibus,
aliae militibus castris pellerent vulgus ignauum, aliae longum permensa iter fatigata anheli-
tum traherent, haec ad aestiuum solem porrectas panderet pennas. Miserum me, ignoscite modō
gemitibus meis. Non fosculos perdidit, nec caduca folia proximo lapsura vento. Apes cum vola-
rent, suffugium tenuitatis meae, solatium senectutis amisi. Nunquam me alias pauperem putavi,
triste me excepit, expectatque silentium, & inanis alui inchoata tantum opera, & rudes ceras, Vos
Iudices aestimate quatenus recipiatis hunc affectum meum. Libenter bibissem, si inuenissem, vene-
num. Hoc mihi damnum non brumae glacialis penetrabilis rigor, non suppressi longa siti flores
induxerunt ieiunam miseris famem, non auiditas iniusta domini nihil mellis referuantis: non
aqualis fessas morbus inuasit, non damnatis sedibus suis auias fuga petiere syluas. Apes pauper,
miser in opere perdidit. Parauit homo nefarius ante omnia tantum veneni, quod posset & diui-
tis hortis satis esse, & liniuit flores maleficis succis, & in venenum mella conuertit. Sparsit omni-
bus floribus mortē, & quāto plura interim corrumpit, quāto que apes abstulissent? Illae studio quo-
tidiani operis excitatae, ut primum aurora lucem vocauit, in assueta miserae pascua volant, ut an-
tequam noctis humorem radij solis ebiberent, matutinos legerent rores, & caelestes aquas ad hor-
reum ferre possent, nec sibi, sed operi biberent. Hic triste spectaculum, & tantum non ipsi qui fe-
cerat, miserandum. Illa ad primum feralis succi haustum insolito consternata gustu fugit, sed fu-
gisse, nihil prodest. Illa longiores expetitura pastus, in altum tollitur, vitamque in aura relinquit.
Haec primo statim fosculo immoritur. Illa rigescentibus morte pedibus exanimis, sicut haerent
pendet. Alia defecta nisi volandi adhuc per terram languide repit. Si quas tamen vsque ad sedē
suā distulit mors lentior, sicut aegra solent sub ipsis pendere portis, in globum nexas, & mutuo
amplexas mors sola diuisit. Quis figurare possit, quis dicere, quāto multas mali formas, quāto va-
ria leti genera fecerint tot mortes? Semel, ut ipse tristem finiam expositionem, dicendum est, om-
nes perdidit. Celebre illud athenarium, & domino suo notius, ad nihilum recidit. Audete nunc la-
cessere diuitem, quibus vitae causa superest, exerite libertatem fortibus verbis si quid offenderit:
& quod difficilimum fuit, iam expertus est venenum. Quod si mihi fortuna vel ingenij vires, vel
suas dedisset, crimen istud non priuatam taxationem formulae merebatur. Venenum leges habe-
re, emere, nosse denique vetant, ineuitabilem pestem occulta fraude grassantem. Male haeret ibi
innocentia, ubi in potestate est secretum scelus, velut venenum, & quidem praesentaneum, inuen-
tum, compositum, datum est. Quantum interest quis biberit? Homo dedit, & homini dari po-
test. Non adeo defunt odiorum caussae, ut iam rara simultas sit, & ut videatur aliquis nihil ma-
gis quam malos odisse, libebit aliquando longius manum porrigere, & indulgere animis. Credi-
te mihi Iudices, difficilius est venenum inuenire, quam inimicum. Sed me conscia mediocritatis
infirmas intra meas tantummodo continet querelas, nam damnum id est Iudices grauissimum.
Pauper vulnus accepit, quod mihi diuitius defendendum apud vos quam probandum est. Nam coar-
guendis quidem criminibus quis labor est aduersus confidentem? Habent diuites hoc quoque co-
tra nos contumeliosum, quod non tanti videmur ut negent. Porro qui confessum defendit, non
absolutionem sceleris petit, sed licentiam. Longius ista quam timui quaestio peruenit, non de pre-
terito tantum litigamus: hoc agitur, ut etiam si quid forte reparauero, iterum diuiti liceat occide-
re. In duas enim, quantum animaduertere potui, quaestiones diuidit causam, an damnum sit, &
an iniuria datum. Negat esse damnū, quod animal liberū, & volucre, & vagum extra imperia positū
perdiderit. Negat iniuria datum, quod in priuato suo, quod eas quae sibi nocerent extinxerit: po-
stremo quod sparso tantum per flores veneno, ipsae apes vltro ad mortem venerint. Ut nihil es-
set quod his possem respondere, aequum erat inter vicinos sic agi: Sed excutiam singula, nec prius
meis argumentis nitari, quam diuersa repulero. Quoniam quidem quaeritur an damnum sit per-
dere, quod lucrum est habere. Liberum animal puto, non dico foetus meis manibus exceptos, &

in tu. tam conditos sedem, & reseruat ad supplementa generis fauis examen vernaculum, quoniam quidem tyrannorum iura defendis, natos in priuato meo: puta me vel inanis arboris trunco, vel cauis inuentos petris, domum fauos retulisse: multa nihilominus quæ libera fuerant, transeunt in ius occupantium, sicut venatio, & aucupatio. Nam vt cætera animalia hominum causa finxerit Providentia, quod omnibus nascitur, industriæ præmium est. Quid autem non liberum natura genuit? Taceo de seruis, quos bellorum iniquitas in prædam victoribus dedit, iisdem legibus, eadem fortuna, eadem necessitate natos. Ex eodem cælo spiritum trahunt, nec natura vilis, sed fortuna dominum dedit, Cur infrenatis equis victor infidet: Cur iniusto quotidie iugo bouum colla deterimus? Cur in vsum vestium saepe pecori lanæ detrahuntur? (Taceo de sanguine & epulis per mortem paratis) Si omnia quæ libera generantur, naturæ demus, definitis diuites esse. Si verò hæc conditio est, vt quicquid ex his animalibus in vsum homini cessit, proprium sit habentis, profecto quicquid iure possidetur, iniuria aufertur, vt volucres mites, & aliæ quæ per rusticas villas, quæque ditibus cellis saginantur, in quibus tamen domini ambigua possessio non est, & vacca, & armenta, & omne pecudum genus. Sed illa impositus cohibet magister. Peius no domino in ijs ius est, quibus custode non opus est: Nam si hoc dicitis, nihil esse nostrum quod perire possit, ex nullius animalis damno hæc edi formula potest. Nam & errare pecudes solent, & fugere quotidiana mancipia. Si hoc in cæteris non obstat, vagari, tu nolles apes, in opus exire, & ad quotidianum censum laboris assidui non detrectare militiam. An non ipsæ domum sua sponte reuolant, finemque laboris sui sole metiuntur, & omnis intra solitas domos turba conditur, noctemque modesto silentio trahunt? Age porro, vt non sit earum certa possessio dum volant, nempe quia cum remearunt, concludi, transferrî, donari, venire possunt, in potestate sunt. Quomodo autem potest sine damno meo perire, quod quotidie meum est? At extra imperia positum est. Mirum herculè, si negato commercio sermonis humani, sunt in cæterorum animalium forma. Tamen quam dominus dedit incolunt sedem, lasciuientem luxuria fugam tinnitu compescimus. Etiam si diuersis regibus coorta seditio ad bellum inflammavit iras, exiguo puluere, vel vnius pena ducis refedit omnis tumor. Illa verò admiranda sedulitas, quod operi totus infumit dies, in dominorum redditus ablata suppleuntur. Age si obsequi possent, quid amplius imperares? Intelligo his vanis vltra necessitatem esse responsum. Si non sunt apes mee, ne id quidem quod ab his efficitur, meum est. Atqui nulla vnquam inueniri potuit impudentia, quæ fructus mellis in dubium vocaret. Hoc ergo fieri potest, vt quod nascitur meum sit, quod generat, alienum? Age si mihi alui furto abessent, vtrum nulla daretur actio? An viminis modo vilisque texti precium formula taxassem, & perinde agerem quasi inanes perdidissem? Nisi fallor, esset æstimatio & apum. An tandem quas surripere non liceret, liceat occidere? Non est damnum quod exutus sum, quod redditus perdidit, quod annuos fructus præfidia paupertatis amisit? Non est damnum id perdidisse, quod (vt proximo vtar argumento) si habere voluero, emendum est? Quid ergo tibi opus est maleficis succis, cum liceret palam trucidare, & plenos vel cremare igni, vel aquis immergere alios? An est aliquod animal quod non liceat nisi venenis occidere? Vt damnum sit, itaquit, iure tamen feci in priuato meo. Per fidem vestram Iudices succurrite exemplo, non sufficit his partibus vnus rusticus pauper: obuiam publicè eundum est, & obijciendæ aduersus nascentem licentiam consensu manus. Credite mihi, maior lite quæstio est. Hoc vobis hodie iudicandum est, vbi scelus facere non liceat. Nam cur non hoc idem de homicidio respondeat: cur non de latrocinio? Non enim iure ista, sed modo differunt. Aperitur ingens funeri via, & oblectantia diu legum velut claustris scelera libera porta prorumpunt. Si in priuatum iura non veniunt, & in manifestissima quaque noxa non de facto quaritur, sed de loco, non æqua portione cum sceleratis terras diuisimus. Vbi enim non iam diuitum priuatum est? Parum est proximos æquare terminos, & possessiones suas velut quasdam gentes fluminibus montibusque distinguere. Iam etiam deuios saltus, & sylvas vasta solitudine horridas occupant, tot aquæ iatra paucorum vmbra latent, & sinibus suis populus excluditur, nec vllus procedentis finis est, nisi cum & in alterum diuitem incidit. Adhuc tamen spolia transeuntium, & abacti pecorum greges sub hoc titulo defendebantur, iam priuati veneni transcriptio est. Interi ac sapientius Iudices admoneo, considerate, dicite, aut nihil vsquam contra ius licet, aut in priuato omnia. Atenim aduersus inferentem damnum iusta vltio fuit. Dicam nunc quam iniqua sit iniuicem iniuriæ compensatio, quamque non solum legi aduersa, sed etiam pacis Barbarorum mos est populorum, quos procul omnis iuris humani societate summotos proxima beluis natura efferauit. Nos ideo magistratus legesque à maioribus nostris accepimus, ne sui quisque doloris iudex sit, & assidue scelerum causa se refellant, si vltio crimen imitabitur. Damnum accepisti: Erat lex, forum, iudex: nisi si vos iure vindicari pudet. At meherculè iam ad arma mittimur,

mittimur, & instituitur perniciofa nocendi contetio, & in vicem legis iram succedit. Præmetur quidem obnoxia infirmitas, & paucorum dominio subiecta plebes triste seruitium perferet. Est tamen & pauperibus interim dolor, & vt facilius nobis noceri potest, ita vobis latius. Postremò placeas licet tibi opum tuarum fiducia diues, si mihi viuere expedit, pares sumus. Quid ergo? Si quid tibi damni attulissent apes meæ, non mihi auferretur ratio, sed forsitan aliqua daretur & tibi. Nunc vero quid quereris? Credo depopulatos agros, euersosque redditus. Non enim debet leue esse damnum, quod diues ferre non possit. Decerpebant, inquit, flores meos. Ecquid intelligitis Iudices quanto dolore dignum sit, quod ex perdidit, si etiam hoc damnum est, flores auferre? Ita planè. Alioqui tu illos in vetustatem reseruabas, & durarent adhuc nisi ad hortum tuum apes venissent. Cuius rei inueniri potest breuior ætas? Nanque dum immaturos exterior alligat cortex, nodum dixeris florem. Paulatim deinde viuidiore succo tumescit vterus, & albentes accipit rimas, necdum tamen flos est. At cum se ruptis iam tunicis in patulum capita fuderunt, & velut fissa in orbem, iamque eorum videtur maturitas, & ignotus occasus est, & iam sine ventis quoque soluta natura, labitur gratia, nec quisquam est flos nisi nouus. Quare si dicerem, abstulere peritura, & quæ protinus humi iacuisent, in vsum hominum conuersa, inauditum tamen liuor videretur etiam apibus inuidere. Nunc vero differendum mihi est, quam momentosa sit huius animæ rapina. Nescimus qua pernicitate plerumque vix contactis floribus reuolet, discurratque per singulos velox experimento, quam etiam vbi immorabuntur, libratim pendeant alis. Quis vnquam quod ferentem apem viderat, vbi deesset inuenit? Quantulum vero est, quod ex his manu confectis floribus legant: Prata, syluæque, vel maturæ fructibus vites, & fragrantis thymo colles (quantum coniectura suspicari potest) pabulum ministrant. Non ex omnibus floribus carpunt vtilia operi suo, sed in omnibus quærunt. Præsens & quidem protinus illa redditur merces, quod omnibus quibus infedere, odore mellis inspirant, & breui contactu vim sui relinquunt. Hoc tu damnum intelligis, hoc veneno vindicam, quod meherculè in humane etiam fumo prohibuisses? An non te solus vicinus colui? Non frugum mearum primitias omni vere misit? Non si quis ceris nouis candidior incidit fauus, tuis reseruatus est mensis? Cum paruis mediocritate minusculis illa semper adijceretur commendatio, Hoc tibi mittunt apes meæ. Puto relata est mihi gratia. Admonui, inquit, & vt transferres de iudiciis. Idcirco contumacem merito punisti. Non enim video quid aliud patrocinio tuo conferat hæc denunciatio, superuacua si non licuit tibi facere quod queror, iusta si licuit: iusta autem vltio non sine ista, aut ne cum ista quidem valeat. Pudoris vero quod velamentum est, malè adere, culpam defendi superbia? An tandem tuas pecudes quantis diffusa stabula non capient, tibi omne armentis mugiet nemus, tu gregibus arua sulcabis, & ad excolendos agros procedet ignota etiam villicis familia, tuis horreis populi annonæ pendebit, nec tamen inuidebimus, nec quisquam tam graue putabit sibi istud fortunæ tuæ pondus: nos si paucas apes intra angustias pauperis horti composuimus, quæ tamen vobis mella faciunt, id prorsus indignè ferendum est: & quod nunquam fando cognitum est, vicinus diuiti pauper molestus est: Adeo parum est plurimum possidere, vt cum seruis quoque vestris habere peculium liceat, inuidiosum nobis putetis quicquid egestatis nomen excefferit? Tantone his, in hac vt putamus æquissima libertate legibus viuimus, vt nobis habere medelam non liceat, vobis liceat habere venena? Postremò quidem diuitis patrocinio non putavi Iudices respondendum, nisi ridere vestram maiestatem contumeliosa defensione non ferrem. Vltro enim, inquit, ad mortem veniunt apes tuæ. Ita planè. Alioqui tu venenum floribus dederas. Impudentiæ ne Iudices eius assignem, si hoc mihi apud vos obtinuerit, an stultitiæ si sperauit? Si venenum homini dedisset, diceret ipsum labijs admouisse pocula. Si percussorem posuisset in saltu, ipsum in insidias vltro venisse clamaret. Si telum abiecit in tenebris, non illatum sua culpa cõtenderet. Ego Iudices quid dico? Duo esse sola quæ omni in crimine spectanda sint, animus, & euentus. Quis animus diuitis fuit, cum venenum sparset? Vt apes perirent. Quis euentus? Perierunt. In summa Iudices quis dubitet quin damnum ei sit imputandum, sine quo non accidisset? Intelligo neque prudentiam vestram desiderare plura de causa, neque vestram fidem ac religionem egere exhortatione vere iudicandi. Quid moror igitur? Tenet me dolor, & assuetæ voluptatis desiderium. Sunt quædam in hac causa, quæ sarcire poena non possit. Maior forsitan materia videatur affectus. Si pauperes amore nisi paria non possumus, & necessario nobis preciosa quæ sola sunt, animus meum extincte vnius horæ momento tot animæ mouent, quod perierunt de me bene meritæ. Quin ipsum leti genus addit indignatione: veneno perierunt. Quis hoc vlla satis prosequi possit inuidia? Apes veneno. Hæc illis gratia refertur, quod fructibus nostris inuigilat, quod quotidiana statione laboris assidue diu ne dano quidè summouentur? Nam & cætera animalia videtur mihi natura visibus nostris

genuisse, hæc etiam delicijs, cum eo quod in illis quæ vel scindendo solo, vel maturando itineri comparamus, multus ante reditus infumitur labor, & cum perdomanda, cum alenda sint, nihil tamen possunt sine homine, & tantum coacta profunt. Apes faciunt iniussæ fauos, sine vlllo rationis humanæ ministerio totus fructus vltro venit. Adijce quod cætera animalia aut satis incurrunt, aut vitibus nocent, primaq; vt fama est, hostiæ caussa pecudi fuit lafa fruges. Harum ira innoxius per prata sylvasq; discurret labor, vt tatum factum opus appareat. Qua satis digna profequar laude: Dicam animal quodammodo paruum hominis exemplar: Hoc humana ex cogitare non potuit solertia. Etiam ratio nostra, quæ sub terris lucrum inuenit, quæ maria inquisitione sua sideribus immiscuit, hoc tamen efficere, consequi, imitari non potuit. Venena potius inuenimus. Iam primum futuræ laudabilis vitæ digna principia, non illas libido progenerat, domitrixque omnium animalium Venus. Vtq; homines in excusationem sui fabulas tradiderunt, etiam deorum posteritas has regnis suis excepit. Abest inimica virtutum voluptas castis sine labe corporibus. Solæ omnium non edunt foetus, sed faciunt. Ipsæ paulatim sicut stipatæ sunt per mella viuiscunt, & vt oportet animal laboriosum, ex opere nascuntur. Inde vt adoleuit iuuetus, & ad similes labores ætas roborata conualuit, relinquitur liber paratibus locus. Et ne coacta in angustum multitudo noua turba labore, quasi habita verecundie ratione, cedit populus minor: suspensumque proximis ramis examen, humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit sedes. Et cum ingenia nostra (quæ nos scilicet ambitiosi nostri æstimatores proxima diuinis credimus) ad percipiendas disciplinas multo labore defudet, nulla apis nisi artifex nascitur. Quid credas aliud quam diuinæ partem mentis his animis inesse: Quid præcipuū referas? Non vt cætera animalia per pastus vaga, incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio semper habitatura, sed tutas sedes continent, vrbes tectis, turba populos imitantur. Non vt feræ, volucres, non vt præsentis modo cibi memores in diem viuunt: duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vere cellis tutus annus est. Etiam cum ad humanos vsus opera subducta sunt, reparare amissa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus antequam locus. Quid quod inter animalia quæ verba non cõiungunt, nõ verba rationis inuicem negant: tantus operis consensus est, tanta difficillimæ rei laboris concordia. Non humano vitio in proprios quæq; vsus lucrum ducit: in publicum viuunt, & communes opes congeruntur in medium, nec fas est delibere gustu, prius quam plena horrea securos spondeant menses. Quis porro tantus ardor operis, quæve officiorum partitio, vt aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ linant? Quæ seueritas in castiganda inertia: Multa dictu visuq; miranda, præuidere tempestates, nec dubio se cælo tradere, nec vltra viciniam nubilo tendere. Iam si leues iniquior aura rapuit, ad dirigendos in destinata cursus, modico lapilli pondere librare pennas. Illas maiorum pectorum totis pro rege castris procurrare, & inire bella, mortemque honestam pro duce oppetere. Adijce, quod si quas aut ætas longior, aut morbus oppressit, efferuntur prius corpora: posteriorq; operum quam funerum cura est. Quid illigare cruribus flores: quid ore succos in publicum ferre? Ne tamen ipsius operis præcipua admiratio subit. Non est temere, nec fortunam figuram, & sedes modo reponendis cibis quæsisse credas, rudis cera componitur, accedit vsibus inenarrabilis decor. Nam primum tenacibus vinculis fundamenta suspendunt, tum ab exordio in omnem partem opus equaliter crescit, nec quicquam ex inchoatis paruum est, quod non sua portione perfectum sit iam, nec alia parte opus esset. Gemina frons ceris imponitur: & cum foraminibus tantum spatium detur, quãtum ad generanda examina puram spem capiat (ipsi enim sibi inuicem anguli herent, & ita mutuo vincuntur atque alligantur, vt quod voles id medium sit) his textis ne vniuersi mellis effluat pondus, intersepta onera cluduntur. Quis non stupeat hoc fieri posse sine manibus? nulla interueniente doctrina hanc artem nasci: Quid non diuinum habent, nisi quod moriuntur? An vero authorem vini Liberum colimus, primitiæ frugum Cereri referuntur, inuentrix oleæ Minerua narratur: Mella genuisse minus est, & interponenda gustus voluptate tantum effecisse, quãtum ne ipsa quidem rerum natura per se potuit? Ad plurimarum incurfus valetudinum remedium est, & præsentissima medicina. Nam quod ad cibos quidem pertinet, diuites viderint. His animalibus aliquis insidiari potuit, & insidiari quare mella facerent? Hæc pestiferis succis exquisita per fraudem morte confecit, & quod sit indignissimum, quo facilius deciperet, fortasse venenum melle permiscuit. Quæ tam inhumana crudelitas? Quis tam inauditus liuor? Nihil enim est quod patris patrocinio tuo diues, paucorum damno foliorum doluisse te simulas. Dum meas apes occidere vis, flores tuos inutiles fecisti.

Meretrix amatori suo pauperi dedit odij potionem. Adolefcens desistit amare. Accusat illam veneficam.

PRO IUVENE CONTRA MERETRICEM.

Entio Iudices hanc quoque calamitatibus meis accessisse nouitatem, vt vobis nondum videar odisse. Nec me præterit plurimum perire de nocentissimæ potionis inuidia, dum me putatis adhuc impatientia priore miserum. Quæso tamen vel hinc totam delati sceleris probationem grauitas vestra prospiciat, quod dolori meo querelæq; non creditur: nec amo, qui accusare possum: nec odi, qui amare malle. Quid est aliud quod bibi, quam venenum? Licet igitur nocentissima feminarum rideat quod accuso, & in manifestissimi sceleris confessione per ludibrium malorum euadere tentet meorum: nõ hoc est quod hodie me torquet ac lacerat, quod à deterrimæ mulieris charitate discessi, sed quod remedij mei patior dolorem. Fidem iustitiæ, fidem seueritatis humanæ, ne meretrici prosit vel quod præuaricatione videor explicatus. Pro me forsitan fuerit, vt amare de sinerem, contra me inuentum est, vt inuitus odissem. Hoc primum itaque Iudices à clemetia publica peto, ne quod videtis tristem habitum, dirumque conspectu, verbis asperum, contentione terribilem, mores putetis. Hæc est illa sanitas mea, sic omnium in hac corporis mentisque dierum noctiumque feritate, ille modo lætus, ille (si creditis) nimium remissus amator excandui. Misere mihi Iudices, ne vobis venefica sic imponat, tanquam hoc mei charitate cõmentata sit. Suum animum, suum tantum secuta fastidium est. Odij potionem contra se nemo dabit homini, nisi quæ oderit. Quæso itaque obtestorque vos sanctissimi viri, vt calamitatis meæ penitus velitis æstimare mensuram. Perdidi infelix quod quandoque potui amare desinere: patior necessitatē rei, quam breuiter vtique noluissem: excogitatur contra animum futuramque rationē, ne quod relinqueretur, meus esset affectus. Iterum cum meretrice compositus sum, rursus in se cogitationes meas, rursus retorfit oculos, & hominem quem ab incõmoda charitate vel fatietas, vel ætas, vel fortunæ suæ fuit dimissura conditio, ad perpetuam impatientiam viribus nimiam diuersitatis implicuit. Hoc solum insanabile genus mortis est, vt odisse cogaris. Festina ad complorationem præsentis doloris anime, festina: sed te à prioribus malis recens abducit indignitas, altius gemitus, altius querela repetenda est. Cum meretricis sit quod amator odij, cuius putatis esse quod pauper adamauit? Non quidem ego Iudices ex illis vnquam fui, quibus nobiles opes, affluentes indul sit fortuna diuitias, quorum felicitas capere posset in amore luxuriam. Habui tamē vnde ad vitæ necessitates, concessa gaudia parca mediocritate sufficerent. Ideoque meretrice tantum, & quæ certissima est in voluptate frugalitas, vna frui semper eademque contentus. At ista feria, grauis, quæ nunc amari recusat, õ quæ voluit amari: quibus artibus, qua calliditate miseram simplicitatem meam sollicitauit primum, deinde tenuit, donec quãtulamcunq; substantiam in huius sinu credulus, iamque securus amator egererem. Iam frustra captauit videri miserari conditionem, in quam nos ipsa detraxit. Breuiter totum nocentissimæ mulieris accipite facinus, Pauperem me fecit, deinde ferre non potuit. Siue enim Iudices communium quæ ad corrumpendas expugnandasque mentes excogitant ingenia meretricum, placuit experimentum, & in me tentatum est quantum quis amare, quantum posset odisse, seu mulier omnibus exposita mortaliibus, vanitatem fastidio mei despectuque captauit, ei fama inde quæsitæ est, vt à solis videretur amari debere diuitibus. Non erat profecto quod paulo antè patiebar, iam tunc noster affectus quod scortorum foribus hærebam, quod (si istis creditis) paupertatem in lupanarium obsequia transtuleram: pallor & deformis macies inde veniebant, vnde nunc quod excandesco, quod fremo. Nunquam hoc tantum meretrix scit, quemadmodum non ametur. Quod negari igitur Iudices non potest, virus homine firmiter, mente constantius, quod immodico ardoris æstu, & exundante impatientia possit etiam recusantis animi dolorem compefcere, diris vtique carminibus, & feralium præcantationum terrore permiscuit, lenitate vultus, & blanda porrigentis dissimulatione protectum, iam perustis, iam laborantibus visceribus infudit, & hominem solatijs potius ac mollium remediorum ratione tractandum exasperauit ira, dolore conclusit, magnaq; miserum commutatione renouauit. An fecerit Iudices vt amare desinerem, vos æstimabitis, fecit vt amare malle.

Explicitum me putatis, & ab incommodo hilariorem dimissum? Nunc nunc me fateor debere sanari. Habet aliquod solatium, quisquis in amore miser est. Leuior est calamitas cui blanditur aliquid de voluptate latitia. Nunc infelix vr̄or ac laceror, nunc me retinere, nunc regere non possum. Crudelius est odisse meretricem. Veneficij ago. Seposita paulisper Iudices noxię potionis inuidia, nõne vobis videtur implere sceleris fidem, q̄ abstulit fidem conditio personę? Veneficium Iudices tota vita meretricis est. Parum se lenocinjs, parum putant agere mędacijs. Et cū omnis ad expugnandas mentes cura collata sit, non sufficit tamen vt de sui charitate corpori credant. In hoc noctiũ dierumq; sollicitudo cõsumitur, quęadmodũ de libidinibus fiat affectus, qua ratione trãscurrętia quotidie desideria teneantur: ne cui proficit offensa, ne quę explicet pudor, ne quę satietas aliquãdo dimittat. En quã putetis ignorare quib; vincantur oculis, quę per incõmoda desideria flagrantes mętes corrumpat primũ, deinde cõsumat, cum sciat quibus oscula, quibus arctissimi rumpantur amplexus, quę pro lætitia dolorem, pr; blanditijs gaudijsq; tristitiam præcipiti velocitate substituunt. Infinitum est quantum ex hoc medicamento deprehendi possit notitia peiorum, nemo scit tantum remedium. Tentat Iudices mulier impudentissima sceleris inuidiam nomine potionis effugere, & venenum negat esse tantũ, nisi quod occidit. Facinus est Iudices euadere nocētes, quia iam facinus plura deuitat. Quid refert, animo noceat aliquis, an membris? Eodem scelere porrigitur omne quod non licet. Vnumquodq; ex his quod datur, venenum est. Excusatio meherculẽ adhuc pro sexu tuo, pro conditione mulieris: sed vt illa nosse gratia tui, desideriumq; posses ingerere nolentibus, excogitasti per quod maritos à coniugum charitate diducas, per quod iuuenum mentes abiungas ab alijs fortasse meretricibus. Odi medicamento nunquam ideo tantũ meretrix habuit, vt illo contra se vteretur. Me quidem Iudices, si quis interroget, in cõparatione veneficij de quo queror, minus odisse debeat quod occidit. Et sicut ex ipsis quoq; mortiferis mitiora sunt, quę statim tota velocitate grassantur, & dolorem inter exitum vitamque non detinent, ita crudelius quod sic ordinatur, vt corporis parcat inuidiã, & sit tantum animi venenum. Quid ais: non est noxium virus nisi quod occidit? Quid ergo vocaremus illud quo lumina sola raperentur? Quo pars aliqua mębrorum debilitate langueretur? Tu te veneficam negas, quę potes potionem facere, quantum offensę, quantum ira, quantum dolor? Amabit cui permiseris, execrabitur ille quem iusseris, accipient à te desideria nostra ortum, finem, modum. Sane & amor & odium naturales videantur affectus, veneficium sunt cū iubentur. Quid quod non potest non habere vim veneni, quod contra voluntatem homini datur? Video cur sibi medicina permittat corporum vitia membrorumque morbos infusis medicaminibus expellere, & sine animę spiritusque contagione, quęcunq; extrinsecus accidunt, potionem vincuntur. Non potest vllus affectus sedibus suis per virus expelli, nisi totorum concussione vitalium: & cum anima constet ex sensibus, quęcunq; auferre tentaueris, illa statim prima nostri parte corporis retenta, confectoque quod petebatur, reliqua quoque viribus vicinæ tabis expirant. Quædam forte medicamina possunt aliud vocari quàm venenum? dare quod non licet, non est aliud quàm veneficium. Quantum nefanda de pœnis humanis excogitare potuisti? Innocentius meherculẽ fuerat vt amaret aliquis inuitus. Potionem excogitasti, qua bella committere, qua se totum humanum genus posset odisse. Potes efficere vt non ament liberos parentes, vt propinquitas, vt fraternitas, vt amicitia se collidat. Odi potionem nemo accipit, nisi contra hominem quem non debet odisse. Tentat hoc loco nocentissima feminarum de scelere suo facere beneficium. Meretricem, inquit, amaues. Differo paulisper Iudices affectus huius excusationem. Dij deãq; quantum in hoc contumeliã est, quod sibi meretrix videtur adamata? Tu tibi cuiusquam affectus censoria grauitate præstabis? Tu tibi æstimare permittes, quàm frequenter aliquis lupanar intret? Tu cui non licet excludere debilitates, fastidire sordes, exposita ebrietatibus, addicta petulantia, & quę nouissima vilitas est, noctibus populoque concessa, mores iuuentutis emendas? A Equiore animo feras vt meretrix velit adamari. Eras, inquit, amator, & pauper. Volo Iudices sic apud vos paulisper agere, tanquam in hoc me affectu propinqui amicique castigent. Non ego alicuius matrimonij corruptor inuigilo, nec efferas cupiditates per illicitos duco complexus. Inuentas credo meretrices, vt esset aliquid quod liceret amare pauperibus. Nullam ego circa corpora ista consistere impatientiam puto. Diliguntur immodicę sola quę non licent. Vt in furorem charitas aliqua conualescat, opus est difficultatibus. Breuis de concessis, sed statim satietati vicinus affectus est. Non fouet, non nutrit ardorem concupiscendi, vbi frui licet. Et quęcunq; in mentibus circa permissa coalescunt, non sunt desiderij, sed voluntatis. Hoc ipsum tibi mulier objicio, quod nos in fabulas sermonesque misisti. Solus debet amare meretricem, quem meretrix oderit. Pauperi dedit odij potionem. Quid illam putatis dedisse

diuitibus? Si meherculẽ repente nobis contingerent opes, iterum nos in sui charitatem alia portione reuocaret, & ista nunc seria grauis vellet impatientia priore retinere. Meretrix pauperem amatorem propter se tantum non potest pati. Amanti, inquit, dedi. Hoc si remedium est, detur scienti. Prima pars sanitatis est, vt libenter accipiat. Quinimo cur non potius datur amato: Quanto melius, quanto prouidentius, & minore bibentis dolore constabit, vt adhuc labentem aggrediaris animum, vt tum adolescentis ardoris impetus in paruis extingatur elemētis? Eo tempore das potionem, quo pariter duos patiar affectus. Aliam impatientiã parās, & accipio odium, quia iam amorem ferre non possum. Non desino, sed esse aliud incipio: nec emendor in amore, sed transferor. Illa vera sunt remedia, quę fugatis morbis caussisq; languoris, postea non sentiuntur: & ea tantum innocenter dabuntur, quę potentia suã qualitate consumpta desinunt cum profuerunt: tu mihi dedisti quod semper exasperaret. Perpetua res est odisse sine causa. Ducam licet vxorem, te tamen odero: in peregrinas expeditiones patria dimittat, te tamen cogitationes sermonesque respicient. Quid interest quemadmodum possederis animum meũ quem admodum mihi à te non liceat abire, discedere? Fecisti vt te vbique persequar, vt meis fortassis manibus inuadam, velim dare venenum. Qui meretricem odisse nõ desinit, amator est. Sed infelix, miseris mei. Quid ergo sanitate tam rigida? Paulatim potius ratione compefice, misceatur consilia, blanditijs veritas temperetur. Alioqui non est quod abigas, quod expellas. Exasperant necessitates, & in amore contentio semper accendit. Adiuuabit te interim libertas ipsa qua fruar, tempus, satietas, & fortasse amator alius admonens cõditionis. Sed inter oscula, inter amplexus, paupertatem non tanquam exploraris, sed tanquam miserearis allega. quanquam quid opus fide: sine curer vt desinam, si quantum affirmas, inuitum miseraris ac diligis. Amatori vnũ remedium est, amari. Si tamen necessariam putas emendationem, quàm multa sunt amantium remedia citra venenum? exclude, dimitte, fastidium posset quantum non posset præstare paupertas. Fac vt me potius ipse castigem, vt erubescam, vt aliquãdo desperem. Is tantum in amore sanatur, qui quod desinit, sibi debet. Homo igitur qui meritò indignarer si hoc tantum fecisset aliquis, vt diligere desinerem, quanto instius queror, factus cum iam sum alius infelix, alia patiens? Decipiunt nos rerum falluntq; nomina, & ille qui odit, de amore miser est. Non refert animi, quid nimium velis, & inter sanitatem languoremq; nihil interest, si vtrunq; ferre non possis. Frustra mihi quisquam blanditur remedio, cuius patior tormenta, cruciatus. Aliud est vt amare desinas, aliud vt oderis. Recessisse nunc me tantum putatis ab amore meretricis? Ablatus est mihi ille hominis melior affectus, perdidit miser quicquid est vnde gaudium, vnde venit vitę tota lætitia. Amor ille per quem rerum natura sacra primordia, totiusq; mundi elemēta creauerunt, qui tenet nunc figitq; rixantia, & de contrarijs depugnantibusq; seminibus molem perpetuę societatis animauit, fugatus eiectusq; est. Non habeo infelix affectum, quo quandoque possim dicere vxorẽ, amare liberos, appetere amicitias, sperare conuictus. Quisquis odij medicamentũ berit, vnum fortassis oderit, sed amare neminẽ potest. Dij immortales, quid ego hausit? videris virus ingestum est? Non fuit illud vnum venenũ: bibi miser execrationis quicquid totius mortalitatis ira cõtulerat, quod erat omnium animalium furor, omnium serpentium congesta rabies. Odi medicamento quid aliud est, quàm assiduus animi labor, perpetua tristitia, & homo ab omnibus gaudijs in contubernium doloris abductus? Fieri non potest, vt virus tam impotens semel in viscera receptum sit, & in vnum tantummodo sensum, mandeturq; quousque dominetur. Ecce iam mulier odi, quid tamen adhuc facere illud in vitalibus putas? Paulatim se necesse est per totum diffundat animum, & quãuis primò statim haustu illud expugnet in quod datur, breui tẽpore in nominis sui potentiã omnes reliquos stringit affectus. Medicamenti cui tantum contra animũ primũ licet, prima fortassis vis erit odiũ, exitus iste, vt venenum sit. Respõdere Iudices illis libet, qui me paulõante dicunt in amore fuisse miserabilem. Quãto crudeliora, quãto grauiora patior, qui dicor explicitus: Modestior cum amarem, & quietior fuerat sanẽ pallor in facie, sed ipsa quoque comis, optanda tristitia. Inueniebam colloquia, merebarq; sermones: nũc me omnes fugiunt, auersantur, oderunt. Tum frequenter à lupanari ductebat pudor, abijciebat occurfus: nunc publica detinent, conqueror, assisto, conuitor. Prò miseranda cõditio, rideor vbiq; narror, ostendor. Ego sum tota ciuitate meretricis inimicus. Sic patior miser illas lupanarium insultationes, illa corruialium maledicta, conuitia, non possum satis tormētorum exprimere mensuram. Odi, nec vnquam visus sum magis amasse. Intelligitis puto Iudices hominem, qui tantum ad vos detulit animi mentisq; cruciatus, & pro vita queri. Sed potio infelix, quicquid est per quod paulatim proficitur ad mortem, assidue mecum rixatur affectus, & breui necesse est consumat. Quotidie vincor. Quę putatis esse tormenta, quem dolorem, cum mens

vetatur oculos sequi, cum à luminibus suis animus abducitur? Quod non proficit, hoc superest, vt occidat. Me infœlicem, si venenum istud non habet mortem, si mihi inter hos dolores longior vita ducenda est. Cur ergo post hoc animi vices commentaque prospicio? Si meretricis impotentia omnia licet, hoc erit remedium, vt amare rursus incipiam.

ODII POTIO II. EX SUPERIORE ARGUMENTO
DECLAMATIO XV.

PRO MERETRICE CONTRA IUVENEM.

Hic Iudices ita à natura comparatum est, ne sit vllus iustior dolor, quam beneficij sui perdidisse rationem, nihilque grauius afficiat conscientiam bonorum, quam quotiescunq; nulla merita ceciderunt, non efficiet tamen nefandum presentis reatus indignumque discrimen, vt misera puella non gratuletur sibi, quod illam pauper accusare iam potest. Timuerat infœlix ne remedio suo sic repugnaret pauper, vt magis amaret, ne iuuenis in omni genere animi contentiosus ac pertinax potionem illam dolore coacta sanitatis expelleret. Bene quod & terribilis & minax est pauper, quod poenam nostram, quod sanguinem petit. Non expectes vt statim gratias agat, qui sanatur inuitus. Nobis tamen Iudices hodiernam pauperis mentem non prima fronte tractantibus miserimus iuuenis nondum videtur explicitus, & si bene prioris ardoris impatientiam noui, quod maxime facit, ira, non odium est. Alioqui si profecisset remedium, & à pristino furore iam liber animo intellectum sanitatis admitteret, omnem adhuc puellae vitaret occursum, non sibi crederet vltionem, & ipsum quoque iudicij timeret adire complexum. Deprehesa est puto nouissimè potionis superuacua persuasio. Amat Iudices, amat, qui queritur quod non ametur. Quid agam Iudices hoc loco: sub quo temperamento defensionem periclitantis aggrediar? timeo ne si coepo simplicissimae puellae laudare mores, referre probitatem, amare rursus pauper incipiat. Siue enim Iudices malignitas est persuasionis humanae, formam vocantem vocare meretricem, seu miseræ nomen id imposuit aliquis amator, cui cum corporis bonis fortuna non dederat vnde feueri matrimonij castitati sufficeret, laborauit necessitatū suarum custodire probitatem. Nullius vnquam per hanc matrimonij turbata cōcordia est. Nemo questus est pro filio pater. Nemo ex hautas facultates in auidissimos sinus poenitentiae dolore defleuit. Tentet licet ingratisissimus iuuenis inuidiam miseræ facere prioris affectus, non poterit obijcere meretrici, & quod amarit, & quod amare deserit. Ne quem igitur accusator hac prima fortunae suae comploratione decipiat, tanquam meretricis charitate consumptus sit: securi estote pro innocentia nostra, talis incidit, talis adamauit, nec habuit quod perderet in tam immodico ardore, nisi metem. Vidistis enim notissimum tota ciuitate miserum, cum lupanari noctibus diebusque deseruiens, quauis indulgentissimae puellae simplicitate frueretur, modo tamen maledictis, opprobrijsq; vulgi, modo crebra riuualium contentione pulsatus, abigi tamen compeficiq; non posset: mouit mitissimam puellam hic infœlicis affectus. Laborati primò sui voluit facultate succurrere, sed quicquid indulserat, fouebat ardorem: quæq; in hac impatientia prona persuasio est, quia nihil præstanti meretrix tam saepe contingeret, amari sibi videbatur. Postquam nihil miseratio, nihil proficiebat humanitas, tentauit asperitate discutere. Poposcit, exclusit. Non desuerunt misero preces, adhibita sunt ipsa iuuenis conditione consilia. Sed ista vincebat, & vires amoris impedimenta perdebant, donec intelligeret hominem qui explicari ratione non poterat, necessitate seruandū. Puto Iudices frustra malè audit in immodico pauper ardore. Meretrix magis amauit hominē, à quo noluit amari. Consumptis igitur optima feminarum cunctis indulgentiæ seueritatibusq; consilijs, dum apud omnes de pauperis sui amore cōqueritur, incidit remedium, quo iam dicebatur alius amator explicitus. Quæ prima igitur medicamēti pariter ac dantis integritas est, non negatura porrexit, adiuuit deinde quod dederat, imperauit sibi ne quas admitteret amplius preces, ne querelis assistētis, ne lachrymis moueretur: exclusit. Vultis scire Iudices vbi sit medicamēti quod obijcitur, totus affectus: Quisquis odiū dedit, omnia post hoc facit vt debeat amari. Quanto iuuenis

hoc melius in forum aliquando venisti: Incipis agere seriū, græue iam leges, iam iura loqueris, conuiciatis, maledicisque meretricibus. Hunc tu animum modo inter libidines ac scorta perdebas, macie notabilis, pallore deformis, solusque impatientiae tuae fabula motus. Perieras infœlix, nisi bibisses venenum. Veneficij agit. Credam meherculè Iudices ad subscriptionem huius immanitatis expectasse publicæ seueritatis aures. Quodnam seculo nefas nunciaret hic gemitus: quæ profiliaret orbitas de nouercalibus quæsitura commissis: Quæ pestiferis hæredem medicaminibus enectum tristis comploraret affinitas: Non pudet ergo quod vacatis lupanarium querelis, & ad vos deferuntur amantium rixæ? Videtis hunc accusatoria fronte terribilem oscula poscit, destitutos queritur amplexus. Vultis nos abire potius in nostra secreta, ibique gaudia querelasque mutata conuersatione consumere. Non agnoscunt leges ac iura miseros. Hic audiuntur seriæ calamitates. Non est vltione dignus: de quo potest efficere meretrix vt queratur. Et quando vnquam Iudices audistis de veneficio viuum querentē: facinus hoc semper ex moribus accepit inuidiam. Si latrocinium probes, cruore, vulneribus: si sacrilegium, spolijs numinum, prædaq; templorum. Ita veneficium si arguas, oportet ostendas putre liuoribus cadauer, inter efferentium manus fluens tabe corpus. Vt iam istud obijcere possit, & vita debet aliquid esse passa, quod inuidiam mortis imitetur. Veneficium voca quod cæcitate grassatur, quod in aliqua deprehenditur debilitate membrorum. Profer agendum corporis notas, in quas se noxiæ potionis vagus feruor effuderit, vt depasta senectus visceribus seuitura confederit. Aspicio par laboribus corpus retinere sua ministeria, sufficientem animum serijs actibus, accusatoria firmitate robustū. Crede iuuenis omnibus qui te modo noueramus, nunc acrior erectiorque resedit in sensus vigor, in membra sanguis, viribus velut nouæ iuuentutis exultans. Bibisse te medicamentum probare nō posses, nisi meretrix fateretur. Quod si permittitis Iudices, vt quicquid extra consuetudinem datur, ad huius vulgi referatur infamiam, beneficium malè audiendo vitietur sanitatis, statimque merebitur sceleris inuidiam, quicquid profuerit inuito. Illud tantum noxium virus vocauere leges, quod non admitteret interpretationis incertum. Iniquissimum est venenum videri, quod in potestate bibentis est an sit remedium. Sentit Iudices iuuenis crimen quod detulit, nec nomine, nec effectu scriptione legis implere, itaque ex vocabulo mulieris querit inuidiam. Meretricem, inquit, accuso. Nescis, mihi crede iuuenis, sceleris quod detulisti, qualem mihi debeas probationem. Res expetit meherculè, vt sit ante omnia minax vultus, feralis habitus, horreant squallore crines, rigeat super nefandas cogitationes efferata tristitia. Facinus quod dicitur inquietare superos, sidera diris agitare carminibus, tumulos busta scrutari, & amputatis cadaueribus ipsas in scelus armare manus, fieri non potest vt authorem suum non statim primo prodat aspectu. Vides veneficæ non horridos vultus, placidamq; faciem. Si cogitationes, si consilia pertractes, sola cura de forma est, omnis in hoc collata meditatio, vt sollicitet aspectu, sermone detineat. Audio subinde exactas mero noctes, tua mulier conuiuia, perditas amantium rixas. Meretricis vnum veneficium est, ne desinat amari. Nunquid inique Iudices iri tanti sceleris subscriptione depesco, ne nominibus reos velitis aestimare, sed moribus? Veneficæ tua, quid prius vnquam, quid simile commisit? Cuius per hanc expugnatus animus est? Quis queritur iuuenis, quis senex, quis diues, quis pauper alius? In te ergo solo veneficæ, in te tantum aliud ista quam meretrix. Vultis integritatem puellae breuiter probe? Hanc quæ nunc detestatur, accusat, amare mallet. Omnia Iudices facinora (nisi fallor) causas vel de cupiditate, vel de simultatibus trahunt. Quod odium de amatore meretrici: Quæ præda de paupere? Odium, inquit, accipi. Ecquid Iudices? Satis me contra infamiam veneni vel solum medicamenti nomen absolueret. Nec inuenio cur debeat idem videri, quod non potest idem vocari. Agendum iuuenis, potionis imple huius immanitatem, dic, odium accipi contra coniugem, contra liberos meos, vt à sacris auocarer affectibus, vt pignora sancta despicerem. Illud odium in meretrice facinus est, quo vitur in sui charitate. Ita vel hoc solū sufficit excusationi, quod illa contra se tantū dedit: Odiū, inquit, accipi. Nūc te hic reposco iuuenis inuidiā quam fortunæ nostræ pauloante faciebas. Dic, meretrix dedit, prostituta porrexit. O quam timuerā ne dicerēs, amatorium sibi. Consurge agendum iuuenis, & totis corporis animiq; viribus imple susceptæ accusationis horrore. Est quod audiente tota ciuitate proclames, Miseremini mei, adiuuate, succurrite, bibi medicamentum crudele, seuum: desij pauper amare meretricem, iam iam nō inquietis noctibus vagus viliissimi cuiusque perditos patior ictus, nec exclusus ante lupanarium fores postero diem peruigil amator expecto. Possum nauigare, colere terras, sufficio militiæ, redditus est mihi animus quo fierem maritus, quo senectuti liberisque prospicerem. Quantum dij deaq; remedium conditioni bibentis valuit? Fecerat te potio ista fœlicem, si diuitem puella. Ita vel hoc non solū. Iug. iij.

dices innocentissimam puellam pro defensione sufficeret, quod nihil fecit sua causa? Amatorem dimisit, explicuit illa quae captare dicitur ut ametur, quae sollicita, quae corrupta affectus. Ingrate, quanta de te potuerit gratia frui? Non quidem confers precia, non stipēs, sed affides, sequeris: haeres, praestas comitatum, fauorem, laudas, ubique miraris. Hinc ergo iratus meretricibus, quod illas etiam pauperes ament, quod facile contingant, quod laboribus exonerentur adeuntium facies, hinc amator ut diuites ament, in crimen maximum captas transferre beneficium? Ut aliquis amare desinat, non nisi ab amante praestatur. Quid ais iuuenis: Ita bibisti potionem, quae finem cupiditatis daret, premeret ardorem, desideria restingeret? Abi, recede, dum puella publico generis humani nomine gratias agimus, quod hoc fieri posse monstravit. Furor ille qui (si credimus) numina quoque detracta sideribus misit in terras, qui de sacris venerandisque pignoribus monstra commentus est, ardor qui miscuit hominum ferarumque concubitus, ferrum, ignes, claustra laxabat, per interiecta late maria fugiebat, vetatur, perit. Accipite quod magis de beatis stupere, mirari, remedium amoris mulier inuenit, Desinite nunc incestum timere mortales, nulla pietas horreat nefandae cupiditatis instinctum, quicquid non parentum minae, castigationes, non serij propinqui, non paupertas, non necessitas poterat efficere, haustus breuis facilius vnus extorquet. O si quis odium posset omnium bibere vitiorum: Felix profecto mortalitas, si reliquos lapsus incommodosque metis errores fas esset infusa potione compescere. Facinus est, quod maximum remedium, gratiam sui authoris vocabulo perdit. Miraremur hominem, qui illud contra meretricem dedisset. Tibi tantum ultra omnes immodica cupiditate flagrantis, tibi praecipue succurrendum iuuenis. Cuius homo conditionis adamaueras? Diuitijs opus est, ne simus in amore miser: & impotentissimi mali difficultates illi fortasse non sentiant, quos contra fastidia ceterosque contemptus explicat foelicitas magna pereundi. Felix profecto, qui non nisi facultates in lupanari effudit. Tu perdis animum, ille aestu bibis vxoria, tu lachrymis rogas, pallore blandiris, & quod ad pessimum spectat euentum, miserabilis sis oportet, ut amator esse videaris. Finge nullum huius affectus sentire cruciatum, id amare te pauper saltem non pudeat. Homo cui non vacaret agere longa languoris ocia, agrumque non deceret totarum noctium quietis, excusare non possis si tantum perdidit dies, cuius census ex manibus, ex laboribus substantia, quem quotidie poscit ultra rationem ludices demensus, amentiam pateris, foelicitium oscula tantum amplexusque meditaris, & vnde tibi calamitatis huius non potest nec venia contingere, de voluptate miser es. Expectandum videlicet quando te fames, inopia castiget, sed inter ista coepisti, quid iam facere potest ratio, consilium? Odio sanandus est, quem non explicat quod pauper amauit. Non tamen intelligere non possumus in te solam fuisse paupertatem. Iterum, non opes tantum tibi, non facultates defuerunt: non erant, quantum video, propinqui, non amici, alioqui illi te potius nostra potione sanassent: vel si ignorassent huius graminis vires, vinculis nexibusque tenuissent. Quid blandis affatibus impotentissimum eludis affectum? Datum est remedium dolori, qui sepe egit in laqueos, in praecipitia compulsi, qui cruciatus laborantis animae vulneribus emisit. Quantum amori in hominem liceat, illi magis sciunt, qui amant. Iunge nunc cum fortuna tua conditionem mulieris adamatæ. Incideras quidem miser in puellam minime superbam, minimeque difficilem. Quasdam tamen non possumus circuire meretrices. Quam multa pro illis exigit sexus, aetas poscit: semper necessitas petit corporum, cultus poscit, stationis tristissima impatientia. Totas infelix dies lupanarium foribus impendes, ut quandoque prostituta pauperi vacet. Contentione numerantium dilatus, exclusus, ocium meretricis expectas. Negatur tibi complexus, indignatione persequeris. Contingit, verum foelicitate corrumpis: spem gaudio parant, aduersa coëritione. Ex utraque fortuna desideria coalescunt. Nobis crede qui vidimus, quis tibi vini fuit corporis habitus, quis pallor, qui miserabilis qui pudenda tristitia: Quoties tu venenum bibere voluisti? Non est igitur iuuenis, quod tibi queraris illam mitissimam partem humane mentis ablatam, non charitatem, sed impatientiam: non voluptatem, sed tormenta: non amorem, sed quod adamaueras, perdidisti. Amoris (si sapientia sequamur authores) antiquissimum numen, & cui se natura debet aeternitas. Sed ille mitis & ferius, honestis cupiditatibus & viribus sacrae charitatis exultans, ut qui cuncta priscae noctis operata caligine diduxerit primum, dein de miscuerit. Hic vero quo perditis visceribus adhæremus inquieti, lasciuientis adhuc aetatis instinctu tumultuosus ac petulans, telis funeris facibusque armatus. Praestat igitur ille mortalibus liberos hac visitata coniugij pietate: hic incesta, libidines, adulteria, meretrices. Referam nunc fabulosas immodici furoris prodigiosasque nouitates, conceptum nescientibus oculis ignoti hominis aspectum, formam suis in se luminibus ardentem, virgines patrum senectute flagrantem, mortalium ferarumque vultus usque ad monstruosam foecunditatis onera perlatos. Ex omnibus tamen

quae nobis patientibus extorquet affectus, hoc foelissimum patimur, quod nemo vult in amore sanari. Ego tamen, inquit, amare mallem. Hoc est ergo propter quod opus odio fuit. Nihil agebant castigationes, nec preces: consilia perdebantur. Odio debet amator explicari, quem sanat adamata. Interrogare te hoc loco libet, nunquid accusare posses, si quod fecit medicamentum puella, fecisset animo? Licuit te reposcere quantum numerare non poteras, fastidire, contemnere. Iam indignaris quod te maluit remedio quam dolore sanari? Mulier cui ad dimittendum amorem sufficiebat ut odisset, ipsa pro te commenta est, ut illam tu potius odisses. Fingete tamen aliqua remedij tui sentire tormenta, arrogantissime miserorum: tu autem sperabas ardoris immodici foelicem statim sanitatem. Quid si queratur aeger abstinentiae dolore sanatus? Excussa sunt plerumque languentium verberibus redemptaque debilitate vitia: ignibus, vulneribus interdum profutura grassata sunt, & quae fuissent mala sanitatis, in gratiam remediorum de maioris periculi comparatione redierunt. Vix mehercule contingere potest, ut hilares ab hac impatientia laetique discedant, quos pudor, quos satietas, quos poenitentiae ratio dimittit. Nec sine aliquo morbo resilitur a malis, quae voluptate tenuerunt. Iterum materia amoris est, desinere, nec queri. Opus fuit pari diuersitate, viribus quantis adamasti, ne respiceres, ne frequenter in media sanitate subsisteres. Quale tibi remedium debuerit adhiberi, vel ex hodierno sentis iuuenis affectu. Pro homine qui post odium queritur quod non amet, parum fuit si amare desineret. Audi igitur ingratiissime, quatinus ad publicas aures secreta nostra proferre voluisti. Dedi. Quid enim, inquit, facerem, quae remedia tua multa perdidisti? Ferre misera non poteram, quod te iam coeperunt omnes ridere meretrices. Repete aegidum illarum colloquia noctium, quibus te frequenter alterius, & fortasse diuitis amatoris iniuria receptum inter oscula amplexusque monui. Quid miser cum fortuna, quid cum mea conditione rixaris? Parce necessitatibus meis, duo pauperes sumus. Sed & tu quoties in sinus meos lachrymis fletusque resolutus exclamasti? Sentio furorē, sed imperare oculis, sed animum regere non possum, quam libenter te mulier odissem? Non est igitur ingratiissime mortalium quod beneficium nostrum nomine potio nis infames. Remedium bibisti, sed illud odium tuum est. Quid? quod furis, conuitiaris, exclamas, non est haustus illius affectus, sed amor. Talis fuisti. Aliud sunt, aliud illi, quos in voluptates superfluentium facultatum mittit secura foelicitas. Improbis pauperes amant. Sic tumultuabaris admissus, sic moras, sic impedimenta ferre non poteras. Maledicebas populo, conuitiabaris intransibis. Cuius vnquam foelicitis commutata fortuna est, si tunc omnes oderas, nunc vnquam pauper odisti? Quin potius iuuenis admittis consilij rationem? Quid agis infelix? Cur redditam modo sanitatem rigore nimiae contentionis exasperas? Praedico, testor, consumis odium, nondum totam mentem vis perfulsa possedit, adhuc circa te duo maxima rixantur affectus, adiuua potius, adiuua potionem. Contradic aegidum quicquid est aliud quod tumultuatur, exaestuatur: totumque sanitas componat hominem. Tunc te sciemus amare desisse, cum deseris odisse. Et innocentiam quidem puellae satis, ut spero, defendimus, magnitudo periculi vocet preces. Coerget aegidum miserarum foeminarum, reliquam defensionis tuae partem tuere lachrymis. Accusator quid speras? quid expectas? Ad genua tua non mittimus eam. Toto licet infelicem terrore conuenias, non exosculabitur manus. Mortem, supra denuncies, te non rogabit. Frustra tibi aliquid de periculo nostro metuque promittis. Nescis, puella non habet odij remedium. Sanè tamen viribus potio nis effectum sit, ut accusaueris innocetem: sufficit vltioni vidisse palentem: satis est audisse gemitus, meminere hanc esse quam tu non iuuenis odisti. Quid agis? etiamne perferes illud pronunciationis anceps, illud humane salutis incertum? Numerabis ergo sententias, & si damnaueris, exultabis nefande gaudebis? Puto non adamasti. An & sequeris dum carnifex trahit? Intereris dum hos oculos occisura contingit manus? dum haec amplexibus tuis nota ceruix ad supremos nudatur ictus? Non exilies? non pectus oppones? non fidem hominum deorumque clamabis? Accipies percussam super palpitantia membra consistens? Potes hoc videre? potes hoc ferre? Sanatus es. Quod si quid tristius iudicij huius attulerit euentus, dij rapidè pereuntium beneficiorum semper vltiores, dij quos iste crudelis in amplexibus puellae frequenter morore, lachrymis, aut finem amoris rogauit, aut mortem, date nobis iustam de ingrato iuvene vindictam. Non imprecamur debilitates, naufragia, morbos. Pauper sit, & amet quancunque meretricem, & amare non desinat.

M. FAB. QVINTIL. PRO IUVENE CONTRA MATREM
AMICI VADES, DECLAMATIO XVI.

ARGVMENTVM.

¶ Duo amici, ex quibus vni mater erat, peregre profecti, ad tyrannum appliciti sunt. Mater cognite quod filius haberetur à tyranno, fiendo oculos amittit. Oblata est à iuuenibus tyranno conditio vt dimitteret alterum ad visendam matrem, ad diem p̄stitutam reuerſurum ita vt nisi occurrisset ad diem, de eo qui reſiderit, poena ſumeretur. Et iureiurando adſtrictus est. Venit iuuenis in ciuitatem. Mater detinet ex lege, qua patentes in calamitate deſerere non licebat.

PRO IUVENE CONTRA MATREM.

Fraſi ſanctiſſimi viri olim omnes videor humanorū pectorū affectus in ſolā amicitia cōtuliffe, & patior inuidiā hominis, qui ſibi nō reliquerit vt amaret & matrem: quoties tamen vniuerſam pietatis meae conſcientiā intueor, in qua nimium eſt quod videor bonus amicus, non poſſum: nō hanc primam electionis noſtrae complorare fortunā, quod mihi neceſſe eſt aut amicum relinquere, aut matrem. Facinus ſeueriſſimi viri, facinus ſit impatientiſſimis affectibus meis, quod ſuccurri non poteſt duobus. Excedit omnem quarelae meae cōplorationem, quod tam diuerſis meorū conatibus aduerſa conueniūt, vt videar eligere. Quid non darem miſer pro luce matris, qui vt illam viderem, amicum dedi: Fidem veſtram Iudices, ne inter maximas neceſſitates pereat vltus hominis, qui paratus eſt duobus impendi. Iam hic eſt tota ratio clementiae, ne ibi me detineatis, vbi non proſum. Nec diſſimulo ſanctiſſimi viri proferre me cum maximi tum incredibiliſſi exempli fidem, vt non immerito poſſim videri cū matre colludere. Ego videor excogitaſſe iſtum colorē, & hoc quod detineor, amicitiae vocatur infirmitas. Miſeremini Iudices, tentate me, & dimitte. An voluerim reuerti, ſcire nō poteſtis niſi reuertor. Illud ſanctiſſimi Iudices, illud affectus meos torquet ac lacerat, quod ſim ingēti expectatiōe deceptus. Sperauerā futurū, vt hoc loco rem magnam faceret & mater. Parauerā apud tyrannum hanc iactationem, vt me crederet remiſſum: & genus oſtentionis adamaueram, vt miraretur hominis fidem etiam in orbitate. Quo vultis hoc animo feram, quod etiam vt reuertar, amicum meo mater impoſuit. Et quantum ad hanc pertinet, maximum iuuenem decepit, illum qui meos crediderit affectus. Non poſſum Iudices, litiſ huius diſſimulare facinus, innocentius fuerat vt ego nollem reuerti. Viderint ſanctiſſimi viri, qui receptas nominum perſuaſiones velut aliquam ſeruitutē charitatis attendunt. Me ſi quis interroget, nullos affectus tantū naſci puto. Et ſi quis oia vera ratione reſpiciat, quicquid liberos, fratres, propinquos inuicē tenet, amicitia eſt. Homines igitur, quos cum maxime incredibiliſſum rerum loquitur inuidia, ſumus ſine dubio non eiſdem pars animae, non eiſdem pōdus vteri: & quanto minus in cauſis, tanto plus in affectu eſt. Admirabilior charitas, in quam coimus viribus noſtris. Non pudet Iudices hanc fateri perſuaſionem, minus debetur homini, qui aliquem ideo tantum amat, quia neceſſe eſt. Ita eſt Iudices, ita eſt, à primis ſtatim aetatibus in eandē coire vitam, habet aliquem fraternitatis affectum. Sic effectum eſt, vt nos ſtatim fama cōmitteret, & tali certamine coiuimus, vt ſi quid accidiſſet vni, deberet & alteri exemplum. Inde eſt quod & pariter reuerti contempſimus, & quaſi facilis eſſet inter ſidos, placuit ſub incerto pelagi coherere. Nec tamen vanitate, nec diſcurſu putetis extractos: magnas & inexplicabiles nauigadi fuiſſe cauſas, vel hinc poteſtis aſtimare, quod nos non detinuit hic mater. Vtrumne igitur Iudices ſumere de nobis etiā nunc voluit experimentum ipſa amicitia: & parum fortuna credidit hominibus adhuc tantum ſaeliciter amantibus? An haec eſt magnae ſemper opinionis inuidiae: nec vili vnquam tam plena conſeſſione laudantur, vt illos non ipſa quoque amicitia tentare velit: Littoribus appuſi ſumus, homines, quorum omnia caſus, fama cuſtodiebat: conſumimur terrore, qui parētibus ſtatim cæcitas eſt. Hinc illud euenit, quod ſumus pariter alligati. Sic magis aduerſus ſolum carcer inuentus eſt. Pudet Iudices fateri, iam in hoc victus, iam inferior reſeſſi, ex duobus magis amatur, quē tyrannus paratus eſt alligare. Quātum tibi amice debeo? Non potuit nos diuidere niſi mater. Tibi primū cæcitas nunciata eſt, tuus hic affectus fuit quod hoc crediderit tyrannus. Quid ille nō fecit, vt Rex deſiderauerit vicarium corpus: amplexus eſt catenas. Spōderi ſibi voluit hominē rediturū, per maria, per matrē, repromiſit de incertis tanquā de animo ſuo. Quis hominum pro ſe tam multa feciſſet? Praeſtitit, in quā, amicus, praeſtitit rem quā videbatur ideo tyrannus induliſſe, ne fieret: & hominem qui in rebus humanis hūc eſſe nolebat affectū, decipimus dum tentamur. Ego non inuenio cur horreat mater carce-

DECLAMATIO XVI.

42

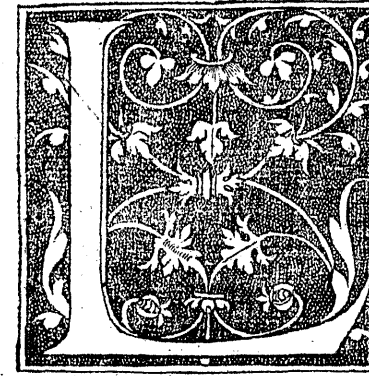
rem, quid ſibi velit quaſi deſtinatas operire ceruices. Non odit me tyrannus, cuius non intereſt an aliū occidat. Miſerere mater (ſi quis eſt magnorū meritorū pudor) querere quod vnū de cæcitate impatiētius ex nobis amaris ſemper abſentē. Cui tu fortunās, quibus neceſſitatibus iniſcis manum? Me ad amicum meum admitteret alterius catena, & tyrannus nūc mihi portas aperiret, ſubſidio nauigiū pirata praeraret, ſi mehercule ante morerer, ire deberes mater ad diem. Miſera nō intelligis quāto te magis obligauerit amicus: plus debes homini, qui me tibi remiſit, ex quo pati non potes vt reuertar. Libet mehercule Iudices, libet miſereri hominum, qui me laudant reuertentē. Amicus mihi credidit vt redirē. Ita nūc ego facio rem magnā, ego ſum ille bonus amicus, ille mirabilis, ille narrādus. Si qua dicētis fides eſt facinus mihi videtur, quod ſcio me non eſſe periturū. Sentit Iudices & ipſa mater rē ſe facere turpiſſimā, ſi neceſſitate detinear. Itaque mulier quae adhuc de affectu cūcta fecerat, ad legē ſubito cōuertitur. Peſſima Iudices cauſa matris eſt, i qua plurimū lex poteſt. Liberi parētes in calamitate ne deſerāt. Facin⁹ eſt Iudices hoc dici homini reuerſo. Ita nūc ego contēno matrē, ego deſpicio cæcitatibus obſequia, homo qui omnium calamitatum mearū ambitū in hoc conſumpſi, vt redirem: qui inter ſupremas ſolicitudines non pro me rogauit: Mihi quiſquā contumaciū ſupplicia liberorū, mihi neglectae pietatis minatur inuidiā: Bone Iupiter, quanti mihi cōſtitit ne malus filius viderer? Impute tibi neceſſe eſt mater, quod meum amicum propter te reliqui, ad quē facinus eſt non reuerti. Nondū Iudices neceſſitates meas, nondū amici merita refero, interim, cōcedo tūc eſſe tantū legis huius vſum, cū in calamitate ſoli ſunt parētes. Magnā partē mortaliū fortuna dimiſit à legibus, nec vlla iura tam triſtia ſunt, vt ea in aduerſis patiantur homines. Ego cū me neceſſitas rapit, ſic habeo queri, quaſi relinquer. Excusatae ſunt parentibus liberorū calamitates, & ſi quē lex iſta deprehenderit, in alterius fatū trāſeat neceſſe eſt tanq̄ orbitatē. Quid enim ſi me detinente matre alter è latere reuocaret: & ſi bella militē poſcerēt, ſi Legatū patria dimitteret, veluti ad propriā deſcendā neceſſitatis meae cōplorationē? Si me dānatū poena cōſtringeret, videlicet effringeres carcerē mater, iniſceres carnifici manū, & perituri filij iugulum autoritate iuris operires. Dij deaeq̄, quae longē eſt lex quae retinet hominem, qui poenae non venit. Neſcis quātū intelligo mater, quāta inuidiam debeāt facere liberis parētes, à quibus relinquūt. Mater quae ſe deſeri queritur, illud exclamet. Filiū meū ciuitas peregrina ſolicitat, vt amoenos neſcio cuius reſeſſus orbis petat, debilitati meae ſubtrahit humeros. Iuuenis meus abducitur amore meretricis, & ab officijs ciuitatis vitijs abſtrahitur oculorū. Eiſmodi gemitu filii neceſſe eſt perſequaris, vt quod detineor, obiter & poena ſit. Nō facit iſta lex ad liberos, qui miſericordia detinetur. Vt turpe ſit quod recedo, in eo tantum eſt ad quē reuertor, & vt facinus ſit relicta mater, non faciunt niſi cauſa relinquiendi. Homo qui ad tyrannū reuertor, ſi malo animo relinquo matrē, dignus ſum qui detinear. Non eſt itaque quod ſubinde nominis veſtri beneficia mater opponas, nō eſt quod vtilitati tuae fieri poteſt, ſi credimus eſſe in rebus humanis & alterū affectū amicitiae, quam mihi videtur natura excogitaſſe vt coire inuicē poſſit totū hominū genus, quae ideo nondū circa ſe tenet omnes admirationes, quia toto nō cōtingit, quae tamen peruenerat ad incredibiliū fidem, niſi illā vos impediretis. Amicitia plurimorū corporū, vnus animus: vicariae manus, fortior quae matris affect⁹. Rogo quid reſert quid vocetur ille qui ſic amat? Quid intereſt ex quibus magna merita deſcendant? Vultis ſcire quid de hoc affectu ſentiat mater? Et amicum meū putat malle ne reuertar. Finge me poſitis pauliſper meritis, quibus obligatus ſum, hoc tantum dicere. Amicus alligatus eſt, ire volo mater vt redeat, vt cōſoler, vt dominū rogē, vt ſi tyrannus exegerit, vicariū corpus opponā. Quid detines: quid moraris? Hoc eſt tempus propter quod coimus. Neſcias an diligat cuius non habet experimenta niſi ſola ſaelicitas, & ſi vitae preſtes omnia ſecunda, amicus ocioſa res eſt. Diſtutum me putas, hoc expectat alligatus, expectat totum imō genus hominum, & nos in hanc fidem perſuaſionis receperūt, vt ſi hoc faciā, nemo miretur. Vis ſcire mater quē affectū, quā reuerentiā in calamitatibus amico praerare debeamus? Nullam legē timuit ne relinqueretur. Diſfero interim cauſam amicitiae, agere pauliſper omnium libet, & tyrannus mihi credidit, volo reuerti. Nulli vnquā mater plus cōmiſit fides, neminem magis obligauerūt expectationes. Credidit mihi homo, cui res fauorabilis cōringit ſi decipitur, qui ſibi excogitaſſe contra omnes amicos videtur, vt illi imponeremus. Non eſt quod mihi ſupplicia, quod omnem mortis apparatus mater opponas. Facinus eſt, id tantum hominibus bene credere, quod expedit: & actū eſt de rebus humanis, ſi ſola ſeruatur vtilitatum fides. Inſinitum eſt quantum mihi crediderit tyrannus, ſi me occiderit reuerſum. Intelligit Iudices & ipſa mater, quāta reuerentiā locum amicus obtineat, quae incipit contendere affectu. Niſi fallor igitur, cum ego ſim materia litiſ, hoc primū aſtimare debetis, vter in ea calamitate plus fecerit: Ante omnia permitte mihi de hoc affectu tui

genere mater queri. Quid tibi tā rabido, tam præcipiti dolore voluisti? Quid aduersis tuis præstare faciem, & in oculos tuos accipere nunciū? Non reliquisti tibi vt redimeres, sine dubio adiecisti ad matris affectus: oculos in media orbitate fudisti, sed illud non laxat catenas, nō explicat corpus. Quid mihi prodest iste qui se cōtra filiū consumpsit affectus? Plus fecisset mater quæ esset ad tyrannum. Alligatus sum, tu nunc sic flebis tanq̄ soluar in lectulo, tanq̄ in tuis manib⁹ expirem. In quibusdam calamitatibus desperatio non est summus affectus, & quisquis orbitatē statim credit, festinat ad impatientiæ securitatem. In similes licet mater tantæ pro me impatientiæ, tam incredibilis affectus, amicus rem difficiliorem fecit, q̄ seruauit oculos suos, vt alligaretur. Dij deaq̄; quantum ille præstitit qui mihi inuidit pœnam meam, nec recessit: Ille, ille terribilem carcerem facit, qui inde procedit. Iam non corpori nexus hærebat, nec aliud q̄ resederat pondere catenæ, consumpti longo squallore vultus, concretę noctibus diebusque super ora lachrymę. Misere mihi Iudices, ne perdat authoritatem meritum quod vltra expectationem est. Ponite sub oculis alligatos, quorum alterum amicus redemit, alterum mater. Rogo vter plus fecerit. Bone Iupiter, q̄ auidę, q̄ fortiter vincula nostra tractauit: Quibus ille precibus exegit, vt sibi crederetur? Accipe, inquit, has manus, hæc membra, si fieri potest, vt amicum matri remittamus. In totum explebo, si videatur, vicaria pœna locum recedentis. Vel si vis vtiq̄ tibi dimissa membra restitui, spondeo quęcunq̄ iusseris aperto iugulo diem. Fidem deorum hominumq̄, quid non factum est, vt amicum meum pœniteret? Ingestum est misero illud carceris tenebrarūq̄; secretum, grauioribus vinculis opus esse carnifex dixit ad bonum amicum. Accedere ad illud cubile iussi sunt homines nocentes: & subinde dictum est, Vide tamen, amicus si tanti est. Vna vox, vnus miseri gemitus, vrite, lacerate, distrahite, ille tamen reuertetur. Misere mater, magna res agitur, amicum meum reliqui contendentem cum tyranno. Excuso me vobis humani generis affect⁹, & tibi ante omnia mater excuso, q̄ hoc fieri passus sum. Vlla ergo in reb⁹ humanis necessitas tanti fuit, vt illum amicum meum in carcerem ipse deducerem: vt squallorem meum, meas catenas in membra festinantis exuerę? vt tam abrupti commeatu diem cōtra tot incerta promitterem? Testor te misera cōscientia, & si quod nos in illa necessitate numen aspexit, quantum simus rixati circa catenas, quā omnia fecerim, vt ille potius veniret ad matrem. Fateor Iudices, vnus cogitationis pudore victus sum, q̄ tam magni beneficii difficultatem ab amico non accipere, affectus videbatur hominis qui non credidisset. Misere mater, ne me solutum putes, amicum alligauit. Hæ sunt catenæ quæ tegunt membra, quæ per maria, per infinita terrarum spatia restringunt. Sic non potest carcer efringi. In uideo tyranno, scit alligare amicos, scit tenere dimissum. Iterum ac subinde proclamē necesse est, ego amicum meum alligauit, & vt te viderem, pœnam meam altero homine impleui. Scio quo hoc amicus præstitit animo, sed ego rem feci hominis non reuersuri. Interrogo hoc loco impatientiam tuam mater, interrogo quid faceres si nos ad te videndam deduxisset alligatos aliquis satelles, si barbarus aliquis: Frueris oculis: fruere amplexibus? Non est q̄ te ista tanquam leuior, tanquam expeditior conditio decipiat. Quid putas esse q̄ me dimisit solutum ire quod vellem? Crudelis artifex non reliquit nobis vt imponeremus. Superuacuo igitur hoc vos in matris causā mouet, q̄ cæca est. Hoc q̄ nobis inuidiam facit vulneribus oculorum, nolite detinendi putare causas, idem videns faceret. Nec plus est quod non potest cęcitas ferre, q̄ mater, vt aliqua filio carere non possit, nonnunquam calamitas facit. Quod si Iudices in persona mea nec affectu, nec meritis inferior est amicus, quid aliud iustitia vestra debet attendere, quā vter plus patiat? Iam satiauit dolorem mater, egressit æstus, effudit impetum, iam non desiderant oculi, cum cadunt. Adijce q̄ hanc qualemcunq̄ fortunam inter amicos tenet, inter propinquos, habet omnia ministeria sua debilitas, suas cooperationes. Vis scire quanto intolerabilius sit quod patitur amicus? Excæcavit te quod ego sic tenebar, ille accipit cibos, quos carnifex, quos tortor apponit.

VENENVM EFFVSVM, DECLAMATIO XVII.

ARGVMENTVM.

¶ Filium ter abdicare voluit pater, victus. Inuenit quodam tempore in secreta domus parte medicamentum terentem. Interrogauit quid esset, cui paraisset. Ille dixit venenum, & se mori velle. Iussit pater bibere. Ille effudit medicamentum. Accusatur à patre parricidii.

Assatus per diuersos miseræ mentis æstus, & eundem dolorem, dum me ab vtroque animi genere semper quod impulerit abducatur, & in pertinaciam desperationemque neutram mihi liceat perferre patientiam: hoc primum à notissima clementia vestra peto, ne miremini quod inter tam varia tristissimaq̄; fata consilio diductus sum, nec pro malis meis quicquam melius inuenire potui, quā vt morerer: nec pro innocentia, quā vt viuerę. Nouo igitur Iudices inauditōque genere discriminis vtriusque animi reus, quā satis calamitates meas comploratione, quo deslebo gemitu: Filium mori volentē penē occidit, q̄ interuenerat, pater. Videtis adhuc illa secreti nostri cōtentione rixatę. Quicquid citra suprema, citra exitiū est, contumaciā vocat: quantum absolutionem aspicit, vitā. Quis post hoc querat ac dubitet quo me affectu iusserit virus haurire, qui parricidium vocat, q̄ non biberim? Permissurus fuit, si bibere voluissem. Quæso itaque Iudices delationis hodiernę penitus velitis perspicere causas. Obijcere putatis parricidium patrem pro se? Necatur, vritur, sine dubio torquetur vita: hoc enim non potest ferre, quod mori filium iussit, nec coegit, & scit facinus fuisse in imperio, si innocentia est quod recusauit. Sux quod crudelitatis est, vel ab inuidia se criminibus meis defendit, excusat, & (ne vocem illam tanquam peractum facinus oderitis) substituit pro malo patre miserum. Hic est Iudices deprehensę impietatis æstus. Nemo vnquam volet innocētē filium videri, quem voluerit occidere. Illud quoque Iudices à grauitate publica peto, ne quis me mori voluisse non credat contumaciter. Adhuc prioris constantiæ meæ more defendor: alia est mihi ratio cum vici, & fortior sum reus quā absolutus. Sed tunc tantum par esse nō possum calamitatibus meis, cum me constare cœpit nihil aliud esse quā miserum. Bene quod rursus vocauit in forum, iussit integritatis agere causam, fecit vt mihi videar perdidisse mortem. Si pœnitent patrem quod me bibere iussit venenum, ego ferre non possum quod effudi. Licet igitur, immittissimus senex confundere publicos conetur affectus, querelarum fronte mutata, non sumus noui vobis accusator & reus, nec nōs modo pietatis euerse recens asseruit immanitas, parricidiam me olim vocat. Ita est enim Iudices, ita est, iam pridem hominum nefandorum solis nominibus accusatur. Sic mihi illa prima patris maledixit asperitas. Hic est ille quem desinere iam iusseratis, qui semper ad vos recurrit, & vincitur. Fallitur quisquis illam de moribus senis lassitudinem vel patientiam sperat. Patri qui abdicare non potuit, minus est filius nocens, quā absolutus. O pertinacissimum accusatorum genus, victi parentes. Dum authoritatem nominis vestri fortius imperiosis asseritis affectibus, & ne pudorem pœnitentięq̄; fateamini, contumacia vindicatis errorem, calamitatibus meis accessit, vt ter absoluerer. Nanq̄; vt erat in superuacuo odio mei senex prima luce deprehensus, ferre non potuit q̄ reddebar inuito: & quia à Iudicibus non impetrauerat vt abdicaret, apud se tenuit, ne desineret hoc velle. Credidit tamen aliquid profecturū querelarum errore repetito, & sperauit iuxta contentionem suam vt lassesceret aliquando pro me iusta miseratio. Quid facerem igitur? quod verterem iam fatigatam innocētiam? Nec exire me decebat ex domo, ne viderer quicquid vos non credideratis, agnoscere: nec expectare poteram, cum mihi rursus aliam seriem malorum minaretur, q̄ me iam cœperat pater contentione quā vobis irascebatur, odisse. Tandem infelix misertus mei, misertus patris, cum de præteritis prospicerem iurgia tam longa q̄ vitam, captui fateor omnem occursum, quem mihi videbar exasperare presentia, exorare dum morior, & tanq̄ nouissimū ambitus genus excogitauit, vt me in honorem sui reuerentięq̄; pereuntem, sic odisse desineret, quomodo parcere solet ira cedenti. Non habet aliū q̄ mortis exitum filius, qui nec reconciliari potest, nec abdicari. Erat in domo nostra locus, in quē secedebam semper reus, in quem reuertebatur absolutus, querelis meis lachrymisque iam conscius, in quem se ferant. In hunc quærens non tanquam custodię patris imponerem (nam quid possit inueniri, quod non me captatis aliquid deprehendere cura sequeretur?) sed sicut solent qui immori volunt, pudore, non ira, ab omnibus quæ videbatur auocatura, secessi. Nā nec placuerat exitus genus querulū, tumultuosum, aut quod faceret inuidiam. Sed quid mihi tecū est integritatis nimia simplicitas? Nō putat se posse deprehēdi, quisquis venenū parat ipse potur⁹. Totus oculis animoq̄; cōuersus hærebā miser in opere moriendi (nec dissimulo) cū quadā cunctatione, cū mora, sicuti bonæ conscientiæ lenta mors est, nec præcipiti per suprema trepidatione festinent, quos hoc solum quod sui miserentur occidit. Abijt per tacitas conquestiones mens in obitu contemplatione po-

sita, & haustusur potionem, qua renūciarem rebus humanis, totam apud se repetebat animus innocentiam suam, cum pater secretum quod per impatientiam pereuntis impleueram (quantū credo) lachrymis meis gemitūq; perductus intrauit. Non potest videri Iudices suspicatus aliquid de parricidio: quid tererem, cui pararem nesciebat qui interrogauit. Nuncio vobis sanctissimi viri, nihil à morientibus fingi, nihil vita laborate simplicius. Ad subitum interuentū patris non tanq; deprehensus obstupui, facinus me tacente non pallor, non est cōfessa trepidatio: nec, sicut accidere nocentibus solet, illa obuia semper errantiū patrociniū verba variaui, cū me repente interrogatione subita auocauit, abduxit, quæsiuit quid tererem, cui pararem. Sed ego sine cunctatione, sine tarditate respondi, & me mori velle eadem veritate, & confessus sum venenum esse quod te- rebatur. Date Iudices patrem qui filium mori nolit, & credit. Quis habeat Iudices dicenti fidem? Venenum filij quod inuenerat pater, nō ille potius effudit, stetit quinimō intrepidus, arrogās iuxta orbitatem quam videbat, & mihi mortem, quam promiseram, quam minabar, ingessit. Bibe, inquit. Quis post hoc Iudices expectat, vt cōtinuō paream iubenti? Ita demum mihi nō est aliud relictum, si patri parui. Audite nūc dij pariter atque homines, quid post tres abdicaciones, & que- relas toties iudicum grauitate percussas, velut attonitus amens nunciet seculo pater parricida sē- uus, parricida crudelis. Non bibi venenum. Hoc est totum facinus meū, viuo, respōdeo, non fugio Iudicem, non cedo criminibus. Iam non miror quid sit circa quod impatientia decepta crudeli- tatis exastuet, plus quā orbitatis gaudiū, quod modō perdidit senex, sperauerat vt occidere me posset meo veneno. Sed quatinus inuenisse se putat quod crederetis, vt cōtentionibus subinde dā- natis auctoritatem de nouo dolore circumdaret, inuitata commentus est. Quæ sola mihi super- est ratio viuendi, facinus ea simplicitate, ea fide denego, qua confessus sum de veneno. Parrici- dij agis. Abstulisti quidem mihi partem, vt exclamarem hoc loco fieri non potest. Scio quantum defensionis meæ difficultatis adiecerit, q; iam pridem in domo nostra humanorum pignorū ra- tio non constat, sed pronunciatum liquet vtri ex nobis facilior sit impietas, vter iuxta alterius lā- guorem suprema nō fecerit. Tu vnicum quotidie proturbare conaris ē domo, velles inopiā meā, velles aspiciere squalorē. Ego osculor illas expellens manus, ego abijciētis genua teneo, & ad pa- trem qui me tam notabiliter odit, non habeo cur velim redire, si non amor. Præualeret nomi- nis tui fortassis auctoritas, si contentio nostra cōpisset à veneno. Cōsumpsisti quicquid est quod parentes ab omnium scelerum suspitione defendit. Non habet pater vnde parricidium de filio credat, nisi quæ posset occidere. Me quidem pater infelicis huius persuasione simplicitatē si quis interroget, nec à te parricidium fieri posse credo, nisi meo veneno. Facinus tamē in omnibus in- credible pignoribus, nullis difficilius q; liberis puto. Vos adhuc in suprema nostra præcipitat au- thoritas, qui filium occidere vocatis plerūq; grauitatem, sicut abdicacionis emēdationē, sicut re- liqua supplicia nostra rationis fronte protegitis, cunctōsque prærigida mentis affectus vocabulo molliore lenitis. Nos nec sceleris facinus istud possumus cōcipere, nec miser. Nō perueniunt ad nefas istud nec necessitates. Omnis citra desperationem dolor, ira lāguescit. Et quantō dij deaq; difficilius si patraretur sine cōscio, sine ministro, totūque facinus & animum filij poscat, & ma- nus. Memento cuius obijcias immanitatis horrorem, patrem occidere velle. Hinc tātum accipis vires, vt mori possis deprehēsus. Vt sciat, inquit, verum esse quod obijcio, & abdicare volui. Nō potest pater efficere genus querendi, pertinacia probationis. Tu cum dicis, filius me voluit occi- dere, videris tibi facere prioribus iudicibus inuidiā, exclamare, vos faciles, vos misericordes, hūc mihi redditis. Sed iniquissimū est vt abdicatio, quæ nec in sui valuit effectum, fidem maiori cri- mini præstet. Non sum reus inexplorati pudoris, nec antea cta vitæ meæ sub hodierna primum li- te tractantur. Felicior innocentia est citra suspiciones, certior post reatum. Et quantum infam- iæ præstant obiecta dum nutant, tantundem auctoritatis absoluta restituunt. An scilicet supe- ratus est gratia pater, & apud senes, & apud parentes auctoritate præualui? Viderint qui calami- tatibus suis sic blandiuntur, vt sibi affuisse credant misericordiam, fauorem: filius à patre delatus nunquam poterit superior esse nisi causa. Sanē tamen feramus vt prima abdicacione non egesse- ris totum dolorem, multa tibi de criminibus meis uerecundia querendi, multa paternæ pietatis abstulerit infirmitas, quid non implet repetita delatio? Reuersus es in forum iam ad Iudices ira- tos. Quantō terrore cuncta pertulit pudor ille iam victi & redeuntis in damnatam colluctatio- nem? Acrior semper ex verecundia dolor. Sed & Iudicum cura quantō malignior circa rediturū reum? Quā multis placet illa de dissimilitudine pronunciationis auctoritas, & seuerior vide- tur diuersa sentētia? Tertia verò abdicatio dij immortales quæ apparatū, quæ mouit ambitū? Ego miror q; mihi licuit audiri, q; me nō statim primus querelarū tumultus oppressit. Quid post ista noui pater obijci potest? Inter leges, inter iura consenui, non habeo in moribus meis, quod non

melius Iudices sciant. Scilicet capit natura rerum vt futurus parricida non præmiserit notas, nul- lis antē sit maximi sceleris immanitas tumultuata flagitijs, & quandoq; culeo, serpentibus expiā- da feritas, sub placida mente primam pertulit atatem. Aliud est miserorum genus quod clemē- tia, quod succurrendi fauore dimittitur. Absoluerunt me qui sciebant non profuturum mihi q; nō abdicaret. Proclames igitur licet, subinde detuli, sape questus sum, ter abdicare volui: hoc ta- men res ista debet efficere, vt tibi non oporteat credi, quicquid aliud obieceris. Non enim sequi- tur pater, vt me tuis criminibus accuses, q; nocentem tuis moribus probes filium. Parricidam nō facit seueritas vestra, non sauitia, non terror: ad tam grande facinus non ira opus est, sed mori- bus: non dolore, sed mente. Omnes iniuriæ leuius exasperant, leuius oderunt: innocentis filij vltio est mori. Quod si manifestum est, nihil tunc in moribus fuisse meis, quod posset esse suspectum, æstimemus vnde postea traxerim parricidij causas. Vos libet interrogare hoc loco Iudices, quis magis debet innocentiam amare? Vici patrem, omni nunc sollicitudine, omni labore custodiam il- lam gratiam, illum ambitū meum, quo remuneror aduocatos, quo persoluo Iudicibus illud pro- pter quod audeo domū reuertī, propter quod non timeo casus, non subita pro patre, non maligna fata. Fidē non capit, vt me tres abdicaciones & innocētē probauerint, & effecerint parricidam. Præterea pater q; infirmum me, q; trepidum reddit ipsa victoria: An scilicet ignoro q; me reuer- sum circūstiat totius domus maligna cura: q; viuo inter homines quibus apud te gratiam parat, si de nobis aliqua mentiantur, fingant? Videlicet hoc nos in facinus præcipitat, impellit, q; aliquid speramus de testamento tuo. Quid ego non sentio q; simili scelere missus in domum, à charitate tamen exclusus, abiectus sum? Rogo qua fiducia facinus paro toties delatus, & paterna cōquestio- ne petitus? Quod vis patrociniū sperem pro parricidio meo? Defendi nō possem, si bibisses tu ve- nenum. Finge me parricidij voluntatem, finge habere causas: vnde occasionem, vnde fiduciam? Ego nec mori possum, nisi vt deprehendar. Venenum paro, qui non ministrum, qui non inuenio cōscio: Despicio à liberis, contēnor à seruulis, euitant sermonē meum, colloquia fugiunt, & cha- ritate tui simulant odio mei. An videlicet spero posse fieri vt ipse porrigam? Est enim mihi ad cōnuictus tuos facilis accessus. Venenum me hercule putabis quicquid dederint hæ manus. Et vi- rus præsentaneum paro, quod statim, quod subito corripiat: At quemadmodum mihi superfit vi- la defensio? An lentum, & quod tarda peste consumat, scilicet vt non statim exclames, vt te meū virus bibisse non credas? Rogo, cui parauit venenum, quod dare non possum nisi mihi? Ita, inquit, parricidæ argumentum est & hoc ipsum, q; habuisti venenum. Omnibus Iudices, quibus ad sce- lum conatus adiuuatur deteriorū quotidie fecunda mortalitas, non hanc solam potentiā natura concessit, in quam malis mentibus & nocentium ducuntur ingenijs, sed illis visus ex animo est, to- tumq; quod faciūt, de conscientia possidentis accipiunt. Quid enim si latrone gladio tantū pro- bes? Sic munimus & somnos. Excute peregrinantiū sinus, hæret tela sollicitis. Nō vetant ista leges parare, prospicere, nec instrumenta prohibent, sed æstimant visus. Finge me velut in media pro- spicitate vitæ proclamare. Venenū parauit, ad quod incerti casus, ad quod languor, dolor, ad quod confugeret improuisa debilitas. Miramini q; hoc fecerim homo qui circa me fortunam, qui dis- crimina humana lassauit, cui nescio quid adhuc paret toties victa delatio? Debit habere in sua potestate mortem, quem pater poterat occidere. Nō est, inquit, credibile vt mori volueris absolu- tus, qui reus noluit. Poteram quidem dicere pater, vixi dum spero fas esse vt incipias aliquando misereri, vt te squallor meus frangat, mitigent lachrymæ, pallor exoret: sed ignosce innocentia, tunc me decuit pertinax & rigida defensio. Vixi ne me videretur expulisse de seculo profundo- rum scelerum deprehensa trepidatio: ne super cadauer meum proclamare posses, certē meritō timui, meritō prædixi venenum, qui viuendi non habebat audaciam. Ne supremis meis conuicta- reris, ne quid posses obijcere iam non negaturo. Verū tibi de impatientia mea fatēdum est, ea- dem mente nolui mori cum abdicares, qua non bibi cum iuberis. Sed frueri iterum, frueri sæ- pius confessione tam misera, & quia oculos spectaculo non licuit implere, fatientur aures, volui mori. Adijce, si videtur, hanc malis nostris contumeliā, vt interroges, quare, abdicare me sub- inde voluisti. Quid ais rerum naturæ pietas: ita iustiores causas habet impatiētia, q; corporū dā- na, q; facultatū tristis euerio? In suprema præcipitat me pater. Ita non hæc vna vox complectitur omnes calamitates? Non videmini nūc vobis vniuersos audire miseros? Possumus fortassis aliō- rum accidentium sperare finem: non habent proximorum odia regressum. Quæcunq; nexus ac- cepere naturæ, & quæ sanguine visceribusq; cōstricta sunt, non laxantur diducta, sed pereūt. Quæ de primo tenore nascēdi vix in cōtrariū vita deslectunt, diūq; prauitatis suæ rigore durata, mox in pristinum cursum remissa non redeunt, sed totū pondus omnēsque vires inclinata traxerūt, vi- gore quo sibi permissa creuissent, in ipsius vitij robur adulescunt. In hoc tota est difficultas,

ut incipiat non amare filium pater, hoc cum frontem confessionis accipit, reliqua precipiti furore decurrunt, & redituris charitatibus obstat, quicquid obstiterat odijs. Semel sibi parentes liberique mutantur, semel auferuntur. Fœlices qui habent in conscientia sua, quod debeant emendare, corrigere. Illa demum potest ira desinere, quæ coaluit ex vitijs liberorū. Ego quid facio, cui nō luxuria, nō est mutanda petulantia: cuius abdicatio non de meis, sed de patris moribus venit? Frustra mihi exhortationes, frustra blandientur vana solatia. Hominis quem pater odisse non desinit, vnus exitus est, vt se oderit. Et quantum habet de toto dolore nostro ille quo venit ad iudicem dies: Ego cum dico, pater me odit, illud exclamo, omnes sine me sunt festi dies, omnis lætitia sine filio, non alloquitur mœstum, non assidet ille languenti. Gratissimus quisquis de nobis triftius aliquid attulerit, quisquis maledixerit, cōiutiatus fuerit absenti. Ego si hoc possum ferre, merui. Alia sunt aduersa, quæ de continuatione sui patientiam parant, quæ durant assiduitate, firmantq; mentem: quod te pater oderit, quotidie nouum est. Minus fortassis vrant inuicem similitates, & mutuis detestationibus inuisa respirent. Odium is tantum filius perferre poterit, qui & ipse oderit patrem. Vos nunc Iudices, vniuersos quinimō mortales infœlicissimus iuuenis interrogo, quid me facere vultis: Explicuit nos sine dubio de criminibus exitus, quod absolutum sum, tamen nō hoc effecit ne mori velim, sed vt mihi liceat & viuere. Victus sum enim meherculè, victus sum Iudices absolutionibus meis, & (quæ certissima est animæ laborantis infirmitas) misera felicitate defeci. Quem mihi vultum domum reuerso, quem suadetis animum? Non decet gaudium meum, exaspero hilaritate: nō decet mœror, offendo tristitia: capto sermonem, inuisus sum tanquam arroganter insultem. Doloris causa dicor si propius aspiciam, videor si recedo contemnere. Quousque vincemus? Nesciunt prorsus abdicacionibus mederi, qui non statim cedunt, qui conscientia suæ rigore nituntur. Non vincitur pater, non sum absolutus: cum domum veni, nemo me diligit, nemo reueretur. Iam ad nos de penatibus illis non pertinent nisi secreta, nisi latebræ. Non exuo, non depono fordes, & mihi quotidie senex tanquam accusaturus occurrit. Attendo quid faciam, quid loquar, qualis aspiciam, & (quod malignissimum est solitudinis genus) me ipse custodio. Satiasti me vita, satiasti, & cum felicibus quoque veniat ex nimia prosperitatis continuatione fastidium, quod tedium paras lassitudine miserorum? Cōsumpta est in lachrymis, in precibus ætas, exacti fordibus dies, anxietate noctes. Quid mihi contra tam indigna, tam grauiā promittit integritas? Abdicari debet quem nocentem pater odit, mori quem innocentem. Sed vt credamus, inquit, voluisse te mori, cur potissimum veneno? Possis quidem pater hæc de omni supremorum genere litem facere morientibus: & quia rerum natura varias fatorum vias indulsit animæ, in nullo non exitu simili ratione reprehendas quicquid electum est. Sic super strictum nudatumque mucronem proclamares, cur non veneno? Sed nihil est delicatius exitu, quem non supplicia, non metus, sed collecta de calamitatibus commendat infirmitas. Mihi tamen precipue cum hoc mortis instrumento propria concordia est, non spargit cruorem, non trucem cadaveris relinquit aspectum, placida est, quieta est. Ingratissime senex, ego & hoc sic moriendo prospexeram, ne me occidisse alius videretur. Te nunc apprehendo, te interrogo pater: ita parricida sum ego, qui venenum afferro in domum tuam imparatum, rude, terendum, cui tam multa restant antequam dari possit? Ita parricida sum, qui iuxta te quæro secretum, qui de potione tibi incerta, quam nemo detulit, quam simpliciter tam facile respondi. Secedo in medios penates, nullos ab introitu præpono custodes, non euito transitus, non excludo venturos. Rogo vtrum hæc omnia sunt occidere volentis, an mori? Venenum quod tibi pararetur, inuenisses abscondum, reconditū, multum circa illud palloris attoniti, concisa verba, trepida suspiria, & me negantem. Parricida deprehensus effudisset venenum, ne fateretur. Cur ergo, inquit, si tibi paraueras, nō bibisti? Breuiter pater & secundum naturam conditionis humanæ respondeo, nihil aliud esse in potestate miserorum, quam vt mori velint. Ego cum dico mori volo, non hoc dico, moriturus sum: de animo meo respondeo, non promitto de fato. Miraris quod quanuis iam teneam venenum, multum tamen adhuc casibus incertisque superest accipere: perfoffis plerunque visceribus vitam tamen ab ipsa desperatione redeuntem? Strictas circa colla laqueos, aut nexus, aut ipsius corporis ruina decipit, rotatos per abrupta molis iactus explicuit. Tā cōstaneū est ne moriatur qui velit, q̄ q̄ morimur inuiti. Sed malo, sicut cœpi, simplici tecū ratione cōsistere. Nihil æquè pater impetu cōstat, q̄ mori velle. nec quicq; res humanæ impatientius habent pereūtis affectu. Hūc si retinere nolles, sufficit vt moreris, & rationē quoq; homini mortis eripiet, si quis abstulerit ardorē. Frangit animū quisquis interuenit, abducit, auocat quisquis alloquitur. Ambiantur cūcta moriēdi spatia pro vita. Ideo nos meherculè crediderim eiusmodi exitū eligere se cretū. Minimū est quod cōfundat hominē infirmitate morientē, & exiguis causis opus est, vt displiceat obitus quem misero suafit

integritas. Quid si interueniat aliquis qui gaudeat, qui vindicari se putet: si testes adhibeat oculos, quibus inuidendum sit? Statim meherculè arrogans vita simulabitur, statim contumax dolor cum deprehensa morte dissentiet. Nescis quantum mihi hæsitacionis paraueris, cum interrogas, dum respondere cogis. Sed quem & reddere, iterum litigare, defendi. Me verò tunc pariter omnes tenuistis affectus, indignatio, pietas, reuerentia, dolor. Ego propter patrem mori possum, corā patre non possum. Adijce nunc quod & dixisti, bibe. Si meherculè saucium palpitantēque iussisses adigere ferrum, premerem cluis vulneribus animam: si stringere aptatos ad colla nexus, conarer abrupto desilire laqueo: si non inijceres manum ad præcipitia properanti, flecterem in plana cursum. Meritò prorsus anima secretum solitudinēque captaueras. Interuenit pater, actum est, perit ille susceptæ mortis ardor, & vtrōque nos resoluit affectu: mori non debeo si vetuerit, non potero si iusserit. Bibe, inquit. Nondum quidem potioni virus aptatum est, sed me ideo deprehendisti, quia adhuc tenebatur. Multa tamen mihi pater antè facienda sunt. Volo prius conuocare seruos, contrahere liberos, complorare, conqueri, mandare, defendi. Bibe. Mihi verò tūc adiecisse visus es, teneris, hæres, eamuis ad Iudicem. Bibe. Sed hoc iubes tanquam negem venerū. Interrogare vos velut in illa secreti nostri præsentia libet, quem mihi post hanc vocem animum datis? Dicit hoc accusator, dicit hoc victus, dicit secreto, dicit sic vt possit negare si bibero. Bibe. Ego quidem volo, & hoc quàm maximè paro, sed totum hunc animum senex tua auiditate mutasti. Bibe. Quid restat aliud q̄ vt recusantis ora diducas, vt infundas per oppositas manus? Mihi verò tunc excidit quid velim, quid pararim. Vidi truces loquentis oculos, vultus parricidalis ardore suffusus: iuberi mihi videbar vt biberem tuum venenum. Nescisti pater pertinaciam meam seruare, nescisti. Filium propter te mori volentem deprehendisti. Vis occidere? veta, inuade potulum ne hauriam, bibam. Exclama, temerarie quid facis? Iam desino irasci, iam reuertor in gratiā. Properabo, vt hoc secum aures ferant, vt impatientia tua fruatur oculi. Tibi imputes quod in me retorristi, quod ablata sunt sacramenta pereundi. Innocenti facilius est mori, si rogetur vt viuat. Fidem Deorum, in quam me contumaciam pater, in quem tunc impulisti contentionis ardorem, cum diceres bibe. Nec viuere mihi libuit, nec mori. Ereptus sum miser animo meo, & improvisa voce percussus, steti sine affectu, sine negatione, attonitus, amens, & me penè aliter occidi. Nihil est profectò improuisorum dolore torrentius, & fractæ malorum contentione mentes ad inexpectata caligant. Non querelas post hoc inuenio, non verba, non lachrymas. Ad nullius rei conatum sufficit mori alterius animo, & suo veneno. Licet igitur noua me reatus mole conuenias, non pœnitet tamen illum fixisse, non pœnitet illum spiritum rigoremque pereundi, tanquā parricida moriebar. Pater qui queritur quod non bibi, iam nunc diceret, deprehensus erat, negare non poterat. Essem nunc ter abdicatus, & me contenderet ad Iudices meos redire non ausum. Bene quod sic effudi, tanquam rursus vita placuisset. Venenum quod videretur deprehensum, nemo ideo bibisse crederetur, quia sibi parauerat. Dic nūc, non fui passurus si bibere voluisses. Deinde hoc sic probas, vt me hodie quoque coneris occidere. Non eras passurus. Quando per fidem inijcis manus: potuit eadem, potuit peragi breuitate qua iusseras. Non eras passurus. Deinde non timuisti, ne mihi animum pereundi vel hoc faceret, quod putabam me iuberi? Facinus est si morior, vt postea quæretur volueris occidere. Tu licet inuidiam vocis illius alterius mentis simulatione defendas, occisuri tamen fuit ipsum experimentum. Nec interest rigoris, quædam patiaris, an tentes. Nunquam monebit patrem filius hoc quod moritur, quem non mouit hoc quod paratus est mori. Quid nunc faciam Iudices pertinacissimo rigori: in quod me componam patientiæ genus? Videtis hominem quem nullus animi mei status mutat, quem cōstantia nostra, quem offendit infirmitas, viuere volo, perturbat, expellit. Mori conor, iuterpellat, exagitat. Iam fortassis aliquid (si nobis hodie quoque clementia vestra succurrerit) parauit, inuenit. Quis finis, quis exitus incredibilium malorum? de filio absoluto fecit vt mori malet, de moriente vt viuere. Vos verò sanctissimi viri, quo iam ambitū, quibus possem conuenire precibus? Ille vester infœlix, ille vester absolutus, flere vetitus est. Non habet gratiam suam toties genua complecti, & ad fatigatā misericordiam noui discriminis pondus attulimus. O mors semper imparata miseris, negata cupientibus, quando succurres? Me infœlicem, perdidit venenum. Sed quatinus aliquid pater expectationi tuæ repromisi, nolo desperes. Fruere quinimō ante suprema, antè exitum meum hac voce vicisti. Nescio quidem quod rursus eligā obitus genus: an placeat reparare virus infœlix. Sed prædico, testor, quæcunque sederit traditio leti, miserere, ne iubeas, miserere ne cogas. Facilius me occiderent gemitus tui, lachrymæ tuæ. Et ne mihi putes illam secreti nostri excidisse vocem, Venenum quidem te iubente bibere non potui, quandoque tamen hoc occidet quod bibere iussisti.

M. FAB. QVINTIL. PRO MVLIERE CONTRA MARITVM.
INFAMIS IN MATREM,

ARGVMENTVM.

¶ Mala tractationis sit actio. Speciosum filium infamem tanquam incestum cum matre committeret, pater in secreta parte domus torfit; & occidit in commentis. Interrogat illum mater, quid ex filio compererit. Nolentem dicere, mala tractationis acculat.

PRO MVLIERE CONTRA MARITVM.

Hic Iudices callidissimus parricida facinus suum sic ordinavit, ut vobis matrem faceret inuisam, siue dissimularet misera mortem filij sui, siue quereretur, tantaque monstrorum nouitate circumdatam eo perduxit, ut sibi videatur infamaturus iterum vel patientiam nostram, vel dolorem: matri tamen, in cuius calamitatibus ne minimum sibi vendicat orbitas locum, ideo ad vos fugiendum fuit, ut sciretis non illi praestari quod tacet maritus. Laudo Iudices, laudo miseram, quod interrogare noluit domi, quod nihil fecit & ipsa secretò. Hic coram ciuitate, coram liberis ac parentibus, & (licet dissimulare parricida videatur) coram rumore mater inquit, quid tormētis vnici quaesierit, quid morte compererit. Respondeat saltem reus, fateatur iratus, cur in peracta crudelitate modestiae fronte substitit. Nec vxori potest videri parcere, de qua scire voluit an esset incesta: nec filio, quem tanquam sciret, occidit. Ante omnia igitur Iudices mulier infelicissimi pudoris hoc ab affectibus publicis petit, ne vobis accusare videatur. Ream se incesti, ream parricidij putat. Exhibet populo conscientiam suam, & aduersus quencūq; sermonem, quodcunque secretum, marito, famaeque praestat interrogandi potestatem. Vellet innocentiam suis probare visceribus, vellet in equuleos, in ignes hanc miseram praecipitare pietatem. Ignoscite Iudices impatientiae, quae contra callidissimam dissimulationem libertate doloris exaestuauit. Incestum probaretur silentio patris, si taceret & mater. Equidem Iudices tam cōtrarios affectus senis satis admirari, satis stupere non possum. In rumore tam suspicax, post tormenta patiens, modo ad fabulas vulgarēsq; sermones pronus ac facilis, in orbitate, in parricidio, reatus quoque dolore, conticuit. Quo repente conuersus est: in quam modestiam desperationemque defecit: torfit tanquam dicturum: tacet, tanquam dixerit: Fidem igitur vestram Iudices, ne cui praestet magnae seueritatis autoritatem, non posse defendi neue ideo suspicari nefanda malitia, quia se silentio parricida miratur. Parcere nunc illi cuiquā tacendo creditis: loqui se tum maximē putat. Et si bene artes & profundae mentis consilia perspicio, respondere sibi videtur plusquam mater interrogat. Fallitur quisquis hunc esse credit inexplicabilis doloris aestum, & inter silentij confessionisque causas miserum pudorem. Alium exitū non habet, quam ut respondere nolle videatur, quisquis filium occidit, & probare non potest, propter quod debuerit occidi. Coniungat quantum volet nocentissimus senex cum rumore populi silentium suum, & relatura ordinem tristissimae fortis collata malignitate cludat ora, compefcat aditus, securi tamen estote mortales, fas est innocentissimae matri velut in templis, velut apud ipsos proclamare superos, amauit filium meum. Matrona Iudices, cuius puellares annos, primam rudēque coniugij mentem nulla libidinum resperfit infamia, cui impudens rumor, suspicax maritus nihil vnquam potuit obijcere nisi filium, quae pudicitiae prima fiducia est, edidit partum quem maritus agnosceret, non timuit ne supra furtiuosque concubitus paruuli vultus, aut crescentis infantiae similitudo detegeret, Natum de se continuo (siquid ipsi creditis) impatientius complexa quam reliquae parentes, non in nutrices nec in ministeria seposuit, suis aluit vberibus, suo fouit amplexu. Nunquid & hos annos parricida, nunquid & pueritiam miseri iuuenis infamas? Actum est de sacrorum nominum fide, si ut videatur innocens mater, aetas tantum filij facit. Accendebat hanc erga vnicum optimae matris impatientiam rigidus pater, asper maritus, & sibi videbatur parum implere, quem pro duobus conferebat affectum. Rarus hic nanque ad oscula, difficilis amplexibus, & qui vnicum aspiceret animo, quo quandoque posset occidere, fecit ut notabilior esset charitas matris, Omnis igitur miserae sermo cum filio, omnis in publicum pariter egressus. Gaudebat etiam quod laudandus occurribus, quod omni frequentia coetūq; conspicuus, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur à matre. Misere mini Iudices, ne nefandas suspiciones maritū ex vilius traxisse credatis indicijs: suū rigore, suū tantū secu-

DECLAMATIO XVIII.

46

tus est animum. Filium si non ames, videatur tibi mater adamat. Questurum nunc me Iudices putatis de licentia sermonis humani? Ego verò iuxta hunc patrem, non accuso rumore. Quae materia fabulae tam impudentis? quis fuerit author, iste probauit, qui credidit. Facillimum fuit ut loqueretur populus de incesto, de quo mirabatur patrem suspicari. Haec sunt Iudices quae mater fecit securē, simpliciter, palam, coram marito, coram ciuitate. Referat nunc suum iste secretum. Iuuenem (quae integritatis prima simplicitas est) nihil timentem, in partem domus, qua nulla proclamatio, nullus poterat gemitus audiri, rapuit, abduxit. Ibi verberibus, ignibus, omni crudelitatis arte consumpsit. Quis vnquam Iudices peius de innocentia temporum, de sacris meruit affectibus: torfit filium, ut probaretur incestum, occidit ut crederetur. Ponite nunc ante oculos Iudices duorum parentum confessionem. Mater exclamat, filium amauit: pater dicit, occidi. Nefas est vtrunque putētis innocentem. Iam quidem nocentissime senex grande deprehensa feritatis indicium est: quod cum filium occideris, ut interrogaris expectas. Nō erumpis ab illo secreto tuo terribilis in publicum, & homo filij cruore perfusus non proclamas, non deos hominesque testaris, non occidis & matrem: Scilicet modestia te scelerum tuorum quam maxime detet, & ideo tibi relinquis vnde sis quietae patientiae. Miser parcis vxori, coniugales deos, & lectuli iura reuereris. O quam non habet nec quod mentiatur? Mala tractationis agimus. Placet ergo Iudices, ut illa voce, qua matrimoniorum conquerimur iniurias, gemitu quo corporum contumelias, damna, cultus, & negatos in publicum deflemus egressus, orbitates, ac liberorum suprema plangantur? Quid tamen facere vultis miserum dolorem, si non habet aliam sexus hic legem? si intra iuris huius angustias omnis nuptiarum querela constricta est? Mater quae de morte filij maritum mala tractationis accusat, non vindicat sed probare contenta est quod non debuerit occidi. Omittamus paulisper Iudices orbitatis tristissimae dolorem, & in parricidio mala tractationis reddamus aliunde causas. Ita non iuste quereretur vxor, si diceret: adulterium de me facile suspicatus es: cito credidisti? Matronalis pudor tutelam non ex sua tantum innocentia habet, infirmitas huius sexus non potest totam improbitatis existimationem debere tantum moribus suis: omnis in feminas venit maritorum praedicatione reuerentia: omnes sermones originem de vestris pectoribus accipiunt. Tristior vultus, querela, fastidium, fatum est coniugij. De pudore pronunciat, mittit in ora populi, mittit in fabulas: hoc proxima ministeria narrant, hoc exteri putant. Nemo peiore exemplo temere de vxore credit, quam cui omnes credituri sunt. Sanè faciat vos pronos ad suspiciones nimia charitas, & ex impatientia diligendi plerunq; descendat, ut credas facile quod timeas. Furtiua supra, raptosque concubitus obijciat vel falso maritus, fas est, fieri solet, parcus tamen si iam sit & mater, si in fidem castitatis vxoria foecunditate profecerit. Quid si sit iam iuue ne quoque filio seuera, iam nurum nepotēque prospiciat? Misere mini temporum, ne alienae innocentie interpretationem de suis quisque moribus trahat. Incestū posse fieri pater hoc solo vult probare, quod filium potuit occidere. Rumor, inquit, fuit. Est hercules cui contra rerum naturam, contra parentes liberōq; credatur. Rumor fuit. Hoc ergo sic audimus, tanq; si diceret: conscius detulit seruus, nunciauit ancilla, improuisus astiti, dum non timeor, adueni. Rogo Iudices, vtrum credibilius putatis, incestum de matre, an de rumore mendacium? Rem impudentissimam populus loquendo fecerat, nisi pater credidisset. Pessimum Iudices humanarum mentium malum est, quod semper auuidius nefanda finguntur, nec vsquam se maius operae precium putant maligni facere sermones, quam cum incredibilia quasi deprehensa narrantur. Necessè est contentiosius loquaris, quod probare nō possis, & affirmationem sumit ex homine, quicquid non habet ex veritate. Est tamen hoc iniquissimum de loquacitate populi, quod plerunq; famam accendit contentio non credentium. Materiam miraris rumoris, de qua nemo nec sibi credit, quam qui narrat assignat alij: Rumor res sine teste, sine indice, res ex incertis improbilissima, maligna, fallax, & similis silentio tuo. Quid & ipse de rumore senseris, vis breuiter probem? Tormentis quaerendum putasti, an verū diceret. Sanè sit aliqua publici sermonis autoritas in illis, ad quae fas est populi peruenire notitiam. Video cur adulteria proferantur in fabulas, explicantur per ministeria, per consocios, habent inconsulta gaudia: Pars voluptatis videtur esse iactatio. Facinus verò cui fas est, ut illud humanae mentis capit audacia, circumdatur vndiq; nox profunda, densior caligo tenebrarū: quod nocentes suis quoque oculis vix fatentur, non seruo, non creditur ancilla. Quid internuncijs, quid opus est ministerijs? sufficit animus duorum, explicat omne filius materque secretum. Incestū tantò incredibilius est, quanto & de illo plures loquuntur. O misera conditio sexus, cuius ipsae plerunq; virtutes, fabulas parant. Cur ista nullis in publicum gaudet egressibus? Vnde aduersum omnes tam rigida conuersatio, tam seuerus affectus? Nihil concupiscit, nihil ergo desiderat? Filius possidet cuncta tempora, vniuersos occupauit affectus, filius matris tota iactatio est.

h.iii.

Rogo nunquid adamauit: Mihi credite, non est nefandorum ista simplicitas: da ut sit hæc inter matrem & filium conscientia, parcent osculis palam, abstinebunt coram patre complexibus, omnis familiaritas substringetur in publico, sermones, occurfus coram seruis libertisq; vitabit, & maximi sceleris ardor captabit affectare grauitatem. Elige parricida quod vales, incestum diligens suspectum non erit, negligens deprehenditur. Sed quid ego sic ago, tanq̄ inauditum, incredibile scelus locutus sit populus: Teneo in hoc sermone facinus vnus mali mariti. Nō interest incestum de vxore fingat, an credat. Quid, iste ergo non timuit tam nefandæ rei famam, nec ad aures patris peruenire rumor erubuit? Dissimules licet, à te malignitas accepit ortum, te secutus est quisquis hoc ausus est narrare, proferre. Da bonum patrem, bonum maritum, dicturū me putas, non credet: Nesciet esse rumorem. Ite nunc Iudices, & adhuc dubitate, quis famæ fuerit author, cuius pater agit causam. Speciosus, inquit, fuit. Non magis hoc facinus in matre est, quàm crimē in filio. Speciosus fuit. Ut hoc obijci possit, ut debeat, adijce & adulter & raptor, in illa matrona maritali dolore penè percussus, in illa virgine publica subclamatus inuidia: quanquam hæc quoque intra notos discurrunt iuuentutis excursus. Quid ais: ab incesto libidines ceperunt: hoc primum vnquam iuuenis admisit: hoc solum argumentum fumis ex forma? Dic potius, deprehendi iuuenem mihi venena miscentem, in necem meam cōscientia sceleris est armatus. Infinitum est quantum debeat antè fecisse filius, ut de illo incestum pater sibi credat. Speciosus fuit. Quis enim non est formosus filius matris? Amant debilitates, amplectuntur illum morborum, suppliciorūque pallorem, & in vires charitatis accrescit ipsa miseratio. Non impedit agræ pietatis animum deformitas, pulchritudo non auget. Amare liberos vnus affectus est. Liberi marite, liberi non amantur oculis, nō cōplectitur mater ore, nō vultu, sed est in filio matris nescio quid homine formosus. Possit forsitan nouitas sollicitare visus, expugnare mētes, in matris aspectu coalescit infantia, pueritia consurgit, iuuenta surrepit, speciosum suum quotidie videt, miratur, amplectitur. Quæ tandiu amauit, quando incipiet amare desinere? Non est opus nocentissime senex ad hoc nefas charitate, sed amentia, sed furor. Ut in iuvene suo mater possit concupiscere quod formosus est, oderit oportet quod filius est, & adeo sacris affectibus non adiuuatur in facinus, ut ad illud nisi per obliuionem sui transire non possit. Quid quod & incredibilius est, quod parem duorum possit insaniam, & ad incestum opus est, ut adamet & filius adametur solum? Ab utro deinde vultis incipere preces, venire sermonem? Audebit hoc rogare filius matrem: mater hoc impetraturam se sperabit à filio? Hunc animum tuum senex, quo cum maxime taces (si non est callida, non maligna simulatio) de fide tanti sceleris interrogo, an potest mater admittere quod loqui non potest pater? Speciosus fuit. Libet interrogare hoc loco omnes humani generis affectus. Placet ergo, ut si filio obtigerit indulgentior facies, vultus erectior, refugiat mater amplexus: Si virginem vsque ad notabilem speciem natura formauerit, timeat oscula pater, horreatque contactum: Dij deæque malè perdant tam impudentes sollicitudines, tam nefarios metus. Propè est ab incesto, timerè ne fiat. Malo simplicitatem, quæ non vereatur infamiã, malo nudos affectus, inconsultamq; pietatem. Nihil de se fingi, nihil credat posse narrari. Teneat insatiabiliter, auidè: tanti fama non est ut amet filium mater sollicitudine pudicitiz. Me quidem marite si quis interroget, omnes matres liberos suos tanquam adamauerint, amat. Videbis oculos nūquam à facie vultūque desistere, comere caput, habitūque componere, suspirare cum recesserit, exultare cum venerit, conferere manus, pendere ceruicibus, nō osculis, non colloquijs, nō præsentiz voluptate satiari. Hoc est ergo in tam nefanda suspitione sæuissimum, incestū non potest fingi, nisi de optima matre. Execraret meherculè Iudices, si crimen istud clarius obiecisset filio pater, si vsque ad verborum processisset amentiam. Nemini minus fas esse debet credere incestum, quàm qui propter illud paratus est filium occidere. Quid quod non credis tantum nefande, sed quæris: Ita tu non times mōstri huius agitare secretum? Populus loquitur incestum, sed tu negas. Ciuitas infamat: tantò magis osculare vnicum: & coniugem tene: pariter duos circa tuum stringe complexū. Prò inuidita feritas: ita patri non sufficit non credere incestum, quod non potest probare: Ferrè tamen adhuc suspiciones tuas nefandissime senex, si dissimulāter indicia tanti sceleris agitasses. Obserua sermones, secreta custodi, omnium dierum noctiumq; momentis sagax scrutator insiste. Quid tibi cum abruptis: quid cū supremis? Incestū iã credas oportet ut torqueas. At tu, prò nefas, verberibus, ignibus, & tota crudelitatis arte scrutaris rem, de qua non deberes interrogare seruos, de qua vernilium quoque corporum patientiã petulanter excuteres. Laminas accedis, equuleos moues, & parricidio suspicaris incestū. Nescis quod præceps, quod abruptū tā nefandæ diligentiz furore commoueas? Pater qui de incesto filium torquet, nō est neganti crediturus. Omnium quidè Iudices incertorū suspiciones pessimè semper à corporibus incipiūt, nec bene de

cuiusquam moribus illam partem hominis interrogas, quæ non animo, sed dolore respondet. Nondum dico quem torqueas, quis inter equuleos ignesque ponatur, cuius arguta prius indicia præcedant: nouissimum debet esse, quicquid torquet & punit. Fidem hominum deorumque, ne grauitatem putetis à nouissimis vltimisque cœpisse. Non habet probationem facinus, de quo pater non potest alium torquere quàm filium. Video qua possis ratione defendi, si omnia antè fecisti, ut incestum aliter erueres. Quid ais: Interrogasti seruos, non potui conscius inueniri. Exquisisti ancillas, non apparuit ministra flagitij. Non obscœna literarum commœcia, non fatentis deprehendisti nefandæ blanditatis. Nihil iuuenis maritus, dominus, pater. I nūc & dic scisse rumorem, sed ut torqueas: ducatur tamen quæstio per coniugis ministeria, per filij seruos, in illa potius vilitate deficiat. Prius est ut repudietur vxor, ut diuortio fiat in domo grande secretum. Excidit omnem immanitatem, filium ideo torquere, ut scias an innocens torqueatur. Vnicum pater ignibus verberibusque interrogas, rogo quid facturum si pernegauerit? Videlicet ut laudes, deinde dimittas, ut amplectaris perusta vitalia, & laceri pectoris vulnera pietati rursus admoueas. Sol^o superest pudor homini qui torfit vnicum, ut torquere debuerit. Faciat te necesse est res ista pessimum patrem, & oderis oportet filium, cui satisfacere non possis. Iam iam malo venena, ferrum, subitos ictus, improuisamque mortem. Incestum qui non credit, torquere non debet: qui credit, statim debet occidere. Quod si tormenta etiam filij placent, si præstanda est satisfactio tā nefandi rumoris, exigo ne perdas quæstionem: in media ciuitate, in ipsa constitue fama, aduoca illos malignos, illos loquaces, & seculi rem exquire audiēte populo. Coram omnibus torqueri debet, de quo loquuntur omnes. Interroget quisque quod volet, suis auribus, suis credat oculis. Cur in abditam semotamque partem iuuenis abducitur? Secretum quæstionis nec incesto filio debetur, nec innocenti. Dabo adhuc inter secretum publicationemque temperamentum. Aduoca propinquos, adhibe amicos, circūpone iuueni serios senes, interfint magistratus, assistat quibus habere possit ciuitas fide. Præstare debes aut tibi ut probare possis, si cōfessus fuerit: aut filio, si pernegauerit. At tu nefande, crudelis tollis quæstionis alteram partem, efficis ne possit amplius innocens esse qui tortus est. Quid agunt contra populū tormenta secreta? Prædico, testor, iterū dantur malignis alimenta sermonibus, & à quæstione seposita in maius reditur incertum. Coram omnibus torquere debet filium pater, & quid vult absoluerè, & quid est paratus occidere. Non vultis Iudices ad facinus indignissimæ quæstionis accedat, & quod ipse torfit filium pater? Adeo ne non potuit libertis aut seruis necessitas ista mandari, non carnifex potius adhiberi? Pater in tormentis filij non auersos tenuit oculos, ipse vestes scidit, velamenta lacerauit, manibus flagella cōcussit, renouauit ignes, & mori filium contentione non fuit, diduxit os quod iam suprema clauderant, fouit animum, ut longis cruciatibus patientia sufficeret. O dignum patrem cui dicat innocens filius, feci. Non meherculè improbè mihi proclamatura hoc loco videor, hominem qui torquetur in matre, debere corā matre torqueri. Cur excluditur infelix à sua causa, à sua quæstione? Adhibe speciosi cruciatibus hanc nimis amantem: huius gemitus excipe, huius suspiria oculosque custodi: si quod facinus admiffum est, torquebis quidem filium, sed fatebitur mater. Irumpere me tum maxime puta in illud tuum parricida secretum, in iicio properanti quæstioni manum, in hibe ictus, subtrahe paulisper ignes, quicquid est quod eruiisti, profer in medium, memento te fecisse de filio propter quod tibi non debeat credi. Quid spiritum dolore præcipitas? Quid miserè interualla patientiæ pertinaci crudelitate cōtinuas, si frustra tibi sufficere credis quod audieris, nunciare, proferre: Incestum ut credatur, ipse debet audiri. Mirabar & ego Iudices si tam nefanda quæstio alium exitum potuisset habere, quàm mortem. Hic est parricidij pudor, sic desinunt quæ incipere non debent. Facinus quæstionis, operis scelere maiore, exire tibi videris per orbitatem. Scimus vnde venerit ista contentio, nihil extorsit sæuitia misero. Vincit torquentē qui occiditur. Iam iam non miror, quod post ista non habes vocem, verba non inuenis. Vnicum sine teste lacerasti, vnicum occidisti, soli tibi deinde notum vis videri celare facinus, & in parricidio quæris aliunde tristitiam. Præpostera res est filium occidere, deinde erubescere. Fas non est esse notum, propter quod se parricida putat innocentem. Eligas vtrum vales, aut tormenta damnes necesse est, aut silentium. Quod non debet indicari, quæri non debet. Possis videri fortassis crudelissime senex silentium filio præstare, si viueret. Consumpta est paterni nominis religio, omnis pietatis sublata reuerentia. Si hoc ille meruit, parum in quæstione, parum vltionis in morte est. Vindicare vis confessionem: induc cadauer, & super illa vulnera omnes pone causas. Non est eiusdem fateri cur torferis, & tacere cur occideris. Quid ais sæuissime parricida? Filium consumpsisti per flagella, per laminas, Potes agere, viscera de tuis concepta vitalibus, sanguinem qui de tua fluxit anima, non insania, non furorè, sed (quantum vis videri) consilio, grauitate lacerasti. Po

tes tacere, super vulnera vnici, super exutos artus metuendus assistis, & causas querente matre, querente populo, hoc solū dicis, occidi: cōtenta esse debet incerto: Interrogari nunc te marite credis à matre sola: causas mortis illius reposcit sollicitudo generis humani. Stant circa liberos attoniti patentes, horret inuicem se charitas fraternā complecti, rupta est illa osculorum inter soceros generosque simplicitas. Quousque nos cum silentij tui interpretatione committis? Si nihil factū est: quod debeat erubescere temporum pudor, quid sibi voluit verba, media, suspēsa? Si nefas prodigiis simile fabulis deprehendisti, miserere, ne sis vnā morte contentus. Incestam grauius odif se debes, quod & venit in forum, quod audaciam innocentis imitatur, & tacenti videtur irasci. Cum filium, propter rumorem, torseris, propter tormenta occideris, non est media res, vt neutrum sciamus. Mater quidem Iudices innocentissima hoc complorat, hoc ferre non potest, quod nihil parviciāda responderet. Sed nobis videtur iamiamque esse dicturus. Non fallit nos nefande quid captes, hoc, quod supra silentium trahis alta suspiria, quod prorumpēti videris exclamatione deficere: mendacio paratur auctoritas, & in fidem erupturæ vocis affertur, vt fateri videaris inuitus. Dic tamen, par est huic rei matris integritas vt mentiaris? O quanto nūc dolore torqueris, quod instantem non potes aliqua tūci proclamatione discutere. Non verba tibi contra miseram, sed argumenta defunt: non voce, sed probatione deficeris. Quod solum datur, relinquis infamiae, & nos cum perpetua sermonum malignitate committis. Qui interrogantem nec damnat nec absoluit, rumore contentus est. Modestiam mariti pariter & patris accipite. De muliere quæ conuinci non potest, sufficere sibi putat vt incesta credatur. Quis vnquam tam nefandas artes, tam cruentum deprehendit ingenium? quia non potest probare quod dixerit, captat vt credatur quod non dixit. Dissimulas, taces, sæue, crudelis: inuenisti tormenta patris. Audi quid misera simplicissimo dolore proclamet. Non efficies, inquit, callidissime parricidarum, vt non audeam cadauer amplecti. Ego, vero, incesta sum si possum moderari gemitus, comprimere lachrymas. Coite in funus omnes liberi, omnes parentes, custodite planctus meos, obseruate suspiria, siquid feci, siquid admisi, fatebor. Ecce supra lectulum effusa feralem, laceros artus & perustum complexa corpus exclamo: tunc vnicum meum, velit nolit inuidia meum misera formosum. Hoc erat quod infelicissimam matrem vltra solitā charitatis exagitabat affectus, amabam marite periturum. Infames quantum libet hanc impatientiā, ego mihi videor defuisse, cessasse, multū de leticia, multū perdidisse de gaudijs. Nemo vnquā filiū nimis amauit. Excuso tibi, inquit, iuuenis innocentissime quod superis tuis nondum præstiti misera comitatum. Viuere quidem te defuncto continuo non debui, sed mori marito tacente non potui. Rumpam tedium lucis inuisa, sed prius licuerit coram ciuitate manibus tuis iusta persoluere, cum damnato supra callidissimum silentium parricida, nihil te dixisse constiterit. Ignosce quod ad iudicium istud orbata duravi. Timui ne si ad exitum impatientia, si præcipiti pietate properassem, faceret alium parricida de mea morte rumorem.

SIMILITER INFAMIS IN MATREM,
DECLAMATIO XIX.

PRO VIRO CONTRA VXOREM.

Debatur quidem tristissimæ orbitatis misero pudori, vt iam taceremus omnes, & post tam prodigiosas rerum sermonumque nouitates, oportuerat hoc esse nouissimum de malis infelicissimæ domus, quod occidi filium pater. Sed quoniam mulier immodici semper affectus, super cuncta quæ vel passus sum paulo ante, vel feci, reatus quoque me dolore concussit, veni petiturus à vobis ne me scientem silentium contentioni præstare credatis. Non quia occidi filium taceo, sed occisus est vt tacerem. Vt nam Iudices negare possem, quod occidi: vtinam totum miseræ necessitatis ordinem fas esset intrare, & oris huius premere secretum. Miratur hanc aliquis patientiam meam? Ardor ille qui me modo impexit in filium, ipsa sui immanitate consumptus est. Quicquid erumpere posset in proclamationem, parricidio peractum est, in orbitate conticuit. Nō habeo affectum, nisi quo cuncta tantū patiar, audiam, feram. Vtrumque de filio fieri non potest, vt & occiderim, & fatear cur me-

ruerit occidi. Quapropter Iudices satis admirari, satis stupere non possum, quod mulier cuius præter optimam sanè conscientiam, sexus quoque maiorem malis nostris pudorem præstare debebat, tacere non potest silentium meum. Nouo quinimo fabulosoque secum impatientia genere dissentit. Queritur de populo quod loquatur, de patre quod taceat. Nec contenta confessione mariti, nihil se dissimulare, nihil scire reatus auctoritate testantis, mauult de silentio meo facere secretum orbitatis. Istud amentia sit an innocentia, perditus dolor viderit. Ipsius animus potest scire quid filius meus dixerit, quæ me putat habere quod dicam. Fidem igitur vestram Iudices, ne vos orbitatis miseratione confundat sola mater, neve maximæ calamitatis ibi tantum putetis re sedisse sensum, vnde vos lachrymæ gemitusque conueniunt, Mei magis debetis in vxoris comparatione misereri, qui filiū & perdidit, & occidi. Ego sum infelicior ex parētibus duobus, qui quicquid Iudices ista complorat, & patior, & feci. Fœlicem ignorantia conscientiam matris, quæ sufficit interrogare. Maior me impatientia, maior vrit affectus: cur filium occiderim, indicare nō possum, nec pœnitet quod occidi. Infelix senectus, misera patientia, sic quoque quàm multa dicenda sunt: Fuimus quondam, Iudices, fuimus felicissimi parentes, cum adhuc rudis vnici nobis blandi retur infantia, durauitque domus tota prosperitas, quandiu pariter fruebamur, pariter dileximus quandiu ciuitas de nobis hoc solum poterat loqui, filium nos habere formosum. Vt vero in eam adoleuit ætatem, in qua corporalibus bonis iuuentus insolenter exultat, superbus atque arrogans, in nullum vitæ genus, non in priuatos, non in publicos actus florentem duxit ætatē. Dij immortales, quantus quisque circa iuuenem rumor ingemuit: omnium maledictis succlamatus, omnium denotatione damnatus est, donec & ipse consensum circa se publici doloris agnosceret. Inde rarus in publico, & tanquam patris occursum, tanquam ciuitatis ora vitaret. Non est leue concipere verbis, in quantam ciuitatis execrationem, in quantam culpam iuuenis inciderit. Dicitur esse occidere posse patrem, dicitur esse dignus quem posset etiam pater occidere. Quid facerem Iudices infelicissimus senex: iamiam non euitabat fama nec patrem, iam meis auribus nemo parcebat. Interrogare non audebam, dissimulare non poteram. Fallitur quisquis me putat quicquam fecisse consilio: impetus, ac temporis ipsius nescio quis ardor explicuit. Præparari filio tormenta nō possunt. Est in miseris penatibus pars remota, seposita, profunda tenebris, tristis accessu, omnibus apta flagitijs, & in qua audeat facere facinus & pater. Illò fateor dum me variæ cogitationes per totius domus spatia circumagunt, quantum intelligere licuit, improuisus adueni. Et ille quidem ad conspectum meum tanquam deprehensus obstupuit, refugitque trepidus, puto ne quærerem causam. Irrumpo festinanter, auidē, sine liberto, sine seruulo, sicut me deprehenderat temporis illius fatum, manibus, ictibus, & quæcunque ex obuijs dolor in telorum transfulerat vsus, vltra vires senectutis aggressus, ignes ex proximo raptos, verbera quæ casus obtulerat, non diuiso dolore, nō per partes, non per intervalla suspensio, sed semel, sed pariter inuado. Pars secreti fuit, vt ipse torquerem. Dij immortales, quæ contumacia, quæ fuit illa patientia, cum domi torqueretur à patre, non inuocare matrem? Non repugnauit iuuenis, non opposuit manus, nullum implorauit auxilium. Mersis tantum deiectis que luminibus, tanquam vnquam flagella sustinuisset, tanquam meis torqueretur oculis, omnes ictus excepit in faciem, verberibus, ignibus laudatos vultus, velut illis irasceret, opposuit. Reddo testimonium nouissimum pudori, cum iam mori vellet, occisus est. Laudo Iudices patientiam matris, cum & ipsa semper plurimum esset domi, & ab illo secreto fortasse non longè, interuenire noluit, interpellare non ausa est. Sed & manibus meis gratulor, quod non propinquus aliquis, non amicus irrupit, occidisset quisquis me tunc ausus fuisset interrogare pro filio. Sepeliuit tamen lacera membra, funus indulsi, ossa collegi. Nō iniicit vxor lectulo manum, non inter exequias planctibus elisisque verberibus mihi fecit inuidiam. Vnde in hanc impatientiam prorupit, exiit: domi me nihil interrogauit. Possum iam mater infelix coram liberis ac parentibus, possum audientibus dijs hominibusque clamare, Et ego amaui filium meum non osculis, non infirmitate, non lachrymis, sed viribus, dolore, patientia, Vnicum, quem si acie clausisset hostis, vicaria morte seruassem, si subitum cinxisset incendium, extulissem relicta meorum parte membrorum, eripui malignitati, abstuli famam. Habeo quod imputem tibi naturæ pietas. Rem difficillimam feci, quod non me potius occidi. Malæ tractationis accusat. Adeo ne vxor tibi parum videor dedisse pœnarum, post periculum & labores ne lucrifaciat pater, quod occidit filium suum? Non pudet ergo si irascaris parricidæ? Quid tibi cum lege quam vos propter minores accepistis affectus: Querelas habet ista, non gemitus, & matre seposita solam complorat vxorem. Rursus ad populum vocas miserum pudorem: materiam noui rumoris accendis? Perdidit ergo rationem secreti mei. Sic omnia feceram, ne quid aut quærri posset, aut dici. Iam vero quid impudentius, quid indignius, quàm cum sibi de liberis credunt licere tantundem, & æquum ius pa-

tris ac matris esse contendunt, quasi nesciant nobis arbitrium vite necisque commissum? Non est privilegium, filium occidere cum fieri potest, nec quisquam tantum ideo fecit, quia liceret. Visce ra vnici lacerare suffeci. Ignosce, si non potes mihi credere, nemo filium suum occidit odio, non erit tanti iuuenis iniustus. Illud est in patribus vsque ad parricidium terribile, quod amant, quod succurrunt, quod sibi videntur aliter non posse misereri. Non est quod vos ab aestimatione malorum meorum mollior sexus abducatur. Maioris affectus est filium occidere, quam vindicare, Desine igitur me mulier fatigare interrogationibus tuis. Ita tibi non videtur omnia respondere pro filio, qui dicit, occidit. Et licet comprimantur exclamationes, ora cludantur, nihil negat qui hoc fatetur. Atqui summorum facinorum ipsa immanitas innocentia est. Filium pater non demens, non insanus occidit. Hominem extra sensus affectusque positum quisquis nunc miseratur, occidit. Vides senem sanguine suo fluentem, laceratis exustisque illis sanctioribus charioribusque visceribus super exanimis vnici corpus cruentis manibus iacetem? Horreo cadaver, & velut corpora quae caelestis exanimavit ignis, adire propius timeo. Ad quaedam facinora sufficit claudere oculos, vultus auertere, tacere, mirari, & incredibiles calamitates relinquere suis causis, Miserere, ne quid amplius quaeras, ne quid interroges. Dicturum me putas, parce seculo, parce marito, parce patri? Tu vero parce illi qui occisus est. Nouum Iudices vxoris in maritum crimen audite. Silentium est de quo queritur. Solebat indignatio vestra conuitia nostra ferre non posse, & matronalis indignatio dicere videbatur, non parcis erga me marite verbis, nullam habet nostrius sermo reuerentiam, facile prorumpis in opprobria, facile quod libet obijcis, exclamas, & dum nimium libertati vocis indulges, potest populus aliquem de me facere rumorem. Tu mulier obijcis mihi rem quae nulli vnquam crimini fuit, solam in nostris moribus innocentiam voce reprehensam tuetur taciturnitas. Vide cur manus, cur verba peccare videantur. Illis infamamus, his torquemus, occidimus. Vis scire quam non possis queri de silentio meo? Felicissima fueras, si idem fecissemus omnes. Effinge me paulisper sepositis silentij causis hoc tantum respondere, non probo secretum. Ex omnibus Iudices, quibus humana pectora ferijs grauibisque complectuntur affectibus, nullam difficilior quam silentij credo virtutem, adeoque promptissimo sermone facile delinquimus, vt constantiam tacendi neque in alijs ferre possimus. Crimen hoc in me mulier vocat, quod in priscis illis morum mentiumque rectoribus fuit prima sapientia, quod quosdam totius vitae pertulisse patientiam magis illa misera miratur antiquitas, quam quod temporum vices, siderum cursus, & profunda naturae velut conscia ratione sanxerunt. Quae per fidem impotentia est effringere rigens sacra dissimulatione pectus? euoluere animum, quem super sua secreta compositum, non laetitia, non dolor, non necessitas, non fortuna laxauerint? Quisquis de tacente queritur, multo minus ferre poterit loquentem. Nec adeo coniugali societate cuncta miscantur, vt nihil sibi aduersus hanc concordiam proprium relinquat animum. Est aliquis etiam a sanguine suo secretus affectus, genusque reuerentiae, vt tacenda minime velis scire charissimos: quaedam non possis verberibus, equuleis eruere: & plerosque videas fortiter super sua secreta morientes. Agedum (si videtur) vtrunque sexum, omnem conditionem, omnem scrutemur aetatem, nullum sine conscientia pectus, nulla vita sine causis tacendi. Si te interrogaret omnia maritus, haberes aliquid & tu quod non fatereris: Et quanto silentium grauius est in sene, verecundius in marito, sanctius in patre? Pudeat nos mulier infirmitatis. Vicit nos modo iuuenis ille constantia, mori voluit vt taceremus. Vides mulier quibus interpretationibus praestes tuum dolorem? Dicis ideo me interrogare, quia scis omnia me potius pati male, quam loqui. Quis enim in hac ciuitate non nouit taciturnitatis meae rigorem? Quis ignorat qua cuncta soleam ferre patientia? Ne occisurus quidem suspiria gemitusque praemisit. Nihil feci vnde erupturum quandoque in orbitatem patris animum aut tu praescio timore sentires, aut ipse periturus, Hanc nunc me iactare conscientiam putas, quod nihil in publico, nihil in villo mihi permisi proclamare conuentus? Ego vero non sum questus de iuuenis nec tibi, nec captui vt illum mecum & mater odisset. Frustrate putas extorquere accusatione posse, quod mihi non ipsae calamitates, non dolor, non meditatio orbitatis expressit. Vras licet, durabo, perferam, passus sum iam quod erat difficilius, occidi. Torfit, inquit, filium meum. Breuiter Iudices ratio reddatur. Infamem quid refert, an innocentem, si illud omnibus liquet: Iuuenem cunctis pignoribus iniustum, omnibus affectibus grauem maligni fecere sermones. Quid agimus anime? quemadmodum effugimus, euadimus? In tanta infamia nihil facere, credentis est. Vis me circumire singulos, reclamare populo, cum rumore rixari? Tuae fortassis infirmitati conueniat negare, me tantum fortior assertio vnici decet. Eripiendus est non contentione verborum, sed vt ciuitas stupeat, vt erubescat. Torquere me filium putas? Inuidiam facio populo: Videor mihi illis verberibus lacerare famam, illis ignibus increpare rumorem.

Questio de infami filio vnam rationem habet, vt probes innocentem. Dis mala prohibeat, vt no ueris illum dolorem, quo potest torquere filium pater, Nihil est infelicius homine, cui de vnico suo mors sola non sufficit. Iuuenem in cuius animo perdiderant nomina nostra respectum, quae quotidie necesse habebamus excusare rumori, qui inter nos formosum malebat: agere quam filium, verberibus ignibusque consumpsi. Vis scire quanta tormentorum ratio fuerit? Debit etiam tortus occidi. Si tamen vtiue mater vis scire causas, leniter audi. Prospiciebam miser in grande quandoque facinus prorupturum, quod ocio vitam, quod desiderem domi perdebatur aetatem. Non peregrinationibus excolere mentem, non experiri militiam, non tentare maria, non rura colere, non administrare Rempublicam, non ducere volebat vxorem. Praeterea traxerat ex frequentibus castigationibus taedium patris, & in execrationem mei, conscientia qua non emendebatur, exarserat. Timebat occursum, non audebat adire: colloquia, oscula conuictusque fugiebat. Breuiter perditissima mentis definienda mensura est. Oderat me filius, & timebat. Filium igitur totius ciuitatis existimatione damnatum, quem adhuc viuere mirabantur homines, torfisse me putatis? Ego vero occidi tarde diu. Quaestionem illud vocas: Poena supplicium, & malorum meorum exitus fuit. Nulla ratio est interrogandi hominem, cui non est fas nisi negare. Quanta tamen mihi fuit & in quaestione moderatio? Non enim praecipiti raptus impulsu exilui repente, subito, nec capus dolore caeco impatientiae meae velox vulnus induxi. Non potest non ratione occidi filius, cum ante torquetur. Dedi moras, spatium, tempus indulsi. Vides quantam hinc malignitatibus potuerim praestare materiam? si in illo secreto, gladio tantum, si vulneribus egissem, exitum fecerat iuuenis deprehensi. Non est igitur mulier quod mihi facias duplicatae quaestioni inuidiam, id est quod torfi, & occidi. Sola est huius necessitatis ratio de morte. Illud est parricidium, filium occidisse videturum. Putas iuuenem viuere potuisse, cui iam non poterat nisi morte succurri? Quem contra malignos sermones asserere caeperam, non reddidi rursus infamiae, neque in oculos & ora vulgi de secreto patris emisit: prouidentia mea tibi quoque mater, ne in hunc interrogetur, eripui. Ille vero non fuit post tormenta laturus vitam pudorem, vt interrogaretur a singulis, vt negaret. Verum mulier affectibus tuis renunciandum est, ad totius domus nostrae pertinere innocentiam credidi, ne se ipse potius occideret. Sentit Iudices mulier ad ius querelae suae, nec quod torferim, nec quod occiderim, pertinere. Itaque quaerit quod mihi dixerit ille, de quo nescit an dixerit. Quid ais mater impatiens: ita in morte filij tui nihil aliud ad te pertinet quam quid locutus sit: ita si respondero, remittis parricidium, tormenta non obijcis? O inconsultam muliebrem semper amentiam, quid iuuenis in tormentis dixerit, tanquam ignoret interrogat: nihil me comperisse non credit, tanquam sciat quid dixerit. Fidem communis sanguinis, fidem communium malorum, ne parricidij me velis agitare secretum, ne calamitatibus nostris grauem facias innocentiam tuam. Viderit quid meruerit iuuenis ille, ego iam possum suprema reuereri, & post exitum vnici reuertor in patrem. Maior defunctis liberis praestanda reuerentia est, nec quicquam minus conuenit affectibus patris, quam si insultare videatur occiso. In gratiam me cum filio reduxit orbitas, iram nostram mors seuera composuit. Quinimo recogitanti mihi totum secreti illius ordinem, subit tacita miseratio, quantam ego debeam reuerentiam filio, quem potui torquere solus, quem potui solus occidere. Perseueras, cogis, instas? Inuicem te mulier interrogo, cur si tantopere volebas scire quid interrogarem, quid ille loqueretur, non irrueris in quaestionem, quam nullis ministris, nullis custodibus vallauerat pater? Quanto melius mater ipsum adisses? quanto fortius interrogasses vna: quanto tibi plura dixisset? Quis te mulier affectus abegit, tenuit, exclusit? Agnosco verecundiam tuam, timuisti credo, ne si in illo secreto fuisset omnes, occidisse filium diceretur, & mater. Instas tamen, & miseri senis ora diducis. Puta me hoc solum dicere, ex maximi facinoris cunctatione veniens quid audierim, nondum scio, totus adhuc sum in parricidio meo, & post mortem vnici omnia quibus laceratus, occisus est, in animum meum tormenta redierunt. Est quidem difficile, vt aliquem pati pudorem parricida videatur, veruntamen stupore, amentia, & silentio in orbitate defeci. Ablata est mihi omnium verborum fides, omnis sermonis autoritas, nec habet causam loquendi cui non potest credi. Desine mulier interrogare. Filium quem occidit pater, nec absolueri nec accusare iam debet. Quid, inquit, dixit cum occideres? Miseram parricidij innocentiam, quod hoc me non potestas, non magistratus, non propinquus aliquis, non amicus, non ille semper loquax populus ac malignus interrogat. Quiescitis, tacetis. Me infelicem, nunquid scitis omnes? Puta me mulier hoc tibi respondere, non habent incredibilia vocem. Quaedam maiora sunt, quam vt illa capiat modus sermonis humani. Tu vero crede nihil aliud fuisse quam furor, infanisse me puta, videbam quae non fiebant, audiebam quae nemo dicebat. Hoc solum non insanientis habui, quod tacebam. Finge me respondere, nihil dixit, nihil locutus est,

M. FAB. QVINTIL. PRO VIRO CONTRA VXOREM

non credis: Atqui multo minus creditura quid dixerit. Accipe mulier breuem veramque rationem cur in quaestione iuuenis occisus est. Torquebam, nec interrogabam, siqua ad aures tuas ab illa quamvis remota domus parte perlata vox est, meus gemitus fuit, meorum viscerum dolor. Quæris cur nihil dixerit quia non habuit quod scire vellem, quod audire deberem. Nihil aliud quaestio illa captauit quam silentium, quod præstare vita non poterat. Quisquis in tormentis occiditur, ideo tortus est, ut occideretur. An tu quaestionem illam fuisse credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur: Ideo enim equuleos mouebat artifex, senex tenebat fiduculas ratione fauitæ, ut leuiter sedibus suis remota compago per singulos artus membra laxaret. Consumptus est spiritus silentio sui, & verbera ignisque animum pariter vocemque cluserunt. Videbatur mihi premere gemitus, tenere suspiria: & sic nihil dixit, tanquam torqueretur ab homine qui sciret. Miraris hanc in filio contumaciam, in iuvene patientiam? Patri torquenti non potest aliter responderi, quam ut mori malit quam confiteri. Quod sufficit igitur interrogantibus respondeo, mulier occidi. Fallitur quisquis expectat ut obijciamus illa communia: ego vero proclamo, non luxuriosum, non amore meretricis infamem, nihil ille delinquebat quomodo liberi solent: monstrum erat inenarrabile, quod nollem deprehendere, quod ferre non possem. Miratur aliquis, quod non abdicauerim, nec notissima ultione patrum fuerim tantum expulisse contentus? Tuus mulier nefarius, tu inconsultus non permisit affectus. Filium cui contra seueritatem meam ignoscebas, quem mecum odisse non poteras, secuta fuisses abdicatum. Finge iuuenem dixisse nescio quid, ego audire nihil potui: non enim potestatis alicuius more confederam, nec torquentibus alijs agebam iudicem patrem. Ego tunc cuncta & passus sum pariter, & feci. Non vacabat aures præstare verbis, excipere gemitus, æstimare singultus: auocauit me contentio, dolor, orbitas, parricidium: omnia facta sunt festinatione præcipiti. Idem patris affectus est torquere ut scias, occidere ut nescias. In meam, inquit, infamiam taces. Ita nunc primum laboras misera de fama, & post vnici mortem pertinere ad te coepit quid loquantur homines? Scilicet filius impensus est ut erubesceres, ut male audires? Adeo ne hoc captanti non erat satis rem totam commississe rumori? Ego vero me famæ tuæ mulier apposui, & inter matrem filiumque medius parricidium feci: vnicum occidi, ne quid aliud loquerentur homines. Alioqui si hoc capto quod putas, quousque taceo: in quod tempus differo illam quam me putas premere vocem? Ecce reatus iudicium pronuncio, ego tamen scire me nego. Egregiam rationem malignitatis, locutus aduersus vxorem, feci ne mihi crederetur. Fateor igitur, nihil ad certum indubitatumque perduxit, hoc est quinimo propter quod ad mortem vsque contendit. Non explicant tormenta quaestionem, quæ occidunt. Quid, inquit, dixit? Felicem te misera, si nescis quid dixit. Ita non excogeta conscientia tua: non sufficit quod non habuit ille quod negaret, quod fateretur? Poscis verba quaestionis, cogis, extorques. Testor, tu facis ne possis negare quod dixerit. Quid dixit: parasse se parētibus venenum: negas. Proditionis aguisse sermones: negas. Tyrannidis inisse consilium: negas. Et quicquid dixerit, negabis. O bonæ conscientiae incauta simplicitas. Ita non times ne coactus loqui multa fingam, multa componam? Si potes scire mulier an mentiar, scis quid dixerit. Quid dixit: nihil. Quid dixit: omnia. Maledixit seculo, fecit temporibus inuidiam, detestatus est patrem, conuitiatus est matri. Quid dixit? Plus quam interrogabam. Vicisti mulier obstinationem meam: Audi breue succinctumque responsum quid dixerit, quod quaeris, quod putas. O si quis in illam vos secreti nostri potuisset adhibere praesentiam, vidissetis nouum genus quaestionis. stabam senex furijis monstrosa feritatis accinctus, manibus exertis, hinc ignibus, hinc verberibus armatus: super ora, super oculos iacētis assistens clamabam, furiose, demens tace. Et ille velut exustis amputatisque per quæ dolor exit in verba, fuit attonitus amens. Quoties admotis ignibus ad aliquam corporis partem, totum pectus imposuit? quoties hiatu oris auidè flammam aduersus exeuntia verba collegit? Cum vero iam totus calor verberibus expulsus viribus nouissimi doloris erumperet, pertractis ab ima pectoris parte suspirijs breuissimè collecti spiritus, ille quo redditur anima singultus, fuit similis exclamaturus nescio quid, quod & tu fortassis audires. Occupaui fateor, & aduocatis quas iam consumpseram viribus, manibus, telis, totoque corpore pariter adnixus antequam mentiretur, occidi. Misera temporis illius recordatio, deficientem in manibus meis filium vidi, aspexi ora pallentia, frigidus anhelitus, interrupta suspiria, & animam magno silentio exeuntem: non tamen tormenta laxaui, non subtraxi restinxi que flammam. Miserere mulier, ne quaeras amplius vocem huius effectus, filium qui moriebatur occidi. Non perdidit tamen, non perdidit vnici mortem, fortunam non perdidit, iam me non interrogat nisi sola mater. Consiste agedum mulier loco meo, & in habitum paterni furoris accincta admoue equuleos, flagella, laminas: prædico, testor, aliter non possum loqui, aliter mihi non potest credi. Quanquam miserrime iuuenis (fas est enim iam tuos alloqui manes) ex-

DECLAMATIO. XIX.

90

primere mihi vocem nullus poterit dolor, quantum volet laceret, vel occidat, vincere me tormenta docuisti. Si tamen fas est cogitationis memoria tractare verba miseræ quaestionis, cur me coram populo magis interrogas? Eamus vxor in illam desolatam domum, in illud iam patris filijque secretum, ibi me interroga, ibi, vbi torfi, vbi occidi, vbi adhuc forsitan filij tui vaga per mæstos penates anima discurrit. Porrigat aliquis imaginem iuuenis occisi, ponat in sinu matris illas vestes, quibus ipsa iuuenem misera comebat. Eamus ad tumultum, misceamus super busta lachrymas. Ibi aut tacebimus pariter, aut inuicem confitebimur. Iamiam miser mori possum, explicuit te sollicitudo, pietas. Non scribo tabulas, testamento supremo verba non credo, & ego moriar in tormentis meis. Illud tantum nouissimis precibus à te ciuitas, per liberos, per coniuges, per natos, à te vxor, per occisi iuuenis vmbra peto, à te mater, ne quid amplius quaeras, tu infamiam ne dicas.

FINIS.

